

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Δ. ΜΑΣΤΑΓΚΑ

ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

ΜΕΛΕΤΕΣ, ΕΡΕΥΝΕΣ
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΛΙΤΟΧΩΡΟ 2015

Υπεύθυνος Έκδοσης

ΣΩΤΗΡΙΟΣ Δ. ΜΑΣΤΑΓΚΑΣ

Κωνσταντινουπόλεως 26

602 00 Λιτόχωρο

Τηλ.: 23520-82606

69777-69050

E-mail: mastagas@yahoo.gr

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. Πρόλογος.....	5
2. Η πληθυσμιακή σύνθεση του Λιτοχώρου από τον 19ο αιώνα έως τις ημέρες μας.....	7
3. Ο Εθνικός Διχασμός και η περιπέτεια του Λιτοχώρου (1916-1918).....	18
4. Αφιέρωμα στους ηρωικούς νεκρούς της περιόδου 1912-1922. Συνοπτική αφήγηση των αγώνων για της πατρίδας την τιμή	41
5. Στις αρχές του 20ου αιώνα. Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ του Λιτοχώρου	61
6. Χρονογραφήματα. Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ και τα έργα της	77
7. Τοπική εκπαιδευτική ιστορία. Τα σχολεία του Λιτοχώρου από την απελευθέρωση (1912) μέχρι τις ημέρες μας.....	88
8. Αναμνήσεις. Μπακάλικά και βερεσέδια στις αρχές του 20ου αιώνα	101
9. «Συνεταιρίζεσθαι»... στο Λιτόχωρο. Σύνοψη των συνεταιρισμών από το 1912 μέχρι τις ημέρες μας	117
10. Σελίδες ιστορίας. Το καφενείο «Το Λιτόχωρον» στην παλιά Θεσσαλονίκη	123
11. Η ναυπηγοεπισκευαστική επιχείρηση της οικογένειας Μπλέκα στη Θεσσαλονίκη κατά τον 20ο αιώνα	135

12. Φορείς του πολιτισμού. Η ετήσια εορτή του Συλλόγου των εν Θεσσαλονίκη Λιτοχωριτών προς τιμήν του προστάτη αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω (1952-1963) .. 143
13. Οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής στο Λιτόχωρο 157
14. Οι εκ Λιτοχώρου μαθητές στο Παπάφειο Ορφανοτροφείο της Θεσσαλονίκης 166
15. Γράμματα και εκκλησία. Με τους εκ Λιτοχώρου μαθητές στην Εκκλησιαστική Σχολή Αγίας Αναστασίας ... 172
16. «Έσο έτοιμος». Ο Προσκοπισμός στο Λιτόχωρο..... 178
17. Λιτόχωρο και Ένοπλες Δυνάμεις. Μια καταγραφή και απαρίθμηση των στρατιωτικών μονάδων από το 1946 έως τις ημέρες μας 191
18. Οι εκ Λιτοχώρου μαχητές στην Κορέα με το Εκστρατευτικό Σώμα Ελλάδας (1950-1955) 202
19. Περί Μητρών Αρρένων (1862-2010) 210
20. Αφιέρωμα. Μέσα από τον Τύπο της εποχής. Ο εορτασμός της 89ης επετείου της επανάστασης του Ολύμπου και της Μακεδονίας 215

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η ιστορία του Λιτοχώρου αποτελεί βασικό συστατικό της ιδιαίτερης ταυτότητάς του. Η γνώση και η εμπειρία του παρελθόντος αφενός αποτελεί αντικείμενο ενασχόλησης των ερευνητών της ιστορίας και αφετέρου μπορεί να αναδειχθεί σε «οδηγό» της σύγχρονης κοινωνίας, η οποία πορεύεται με πιο σταθερά βήματα στο παρόν και στο μέλλον, έχοντας ως βάση και άξονα το παρελθόν.

Ένας από τους βασικούς στόχους και τις επιδιώξεις της έκδοσης ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ είναι η προώθηση θεμάτων που αφορούν το πλούσιο, τόσο σε ποιότητα όσο και σε ποσότητα, παρελθόν του τόπου. Σκοπός είναι η συμβολή στη μελέτη, διάσωση και διάδοση της τοπικής ιστορίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς της κωμόπολης.

Στον παρόντα ένατο τόμο με τίτλο «ΜΕΛΕΤΕΣ, ΕΡΕΥΝΕΣ. ΙΣΤΟΡΙΑ» ευελπιστώ να αναδείξω νέα ζητήματα και να καλύψω κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο κενά, τα οποία έχουν εντοπιστεί στην τοπική ιστοριογραφία. Στόχος είναι η έρευνα, μελέτη και ανάδειξη στιγμών και πτυχών της νεότερης ιστορίας του Λιτοχώρου, μέσα από ένα άγνωστο αρχειακό υλικό που διασώζεται σε δημόσιες και ιδιωτικές συλλογές. Ολόκληρη η περιοχή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους μελετητές της τοπικής ιστορίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς μας. Δυστυχώς, όμως, οι συλλογικές προσπά-

θειες για τη μελέτη και προβολή της ιστορίας και του πολιτισμού είναι αρκετά περιορισμένες, αν εξαιρέσουμε την ούτως ή άλλως σημαντική προσφορά του άλλοτε Δήμου Λιτοχώρου και τις ατομικές προσπάθειες μεμονωμένων ερευνητών.

Έχω τη βεβαιότητα ότι μέσα από τα άρθρα μου, επανέρχονται στην επικαιρότητα μνήμες του παρελθόντος, συμβάλλοντας παράλληλα στη διατήρηση της ενότητας του παρόντος με το παρελθόν και το μέλλον. Πρέπει να αποτελεί μέλημα όλων μας η διατήρηση και η διασφάλιση της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Διότι έτσι παρέχουμε ισχυρά εφόδια στις μελλοντικές γενιές και διαφυλάττουμε την τοπική μας ιστορία.

Με βάση τα παραπάνω δεδομένα και τις σύγχρονες κοινωνικές και ερευνητικές απαιτήσεις εκδίδονται τα ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ, με ενδιαφέροντα και ευαισθησίες πάνω σε θέματα ιστορίας και πολιτισμού. Η καταγραφή της τοπικής ιστορίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί όντως επίπονο και δύσκολο εγχείρημα, για την επίτευξη του οποίου απαιτείται συνεργασία και με αρμόδιους φορείς. Σ' όλες τις περιπτώσεις, η δημοσίευση των μελετών δίνει το έναυσμα για συλλογή περισσότερων στοιχείων και πληροφοριών.

Λιτόχωρο, Αύγουστος 2015

Σωτήριος Δ. Μασταγκάς

Η ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΗ ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΟΥ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ 19ο ΑΙΩΝΑ ΕΩΣ ΤΙΣ ΗΜΕΡΕΣ ΜΑΣ

Η ιστορία γράφεται με σκοπό να οικοδομήσουμε το παρόν και να βάλουμε θεμέλια για το μέλλον. Η πληθυσμιακή εξέλιξη του Λιτοχώρου από την περίοδο της Τουρκοκρατίας μέχρι σήμερα αναδεικνύει την αισιοδοξία, την προοπτική, τη δυναμική και τον ρόλο που τυχόν άσκησε σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, δηλαδή στην Πιερία, τη Μακεδονία και την Ελλάδα. Η καταγραφή ορισμένων δημογραφικών χαρακτηριστικών της κωμόπολης είναι ενδεικτική ως ένα βαθμό των διαδικασιών μετασχηματισμού της σε μια κοινωνία, όπου σταδιακά και με γρήγορους ρυθμούς κυριάρχησαν στοιχεία νεωτερικά και αστικά.

Επίκουρος στην ιστορία του τόπου έρχεται ο Άγιος Διονύσιος, ο οποίος το 1543 έκτισε μοναστήρι στον Όλυμπο, «εν τω βακουφικώ χωρίω Λιτόχωρον». Σε όλα τα συναξάρια του Αγίου αναφέρεται συνοικισμός ή κώμη με το όνομα Λιτόχωρο. Η παλιότερη παράδοση αναφέρει ότι μετά το 1453 (άλωση της Κωνσταντινούπολης) μερικές οικογένειες βυζαντινών έφυγαν και εγκαταστάθηκαν μόνιμα στο Λιτόχωρο. Πιθανότατα στα τέλη του 14^{ου} αιώνα και στη συνέχεια κατά τη διάρκεια του 15^{ου} και 16^{ου} αιώνα έγινε μαζική μετακίνηση κατοίκων της παράκτιας περιοχής του Ολύμπου προς τις πλαγιές

του και η εγκατάστασή τους γύρω από κάποιο παλαιότερο οικισμό, ο οποίος γρήγορα συγκέντρωσε τους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής και εξελίχθηκε σε «κώμη». Έτσι, με τον καιρό η κώμη μεγάλωσε, ώστε διαμορφώθηκε σε μια σημαντική κωμόπολη, ένα μεγάλο κεφαλοχώρι για την εποχή του. Η αύξηση του πληθυσμού του Λιτοχώρου, που άρχισε με γοργό ρυθμό από τα τέλη του 18^{ου} και τις αρχές του 19^{ου} αιώνα, οφείλεται στην ιδιαίτερη οικονομική ανάπτυξή του και στην εγκατάσταση νέων κατοίκων. Νέοι κάτοικοι εγκαταστάθηκαν, επειδή καταδιωκόμενοι από τους Τούρκους εύρισκαν εκεί καταφύγιο ή λόγω βίαιης μετακίνησης από τους τόπους τους ή εξαιτίας των ασθενειών (κυρίως ελονοσίας) που μάστιζαν τους κατοίκους των πεδινών χωριών.

Κατά τον 18^ο αιώνα και κυρίως τον 19^ο, το Λιτόχωρο αναπτύχθηκε σε ανθηρή οικονομική κωμόπολη με σπάνια ευμάρεια. Στην εξέλιξη αυτή συνετέλεσαν η ιστιοφόρος ναυτιλία, το εμπόριο, η βιοτεχνία, ο ορεινός όγκος του Ολύμπου, η υλοτομία, το υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, τα προνόμια και η χαλαρή άσκηση της τουρκικής εξουσίας και οι ποικίλες επαγγελματικές δραστηριότητες (γεωργία, κτηνοτροφία, μεταποιητικές εργασίες κ.α.).

Κατά τις επαναστάσεις του 1808, 1854 και 1878 παρατηρούνται μετακινήσεις πληθυσμών εξαιτίας των διώξεων. Πολλοί Λιτοχωρίτες αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους και να εγκατασταθούν οριστικά στη Νιγρίτα (το 1808) και στη Θεσσαλονίκη (το 1854 και 1878). Για επαγγελματικές ανάγκες πολλοί κατέφυγαν σε μεγάλα αστικά κέντρα, όπως στην

Καβάλα, στο Βόλο και στην Αθήνα. Ιδιαίτερα τον 19^ο αιώνα το Λιτόχωρο αποτέλεσε πόλο έλξης μεταναστών, λόγω της γεωγραφικής του θέσης και των επαγγελματικών δυνατοτήτων που προσέφερε. Οι νέοι αυτοί κάτοικοι προέρχονταν από διάφορα μέρη της Ελλάδος και κυρίως την Ήπειρο, τη Δυτική Μακεδονία και τα νησιά του Αιγαίου. Μια εξέταση των επωνύμων παλιών οικογενειών επιβεβαιώνει την ηπειρωτική καταγωγή, τη νησιωτική προέλευση και την κατά καιρούς πρόσμειξη νησιωτών και ντόπιων καμπίσιων κατοίκων.

Ως κεφαλοχώρι το Λιτόχωρο εξελίχθηκε σε μια σημαντική για την εποχή της Τουρκοκρατίας κωμόπολη, ώστε να θεωρείται διοικητική έδρα των μικρότερων χωριών της γύρω περιοχής. Οι μόνοι Τούρκοι, που έμειναν εκεί, ήταν λίγοι διοικητικοί υπάλληλοι. Η σύνθεση του πληθυσμού ήταν μόνο Έλληνες Ορθόδοξοι Χριστιανοί. Ο τελευταίος Κανονισμός της Ελληνικής Κοινότητας Λιτοχώρου, του 1904, είναι αποκαλυπτικός: «*ΑΡΘΡΟΝ 1. Την Κοινότητα Λιτοχώρου αποτελούσι πάντες οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί και από διετίας κάτοικοι Λιτοχώρου, υπήκοοι δε Οθωμανοί*».

Μαρτυρίες και συγκεκριμένα στοιχεία για την πληθυσμιακή εξέλιξη και σύνθεση πριν από το 1912, έχουμε από τους περιηγητές και ιστορικούς που πέρασαν από την κωμόπολη. Τα στοιχεία γύρω από την πληθυσμιακή ανάπτυξη του τόπου, για την περίοδο της Τουρκοκρατίας, θα πρέπει να έχει κανείς υπόψη του πως δεν χαρακτηρίζονται από πληρότητα, ωστόσο, αν και ελλιπή, μας δίνουν μια σχετικά ικανοποιητική εικόνα. Αποτελέσματα επίσημων απογραφών πληθυσμών εκ μέρους του Οθωμανικού κράτους δεν υπάρχουν. Έχει ιδιαίτερη

σημασία η επισήμανση που κάνει ο Νικόλαος Σχινάς, Ταγματάρχης του Μηχανικού, στις «Οδοιπορικές Σημειώσεις» του το 1886, σχετικά με τον πληθυσμό των χωριών της Μακεδονίας: «Ο ακριβής προσδιορισμός του όλου πληθυσμού της εκτάσεως ταύτης, ένεκεν ελλείψεως στατιστικών και της υπό μεν των Μωαμεθανών αποκρύψεως των αρρένων (νουφουζιών), όπως αποφύγωσι την στρατολογία (διότι μόνον οι άρρενες καταγράφονται), των δε χριστιανών, όπως απαλλαγώσι του επιβαλλομένου στρατιωτικού φόρου, καθίσταται λίαν δυσχερής». Παρατίθεται πίνακας με την πορεία του πληθυσμού του Λιτοχώρου.

Η σταδιακή ανάδειξη και ανάπτυξη του Λιτοχώρου, σε συνδυασμό με τη γεωγραφική του θέση (Όλυμπος, μοναστήρι Αγίου Διονυσίου, Θερμαϊκός κόλπος) προσέλκυε τους περιηγητές, γεωγράφους και ιστορικούς της εποχής εκείνης, που, συνδυάζοντας την τέρψη του ταξιδιού και την αποστολή με την έρευνα, συνέγραψαν πολύτιμα οδοιπορικά και περιγραφικά κείμενα.

Τα πληθυσμιακά δεδομένα μετά το 1912 είναι συνδεδεμένα με τον αυτοδιοικητικό χάρτη της Πιερίας, όπως αυτός διαμορφώθηκε μετά την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό. Η παρακολούθηση και μελέτη του αυτοδιοικητικού χάρτη είναι ουσιαστικής σημασίας παράγοντας που παραπέμπει με τη σειρά του στο πέρας της λιτοχωρίτικης κοινωνίας από την Τουρκοκρατία στην ελευθερία του ελληνικού κράτους και σταδιακά από τις παραδοσιακές δομές στον σύγχρονο αστικό τρόπο ζωής. Κωμόπολη ή μικρού μεγέθους πόλη το Λιτόχωρο έχει και αυτό τη δική του θέση στα αυτοδιοικητικά πράγματα της Πιερίας.

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Δ. ΜΑΣΤΑΓΚΑ. ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

ΕΤΟΣ	ΠΗΓΗ	ΣΤΟΙΧΕΙΑ
1836	Ιωάννης Λεονάρδου	500 οικίες
1838	Νικόλαος Λωρέντης	2.000 Έλληνες
1838	Γρηγόριος Κωνσταντάς	700 οικίες
1839	Adriano Valvi	2.000 κάτοικοι
1858	Leon Heuzey	300 οικίες
1859	Πορφύριος Ουσπένσκι	300 οικίες
1859	Basil Nicolaidy	340 ελληνικές οικογένειες
1860	Νικόλαος Μάγνης	700 οικίες
1870	Ιωάννης Δρακιώτης	300 οικίες, 500 οικογένειες
1873	Emile Isambert	300 οικίες
1874	Περιγραφή Θεσσαλίας (Τύποις Σμύρνη)	500 οικίες
1878	Μιλτιάδης Σεϊζάνης	560 οικίες
1878	Κωνσταντίνος Βατικιώτης	600-700 ελληνικές οικογένειες
1878	Προσωρινή Κυβέρνησις Μακεδονίας	500 οικίαι και επέκεινα
1879	Αμβρόσιος Κασάρας (Επίσκοπος Πλαταμώνος)	500 οικίες, 600 οικογένειες, 3.000 κάτοικοι
1880	Νικόλαος Λούσης (Επίσκοπος Κίτρους)	600 οικίες
1886	Νικόλαος Σχινάς	600 οικίες
1891	Grece continentale et iles	300 οικίες
1894	Λεξικόν Εγκυκλοπαιδικόν Μπάρτ και Χίρστ	600 οικίες Χριστιανών
1898	Χρήστος Φιλίππου	5.000 Χριστιανοί Ορθόδοξοι
1900	Στατιστικός Πίνακας Εθνολογικός	4.300 Έλληνες
1909	Ανδρέας Αρβανίτης	3.000 Ελληνομακεδόνες
1910	Τρύφων Ευαγγελίδης	4.500 Έλληνες
1912	Καζάς Κατερίνης	5.500 Χριστιανοί
1912	Παρθένιος Βαρδάκας (Επίσκοπος Κίτρους)	900 οικίες, 5.500 κάτοικοι

- Με την απελευθέρωση από τον τουρκικό ζυγό το 1912 ιδρύθηκε η Γενική Διοίκηση Μακεδονίας (Νόμος ΔΡΛΔ 28-2-1913, ΦΕΚ 41) με έδρα τη Θεσσαλονίκη, που είχε σκοπό την ένταξη και οργάνωση των απελευθερωμένων περιοχών της Μακεδονίας στο ελληνικό κράτος. Η Πιερία ήταν επαρχία με τον διοικητικό τίτλο «Υποδιοίκησης Κατερίνης» και υπαγόταν στο Νομό Θεσσαλονίκης (Νόμος 524/24-12-1914, ΦΕΚ 404). Το 1927 η Υποδιοίκησης Κατερίνης μετωνομάσθηκε σε «Επαρχία Πιερίας» με το ΝΔ της 12-12-1927 (ΦΕΚ 304).

- Στα 1949 με τον Αναγκαστικό Νόμο 960/1949 (ΦΕΚ 105 Α) η Πιερία αναγνωρίστηκε ανεξάρτητος Νομός, αποσπασθείσα της Θεσσαλονίκης.

- Από το 2011 με τον Νόμο 3852/2010, τον γνωστό «Καλλικράτη», ο Νομός Πιερίας καταργήθηκε και υποβιβάστηκε σε Αντιπεριφέρεια της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας με έδρα τη Θεσσαλονίκη.

Το Λιτόχωρο κεφαλοχώρι και μεγαλοχώρι κατά την Τουρκοκρατία, μετά την απελευθέρωση (1912) μετασηματίστηκε, ανανεώθηκε και σφράγισε το δικό του διοικητικό πέρασμα μέσα από το καθεστώς των δήμων και κοινοτήτων.

- Η επαρχία της Πιερίας, την πρώτη περίοδο αμέσως μετά την απελευθέρωση, χωρίστηκε σε τρεις Δήμους (τμήματα), με τις αντίστοιχες πρωτεύουσες: Κατερίνης, Κολινδρού, Λιτοχώρου. Το Λιτόχωρο ξεκίνησε το 1912 ως Δήμος (Νόμος ΔΝΖ'/ 1912). Παράλληλα με τη σύσταση του Δήμου, από το 1912 μέχρι το 1918, λειτουργούσε και ο θεσμός της δημογεροντίας, όπως είχε καθιερωθεί στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας,

αλλά και ο θεσμός της κοινότητας. Σε επίσημα έγγραφα της περιόδου αυτής βρίσκουμε αποτυπωμένες τρεις σφραγίδες: «Δημογεροντία», «Κοινότης» και «Δημαρχείον» Λιτοχώρου.

- Το 1918, με το ΒΔ 28-6-1918 (ΦΕΚ 152 Α/9-7-1918), άλλαξε ο αυτοδιοικητικός χάρτης της χώρας και εισήχθη ο θεσμός των κοινοτήτων. Συστάθηκε η Κοινότητα Λιτοχώρου με τον συνοικισμό της Μονής Αγίου Διονυσίου.

- Στα 1949, παρά τη σύσταση του Νομού Περίας και την αναγνώριση τριών Δήμων (Κατερίνης, Αιγινίου, Κολινδρού), λόγω του Εμφυλίου Πολέμου το Λιτόχωρο παρέμεινε Κοινότητα.

- Με το ΝΔ 4398/1964 (ΦΕΚ 185 Α/30-10-1964) από την 1-5-1965 το Λιτόχωρο αναγνωρίστηκε και λειτούργησε ως Δήμος.

- Στη μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης, που είναι γνωστή ως «Καποδίστριας» του 1998 (Νόμος 2539/1997), ο Δήμος Λιτοχώρου παρέμεινε αυτόνομος, χωρίς να τον αγγίξουν οι συνενώσεις.

- Από την 1-1-2011 με τον Νόμο 3852/2010, ο Δήμος καταργήθηκε και το Λιτόχωρο υποβιβάστηκε σε Δημοτικό Διαμέρισμα του νεοσύστατου Δήμου Δίου-Ολύμπου.

Λίγα λόγια για τους οικισμούς του Λιτοχώρου. Ως οικισμός ορίζεται το σύνολο περιορισμένων σε αριθμό κατοικιών σε ορισμένη περιοχή, μια μικρή περιοχή που έχει μικρό αριθμό κατοικιών. Χαρακτηρίζεται από σχετική αυτοδυναμία λειτουργίας και από σχετική γεωγραφική ανεξαρτησία, δηλαδή απόσταση από άλλους οικισμούς. Ο οικισμός είναι μια γεωγραφική συγκέ-

ντρωση και άμεση γειτνίαση πληθυσμού, ο οποίος αποτελείται από μια κοινωνική ομάδα που ασκεί κοινές πρακτικές που μεταφράζονται σε αντίστοιχες χρήσεις του χώρου. Οι τοπικές συνθήκες και ανάγκες, συν τη παρόδω του χρόνου, όπως ήταν φυσικό, δημιούργησαν νέους οικισμούς, σε ένα Λιτόχωρο όχι απλώς υφιστάμενο, αλλά συνεχώς εξελισσόμενο και βελτιούμενο.

- Ο οικισμός Μονή Αγίου Διονυσίου προσαρτήθηκε στην Κοινότητα Λιτοχώρου (ΦΕΚ 152 Α/9-7-1918).
- Ο οικισμός Καλύβια Βαρικού αναγνωρίστηκε και προσαρτήθηκε στην Κοινότητα (ΦΕΚ 16-10-1940).
- Ο οικισμός Λιμήν Λιτοχώρου αναγνωρίστηκε και προσαρτήθηκε στην Κοινότητα (ΦΕΚ 16-10-1940).
- Ο οικισμός Πλάκα αναγνωρίστηκε και προσαρτήθηκε στο Δήμο Λιτοχώρου (ΦΕΚ 159 Α/14-3-1971).

Οι απογραφές πληθυσμού υπήρξαν παλαιά συνήθεια, από την αρχαιότητα και τον Μεσαίωνα ήδη, αποσκοπώντας στη συλλογή δημογραφικών και κοινωνικών στοιχείων χρησίμων για τις μεταβολές που σημειώνονται στην πληθυσμιακή εικόνα ενός δοσμένου γεωγραφικού χώρου. Ως απογραφή πληθυσμού ορίζεται το σύνολο των ενεργειών που έχουν ως σκοπό τη συγκέντρωση στατιστικών πληροφοριών αναφορικά με το μέγεθος και τα χαρακτηριστικά του πληθυσμού ενός γεωγραφικού χώρου σε δεδομένο χρόνο.

Η πρώτη επίσημη απογραφή του Λιτοχώρου διενεργήθη την 28-4-1913, με το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων και την προσάρτηση των Νέων Επαρχιών. Η ειδική αυτή απογραφή διοργανώθηκε από τον Στρατό στη Μακεδονία, την Ήπειρο, την Κρήτη και τα νησιά του Β. Αιγαίου. Εδώ ο πληθυσμός του Λιτοχώρου ανέρχεται σε

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Δ. ΜΑΣΤΑΓΚΑ. ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

5339. Ενδιαφέρον παρουσιάζει ο κάτωθι πίνακας, που συντάχθηκε τη 16-8-1913, αναφέρεται στον πληθυσμό του Δήμου Λιτοχώρου, προέρχεται από το Αρχείο της Γενικής Διοικήσεως Θεσσαλονίκης και τηρείται στο Ιστορικό Αρχείο Μακεδονίας.

ΔΗΜΟΣ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ 1913

ΧΩΡΙΑ	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ			ΑΡΙΘΜΟΣ ΟΙΚΙΩΝ
	ΑΡΡΕΝΕΣ	ΘΗΛΕΙΣ	ΣΥΝΟΛΟ	
Λιτόχωρο (Πρωτεύουσα)	2648	2418	5066	900
Καρίτσα	417	419	836	180
Καλύβια Μαλαθριάς	25	23	48	15
Λεπτοκαρυά	510	480	990	200
Μαλαθριά	48	45	93	25
Παντελεήμων	450	400	850	150
Πούρλια	153	152	305	40
Σκοτείνη	317	267	584	120
ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ			8772	

Οι απογραφές από το 1913 μέχρι τις μέρες μας αποτυπώνουν πολύ καθαρά τη φυσική εξέλιξη του πληθυσμού. Μελετώντας κανείς τα πληθυσμιακά και δημογραφικά δεδομένα, μπορεί να εξάγει συμπεράσματα για τις κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές, για το πολιτιστικό πλαίσιο, το επίπεδο εκπαίδευσης, τις επαγγελματικές δραστηριότητες και κυρίως για τον βαθύ μετασχηματισμό που υπέστη η λιτοχωρίτικη κοινωνία. Όλες οι απογραφές πληθυσμού του Λιτοχώρου φαίνονται στον πίνακα που παρατίθεται. Τα στοιχεία ελήφθησαν από την Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος (ΕΣΥΕ) και το Υπουργείο Εσωτερικών.

ΑΠΟΓΡΑΦΕΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

	1913	1920	1928	1940	1951	1961	1971	1981	1991	2001	2011
ΛΙΤΟΧΩΡΟ	5339	4187	4602	4936	5987	5032	5561	6109	6658	6697	6995
ΚΑΛΥΒΙΑ ΒΑΡΙΚΟΥ	-	-	-	9	40	55	7	4	16	38	38
ΛΙΜΝΗ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ	-	-	-	81	43	118	26	12	39	38	9
ΜΟΝΗ ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ	-	13	27	6	4	5	15	3	16	26	25
ΠΛΑΚΑ	-	-	-	-	-	-	47	29	136	212	192
ΣΥΝΟΛΟ	5339	4200	4629	5032	6074	5210	5656	6157	6865	7011	7259

Η συμπαράθεση και συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων διαδοχικών απογραφών αποκαλύπτει τις ιστορικές τάσεις των δομών και χαρακτηριστικών του πληθυσμού του Λιτοχώρου, εφόσον αυτά ιδωθούν ως μια κοινωνικοοικονομική, ανθρωπογεωγραφική και χωροταξική ενότητα, ενταγμένη σε ένα ευρύτερο σύστημα οργάνωσης. Σε όλες τις περιπτώσεις, ανήκει στους ειδικούς επιστήμονες και μελετητές το έργο της αξιολόγησης των στατιστικών στοιχείων, των σχετικών με τα πληθυσμιακά και δημογραφικά χαρακτηριστικά της κοινωνίας και των κατοίκων του Λιτοχώρου.

Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΔΙΧΑΣΜΟΣ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΟΥ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ (1916-1918)

Μεταξύ των ετών 1916-1918 η Ελλάδα έφθασε στο σημείο να χωριστεί στα δύο, τόσο ιδεολογικά όσο και γεωγραφικά, λόγω της διαμάχης του βασιλιά Κωνσταντίνου Α΄ και του Ελευθερίου Βενιζέλου, σχετικά με την είσοδο ή μη της Ελλάδας στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Πρόκειται για την περίοδο του λεγόμενου «Εθνικού Διχασμού», όπως έμεινε γνωστή αυτή η τριετία στη νεότερη ελληνική ιστορία.

Σύντομη αναδρομή στο Κίνημα Εθνικής Αμύνης και τον Εθνικό Διχασμό

Την ευφορία των Βαλκανικών Πολέμων και την επακολουθήσασα κοινωνική-οικονομική ανάκαμψη και ανάπτυξη διαδέχθηκε η δίνη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου και ο εσωτερικός διχασμός. Ο πόλεμος ξέσπασε τον Αύγουστο του 1914 ανάμεσα σε δύο στρατόπεδα, την «Αντάντ», στην οποία συμμετείχαν η Αγγλία, η Γαλλία, η Ρωσία, η Σερβία και αργότερα η Ιταλία, η Ελλάδα και οι ΗΠΑ και τις «Κεντρικές Δυνάμεις», στις οποίες συμμετείχαν η Γερμανία, η Αυστροουγγαρία και αργότερα η Βουλγαρία και η Τουρκία.

Η έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου το 1914 βρήκε την Ελλάδα να μη συμμετέχει σ' αυτόν. Παρά τη θέληση της κυβέρνησης των Φιλελευθέρων (Βενιζέλος) να συμμετάσχει στο πλευρό της Αντάντ, υπερίσχυσε η άποψη του βασιλιά Κωνσταντίνου, ο οποίος αντέδρασε υποστηρίζοντας και κρατώντας μια

φιλική και ευμενή προς τις Κεντρικές Δυνάμεις ουδετερότητα. Μέσα στο 1915, μετά το αποτέλεσμα δύο εκλογικών αναμετρήσεων, η διαφωνία με τον βασιλιά Κωνσταντίνο ανάγκασε την κυβέρνηση Βενιζέλου σε παραίτηση. Πριν αποχωρήσει από την πρωθυπουργία ο Βενιζέλος, χωρίς τη συγκατάθεση της Βουλής, κάλεσε τους Αγγλογάλλους της Αντάντ να αποβιβάσουν στη Θεσσαλονίκη. Την 22-9-1915 οι στρατιωτικές δυνάμεις της Αντάντ πραξικοπηματικά, παραβιάζοντας την επίσημη ελληνική ουδετερότητα, προχώρησαν στην κατάληψη της Θεσσαλονίκης. Έτσι, με το τέλος του 1915, η Ελλάδα εισήλθε στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Τα γεγονότα που επακολούθησαν ήταν καταλυτικά. Τον Μάρτιο του 1916 οι Γερμανοβούλγαροι άρχισαν να καταλαμβάνουν ελληνικά εδάφη στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Τον Απρίλιο του 1916 120.000 περίπου σερβικού στρατού μεταφέρθηκαν στο μακεδονικό μέτωπο, ταυτόχρονα με τον Σέρβο βασιλιά και την κυβέρνησή του που εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη. Ακολούθησε την 22-5-1916 η κήρυξη στρατιωτικού νόμου και η λογοκρισία στον Τύπο από τον ανώτερο διοικητή των συμμαχικών δυνάμεων στη Θεσσαλονίκη Μωρίς Σαρράϊγ. Οι ποικίλες ενέργειες από πλευράς των συμμάχων, η κατάσταση πολιορκίας της Θεσσαλονίκης, ο αυταρχικός τρόπος διοίκησης από τον Γάλλο στρατηγό Σαρράϊγ, οι αποκλεισμοί των λιμένων και οι τηλεγραφικές διακοινώσεις των Μεγάλων Δυνάμεων, έδιναν την εντύπωση ότι κάθε έννοια ελληνικής κυριαρχίας στα καταληφθέντα από τους συμμάχους εδάφη είχε καταργηθεί.

Με δεδομένη αυτή την κατάσταση στις 17-8-1916 ξέσπασε στην Θεσσαλονίκη το λεγόμενο κίνημα της «Εθνικής Αμύνης», εξαιτίας του ορατού κινδύνου να δώσουν οι σύμμαχοι τη Μακεδονία και τη Θεσσαλονίκη στους Σέρβους, αλλά και πιστεύοντας στις ωφέλειες που θα προέκυπταν για την Ελλάδα, ύστερα από πιθανή νίκη των Αγγλογάλλων. Η αρχηγία της Επιτροπής Εθνικής Αμύνης δόθηκε στο Βενιζέλο, ο οποίος απαίτησε τη συμμετοχή και στρατιωτικών μονάδων στο κί-

νημα, το οποίο επιθυμούσε να αναλάβει δράση πανελληνίως και όχι μόνο στη Θεσσαλονίκη. Τα γαλλικά στρατεύματα ανάγκασαν τους πιστούς στο βασιλιά Κωνσταντίνο Έλληνες στρατιώτες να παραδοθούν, ενώ το κίνημα επεκτάθηκε και σε άλλες πόλεις της Μακεδονίας, την Κρήτη και τα νησιά. Σχεδόν ταυτόχρονα με το κίνημα της Θεσσαλονίκης, συστάθηκαν σε πόλεις και κωμοπόλεις επιτροπές της Εθνικής Αμύνης. Αξιοσημείωτο και ενδεικτικό σημείο των προθέσεων των επιτροπών υπήρξε η προσπάθεια απόκτησης του ελέγχου των οργάνων της τοπικής αυτοδιοίκησης της υπαίθρου και ο έλεγχος των δημοσίων υπηρεσιών της επαρχίας, προκειμένου να δημιουργηθεί όσο το δυνατόν προσφορότερο κλίμα για την εδραίωση του κινήματος.

Ο Βενιζέλος την 29-9-1916 μετέβη και εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη, υπό την προστασία των δυνάμεων της Αντάντ. Αμέσως άρχισε να οργανώνει το δικό του κράτος και σχημάτισε τη δική του κυβέρνηση, την αποκαλούμενη «Προσωρινή Κυβέρνηση Θεσσαλονίκης». Η Προσωρινή Κυβέρνηση άρχισε να λειτουργεί κανονικά, εξέδιδε τη δική της εφημερίδα, αρχίζοντας να δημοσιεύει τα πρώτα διατάγματα συγκρότησής της. Δημιουργήθηκαν οι Ανώτατες Διευθύνσεις και διορίστηκαν διευθυντές, οι οποίοι είχαν αρμοδιότητες και καθήκοντα, όπως αυτά των υπουργών. Η προσπάθεια του υπό δημιουργίαν κράτους να αποκτήσει ζωτικό χώρο και να απορροφήσει το κράτος των Αθηνών δεν γινόταν ειρηνικά αλλά με πιέσεις και συγκρούσεις που αρκετές φορές ήταν αιματηρές.

Το ελληνικό κράτος και η ελληνική επικράτεια χωρίστηκε στα δύο, το κράτος της Θεσσαλονίκης (Βενιζέλος) και το κράτος των Αθηνών (Κωνσταντίνος), με το πλεονέκτημα να βρίσκεται στον Βενιζέλο, επειδή είχε την υποστήριξη των δυνάμεων της Αντάντ. Έτσι, την περίοδο 1916-1918 η χώρα οδηγήθηκε στον Εθνικό Διχασμό, σε μια εμφύλια διαμάχη που χώρισε τον ελληνικό λαό και τον πολιτικό κόσμο σε δύο μεγάλες και αντιμαχόμενες παρατάξεις. Στο Λονδίνο οι σύμμαχοι της Αντάντ αποφάσισαν την 16-5-1917 την εκθρόνιση του Κων-

σταντίνου και την εγκατάσταση του Βενιζέλου στην πρωθυπουργία, την 31-5-1917 ο Κωνσταντίνος έφυγε στο εξωτερικό και στις 14-6-1917 ορκίστηκε στην Αθήνα πρωθυπουργός ο Βενιζέλος.

Σύντομη αναφορά για τις εξελίξεις στην Πιερία

Η Πιερία και η περιοχή της είχε στρατηγικό χαρακτήρα για τα σχέδια και τους σκοπούς του επικεφαλής των συμμαχικών δυνάμεων της Αντάντ στη Θεσσαλονίκη, Γάλλου στρατηγού Σαρράϊγ. Η Πιερία δέσποζε στο Θερμαϊκό κόλπο, συνόρευε με τη Θεσσαλονίκη, ήταν το πέρασμα προς τη Θεσσαλία και απ' αυτήν περνούσε ο σιδηρόδρομος που συνέδεε την Αθήνα με τη Θεσσαλονίκη. Με λίγα λόγια η περιοχή, λόγω της θέσης της, είχε στρατηγική σημασία τόσο για την Αντάντ και τις Κεντρικές Δυνάμεις όσο και για τη νόμιμη κυβέρνηση Κωνσταντίνου αλλά και την Προσωρινή Κυβέρνηση της Εθνικής Αμύνης του Βενιζέλου.

Ενώ τη 10-10-1916 η γαλλική κυβέρνηση συμφώνησε με τον βασιλιά τον μερικό αφοπλισμό του στρατού της νόμιμης κυβέρνησης των Αθηνών, η Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης, με τη σύμφωνη γνώμη του Σαρράϊγ, διέταξε την επίθεση του στρατού της στη γέφυρα του Αλιάκμονα κατά των στρατευμάτων της κυβέρνησης των Αθηνών. Στις 18-10-1916 η Κατερίνη κατελήφθη από τις δυνάμεις του Βενιζέλου και την 23-10-1916 η διοίκηση της Κατερίνης παρεδόθη στα γαλλικά στρατεύματα που κατέλαβαν την πόλη. Επρόκειτο για συμβιβασμό και βολική λύση και για τις δύο αντιμαχόμενες πλευρές, προκειμένου να αποφευχθεί μια αιματηρή στρατιωτική σύγκρουση.

Όμως μέσα στον Οκτώβριο του 1916 η κατάσταση είχε γίνει αφόρητη και επικίνδυνη σ' όλη την Πιερία. Ο τοπικός πληθυσμός στην πλειοψηφία του ήταν εχθρικός προς την Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης και ο στρατός της Κυβέρνησης των Αθηνών κυριαρχούσε στην ύπαιθρο της Πιερίας. Τα στρατεύματα της Κυβέρνησης των Αθηνών μετά την 24^η Οκτωβρίου ενισχύονταν καθημερινά, καταλαμβάνοντας

όλα τα χωριά γύρω από την Κατερίνη, τα οποία βρίσκονταν εκτός της ζώνης κατοχής των γαλλικών στρατευμάτων. Οι αναφορές για ένοπλη στάση κατοίκων και επιστράτων, οι βιαιοπραγίες, η τρομοκρατία του πληθυσμού και κυρίως οι αρνητικές οικονομικές και εμπορικές συναλλαγές, ανάγκασαν τον διορισμένο δήμαρχο Κατερίνης να προτείνει την επέκταση της κυριαρχίας της Προσωρινής Κυβέρνησης μέχρι το Λιτόχωρο, πρόταση που έβρισκε σύμφωνους τους Γάλλους.

Επειδή η κατάσταση δεν μπορούσε να συνεχιστεί, ο βασιλιάς Κωνσταντίνος συζήτησε με τους Γάλλους για τη δημιουργία μιας ουδέτερης ζώνης μεταξύ των αντιμαχομένων δυνάμεων και την αποχώρηση του βασιλικού στρατού. Στις 2-11-1916 ανακοινώθηκε η δημιουργία της ουδέτερης ζώνης. Στις 10-11-1916 ο Βενιζέλος ενημέρωσε τους «υπουργούς» του ότι συμφωνήθηκε με τον Γάλλο στρατηγό Σαρράϊγ και ορίστηκε ουδέτερη ζώνη πλάτους 8 χιλιομέτρων περίπου, το βόρειο όριο της οποίας ξεκινούσε από τη Σκάλα (Στόλος) Λιτοχώρου, ενώ το νότιο όριο ξεκινούσε από τα Καλύβια Βαρικού Λιτοχώρου και κατέληγε στα ελληνοαλβανικά σύνορα. Οι δυνάμεις της Αντάντ θα έχουν την αποκλειστική στρατιωτική, διοικητική και οικονομική δικαιοδοσία εντός της ζώνης, ενώ ο στρατός της Κυβέρνησης των Αθηνών θα αποσυρόταν από τη βόρεια πλευρά της. Στη ζώνη αυτή την αποκλειστική ευθύνη της διοίκησης θα είχαν τα στρατεύματα της Αντάντ. Η αναγκαιότητα δημιουργίας μιας ουδέτερης ζώνης ανάμεσα στους αντιπάλους προέκυψε από τα γεγονότα.

Αναμφίβολα στην περιοχή του Λιτοχώρου γράφτηκε την περίοδο αυτή μία από τις πιο σκοτεινές σελίδες της ελληνικής ιστορίας. Στο Λιτόχωρο χωρίστηκε η Ελλάδα στα δύο. Διχοτομήθηκε το ελληνικό κράτος και μπήκαν εσωτερικά σύνορα, η φύλαξη των οποίων ανατέθηκε στα ξένα στρατεύματα της Αντάντ.

Αναλυτικό χρονολόγιο των γεγονότων του Λιτοχώρου

Για το Λιτόχωρο θα επιχειρηθεί μια εκτενέστερη αναφορά και χρονολογική παρουσίαση των γεγονότων τα οποία έφεραν την κωμόπολη για άλλη μια φορά στην επικαιρότητα και δημοσιότητα. Η ιστορική εποχή έχει καταγραφεί πλήρως από τους συγγραφείς μέσα από το πλούσιο πρωτογενές αρχειακό υλικό και τις πηγές (αναφορές, διαταγές, τηλεγραφήματα, εφημερίδες, πρακτικά, ημερολόγια, υπομνήματα, μαρτυρίες, επιστολές, βιβλία κλπ).

Την 9-5-1916 ο βασιλιάς Κωνσταντίνος εγκαινίασε τη νέα σιδηροδρομική γραμμή Παπαπούλι-Πλατύ, με την οποία συνδέθηκε η βόρεια με τη νότια Ελλάδα. (Μέχρι το 1912, το Παπαπούλι ή Καραλή Δερβέν, συνοικισμός της Αιγάνης, ήταν ο ακραίος σταθμός του σιδηροδρόμου Πειραιώς-Συνόρων. Η σύνδεση του τμήματος Λάρισας-Παπαπούλι είχε γίνει το 1909). Ο Κωνσταντίνος και η βασιλική ακολουθία του σταμάτησαν για μικρό χρονικό διάστημα στο σταθμό Λιτοχώρου και έγιναν δεκτοί με προσφωνήσεις εκ μέρους των τοπικών αρχών και με ενθουσιασμό από τους κατοίκους. Η λειτουργία του σιδηροδρόμου, με ενδιάμεσο σταθμό και το Λιτόχωρο, προώθησε περαιτέρω τη στρατηγική θέση της περιοχής και εξυπηρέτησε τη γρήγορη μεταφορά εμπορευμάτων και επιβατών. Στο σταθμό είχε στηθεί αψίδα με τις εξής λέξεις: «Ο Δήμος Λιτοχώρου τη Α.Μ. καλώς ήλθε». Μέσα σε ζητωκραυγές δόθηκε στο βασιλιά δέσμη από δάφνες του Ολύμπου και λουλούδια. Κατά την επιστροφή η αμαξοστοιχία σταμάτησε πάλι στο σταθμό του Λιτοχώρου και οι φαράδες της

Γρίτσας πρόσφεραν στον Κωνσταντίνο ένα τεράστιο φάρι ροφό.

Το πρώτο δεκαήμερο του Οκτωβρίου 1916, πριν από τη σχεδιαζόμενη επιχείρηση διέλευσης της γέφυρας του Αλιάκμονα, στάλθηκε από την Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης τηλεγράφημα στο δήμαρχο Λιτοχώρου Γρηγόριο Φούντο. Στο αίτημα της Εθνικής Αμύνης να υποδεχθεί ο δήμαρχος τους «επαναστάτες», αυτός απάντησε αρνητικά με αποτέλεσμα κάποιοι να βάλουν βόμβα έξω από το σπίτι του. Γράφει η Ελένη Ρέμπελου-Δεληγιάννη: «Πριν καλά-καλά προφθάσουν να χαρούν την ελευθερία, ήρθαν δυσάρεστα και λυπητερά γεγονότα στο χωριό. Οι Λιτοχωρίτες χωρίστηκαν σε διάφορα κόμματα κι άρχισε μια φαγωμάρα, ένας φανατισμός, πολιτικά μίσση και αντιπαλότητες που στάθηκαν αιτία και είχαν ως αποτέλεσμα ολέθριες και λυπηρές συνέπειες για τον τόπο και τον λαό. Τα κόμματα εκπροσωπούσαν διάφορες πλούσιες οικογένειες και ο καθένας είχε και τους δικούς του οπαδούς...». Εδώ πρέπει να τονιστεί ότι μετά την απελευθέρωση (1912) και μέχρι την 28-6-1918, οπότε εισήχθη ο θεσμός των κοινοτήτων, το Λιτόχωρο λειτουργούσε ως Δήμος. Όμως παράλληλα, πρέπει να διευκρινισθεί ότι από το 1912 μέχρι το 1918 εξακολουθούσε να λειτουργεί και ο παλαιός θεσμός της δημογεροντίας, με τη μορφή της Κοινότητας πλέον.

Την κατάληψη της Κατερίνης, που έγινε τη 18-10-1916 από το στρατιωτικό σώμα της Εθνικής Αμύνης, προσπάθησε να αποτρέψει ο κυβερνητικός στρατός. Δύναμη 260 ανδρών, υπό την ηγεσία του Ταγματάρχη Μεσσήνη έφτασε τη 19-10-1916 από τη Λάρισα στο Λιτόχωρο, σιδηροδρομικώς στο σταθμό Αγίων Θεοδώρων (Στόλος). Η στρατιωτική αυτή δύναμη εγκαταστάθηκε

αμέσως μέσα στο Λιτόχωρο, όμως διαπιστώθηκε ότι δεν είχε σκοπό την εκδίωξη των «επαναστατών» αλλά την αντικατάσταση του 4^{ου} (41^{ου}) Συντάγματος Ευζώνων. Οι ενισχύσεις του κυβερνητικού στρατού έφτασαν στο Λιτόχωρο αργά, ενώ συγχρόνως οι δυνάμεις της Προσωρινής Κυβέρνησης αναπτύχθηκαν κατά μήκος του ποταμού Μαυρονερίου. Από τον έντυπο τύπο της εποχής (εφημερίδα ΣΚΡΙΠ των Αθηνών, 21-10-1916) αντιγράφουμε ένα μικρό απόσπασμα κειμένου:

«Από της προχθές, ως ανηγείλαμεν, αρθέντων των προσκομιμάτων τα οποία παρενέβαλεν ο εν Λαρίση Γάλλος σιδηροδρομικός επιθεωρητής, κατωρθώθη η αποστολή προς ενίσχυσιν του κ. Μήτσα, δυνάμεως εξ 800 Ευζώνων μετά πυροβολικού. Επίσης χθες εστάλησαν δύο λόχοι και μία ορειβατική μοίρα πυροβολικού. Η δύναμις αύτη κατά νεωτέρας ασφαλείς πληροφορίας έφθασε σιδηροδρομικώς εις Λιτοχώριον και οδεύει προς βορράν».

Η καθήλωση του στρατού των Αθηνών στο Λιτόχωρο απέτρεψε προσωρινά την αντικατάσταση του εκλεγμένου φιλοβασιλικού δημάρχου Γρηγορίου Φούντου με άλλον φιλοβενιζελικό, όπως συνέβη με τους δημάρχους Κατερίνης και Κολινδρού.

Την 31-10-1916 στο Λιτόχωρο βρίσκονταν δύο λόχοι πεζικού του στρατού της Κυβέρνησης δυνάμεως 260 ανδρών. Επίσης, εδώ είχε συσταθεί σύλλογος εφέδρων (επίστρατων) αξιωματικών και οπλιτών, ο οποίος αριθμούσε 290 μέλη, «Απέστειλαν επιτροπή στη Λάρισα ζητούντες όπλα, όπως ανταπεξέλθουν κατά των επαναστατών». Η συγκρότηση συλλόγου είχε τη μορφή πολιτικής οργάνωσης προσκείμενης στο βασιλιά Κωνσταντίνο. Ως αιτία της δημιουργίας στο Λιτόχωρο αυτής της οργάνωσης θεωρούνται τόσο η αντιπολεμική

τοποθέτησή της στις επεκτατικές τάσεις που εξέφραζε ο Βενιζέλος όσο και η ανασφάλεια που προκάλεσε η πολιτική των Φιλελευθέρων.

Τα φυλάκια στη γέφυρα Μαυρονερίου τα έλεγχαν οι Γάλλοι. Την 1-11-1916 έγινε απόπειρα από απόσπασμα τριάντα στρατιωτών από το Λιτόχωρο με επικεφαλής Έλληνα Ανθυπολοχαγό να περάσουν το Μαυρονέρι αλλά εμποδίστηκαν από γαλλικό ένοπλο τμήμα.

Στις 13-11-1916, λίγες ημέρες μετά τη συμφωνία καθιέρωσης ουδέτερης ζώνης, οι στρατιώτες του κυβερνητικού στρατού ανεχώρησαν από το Λιτόχωρο και την ίδια ημέρα εισήλθε και εγκαταστάθηκε ο γαλλικός στρατός. Μετά τη δημιουργία της ουδέτερης ζώνης εμφανίστηκαν τα διοικητικά προβλήματα που αφορούσαν την αστυνομική και διοικητική αρμοδιότητα, τους δημοσίους υπαλλήλους, τη μισθοδοσία τους και τα δικαιώματα του δημοσίου, την είσπραξη φόρων κ.α. Η Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης ξεκαθάρισε ότι την απόλυτη εξουσία είχαν οι γαλλικές αρχές. Ο Γάλλος Ταγματάρχης Ντεστρέ σφράγισε τις αποθήκες των ενοικιαστών του φόρου της δεκάτης από τον Βαρικό. Με τον τρόπο αυτό απαίτησε και πέτυχε την καταβολή των αντίστοιχων εσόδων για τον μήνα Δεκέμβριο. Ενοικιαστής του φόρου της δεκάτης από το δημόσιο για την περιοχή του Βαρικού ήταν ο Γεώργιος Μανάκος. Ο φόρος αυτός αποθηκευμένος σε αποθήκες καταβαλλόταν σε είδος κάθε μήνα.

Η πρώτη αναφερόμενη πράξη βίας των ξένων στρατευμάτων έγινε την 28-11-1916, όταν ο γαλλικός στρατός συνέλαβε μια ομάδα εργατών στη σιδηροδρομική γραμμή κοντά στο Λιτόχωρο. Ακολούθησε την 8-12-1916

η καταστροφή του φαρμακείου στο Λιτόχωρο του φαρμακοποιού Δ. Παρασκευά, για την οποία ο ίδιος ζήτησε, μέσω της κυβέρνησης, αποζημίωση. Η δημιουργία της ουδέτερης ζώνης, οι αυστηροί περιορισμοί της γαλλικής διοίκησης στη μετακίνηση ανθρώπων και τη διακίνηση προϊόντων, επέφεραν παράλυση της εμπορικής και παραγωγικής δραστηριότητας πλήττοντας τους κατοίκους και δημιουργώντας ακόμη και προβλήματα επιβίωσης. Γράφει η Ελένη Ρέμπελου-Δεληγιάννη: «Μετά τη φυγή των Τούρκων, ήρθαν στο χωριό Γάλλοι στρατιώτες και στρατοπέδευσαν στα Κατούνια, εκεί ακριβώς που ήταν η παλιά στέρα. Τον χειμώνα με τα πολλά κρύα αρρώστησαν οι Γάλλοι και μάλιστα μερικοί πέθαναν και κάνανε το γαλλικό νοσοκομείο στη Σκάλα, στον Άγιο Διονύσιο. Επίσης στα σχολεία καθιερώθηκε σαν μάθημα υποχρεωτικά τα γαλλικά και ο γαλλικός εθνικός ύμνος».

Από τον Δεκέμβριο 1916 μια τριώροφη οικοδομή της δυτικής πλευράς του Μετόχιου του Αγίου Διονυσίου, στη Σκάλα, χρησιμοποιήθηκε ως αναρρωτήριο των γαλλικών στρατευμάτων της Μακεδονίας. Τους στρατιώτες των συμμαχικών δυνάμεων θέριζαν οι επιδημικές λοιμώξεις της ελονοσίας και του δάγγειου πυρετού, σε τρόπο ώστε ένας στους τέσσερις στρατιώτες, κατά την περίοδο εκείνη, είχε νοσήσει. Οι Γάλλοι επισκεύασαν το γεφύρι του Μαυρωτά και τον λιθόστρωτο δρόμο που περνούσε απ' αυτό, όπως και το γεφύρι του Μήλια, που οδηγεί στο Μετόχι, διασκευάζοντας ταυτόχρονα και τον λιθόστρωτο δρόμο (καλντερίμι) προς το Μετόχι σε αμαξιτό. Η επιστασία ανατέθηκε στον Λιτοχωρίτη αρχιμάστορα Κωνσταντίνο Νικ. Ελευθερίου (Κάτσαρος).

Οι Γάλλοι απαγόρευαν κάθε επικοινωνία των κατοίκων του Λιτοχώρου και της νότιας Πιερίας με την Κατερίνη, η οποία ήταν το κέντρο των διοικητικών υπηρεσιών. Με αναφορά τους στις 25-1-1917 οι κάτοικοι του Λιτοχώρου ζήτησαν να τους επιτραπεί να μεταβούν στην Κατερίνη για να παραλάβουν τις επιταγές που είχαν στείλει ναυτικοί και μετανάστες της Αμερικής. Λόγω της ουδέτερης ζώνης, πάνω από 400 επιταγές και εκατοντάδες γράμματα παρέμειναν ανεπίδοτα στο ταχυδρομείο της Κατερίνης, επειδή οι γαλλικές αρχές απαγόρευαν κάθε επικοινωνία και έτσι οι κάτοικοι δεν μπορούσαν να τις εισπράξουν.

Τον Φεβρουάριο του 1917 συνελήφθη ο κτηματίας Ιωάννης Γιαννουλόπουλος, 80 ετών, με τους γιούς του Δημήτριο και Χρήστο, κατηγορούμενοι ότι έστειλαν μεγάλη ποσότητα καλαμποκιού από το Βαρικό στη Νότια Ελλάδα. Αρχικά κρατήθηκαν στην Κατερίνη, έπειτα στη γερμανική σχολή της Θεσσαλονίκης και τελικά στο γαλλικό στρατόπεδο Ζεϊντελίκ, όπου και οι τρεις δούλευαν σε καταναγκαστικά έργα. Ο Γιαννουλόπουλος με αναφορά-επιστολή του στον Βενιζέλο αρνήθηκε την κατηγορία, ισχυριζόμενος ότι το καλαμπόκι καταναλώθηκε στο Λιτόχωρο. Το «υπουργείο των εξωτερικών» της Προσωρινής Κυβέρνησης ζήτησε από την τοπική αστυνομική αρχή Κατερίνης πληροφορίες για τα πολιτικά φρονήματα των κρατουμένων, οι γαλλικές αρχές αρνήθηκαν να δώσουν πληροφορίες, ενώ στην υπόθεση μεσολάβησαν με υπόμνημά τους τρεις βουλευτές της Θεσσαλονίκης (Παπαζαχαρίου, Χατζηγεωργίου, Γκοτζαμάνης) οι οποίοι, πλέον των άλλων, ζητούσαν από τις γαλλικές αρχές της ουδέτερης ζώνης να δίνουν τρόφιμα

στους κατοίκους. Οι Γάλλοι (λοχαγός Ντεστρέ) της Κατερίνης ζήτησαν 15.000 δρχ. για να τους αφήσουν ελεύθερους, ποσό που τελικά πλήρωσε η μητέρα τους. Την ίδια περίοδο ο γαλλικός στρατός συνέλαβε και τον φαρμακοποιό Νικόλαο Βασιλείου, με την κατηγορία ότι ήταν «επίστρατος» της Κυβέρνησης των Αθηνών (Κωνσταντίνος). Ο Βασιλείου αρνήθηκε τις κατηγορίες, επικαλούμενος μάλιστα την εκ μέρους του προσφώνηση του Γάλλου διοικητού κατά τη δεξίωση υποδοχής του. Το «υπουργείο εξωτερικών» της Προσωρινής Κυβέρνησης ζήτησε στοιχεία για τα πολιτικά φρονήματά του, όμως η αστυνομική υποδιεύθυνση Κατερίνης αρνήθηκε με το επιχείρημα της έλλειψης δικαιοδοσίας και της αδυναμίας μετάβασης στο Λιτόχωρο.

Την ουδέτερη ζώνη με έδρα το Λιτόχωρο κάλυπτε το 115 γαλλικό σύνταγμα. Υπήρχαν και αποικιακά στρατεύματα (Σενεγαλέζοι ιππείς). Την 4-3-1917 άρχισε από στρατολόγους της Προσωρινής Κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης η στρατολόγηση ανδρών σ' όλη την Πιερία, εκτός από το Λιτόχωρο, λόγω ουδέτερης ζώνης. Οι συμμαχικές δυνάμεις της Αντάντ άρχισαν πιο αυστηρούς τους ελέγχους διάβασης της ουδέτερης ζώνης από το Λιτόχωρο μέχρι τη θάλασσα, για να αποτρέψουν τη διαφυγή φυγόστρατων, ενώ συγχρόνως απαγόρευσαν την επιστροφή προσφύγων βορείως της ουδέτερης ζώνης, γυρίζοντας πίσω οικογένειες που έφταναν στο Λιτόχωρο.

Οι Γάλλοι στο Λιτόχωρο πήραν στον έλεγχο τους το καλαμπόκι και τη διανομή του. Το χορηγούσαν με το δελτίο στους κατοίκους του Λιτοχώρου, έναντι 0,75 δρχ. την οκά. Η κατάσταση αυτή δεν ήταν καλή για τον συμμαχικό στρατό και την Προσωρινή Κυβέρνηση. Στις

12-3-1917 ο Γάλλος διοικητής της Κατερίνης Ντεστρέ μετέβη στο Λιτόχωρο το απόγευμα και κάλεσε τους κατοίκους σε συγκέντρωση για να τους μιλήσει. Ζήτησε από τους Λιτοχωρίτες να μην κρύβουν το καλαμπόκι και να μην το φυγαδεύουν στην Αθήνα, τόνισε ότι δεν τον ενδιαφέρουν τα φρονήματά τους και ότι θα τους προμηθεύσει τρόφιμα εάν υποστηρίξουν την Αντάντ και την Προσωρινή Κυβέρνηση, προέβλεψε ότι η κατάσταση θα λήξει, υπονοώντας νίκη του Βενιζέλου και προσπάθησε να προσεταιριστεί τους ιερείς των εκκλησιών. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα από το τηλεγράφημα που απέστειλε ο αστυνομικός υποδιευθυντής της Κατερίνης: «...επίσης ο εν λόγω διοικητής διέταξε την σύλληψιν του Προέδρου της επιτροπής του Λιτοχώρου Ιωάννου Καταραχιά ή Γιαννουλοπούλου, ως και του προύχοντος Γρηγορίου Φούντου, εξ ων επετεύχθη του πρώτου μόνον, όστις και απεστάλη εις Αικατερίνην υπό συνοδείαν επί τη προφάσει ότι διηυκόλυε την φυγάδευσιν αραβοσίτου. ...ο ανωτέρω στρατιωτικός διοικητής περαίνων τον λόγον του εφώνησε: Ζήτω ο Βενιζέλος, Ζήτω η Γαλλία, Ζήτω ο γαλλικός στρατός, Ζήτω το Λιτοχώριον».

Τα προβλήματα που δημιουργούσε το ανυπότακτο Λιτόχωρο, οι γαλλικές στρατιωτικές αρχές προσπάθησαν να τα λύσουν με την κατάργηση του εκλεγμένου δημοτικού συμβουλίου και την εγκατάσταση νέας δημοτικής αρχής. Περί τη 19-3-1917 δήμαρχος τοποθετήθηκε ο γιατρός Κωστής Ζωγράφος και σύμβουλοι οι Αναστάσιος Λεμόνας, Γεώργιος Λογοθέτης και Ευάγγελος Καλακάνης. Στις 25-3-1917 κυκλοφόρησε η φήμη ότι θα εγκατασταθεί στο Λιτόχωρο ιππικό των Σενεγαλέζων και στις 26-3-1917 οι γαλλικές αρχές κατέσχεσαν την κινητή περιουσία του Ιωάννου Καταραχιά ή

Γιαννουλοπούλου, αξίας πολλών χιλιάδων δραχμών. Αιτία της κατάσχεσης ήταν η άρνηση του τελευταίου να καταβάλλει πρόστιμο 15.000 δραχμών.

Μέσα στο Λιτόχωρο, γύρω του και στην ουδέτερη ζώνη στρατοπέδευαν χιλιάδες Γάλλοι στρατιώτες και η δύναμη αυτή ενισχυόταν συνεχώς. Η γη του Λιτοχώρου και της ουδέτερης ζώνης κόντευε να «βουλιιάξει» από τα ξένα στρατεύματα κάνοντας εμφανές ότι η αποστολή τους δεν ήταν μόνο να διαχωρίσουν τις επικράτειες των δύο αντιπάλων κυβερνήσεων. Οι Γάλλοι πίεζαν τους κατοίκους του Λιτοχώρου, που στην πλειοψηφία τους ήταν φιλοβασιλικοί, να προσχωρήσουν στο βενιζελικό κίνημα. Χρησιμοποιήθηκε ακόμη και ένας ιερέας του Λιτοχώρου, ο οποίος ζήτησε από τον ιερέα της Λεπτοκαρυάς να επηρεάσει τους κατοίκους υπέρ της Προσωρινής Κυβέρνησης του Βενιζέλου. Στα περιστατικά χρήσης βίας να αναφέρουμε και τη σύλληψη δύο Λιτοχωρινών ποιμένων από Γάλλους στρατιώτες κοντά στο σταθμό της Λεπτοκαρυάς στις 7-4-1917.

Κυριακή των Βαΐων 1917. Ο ιερέας του ιερού ναού Αγίου Νικολάου παπά Ευάγγελος Βλαχόπουλος έχει γραμμένη την εξής σημείωση σε ένα από τα εκκλησιαστικά βιβλία του ναού: *«Εβαπτίσθη εις Άγιον Νικόλαον ο λοχαγός Γάλλος περιφερείας Λιτοχώρου, κατά την ουδέτεραν ζώνην, των Βαΐων ημέραν Κυριακήν, ανεδέξατο Βασιλικών και Βενιζελικών»*. Η Ελένη Ρέμπελου- Δεληγιάννη γράφει: *«Από ημέρες προειδοποίησαν τον μπαρμπα Γρηγόρη τον Φούντο ότι θα γίνουν επεισόδια και δεν γνώριζε κανένας τι έκταση θα μπορούσαν να πάρουν τα γεγονότα και καλό θα ήταν να απομακρυνθεί εκείνο το διάστημα που είχαν οξυνθεί τα πράγματα. Οι περισσότεροι σύμβουλοί του φύγανε από το χωριό και εγκαταστάθηκαν προσωρινά,*

μέχρι να περάση η μπόρα και να ηρεμήσουν τα πνεύματα, στη Λεπτοκαρυά. Ο μπαρμπα Γρηγόρης αρνήθηκε να φύγει από τον τόπο του, γιατί ήταν ηλικιωμένος άνθρωπος. Την Κυριακή των Βαΐων του έτους 1917 πήγε να εκκλησιαστεί. Μετά την απόλυση της εκκλησίας τον πήρανε για ανάκριση, τον κλείσανε στη φυλακή και από εκεί τον στείλανε εξορία στις φυλακές της Μυτιλήνης, όπου και πέθανε από τις κακουχίες και τις στερήσεις». Με τη βοήθεια των γαλλικών στρατευμάτων η Προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης συνέλαβε τους Γρηγόριο Φούντο (γεωργό), Ιωάννη Γιαννουλόπουλο (κτηματία) και Γεώργιο Καταραχιά (έμπορο, ετών 65) και τους εξόρισε στη Μυτιλήνη, όπου σε στρατόπεδο 550 εξόριστοι διαβιούσαν σε τραγικές συνθήκες. Και οι τρεις ήταν στενοί συνεργάτες και πολύτιμοι φίλοι του επισκόπου Κίτρου Παρθενίου Βαρδάκα, ο οποίος προσπάθησε και παρενέβη για την απελευθέρωση των συλληφθέντων, αλλά οι ενέργειές του δεν τελεσφόρησαν. Οι βασιλικοί κρατούμενοι παρέμειναν δυο χρόνια στο στρατόπεδο της εξορίας, που βρισκόταν στον κόλπο Γέρας της Μυτιλήνης και φυλασσόταν από τις γαλλικές δυνάμεις. Ο Γρηγόριος Φούντος «απεβίωσεν εν τω στρατοπέδω» των αιχμαλώτων της Μυτιλήνης.

Την 29-4-1917 στις 9 το βράδυ βενιζελικοί του Λιτοχώρου δρώντας υπονομευτικά πυροβόλησαν κατά του Γάλλου διοικητού Λιτοχώρου, λοχαγού Οτομπέρ. Η προβοκατόρική τους ενέργεια και επίθεση είχε ως σκοπό να ενοχοποιήσουν όσους αντιδρούσαν στην αναγνώριση της Προσωρινής Κυβέρνησης της Θεσσαλονίκης, να τους συλλάβουν και να τρομοκρατήσουν τους υπόλοιπους. Οι γαλλικές αρχές συνέλαβαν αμέσως τους επίστρατους φιλοβασιλικούς Ιωάννη Λάππα και Ιωάννη Κατσαμάκα. Το γεγονός έδωσε την ευκαιρία στον Χρή-

στο Φιλίππου που είχε έρθει από την Θεσσαλονίκη και ήταν μπατζανάκης με τον διορισμένο δήμαρχο Κωστή Ζωγράφο, να συγκροτήσει ένοπλη ομάδα (πολιτοφυλακή) τριάντα ανδρών, η οποία απέκλεισε την κωμόπολη την Πρωτομαγιά του 1917. Ομοίως οι Γάλλοι επέβαλαν οκταήμερο αποκλεισμό του Λιτοχώρου με απαγόρευση τροφοδοσίας ψωμιού και αλατιού για να τρομοκρατήσουν τους κατοίκους και να τους εξαναγκάσουν να παραδώσουν, δήθεν, τους υπαίτιους.

Η εκθρόνιση του βασιλιά Κωνσταντίνου, η φυγή του στο εξωτερικό την 31-5-1917, η ορκωμοσία του Βενιζέλου ως πρωθυπουργού την 14-6-1917, η εγκατάστασή του στην Αθήνα και η ανάληψη της διακυβέρνησης ολοκλήρου του κράτους, ήταν η λύση του προβλήματος. Ο λόγος ύπαρξης της ουδέτερης ζώνης εξέλειπε οπότε και καταργήθηκε. Τελικά τα γαλλικά στρατεύματα αποχώρησαν από το Λιτόχωρο στις 1-7-1917. Όταν οι Γάλλοι κατέλαβαν την Λάρισα την 30-5-1917, συνέλαβαν 300 περίπου στρατιώτες του κυβερνητικού στρατού, τους οποίους απέστειλαν στο Λιτόχωρο και χρησιμοποιήθηκαν σε κατασκευή δρόμων.

Μετά την 1 Ιουλίου 1917

Ο ιστορικός έχει κατανείμει τις ευθύνες για τον καταστρεπτικό διχασμό του 1916-1918, που έφερε ποικίλες συμφορές στην πατρίδα μας και δημιούργησε μίσση και φανατισμούς ανάμεσα στο λαό. Όμως, όποια και αν είναι η θέση των ιστορικών, δεν είναι δυνατόν να μη σταθούμε με ευλάβεια και σεβασμό μπροστά στη στάση των Λιτοχωριτών, μπροστά στην ομοφυχία και ενότητα που χαρακτήριζαν εκείνα τα χρόνια τον Λιτοχωρίτη, έστω και αν αυτή η συμπεριφορά προήρχετο από

εσφαλμένη πολιτική εκτίμηση και τοποθέτηση.

«Αργότερα τα πράγματα ησύχασαν, αποκαταστάθηκαν, ησυχία και ηρεμία επικρατούσε, όμως το κακό έγινε. Οι Λιτοχωρίτες κόψανε ένα κλαδάκι ελιάς, το βάλανε στο πέτο και τραγουδούσαν:

*Χαιρετήστε την ελιά αδέλφια,
η ελιά είναι λευτεριά.
Να τη βάλουμε στο στήθος
για να φύγει η σκλαβιά.
Χαιρετήστε την ελιά αδέλφια,
η ελιά είναι λευτεριά.
Και η Άγκυρα θα πέση
μέσα στα βαθιά νερά.»*

Η παραπάνω ποιητική ρίμα δίνει το μέτρο της επίδρασης και επικράτησης πλέον των βενιζελικών στο Λιτόχωρο. Η ελιά ήταν το σήμα του κόμματος των Φιλελευθέρων. Μετά την επικράτησή της, η Κυβέρνηση Βενιζέλου για να εδραιώσει την εξουσία της προχώρησε πέραν των άλλων και στην εκτόπιση ή εξορία των αντιφρονούντων. Οι Κωνσταντίνος Πειστικός, Ιωάννης Πειστικός και ο αδελφός τους Αθανάσιος Πειστικός και ο Χρήστος Γιαννουλόπουλος εξορίστηκαν στην Μασσαλία της Γαλλίας και φυλακίστηκαν στο νησί του Μοντεχρήστο με τη φυλακή/κάστρο του. Δεκάδες άλλοι εκτοπίστηκαν από το Λιτόχωρο σε γειτονικά χωριά, όπως τη Λεπτοκαρυά. Άλλο ένα τραγουδάκι που συνέθεσαν οι Λιτοχωρίτες τότε, είναι και αυτό:

*Βενιζέλε πατήρ,
της Ελλάδος σωτήρ,
δοξασμένο της Κρήτης παιδί,
και στην Πόλη ταχειά,
μέσα στην Αγιά Σοφιά
θα σου ψάλω, Λευτέρη, «Ωσαννά».*

Η λιτοχωρίτικη λαϊκή μούσα δεν ξέχασε τον ήρωα δήμαρχο Γρηγόριο Φούντο που πέθανε εξόριστος στη Μυτιλήνη:

Όλοι οι εξόριστοι μας ήρθαν
από τη Λεπτοκαρυά,
μα ο Φούντος ο καυμένος
έμεινε μες στα νησιά.

Την 8-4-1918 οι τρεις διορισμένοι δημοτικοί σύμβουλοι αντικαταστάθηκαν από τους Μιχαήλ Αναγνωστόπουλο, Αριστείδη Αϊδινόπουλο, Αναστάσιο Λεμόνα και Δημήτριο Γιαννουλόπουλο. Αργότερα, μετά από κυβερνητική εντολή, την 1-8-1919 στο Κοινοτικό συμβούλιο προστέθηκαν άλλοι οκτώ δημότες του Λιτοχώρου, οι Δ. Βάρκας, Ε. Καλακάνης, Ι. Τριανταφύλλου, Δ. Μπαλάτος, Δ. Τσιφοδήμος, Ι. Μπόντης, Μ. Τσαλόπουλος και Γ. Τριανταφύλλου. Η ανάληψη της εξουσίας της κυβέρνησης των Αθηνών από τον Βενιζέλο και το κόμμα των Φιλελευθέρων χαροποίησε τόσο τους βενιζελικούς της κωμόπολης, ώστε τρεις φορές τέλεσαν δοξολογία στους ιερούς ναούς: Για την αναχώρηση των Λιτοχωριτών στον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο (4-2-1918), για την «εορτή των Γάλλων» (5-7-1918) και για την απελευθέρωση της Ανατολικής Μακεδονίας (21-9-1918).

Επίσης, την 14-6-1919 το κοινοτικό συμβούλιο ενέκρινε ψήφισμα: «...περί ψηφίσεως αναλόγου πιστώσεως ως συνεισφορά του Δήμου δια το Πανελλήνιον Στεφάνωμα του Μεγάλου μας Ολυμπιονίκου κ. Πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου, άμα τη επανόδω του εκ του Συνεδρίου της Ειρήνης. Και σκεφθέν ότι και ο Δήμος Λιτοχωρίου οφείλει εκ καθήκοντος υΐκού προς τον Μεγάλον του Πατέρα Ελευθέριον Βενιζέλον να συμμετάσχη εις το Πανελλήνιον Στεφάνωμα του Πρωθυπουργού μας, εγκρίνει όπως και ο Δήμος Λιτο-

χώρου συμμετάσχη εις την πανελλήνιαν ταύτην εορτήν διά συνδρομής του εκ δραχμών εκατόν...».

Η εκλογή νέου ψηφισμένου πλέον κοινοτικού συμβουλίου και η αλλαγή του πολιτικού κλίματος, έφερε στο προσκήνιο τις πεποιθήσεις των Λιτοχωριτών. Στην υπ' αριθμόν 2/7-2-1921 πράξη του κοινοτικού συμβουλίου βρίσκουμε χρήσιμες πληροφορίες: «Θέμα: Περί εκτιμήσεως εξαιρετικών υπηρεσιών του Ανθυπασπιστού Χωροφυλακής κ. Καζάκου Γεωργίου, υποδείξαντος δράσιν υπεραξίας βραβεύσεως κατά την εποχήν της Ουδετέρας Ζώνης εν Λιτοχώρω και κατά του τυραννικού καθεστώτος Θεσσαλονίκης. [...] ο Ανθυπασπιστής της Χωροφυλακής κ. Καζάκος Γεώργιος κατά τα έτη 1916-1917 ευρισκόμενος επί της προφυλακής της Ουδετέρας Ζώνης, καθ' όλην την διάρκειαν αυτής επεδείξατο διαγωγήν υπεραξίας βραβεύσεως, ήτοι υποστηρίζων τους διαφεύγοντας εκ διαφόρων μερών της Μακεδονίας την σύλληψιν υπό των οργάνων της τυραννικής επαναστατικής κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης. Εξετίθετο πάντοτε προ των Γαλλικών φυλακίων της Ουδετέρας Ζώνης, προστατεύων τα καταφεύγοντα ταύτα θύματα του ως άνω καθεστώτος, υπό τους πυροβολισμούς των φυλακίων, επιμείνας μέχρι τέλους εις τούτο, ουδενός συμβάντος δυστυχήματος, χάρις εις την ανδρείαν και αυταπάρνησιν αυτού. Ιδίως δε κατά την προέλασιν των Γαλλικών στρατευμάτων εις Παλαιόν Κράτος, οδηγουμένων υπό πρακτόρων του επαναστατικού καθεστώτος και πλήθους ετέρων κακοποιών στοιχείων και κατά την νύκταν της 29 Μαΐου 1917, καθ' ην ο ειρημένος Ανθυπασπιστής, περικυκλωθείς εντός καλύβης παρά το χωρίον Λεπτοκαρυά, κατώρθωσε να διαφύγη την σύλληψίν του. Υπό τους πυροβολισμούς ειδοποίησε και τους παρευρισκομένους εξέχοντας οπλίτας της κωμοπόλεώς μας και λοιπών μερών της Μακεδονίας, καταδιωκομένους υπό των ως άνω οργάνων, όπως αποφύγωσιν και ούτοι την σύλληψιν και επομένως τας φυλακίσεις και λοιπάς βασανιστι-

κάς μεθόδους αυτών κλπ. Αποφαίνεται... εγκρίνει ομοφώνως... περί βραβεύσεώς του...».

Το καλοκαίρι του 1918 Γάλλοι στρατιωτικοί της Στρατιάς της Ανατολής μετέβησαν από το Λιτόχωρο στο Οροπέδιο των Μουσών και τέλεσαν θεία λειτουργία στο εκκλησάκι του Προφήτη Ηλία, της ομώνυμης κορυφής. Η λειτουργία έγινε από τον Γάλλο καθολικό στρατιωτικό ιερέα Verserny, εφημέριο της μονάδος των. Η βάπτισή του Γάλλου λοχαγού κατά την Κυριακή των Βαΐων 1917 στον ιερό ναό Αγίου Νικολάου αφήνει αναπάντητα ερωτηματικά. Στο μνημείο ηρώων του πάρκου Λιτοχώρου, στα ονόματα των νεκρών της περιόδου 1912-1922, αναγράφεται το επώνυμο «Γαλόπουλος». Επειδή το όνομα αυτό είναι παντελώς άγνωστο στο Λιτόχωρο, μπαίνει η υποψία να πρόκειται για τον Γάλλο λοχαγό που απεβίωσε κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Λόγω της δημιουργίας της ουδέτερης ζώνης και των έκτακτων περιστάσεων, υπήρξαν ιδιώτες που αποκόμισαν έκτακτα κέρδη και πλούτισαν από τον πόλεμο. Η κυβέρνηση Βενιζέλου έχοντας υπόψη τη συγκεκριμένη κερδοσκοπία, ζήτησε από τις κατά τόπους δημοτικές αρχές να υποδείξουν πρόσωπα που πλούτισαν ξαφνικά. Έτσι, το κοινοτικό συμβούλιο του Λιτοχώρου την 5-4-1919 υπέδειξε 12 δημότες της κωμόπολης που αποκόμισαν έκτακτα κέρδη από εμπόριο ξυλείας, μερίσματα μετοχών ιστιοφόρων πλοίων και κόμιστρα μεταφοράς προϊόντων με πλοία. Ένας Λιτοχωρίτης είχε κερδίσει, από τρία μόνο ταξίδια με πλοίο, 60.000 δραχμές. Τα κέρδη αυτά θεωρήθηκε ότι αποκτήθηκαν από λαθρεμπόριο.

Διερμηνείς των Γάλλων, κατά την παραμονή τους στο Λιτόχωρο, αναφέρονται οι Χρήστος Βακλαβάς, Χρήστος Δεληγιάννης, Χρήστος Φιλίππου και Αντίγονος Κύρου (γαμπρός του Δημητρίου Πειστικού).

Γαλλική εταιρεία μελέτησε τη δυνατότητα εκμετάλλευσης της υδατόπτωσης του φαραγγιού του Ενιπέα για βιομηχανική χρήση και ηλεκτροφωτισμό του Λιτοχώρου και της Κατερίνης. Το σχέδιο αυτό απορρίφθηκε, λόγω έλλειψης επαρκούς συγκοινωνίας, και περιορίστηκε στην αξιοποίηση της κίνησης των μύλων και των νεροπριονιών. Επίσης, οι Γάλλοι μελέτησαν τη δυνατότητα να κατασκευαστεί στη Σκάλα (Μετόχι) μεγάλο και σύγχρονο θεραπευτήριο-αναρρωτήριο. Οι πολλές κάρτ-ποστάλ (ταχυδρομικά δελτάρια), με τίτλους στη γαλλική γλώσσα και θέμα το Λιτόχωρο και τον Όλυμπο, εκδόθηκαν από τους Γάλλους της Αντάντ για την ταχυδρομική επικοινωνία τους.

Συμπεράσματα

Η ουδέτερη ζώνη και ο αποκλεισμός του Λιτοχώρου για οκτώ μήνες (Νοέμβριος 1916-Ιούλιος 1917) είχε δυσμενείς συνέπειες στην οικονομική και κοινωνική ζωή. Ο εφοδιασμός της αγοράς με τα απαραίτητα γινόταν με δυσκολία, το καλαμπόκι έγινε πολύτιμο είδος, επιβλήθηκε δελτίο στα σιτηρά και σφραγίστηκαν αποθήκες. Οι γαλλικές αρχές έλεγχαν τις μεταφορές, κατά καιρούς απαγόρευαν την μετακίνηση ανθρώπων και προϊόντων, περιόρισαν τη λειτουργία του τηλεγράφου και δημιούργησαν ασάφειες στο διοικητικό και φορολογικό καθεστώς. Στην αντιπαράθεση των αντιπάλων πολιτικών στρατοπέδων δεν έλλειψαν και οι πράξεις

βίας, με τη μια ή την άλλη μορφή, με τις βιαιότητες της πλευράς των βενιζελικών και των γαλλικών στρατευμάτων να είναι περισσότερες και μεγαλύτερες.

Η προσέγγιση των γεγονότων 1916-1918 στο Λιτόχωρο είναι νομίζω ενδεικτική για τα ήθη της κοινωνικοπολιτικής ιστορίας της κωμόπολής μας. Η διαφορά ανάμεσα στις δύο πολιτικές τοποθετήσεις υπήρξε τόσο έντονη, ώστε προκάλεσε ρήξη και διχασμό όχι μόνο ανάμεσα στους πολιτικούς της εποχής αλλά και ανάμεσα στο λαό που χωρίστηκε πλέον σε δύο μερίδες, στους βενιζελικούς και στους αντιβενιζελικούς. Τα γεγονότα του Λιτοχώρου δεν είναι δυστυχώς και τα μοναδικά. Θα μπορούσαν να θεωρηθούν μικρής σημασίας μέσα στο μεγάλο παραλογισμό που κατέληξε στον εθνικό διχασμό, τη μικρασιατική καταστροφή και στη συρρίκνωση του ελληνισμού.

Η σημαντικότερη επίδραση των Γάλλων στο Λιτόχωρο υπήρξε αυτή του αστικού πολιτισμού. Η ξένη στρατιωτική επέμβαση και παρουσία απαξιώθηκε, ο πολιτισμός τους όμως ήρθε για να μείνει. Το Λιτόχωρο έγινε μια ουδέτερη ζώνη, ένα πέρασμα μεταξύ δύο κόσμων και δύο εποχών. Στον περιορισμένο χώρο του μαζεύτηκαν πολλοί άνθρωποι από πολλά μέρη. Όταν έφυγαν τα ξένα στρατεύματα, ένας νέος κόσμος, άλλα ήθη και ένας νέος τρόπος ζωής αποκαλύφθηκε στους κατοίκους της Μακεδονίας, της Πιερίας και του Λιτοχώρου. Το τίμημα για τον εκσυγχρονισμό και τον νέο πολιτισμό ήταν ο εθνικός διχασμός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Γερακάρης Ν., Σελίδες εκ της συγχρόνου ιστορίας, Αθήναι 1936.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος ΙΕ', Εκδοτική Αθηνών 1978.

Πετσάλης-Διομήδης Ν., Η Ελλάδα των δύο κυβερνήσεων, 1916-1917, Αθήνα 1988.

Σαλπιστής Ν., Οι επιπτώσεις του εθνικού διχασμού και της γαλλοβρετανικής επέμβασης στην Πιερία (1916-1917), στα πρακτικά του 3^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου «Η Πιερία στα βυζαντινά και νεότερα χρόνια», Κατερίνη 2008.

Σαλπιστής Ν., Εθνικός διχασμός και ιμπεριαλιστική επέμβαση στην Ελλάδα (1916-1917), Η περιπέτεια της περιφέρειας Κατερίνης, Κατερίνη 2011.

Τζουμέρκας Π., Ο επίσκοπος Κίτρος Παρθένιος Βαρδάκας (1904-1933). Ο βίος και η δράση του, Ιωάννινα 2008.

Γεννάδιος Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης, Η ιερά Πατριαρχική και Σταυροπηγιακή Μονή του Αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, στο περιοδικό ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ, Θεσσαλονίκη 1917.

Περιοδικό «ΤΟ ΒΟΥΝΟ», Δύο λειτουργίες, Τόμος έτους 1960, Αθήνα.

Ρέμπελου-Δελγιάννη Ελ., Ιστορικές μαρτυρίες απ' τη γιαγιά Πουλχερία Ρέμπελου, στην εφημερίδα ΔΗΜΟΤΗΣ Λιτόχωρου, φύλλο 33, Λιτόχωρο 2009.

Τσακούμης Απ., Το φαράγγι του Ενιπέα και το μοναστήρι του Αγίου Διονυσίου, Λιτόχωρο 2000.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΥΣ ΗΡΩΪΚΟΥΣ ΝΕΚΡΟΥΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1912-1922

**Συνοπτική αφήγηση των αγώνων
για της πατρίδας την τιμή**

Σε εμφανέστατο σημείο του δημοτικού Πάρκου Λιτοχώρου έχει στηθεί το μνημείο των νεκρών ηρώων που πότισαν με το αίμα τους το δένδρο της λευτεριάς. Τα ονόματα των Λιτοχωριτών νεκρών της ιστορικής περιόδου 1912-1922 έχουν χαραχθεί στην καλλιμάραρη στήλη και αποτελούν απόδειξη της ευγνωμοσύνης του λαού μας προς τους ένδοξους νεκρούς των απελευθερωτικών πολέμων του έθνους. Το μνημείο του Λιτοχώρου είναι ιστορικό σύμβολο ανδρείας και αυτοθυσίας για τους επώνυμους και τους αφανείς ήρωες και χρησιμοποιείται ως σημείο αναφοράς και φόρος τιμής των αγωνιστών σε όλους τους εθνικούς, κοινωνικούς, λαϊκούς κλπ αγώνες.

Η ιστορική γνώση της ζωής και της δράσης των ανθρώπων και των λαών δεν χρησιμεύει απλά και μόνο ως ανάμνηση γεγονότων που καθόρισαν την ύπαρξή τους. Αναμφισβήτητο είναι ότι σημαντικά γεγονότα της πρόσφατης ελληνικής ιστορίας και ιδιαίτερα γεγονότα της πολεμικής ιστορίας των ετών 1912-1922, στα οποία οι στρατιώτες του Λιτοχώρου επέδειξαν απaráμιλλο ηρωϊσμό και υψηλό πνεύμα αυτοθυσίας, αποτελούν τους καθοδηγητικούς φάρους που σηματοδοτούν το

χρέος των ανθρώπων και του λαού. Από την άποψη αυτή το δικό μας Λιτόχωρο έχει να παρουσιάσει μια ανεπανάληπτη ιστορική και ένδοξη προσφορά των ανδρών του, οι οποίοι σημάδεψαν με ανεξίτηλα φωτεινά χρώματα μια πορεία μεγαλείου, ηρωισμού, αυταπάρανης και φιλοπατρίας. Μεταξύ των πολλών γεγονότων από το 1912 μέχρι το 1922, ξεχωρίζουν τα πολεμικά, γιατί με αυτά διασφαλίστηκε η ελευθερία, η κυριαρχία και η ανεξαρτησία ή γιατί η ατυχής εξέλιξή τους βάρυνε στη ζωή του ελληνικού έθνους κατά τρόπο τόσο τραγικό.

Συνεπώς, η εξιστόρηση των γεγονότων και των συνθηκών και η απαρίθμηση των πεσόντων ανδρών της κωμόπολης στα πεδία των μαχών, γίνεται σε ένδειξη τιμής και ευγνωμοσύνης σ' αυτούς που θυσιάστηκαν για την πατρίδα, δόξασαν το Λιτόχωρο και την Ελλάδα και γέμισαν τον λαό με υπερηφάνεια. Οι νεκροί και αφανείς ήρωες των πολέμων 1912-1922 αποτελούν τους φωτεινούς δείκτες μιας αποδεκτής πορείας ανυπερβλήτου ανθρωπίνου κάλλους. Η καταγραφή κατά τρόπο συνοπτικό και με χρονολογική σειρά των πιο σημαντικών γεγονότων, δεν αποτελεί απλά ένα βοήθημα μνήμης, αλλά φέρνει στο προσκήνιο ιστορικές σελίδες δόξας για τον παραδειγματισμό των επερχόμενων γενεών του Λιτοχώρου.

ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΕΡΩΝ ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

Α΄ Βαλκανικός πόλεμος (1912-1913). Αντίπαλοι στον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο ήταν τα 4 χριστιανικά κράτη της χερσονήσου του Αίμου, Βουλγαρία, Σερβία, Μαυροβούνιο και Ελλάδα από την μία πλευρά και η Οθωμανική Αυτοκρατορία από την

άλλη. Στις 30-9-1912 οι συνασπισμένες βαλκανικές χώρες επέδωσαν στην Πύλη τελεσίγραφο, ζητώντας την άμεση εφαρμογή μεταρρυθμίσεων στις ευρωπαϊκές της επαρχίες. Απορρίφθηκε και έτσι στις 5-10-1912 άρχισαν οι εχθροπραξίες στα ελληνοτουρκικά σύνορα. Ο ελληνικός στρατός ξεκίνησε από τη Θεσσαλία την προσπάθειά του για την απελευθέρωση των Ελλήνων της Μακεδονίας και της Θεσσαλονίκης. Συγχρόνως διεξήχθησαν στρατιωτικές επιχειρήσεις για την απελευθέρωση των νησιών του Αιγαίου και της Ηπείρου. Ο πόλεμος έληξε επίσημα με την υπογραφή της συνθήκης του Λονδίνου στις 17-5-1913, κατά την οποία η Τουρκία θα εγκατέλειπε τα εδάφη που κατείχε στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

Β΄ Βαλκανικός πόλεμος (1913). Ο Β΄ Βαλκανικός πόλεμος ξεκίνησε τη 16-6-1913. Αιτία ήταν η διαφωνία της Βουλγαρίας για τη διανομή των εδαφών της Μακεδονίας που αποφασίστηκε με τη συνθήκη του Λονδίνου. Οι Βούλγαροι ξεκίνησαν αιφνιδιαστική επίθεση στο μέτωπο ελληνοσερβικής διάταξης στην περιοχή της Νιγρίτας, Παγγαίου και Γευγελής. Ο ελληνικός στρατός, που είχε συγκεντρώσει σχεδόν το σύνολο των δυνάμεών του στην Κεντρική Μακεδονία, αντεπιτέθηκε αμέσως εναντίον του βουλγαρικού στρατού. Το επακόλουθο των νικηφόρων μαχών στο Κιλκίς, στο Λαχανά και στη Δοϊράνη ήταν η ανακωχή και η υπογραφή της συνθήκης του Βουκουρεστίου στις 28-7-1913, με την οποία τερματίστηκε ο Β΄ Βαλκανικός πόλεμος και ενσωματώθηκαν στην Ελλάδα τα εδάφη από την Κερκίνη μέχρι τις εκβολές του Νέστου.

Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος (1914-1918). Ύστερα από τους Βαλκανικούς πολέμους η Ελλάδα είχε ανάγκη ειρήνης, όμως η πορεία της παγκόσμιας ιστορίας υπαγόρευε άλλα. Ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος ξέσπασε ανάμεσα στις δυνάμεις της Αντάντ (συνασπισμός Αγγλίας, Γαλλίας, Ρωσίας) και της τριπλής συμμαχίας των Κεντρικών Δυνάμεων (Γερμανία, Αυστρία, Ιταλία), τη 15-6-1914. Η Ελλάδα εισήλθε στον πόλεμο στις 17-6-1917 στο πλευρό της Αντάντ. Το Μακεδονικό Μέτωπο δημιουργήθηκε από τις δυνάμεις της Αντάντ με σκοπό τον

αντιπερισπασμό του κυρίου μετώπου των αντιπάλων δυνάμεων και την παροχή στρατιωτικής βοήθειας στη Σερβία. Η νικηφόρος μάχη του ελληνικού στρατού στο Σκρα Σερρών και κατόπιν η συντριβή του γερμανοβουλγαρικού μετώπου στη Μακεδονία, έκριναν τη μοίρα της Ελλάδας. Με το τέλος του πολέμου (Σεπτέμβριος 1918) και τις συνθήκες του Νεϊγύ και των Σεβρών που ακολούθησαν, επιδικάστηκαν στην Ελλάδα η Θράκη και αργότερα η περιοχή της Σμύρνης.

Η Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922). Στις 2-5-1919 ο ελληνικός στρατός αποβιβάστηκε στα παράλια της Μικράς Ασίας για να απελευθερώσει τους ελληνικούς πληθυσμούς που κατοικούσαν στον δυτικό τμήμα της ασιατικής ηπείρου. Σκοπός ήταν να εξαναγκάσει την Τουρκία να τηρήσει τους όρους της συνθήκης ανακωχής του Μούδρου (17-9-1918). Η περιγραφή των πολεμικών επιχειρήσεων (προπαρασκευή, μάχες, προελάσεις, καταλήψεις, αντεπιθέσεις, συμπτώξεις, επιθέσεις, υποχωρήσεις, καταδιώξεις κλπ) και τα πολιτικά διπλωματικά γεγονότα έχουν εξιστορηθεί από τους επιστήμονες. Οι μεγάλης κλίμακος επιχειρήσεις του ελληνικού στρατού από το 1920 και εντεύθεν σημείωσαν μερική μόνον επιτυχία και δεν κατάφεραν μια συντριπτική νίκη επί του αντιπάλου. Η τελική δυσμενής έκβαση της Μικρασιατικής εκστρατείας ενταφίασε στα πεδία των μαχών της Μικρασιατικής γης, μαζί με τους ηρωικούς νεκρούς Έλληνες στρατιώτες, και τη Μεγάλη Ιδέα του έθνους.

Η Μικρασιατική καταστροφή (30-8-1922). Η Μικρασιατική καταστροφή είναι η μεγαλύτερη εθνική συμφορά στην ιστορία του νεότερου ελληνισμού. Την τρομερή αυτή συμφορά συνθέτουν η κατάρρευση του Μικρασιατικού μετώπου τον Αύγουστο του 1922 και η ήττα και διάλυση σχεδόν, με βαρύτατες απώλειες, της ένδοξης Στρατιάς της Μικράς Ασίας. Η κατάρρευση του μετώπου άρχισε στις 13-8-1922 με την αναμενόμενη μεγάλη τουρκική επίθεση και την υποχώρηση των ελληνικών σωμάτων στρατού. Την Τετάρτη, 31-8-1922, πραγματοποιήθηκε και η πυρπόληση της Σμύρνης. Η έκταση της

καταστροφής δεν μπορεί να προσδιοριστεί επακριβώς. Με τη συνθήκη της Λωζάννης (24-7-1923) μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, καθορίστηκαν τα σύνορα-όπως ακριβώς είναι σήμερα-και έγινε ανταλλαγή πληθυσμών.

Η ΣΤΡΑΤΕΥΣΗ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΤΟΥ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

Με την απελευθέρωση του Λιτοχώρου και της Πιερίας τη 16-10-1912 από τον τουρκικό ζυγό, δεν τερματίστηκε μόνο μια μακρά περίοδος υποτέλειας και στασιμότητας, αλλά ξεκίνησε η καινούρια εποχή της ελευθερίας, της ανάπτυξης και της δημιουργίας μέσα στους κόλπους της μητέρας Ελλάδας. Η σταδιακή ενσωμάτωση της κοινωνίας του Λιτοχώρου στους σύγχρονους ρυθμούς της ελληνικής πραγματικότητας και η συσσωμάτωση στον διοικητικό κορμό του κράτους είχε ως βασική προϋπόθεση την εισαγωγή και εφαρμογή των νόμων και υποχρεώσεων της ελληνικής διοίκησης.

Η στράτευση αποτελεί ένα θεσμό πολύ σημαντικό στη χώρα μας και χωρίς αυτή πολλά από τα ιστορικά και πολεμικά επιτεύγματα της Ελλάδας είναι εξαιρετικά αμφίβολο αν θα είχαν τελεστεί, στο μέγεθος που τα γνωρίζουμε και τα αποτιμούμε σήμερα. Η συγκρότηση και διατήρηση αξιόμαχου Στρατού υπήρξε ανέκαθεν μια επιβεβλημένη αναγκαιότητα για τους Έλληνες, όμως η στράτευση είναι γεγονός με έντονες κοινωνικές διαστάσεις και προεκτάσεις. Οι νεαροί, λοιπόν, άνδρες του Λιτοχώρου, σύμφωνα με το σύστημα της καθολικής στράτευσης και αρχικής υποχρέωσης θητείας, αμέσως μετά την απελευθέρωση του 1912, κλήθηκαν να υπηρετήσουν την στρατιωτική τους θητεία:

- Από τους γεννηθέντες τα έτη 1881-1889, ένας μικρός αριθμός Λιτοχωριτών, προφανώς εθελοντών, στρα-

τεύτηκαν επιλεκτικά από το 1915 μέχρι το 1922, για περιορισμένου χρόνου θητεία.

- Όλοι οι γεννηθέντες το 1890 κατατάχτηκαν εντός του 1914 και απολύθηκαν εντός του 1915, ακολούθως όμως επανακατατάσσονταν επιλεκτικά και απολύονταν από το 1915 μέχρι το 1922.

- Όλοι οι γεννηθέντες το 1891 κατατάχτηκαν εντός του 1914 και απολύθηκαν εντός του 1915, ακολούθως όμως επανακατατάσσονταν επιλεκτικά και απολύονταν από το 1915 μέχρι το 1922. Όλοι ανεξαιρέτως επανακατατάχτηκαν εντός του 1921 και απολύθηκαν εντός του 1922.

- Όλοι οι γεννηθέντες το 1892 κατατάχτηκαν εντός του 1914 και απολύθηκαν εντός του 1916, όλοι επανακατατάχτηκαν εντός του 1918 και απολύθηκαν εντός του 1919 και όλοι επανακατατάχτηκαν εντός του 1922 και απολύθηκαν Σεπ-Νοε του 1922.

- Όλοι οι γεννηθέντες το 1893 κατατάχτηκαν εντός του 1914 και απολύθηκαν εντός του 1916, όλοι επανακατατάχτηκαν εντός του 1918 και απολύθηκαν εντός του 1919 και όλοι επανακατατάχτηκαν εντός του 1921 και απολύθηκαν Σεπ-Νοε του 1922.

- Όλοι οι γεννηθέντες το 1894 κατατάχτηκαν εντός του 1914 και απολύθηκαν εντός του 1917. Ακολούθως, όλοι επανακατατάχτηκαν εντός του 1918 και υπηρέτησαν σχεδόν συνεχόμενα μέχρι τον Σεπ-Νοε του 1922, οπότε απολύθηκαν.

- Από τους γεννηθέντας το 1895, ένας αριθμός Λιτοχωριτών κατατάχθηκε εντός του 1915 και απολύθηκε εντός του 1920. Οι υπόλοιποι κατατάχτηκαν εντός του 1916 και απολύθηκαν εντός του 1920. Ακολούθως, όλοι

επανακατατάχτηκαν εντός του 1921 και απολύθηκαν Σεπ-Νοε του 1922.

- Όλοι οι γεννηθέντες το 1896 κατατάχτηκαν εντός του 1917 και απολύθηκαν Σεπ-Νοε του 1922. (Για παράδειγμα ο παππούς μου Σωτήριος Χρήστου Μασταγκάς κατατάχτηκε την 27-8-1917 και απολύθηκε την 20-10-1922).

- Όλοι οι γεννηθέντες το 1897 κατατάχτηκαν εντός του 1917 και απολύθηκαν Σεπ-Νοε του 1922.

- Όλοι οι γεννηθέντες το 1898 κατατάχτηκαν εντός του 1918 και απολύθηκαν Σεπ-Νοε του 1922.

- Όλοι οι γεννηθέντες τα 1899, 1900 κατατάχτηκαν εντός του 1919 και απολύθηκαν εντός του 1923.

- Όλοι οι γεννηθέντες το 1901 κατατάχτηκαν εντός του 1920 και απολύθηκαν εντός του 1923.

- Όλοι οι γεννηθέντες το 1902 κατατάχτηκαν εντός του 1921 και απολύθηκαν εντός του 1924.

- Η στράτευση των γεννηθέντων το 1903 άρχισε από τον Οκτ του 1922.

Όπως προκύπτει από την εξέταση των πιο πάνω στοιχείων, αρκετοί νεαροί Λιτοχωρίτες υπηρέτησαν μέχρι και επτά (7) χρόνια στρατιωτική υπηρεσία! Όσοι ήταν κατ' επάγγελμα ναυτικοί (και είχε πολλούς τότε το Λιτόχωρο) εκπλήρωσαν τη θητεία τους στο Πολεμικό (ή Βασιλικό) Ναυτικό, και μάλιστα επάνδρωσαν πλοία των Συμμάχων κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Για την κοινωνική εξέταση του Λιτοχώρου της εποχής εκείνης, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι εξής πληροφορίες που μπορούν να αντληθούν από τα σχετικά αρχεία: οι ναυτολογημένοι και οι μετανάστες του εξωτερικού που έτυχαν αναβολής στράτευσης, οι ανίκανοι (ακατάλλη-

λοι) για στράτευση λόγω υγείας, οι μειωμένης θητείας για οικογενειακούς λόγους, οι μεταφερθέντες σε έτος γέννησης (αλλαγή ηλικίας) λόγω καχεκτικότητας κλπ, οι βαθμοφόροι (έφεδροι αξ/κοί, Ανθυπασπιστές, Λοχίες, Δεκανείς) των οποίων ο αριθμός είναι πολύ μεγάλος, λόγω του υψηλού μορφωτικού επιπέδου του Λιτοχώρου και οι τραυματίες, νοσηλευθέντες για διαφόρους παθήσεις στα στρατιωτικά νοσοκομεία. Σημαντικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία και οι χρόνος υπηρεσίας αυτών που βρίσκονταν ως μετανάστες στην Αμερική, απέκτησαν την υπηκοότητα, κατατάχτηκαν στον αμερικανικό στρατό και στη συνέχεια μεταφέρθηκαν και πολέμησαν στην Ευρώπη στο Δυτικό Μέτωπο, κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο (1914-1918). Επίσης, ένας ικανός αριθμός στρατιωτών του Λιτοχώρου πολέμησε κατά το α΄ εξάμηνο του 1919 με το Ελληνικό Εκστρατευτικό Σώμα στη Μεσημβρινή Ρωσία (περιοχές Οδησσού, Χερσώνας, Σεβαστούπολης, Βεσσαραβίας κλπ).

Στο μνημείο ηρώων του πάρκου του Λιτοχώρου αναφέρονται τριάντα τέσσερις (34) νεκροί Λιτοχωρίτες της περιόδου 1912-1922 και άλλοι τρεις (3) του Δυτικού Μετώπου. Η μελέτη όμως και έρευνα των αρχείων των στρατολογικών υπηρεσιών φέρνει στην επιφάνεια τουλάχιστον και άλλους πενήντα (50) στρατιώτες του Λιτοχώρου που απεβίωσαν στα πεδία των μαχών ή στα νοσοκομεία νοσηλευόμενοι λόγω τραυμάτων ή λόγω λοιμωδών ή ιογενών νοσημάτων (φυματίωση, πνευμονία, γρίπη, μηνιγγίτιδα, χολέρα κλπ) ή εξαφανίστηκαν. Σήμερα, η ερμηνεία και εξήγηση της μη αναγραφής όλων των νεκρών στη μαρμάρινη στήλη είναι δύσκολη, αν όχι αδύνατη. Πάντως από τις συζητήσεις με

τους απογόνους των αφανών νεκρών προκύπτει ότι και γι' αυτούς καταβάλλονταν πολεμικές συντάξεις.

Όπως προκύπτει από τα πρακτικά συνεδριάσεων και αποφάσεων του Κοινοτικού Συμβουλίου Λιτοχώρου, τον Ιανουάριο του 1927 απεστάλησαν από την Κοινότητα σε αρμόδια στρατιωτική αρχή οι φωτογραφίες των εκ Λιτοχώρου φονευθέντων οπλιτών, προκειμένου αυτές να συμπεριληφθούν σε λεύκωμα. Σε εκτέλεση σχετικής εντολής της Νομαρχίας Θεσσαλονίκης, τον Φεβρουάριο 1928 η Κοινότητα Λιτοχώρου κατασκεύασε και ανήγειρε αναθηματική στήλη «υπέρ των εν πολέμοις πεσόντων κατοίκων Λιτοχώρου από του 1912 μέχρι του 1922». Την αναθηματική αυτή στήλη κατασκεύασε μαρμαρογλύπτης από τη Θεσσαλονίκη. Το μνημείο ηρώων στο πάρκο Λιτοχώρου κατασκευάστηκε το 1935.

ΕΞΙΣΤΟΡΗΣΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Γκακρατζής-Γκαϊντατζής Αργύριος. Κατατάχτηκε την 27-8-1917 και απεβίωσε την 27-2-1918, νοσηλευόμενος στο 12^ο Ορεινό Χειρουργείο «πάσχων εκ κακοήθους ελονοσίας».

Στάμου Ιωάννης. Κατατάχτηκε τη 13-4-1917 στο 1^ο Σύνταγμα Πεζικού Αμύνης και εξαφανίστηκε κατά τη μάχη της Δοϊράνης την 5-9-1918.

Γκιουνέσης Δημήτριος. Αρχικά κατατάχτηκε την 21-9-1914 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού και απολύθηκε την 9-4-1917. Επανακατατάχτηκε την 3-6-1918 στο Έμπεδο Μεραρχίας Σερρών και απεβίωσε την 1-12-1918 «ως πάσχων εκ γρίπης».

Αγέλλης-Καλιός-Κακαλιός Μιχαήλ. Κατατάχτηκε την 6-5-1919 στο Έμπεδο Πεζικού Μεραρχίας Σερρών

και την 27-6-1919 μετατέθηκε στο 28 Σύνταγμα Πεζικού (στη Σμύρνη της Μικράς Ασίας). Την 26-8-1919 κηρύχτηκε λιποτάκτης και τελικά «*διεγράφη ως εξαφανισθείς εις Μικράν Ασίαν*».

Παπαδιαμαντής Δημήτριος. Κατατάχτηκε την 27-8-1917 και τη 14-9-1917 μετατέθηκε στο 3^ο Σύνταγμα Ιππικού. Φονεύθηκε τη 10-6-1920 στη μάχη Αρακλή κατά την επίθεση του ελληνικού στρατού προς Φιλαδέλφεια Μικράς Ασίας.

Γερολιόλιος Χρήστος. Κατατάχτηκε την 27-8-1917, μετατέθηκε την 25-1-1918 στη II Μοίρα Ορειβατικού Πυροβολικού και τη 12-9-1920 στη Μοίρα Ορειβατικού Πυροβολικού Στρατιάς Μικράς Ασίας. Απεβίωσε τη 12-3-1921, νοσηλεύόμενος στο Στρατιωτικό Νοσοκομείο Γκιουμουλιγίνης, «*ως πάσχων υπό γριπώδους βρογχοπνευμονίας*».

Καλιός Διονύσιος. Την 7-5-1919 κατατάχτηκε στο Έμπεδο Πεζικού Μεραρχίας Σερρών, τη 19-11-1919 μετατέθηκε στο 27 Σύνταγμα και τη 18-3-1920 στη Μεραρχία Σερρών. Απεβίωσε τη 19-4-1921, νοσηλεύόμενος στο Β' Στρατιωτικό Νοσοκομείο Στρατιάς Μικράς Ασίας, «*πάσχων υπό φυματιώδους μηνιγγίτιδος*».

Κρασιώτης Αστέριος. Είχε μεταφερθεί στους υπόχρεους μειωμένης θητείας «*ως πρεσβύτερος υιός γυναικός εν χηρεία διατελούσης*». Κατατάχτηκε την 27-8-1917, μετατέθηκε τη 2-12-1917 στο 1/28 Σύνταγμα Ευζώνων, την 20-5-1921 στην I Μοίρα Συζυγαρχιών και τη 16-6-1921 στο 1/38 Σύνταγμα Ευζώνων. Φονεύθηκε τη 2-7-1921 στη μάχη Τσαούς Τσιφλίκ και υψώματος 1799.

Τανής Αθανάσιος. Κατατάχτηκε την 27-8-1917, μετατέθηκε τη 12-11-1919 στην ΙΧ Διλοχία Μηχανικού και την 27-1-1921 στη Χ Διλοχία Σκαπανέων. Φονεύθηκε την 8-7-1921 στα υψώματα Σουλτανιέ κατά τη μάχη του Εσκή Σεχήρ.

Σκρέτας-Καζάκης Γεώργιος. Την 27-8-1917 κατατάχτηκε στο 30 Σύνταγμα Πεζικού, τη 2-12-1917 μετατέθηκε στο 1/28 Σύνταγμα Ευζώνων και τη 16-6-1921 στο 1/38 Σύνταγμα Ευζώνων. Φονεύθηκε τη 12-8-1921 στην τοποθεσία Μανγκάλ Νταγ κατά τη μάχη του Ταμπούρ Ογλού.

Γκέκας Δημήτριος. Κατατάχτηκε την 27-8-1917 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού. Φονεύθηκε τη 16-8-1921 κατά τη μάχη της Σαπάντζας.

Πολυζάς Δημήτριος. Κατατάχτηκε την 20-8-1916 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού, μετατέθηκε την 1-12-1917 στο 1/38 Σύνταγμα Ευζώνων και απολύθηκε την 11-11-1920. Επανακατατάχτηκε τη 15-3-1921 στο Έμπεδο VI Μεραρχίας, μετατέθηκε την 25-3-1921 στο 29 Σύνταγμα και την 26-4-1921 στο 2/39 Σύνταγμα Ευζώνων. Φονεύθηκε τη 16-8-1921 κατά τη μάχη υψωμάτων της Σαπάντζας.

Ζαχόπουλος Αστέριος. Κατοικούσε μόνιμα στην Κωνσταντινούπολη. Αρχικά κατατάχτηκε τη 17-10-1914 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού και απολύθηκε την 9-4-1917. Επανακατατάχτηκε τη 14-8-1919 στο Έμπεδο Μεραρχίας Σερρών, μετατέθηκε την 4-1-1920 στο Έμπεδο VI Μεραρχίας και απολύθηκε την 11-1-1920. Επανακατατάχτηκε τη 19-3-1921 στο Έμπεδο VI Μεραρχίας και την 6-4-1921 μετατέθηκε στο 4/41 Σύνταγμα Πεζικού. Τραυματίστηκε τη 18-8-1921 στη μάχη του Καλέ Γκρό-

το επί της γραμμής Αρντίζ Νταγ και απεβίωσε στο Νοσοκομείο όπου διεκομίσθη.

Παπαγεωργίου Βασίλειος. Κατατάχτηκε την 3-8-1919 στο Έμπεδο Σερρών, τη 13-11-1919 ονομάστηκε Δεκανέας και την 28-3-1920 προήχθηκε Λοχίας. Τραυματίστηκε τη 15-8-1921 κατά τη μάχη στους Οδοντωτούς Λόφους του Σαγγαρίου και νοσηλεύτηκε στο Κεντρικό Νοσοκομείο του Σιβρί Χισσάρ, όπου τη 19-8-1921 απεβίωσε «εκ πολεμικών τραυμάτων».

Ρεμπατσιός Αθανάσιος. Την 27-8-1917 κατατάχτηκε και την 23-5-1921 μετατέθηκε στην VIII Μοίρα Ορειβατικού Πυροβολικού. Φονεύθηκε τον Αύγουστο του 1921 στις μάχες ανατολικά του Σαγγαρίου.

Καντσιούρης-Ευγενής Ζήσης. Αρχικά κατατάχτηκε τη 10-9-1914 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού και απολύθηκε τη 10-4-1917. Επανακατατάχτηκε την 21-2-1918 στο Ειδικό Έμπεδο Τρικάλων και φονεύθηκε τη 16-9-1921 κατά τη μάχη του Αφιόν Καραχισάρ.

Χούτας Διονύσιος. Αρχικά κατατάχτηκε τη 10-9-1914 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού και απολύθηκε τη 13-4-1917. Επανακατατάχτηκε τη 6-2-1918 στο Ειδικό Έμπεδο Τρικάλων και φονεύθηκε τη 16-9-1921 κατά τη μάχη του Αφιόν Καραχισάρ.

Μουκριώτης Γεώργιος. Κατατάχτηκε την 7-5-1919 στο Έμπεδο Πεζικού Μεραρχίας Σερρών και την 20-9-1921 «απεβίωσεν εις 1^{ον} Πρόσκαιρον Στρατιωτικόν Νοσοκομείον Δορυλαίου, πάσχων υπό τραύματος διαμπερούς αριστεράς μικροβουβωνικής χώρας, μετά αρτηριοφλεβώδους αντερίσματος».

Κοφαχείλης Γρηγόριος. Αρχικά κατατάχτηκε τη 10-9-1914 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού και απολύθηκε τη

13-4-1917. Επανακατατάχτηκε την 21-2-1918 στο Ειδικό Έμπεδο Τρικάλων, μετατέθηκε την 7-9-1919 στο 31 Σύνταγμα Πεζικού και απολύθηκε την 11-1-1920. Επανακατατάχτηκε τη 16-3-1921 στο Έμπεδο VI Μεραρχίας και την 25-3-1921 μετατέθηκε στο 29 Σύνταγμα Μικράς Ασίας. Την 9-11-1921 «απελύθη με ετήσια αναβολή, ως πάσχων εξ αριστερής πλευρίτιδος συμφυτικής, συνοδευομένης υπό μετρίων δυσπνοιϊκών φαινομένων. Απεβίωσεν.»

Λέινας Κωνσταντίνος. Κατατάχτηκε την 27-8-1917 και την 23-8-1922 «διεγράφη ως αποβιώσας εις το Β' Στρατιωτικόν Νοσοκομείον διακομιδής Α' Σώματος Στρατού».

Γιαννουλόπουλος Θεοχάρης. Έτυχε ετησίας αναβολής λόγω υπηρετούντος αδελφού. Κατατάχτηκε την 23-1-1920 στο Έμπεδο Σερρών και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Γκούρβας Γεώργιος. Κατατάχτηκε την 5-7-1920 στο Έμπεδο Σερρών, μετατέθηκε την 8-8-1921 στο 4^ο Σύνταγμα Πεζικού από το Έμπεδο Φιλαδελφείας και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία. «Διά της υπ' αριθμόν 702255/34014/5-6-1952 Δγης ΓΕΣ/Β1/IV/2, προήχθη μεταθανατίως εις τον βαθμόν του Δεκανέως, της προαγωγής του λογιζομένης από τον Αύγουστο 1922, αφ' ης εξηφανίσθη εις Μικράν Ασίαν».

Γραμματόσης Γεώργιος. Κατατάχτηκε την 27-8-1917 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού, μετατέθηκε την 29-10-1921 στο 46 Σύνταγμα από το 21 Σύνταγμα Πεζικού και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Καρβούνης Ιωάννης. Αρχικά κατατάχτηκε τη 15-2-1914 στο Γ' Σύνταγμα Ιππικού, μετατέθηκε τη

18-3-1914 στο 3^ο Ιππικό και απολύθηκε τη 17-10-1916. Επανακατατάχθηκε την 21-2-1918 στο Ειδικό Έμπεδο Τριχάλων και απολύθηκε τη 12-11-1919. Επιστρατεύτηκε τον Δεκέμβριο του 1919 ως εργάτης Γραμμής Προστασίας Σιδηροδρόμων Ελληνικού Κράτους, τη 14-9-1921 μετατέθηκε στον Ανεξάρτητο Λόχο Σιδηροδρόμων και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Καρτσιώτης Κωνσταντίνος. Αρχικά κατατάχθηκε τη 15-2-1914 στο 5^ο Πεδινό Πυροβολικό και απολύθηκε την 19-10-1916. Επανακατατάχθηκε την 4-2-1918 στο Ειδικό Έμπεδο Τριχάλων και απολύθηκε την 8-12-1919. Επανακατατάχθηκε τη 15-3-1921 στο Σύνταγμα Οβιδοβόλων, μετατέθηκε την 24-9-1921 στη Στρατιά Μικράς Ασίας και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Κλιγκόπουλος Διονύσιος. Κατατάχθηκε τη 17-10-1918 στο Έμπεδο Σερρών, μετατέθηκε την 1-12-1918 στο Λόχο Προσκολλημένων, την 1-9-1919 στον Λόχο Επιμελητείας, την 1-3-1920 ονομάστηκε Δεκανέας και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Μπελογιάννης Μιχαήλ. Κατατάχθηκε την 27-8-1917 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Μπλιός Παναγής. Μεταφέρθηκε στους υπόχρεους μειωμένης θητείας «ως μόνος υιός γυναικός εν χηρεία διατελούσης». Κατατάχθηκε την 27-8-1917 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού, μετατέθηκε τη 18-11-1917 στο 29 Σύνταγμα Πεζικού, την 27-11-1918 στο Έμπεδο Κρήτης και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Νικόπουλος Δημήτριος. Τη 11-5-1918 κατατάχτηκε στο Έμπεδο Μεραρχίας Σερρών, την 26-6-1919 μετατέθηκε στο 28 Σύνταγμα Πεζικού, την 1-5-1920 στο 25 Σύνταγμα Πεζικού, την 22-10-1920 στο 9^ο Σύνταγμα Κρητών και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Οικονόμου Ιωάννης. Τη 12-5-1918 κατατάχτηκε στο Έμπεδο Σερρών, την 26-6-1919 μετατέθηκε στο 28 Σύνταγμα Πεζικού, την 1-12-1919 ονομάστηκε Δεκανέας και την 26-6-1920 προήχθηκε Λοχίας. Τον Αύγουστο 1922 «εξαφανίσθη αιχμαλωτισθείς» στη Μικρά Ασία.

Παπαδημητρίου Δημήτριος. Αρχικά, με το έτος γέννησης 1900 κατατάχτηκε την 7-5-1919 στο Έμπεδο Πεζικού Μεραρχίας Σερρών και απολύθηκε την 11-5-1919 ως ανήλικος. Με το έτος 1902 κατατάχτηκε την 5-5-1921 ως Πεζός μαθητής χωροφύλακας και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Πλέσσας Αθανάσιος. Έτυχε αναστολής κατατάξεως ως ναυτολογημένος. Κατατάχτηκε την 26-3-1921 στο Έμπεδο Προύσσης, μετατέθηκε τη 15-5-1921 στο 32 Σύνταγμα Πεζικού και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Σπαθάρας-Καρλέτσας Νικόλαος. Κατατάχτηκε την 27-8-1917 στο 30 Σύνταγμα Πεζικού, μετατέθηκε την 4-2-1920 στο 27 Σύνταγμα Πεζικού και τον Αύγουστο 1922 εξαφανίστηκε στη Μικρά Ασία.

Γαλόπουλος Δημήτριος. Δεν ανευρέθη στα Μητρώα Αρρένων, Δημοτολόγια, Στρατολογικά Μητρώα και λοιπά αρχεία. Σε ένα από τα παλαιά βιβλία που τηρούνται στον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου Λιτοχώρου,

υπάρχει η εξής ενθύμηση (σημείωση): «Εβαπτίσθη εις Άγιον Νικόλαον ο λοχαγός Γάλλος περιφερείας Λιτοχώρου, κατά την ουδετέραν ζώνην, των Βαΐων ημέραν Κυριακήν, ανεδέξατο βασιλικών και βενιζελικών». Προφανώς ο Γάλλος φονεύθηκε κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και το όνομά του (Γαλόπουλος), τιμής ένεκεν, γράφτηκε στο μνημείο ηρώων.

ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΤΟΥ ΔΥΤΙΚΟΥ ΜΕΤΩΠΟΥ (Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ)

Γιαννουλόπουλος Δημοσθένης. Μετέβη μετανάστης στην Αμερική, απέκτησε την αμερικανική υπηκοότητα και στρατεύτηκε κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Την 29-9-1918 «εφονεύθη μαχόμενος εις τον τομέα της Πικαρδίας της Γαλλίας, υπηρετών ως μέλος του Λόχου Κ΄ του 105 Συντάγματος, υπό ονοματεπωνυμίαν Ιωάννης Ι. Λόππες».

Πειστικός Ιωάννης. Μετέβη μετανάστης στην Αμερική, απέκτησε την αμερικανική υπηκοότητα και στρατεύτηκε κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Ο πατέρας του Πειστικός Αθανάσιος ήταν ονομαστός δάσκαλος και διευθυντής των σχολείων των Γιαννιτών και του Λιτοχώρου, φημισμένος για την αυστηρότητά του. «Εφονεύθη εις το Δυτικόν Μέτωπον εν Γαλλία».

Τσιτσιλίκας Νικόλαος. Μετέβη μετανάστης στην Αμερική, απέκτησε την αμερικανική υπηκοότητα και στρατεύτηκε κατά τον Α΄ Παγκόσμιο πόλεμο. «Εφονεύθη εις το Δυτικόν Μέτωπον εν Γαλλία».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η περίοδος 1912-1922 υπήρξε η πιο λαμπρή και συνάμα η πιο τραγική περίοδος του νέου ελληνισμού, καθόσον ποτέ άλλοτε δεν δέθηκαν τόσο αξεδιάλυτα η δικαίωση και η τραγωδία του αλύτρωτου ελληνισμού. Η βαθιά ιστορική γνώση του Λιτοχώρου δεν έχει στατικό χαρακτήρα, δεν μπορεί να εκληφθεί σαν στείρα πληροφόρηση κάποιων γεγονότων, ούτε απλά να συμβάλει στη διατήρηση της μνήμης, αλλά έχει άμεση σχέση με το μέλλον του λαού και μπορεί να καταστεί ιχνηλάτης και παρακαταθήκη για το μέλλον. Σε πείσμα του αμείλικτου χρόνου και κάθε επίπλαστης ιδεολογίας, η κοινωνία του Λιτοχώρου έχει χρέος να διαφυλάξει αστείρευτη τη μνήμη των αγώνων των προγόνων. Στο ιστορικό γίνεσθαι της περιόδου 1912-1922 δεν μπορεί να παραγνωρισθεί η συμβολή των Λιτοχωριτών στρατιωτών που πολέμησαν και διαμόρφωσαν τα συγκεκριμένα γεγονότα.

Πηγές και βοηθήματα για την εκπόνηση της παρούσας μελέτης χρησιμοποίησα τα αρχεία των αρμοδίων στρατιωτικών υπηρεσιών (Στρατολογικού Γραφείου Κατερίνης, ΓΕΣ/Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού).

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΤΟΥ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ
ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ 1912-1922

Βαθμός	Όνοματεπώνυμο (πατρώνυμο/μητρώνυμο)	Έτος γέννη- σης	Επάγγελμα	Γραμμα- τικές Γνώσεις	Ύψος (μ.)
Στρτης	Γκακροατζής-Γκαϊντατζής Αργύριος (Δημήτριος/Μίνα)	1896	Γεωργός	Δημοτικού	1.72
Στρτης	Στάμου Ιωάννης (Αθανάσιος-Τριγώνα)	1897	Γεωργός	Δημοτικού	1.53
Στρτης	Γκιουνέσης Δημήτριος (Νικόλαος/ Παρασκευή)	1894	Ναυτικός	Δημοτικού	1.77
Στρτης	Αγγέλης-Καλιός- Κακαλιός Μιχαήλ (Θωμάς/Φωτεινή)	1900	Ναυτικός	Δημοτικού	1.65
Στρτης	Παπαδιαμαντής Δημήτριος (Αθανάσιος/Ακριβή)	1896	Κρεοπώλης	Δ' Δημοτικού	1.59
Στρτης	Γερολιόλιος Χρήστος (Βασίλειος/ Ευφροσύνη)	1896	Γεωργός	Δημοτικού	1.69
Στρτης	Καλιός Διονύσιος (Νικόλαος/Βασιλική)	1900	Αγωγιάτης	Δημοτικού	1.69
Στρτης	Κρανωίτης Αστέριος (Αναστάσιος/Πατρώνα)	1896	Εργάτης	Δ' Δημοτικού	1.56
Στρτης	Τανής Αθανάσιος (Σπύρος/Κατίνα)	1896	Κτίστης	Δημοτικού	1.63
Στρτης	Σκρέτας-Καζάκης Γεώργιος (Δημήτριος/Ελένη)	1897	Αγωγεύς	Δημοτικού	1.72
Στρτης	Γκέκας Δημήτριος (Χρήστος/ Κατίνα)	1896	Ναυτικός	Β' Δημοτικού	1.60
Στρτης	Πολυζάς Δημήτριος (Αλέξιος/ Παρασκευή)	1895	Κτίστης	Δ' Δημοτικού	1.65
Στρτης	Ζαχόπουλος Αστέριος (Κων/νος/ Κατίνα)	1894	Ναυτικός	Δημοτικού	1.68
Λοχίας	Παπαγεωργίου Βασίλειος (Αστέριος/Μαρία)	1899	Κτίστης	Απόφοιτος Δημοτικού	1.60
Στρτης	Ρεμπατσιός Αθανάσιος (Δημήτριος/Αθηνά)	1896	Εργάτης	Δημοτικού	1.68
Στρτης	Καντσιούρης-Ευγενής Ζήσης (Γεώργιος/Αρχόντω)	1894	Αγωγεύς	Δημοτικού	1.64
Στρτης	Χούτας Διονύσιος (Ιωάννης/Ελένη)	1894	Ποιμήν	Δημοτικού	1.69

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Δ. ΜΑΣΤΑΓΚΑ. ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

Βαθμός	Όνοματεπώνυμο (πατρώνυμο/μητρώνυμο)	Έτος γέννη- σης	Επάγγελμα	Γραμμα- τικές Γνώσεις	Υψος (μ.)
Στρτης	Μουκριώτης Γεώργιος (Αθανάσιος/Κατίνα)	1900	Αγωγεύς	Δημοτικού	1.77
Στρτης	Κοφαχειίλης Γρηγόριος (Βασίλειος/Φωτεινή)	1894	Εργάτης	Δημοτικού	1.64
Στρτης	Λείνας Κωνσταντίνος (Παναγιής/Στεργιανή)	1896	Κτίστης	Δ' Δημοτικού	1.62
Στρτης	Γιαννουλόπουλος Θεοχάρης (Δημήτριος/Δέσπω)	1899	Ποιμήν	Δημοτικού	1.76
Δεκανέας	Γκούρβας Γεώργιος (Ευάγγελος/Καλλιόπη)	1901	Ξυλουργός	Δημοτικού	1.62
Στρτης	Γραμματόσης Γεώργιος (Νικόλαος/Ελένη)	1897	Αγωγεύς	Γ' Δημοτικού	1.62
Στρτης	Καρβούνης Ιωάννης (Ευθύμιος/Αικατερίνη)	1893	Γεωργός	Δημοτικού	1.61
Στρτης	Καρτσιώτης Κων/νος (Αστέριος/Άννα)	1893	Αγωγεύς	Δημοτικού	1.67
Δεκανέας	Κλιγκόπουλος Διονύσιος (Νικόλαος/Μαρία)	1898	Ναυτικός	Δημοτικού	1.70
Στρτης	Μπελογιάννης Μιχαήλ (Δημήτριος/Μαριγούλα)	1897	Αγωγεύς	Δημοτικού	1.72
Στρτης	Μπλιός Παναγιής (Κων/νος/Ευγενία)	1897	Γεωργός	Β' Δημοτικού	1.70
Στρτης	Νικόπουλος Δημήτριος (Αθανάσιος)	1898	Αγωγεύς	Δημοτικού	1.64
Λοχίας	Οικονόμου Ιωάννης (Παπακων/νος/Θεοδώρα)	1898	Σιδηρουργός	Στ' Δημοτικού	1.58
Στρτης	Παπαδημητρίου Δημήτριος (Αθανάσιος/Ευαγγελή)	1902	Μυλωθρός	Στ' Δημοτικού	1.68
Στρτης	Πλέσσας Αθανάσιος (Ιωάννης/Παρασκευή)	1900	Ναυτικός	Δημοτικού	1.60
Στρτης	Σπαθάρας-Καρλέτσας Νικόλαος (Γεώργιος-Τσιβώ)	1897	Εργάτης	Γ' Δημοτικού	1.60
	Γαλόπουλος Δημήτριος (Χρήστος)				

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ ΣΤΟ ΔΥΤΙΚΟ ΜΕΤΩΠΟ
(Α΄ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ)

Όνοματεπώνυμο	Πατρώνυμο	Έτος γέννησης
Γιαννουλόπουλος Δημοσθένης	Ιωάννης	1890
Πειστικός Ιωάννης	Αθανάσιος	1891
Τσιτσιλίκας Νικόλαος	Μιχαήλ	1891

ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20^{ου} ΑΙΩΝΑ Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ του Λιτοχώρου

Στις διηγήσεις παλιών ανθρώπων, που έχουν πια ξεθωριάσει, φαίνονται τα χνάρια μιας εποχής οριστικά χαμένης στον λαβύρινθο του χρόνου. Συχνά, οι ιστορίες όχι με τη στενή έννοια εκπέμπουν μια παράξενη, μυστηριώδη ακτινοβολία. Μπορεί αυτά που συνέβησαν να ήταν και στενάχωρα και να μην μπορούμε να αντισταθούμε στην αγχολυτική επίδραση της ανάμνησής τους, όμως η ανάμνηση του παρελθόντος αποκαθαίρεται από τα όποια στίγματα και μετατρέπεται σε μια συγκεχυμένη μακρινή θύμηση ενός παρελθόντος που χάθηκε οριστικά.

Όπως όλες οι μυθολογίες έχουν τα έπη τους, έτσι και η λιτοχωρίτικη έχει το δικό της. Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ είναι το λιτοχωρίτικο αστυνομικό έπος. Πρόκειται για μια οργάνωση που έδρασε στο Λιτόχωρο κατά τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, αναστάτωσε τους κατοίκους και την κοινωνία της κωμόπολης, απασχόλησε τις αστυνομικές αρχές και χρωμάτισε την εποχή της. Η ιστορία της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ ολοκληρώθηκε στα 1923, αλλά οι ήρωες, τα κατορθώματα και τα έργα της έγιναν θρύλος, που διασώθηκε μέχρι τις μέρες μας. Θα προσπαθήσω ξερά και αποστασιοποιημένα να παραθέσω μια εκμοντερνισμένη εκδοχή της οργάνωσης, χωρίς να διεκδικώ τα εύσημα της κοινωνιολογικής πραγματείας.

Πριν και μετά την απελευθέρωση του 1912

Τουρκοκρατία, Μακεδονικός Αγώνας (1903-1912), Απελευθέρωση 16-10-1912, Α΄ και Β΄ Βαλκανικοί Πόλεμοι (1912-1913), Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος (1914-1918), Εθνικός Διχασμός (1916-1917), Μικρασιατική Εκστρατεία και Καταστροφή (1921-1922). Στις πιο ενδιαφέρουσες και κοσμογονικές περιόδους, ιδιαίτερα για το τμήμα του μακεδονικού ελληνισμού, το Λιτόχωρο και οι κάτοικοί του έδωσαν δυναμικά το παρόν σε όλα τα ιστορικά και όχι μόνο γεγονότα. Συνεπώς στην περίπτωση της περιόδου αυτής, τα στοιχεία και οι καταστάσεις που αφορούν το Λιτόχωρο πραγματώνονται κάτω από τις συγκεκριμένες κάθε φορά ιστορικές συγκυρίες.

Η κωμόπολη, λόγω της γεωγραφικής της θέσης μεταξύ Ολύμπου και Θερμαϊκού, γνώρισε ιδιαίτερη οικονομική ανάπτυξη και οι Λιτοχωρίτες ανέπτυξαν ποικίλες επαγγελματικές δραστηριότητες. Οι μισοί περίπου άνδρες ήταν ναυτικοί και ιδιοκτήτες εβδομήντα μέχρι εκατό ιστιοφόρων πλοίων, με τα οποία ταξίδευαν στον Θερμαϊκό, Θεσσαλονίκη, Χαλκιδική, όλα τα παράλια του Αιγαίου, μέχρι την Κρήτη και τον Εύξεινο Πόντο. Άλλοι κάτοικοι ήταν έμποροι, γεωργοί, αμπελουργοί, κτηνοτρόφοι και άλλοι ασχολούνταν με βιοτεχνικές και μεταποιητικές δραστηριότητες. Οι Λιτοχωρίτες μάστορες της πέτρας (κουδαραίοι) ήταν γνωστοί όχι μόνο στην Πιερία και στη Θεσσαλονίκη αλλά και αλλού. Η παροιμία των Λιτοχωριτών στη Θεσσαλονίκη την περίοδο αυτή είναι συμπαγής, είναι μία από τις πιο πολυάνθρωπες και προκόβουν σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Εγκατεστημένοι ομαδικά

στην περιοχή της Αγίας Τριάδας και του Παπάφη διατήρησαν στενούς δεσμούς με τη γενέτειρα. Οι εξωτερικοί μετανάστες στη χρυσοφόρο Αμερική δημιούργησαν τον δικό τους θρύλο-μαγνήτη, έχουν προκόψει οικονομικά, σύστησαν σύλλογο, επικοινωνούν τακτικά και επιστρέφοντας στο Λιτόχωρο κάνουν έντονη την παρουσία τους. Η φήμη που είχε αποκτήσει η κωμόπολη κατά την Τουρκοκρατία για τα γράμματα και τη μόρφωση συνεχίστηκε και μετά την απελευθέρωση. Απόδειξη του ενδιαφέροντος της Κοινότητας, των κατοίκων και των δασκάλων είναι το γεγονός ότι λειτουργούσαν σωστά οι βαθμίδες της εκπαίδευσης. Επίσης, η ύπαρξη πολλών εκκλησιών και εξωκκλησιών, μέσα και γύρω από το Λιτόχωρο, κατεδείκνυε το αναπτυγμένο θρησκευτικό αίσθημα. Το 1916 ολοκληρώθηκε το σιδηροδρομικό δίκτυο μέχρι τη Θεσσαλονίκη και για το Λιτόχωρο άνοιξαν νέοι ορίζοντες και ευκαιρίες για καλύτερη επικοινωνία και μετακινήσεις προς τη νότια και βόρεια Ελλάδα. Ο νέος δρόμος Σταθμός-Λιτόχωρο, ο νέος οδικός άξονας Σταθμός-Κατερίνη και ο λιμένας των Αγίων Θεοδώρων (Στόλος) έφεραν τους κατοίκους σε ευκολότερη επαφή με άλλα μέρη. Αναπάντεχο γεγονός ήταν η δημιουργία ελεύθερης ζώνης στο Λιτόχωρο κατά τα 1916, 1917 και η *intra muros* παραμονή των Συμμαχικών (Γαλλικών) Δυνάμεων.

Μπέλ επόχ (Belle Epoque) εποχή ονομάστηκε στην Ευρώπη η περίοδος που ξεκίνησε από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα έως τη λήξη του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Για το Λιτόχωρο αυτή η «όμορφη εποχή» χαρακτηρίστηκε για το αισιόδοξο, απρόβλεπτο και ανατρεπτικό πνεύμα που κυριάρχησε.

Ορισμοί και στοιχεία

Ο τίτλος ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ κατά κυριολεξία αποδίδει τη βασική και ακριβή σημασία των λέξεων, δηλαδή το «μαύρο χέρι», χωρίς η ερμηνεία αυτή να βγάζει νόημα. Από την αρχή όμως που καθιερώθηκε ο τίτλος, απέκτησε τη μεταφορική σημασία, που είναι διαφορετική με διευρυμένο και μεταλλαγμένο το σημασιολογικό περιεχόμενό του. Η έκφραση ΜΑΡΗ ΧΕΙΡ είναι μια τολμηρή και πρωτότυπη μεταφορά, που σημαίνει: εγκληματικότητα, συνωμοσία. Εγκληματικότητα διότι τα άτομα αυτά ρέπουν ή έχουν τάση ή σχετίζονται με τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων. Συνωμοσία διότι οι συνεννοήσεις και ενέργειες των μελών χαρακτηρίζονται από μυστικότητα και στοχεύουν στην τέλεση παράνομων πράξεων.

Περί το 1850 εμφανίστηκε στη Νέα Υόρκη η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ, πρόδρομος αργότερα της Μαφίας. Η συμμορία σχηματίστηκε από νοτιοϊταλούς μετανάστες, κυρίως της Σικελίας. Άτομα απελπισμένα και ανασφαλή σχημάτισαν μια κλειστή κοινωνία στην οποία εξαπλώθηκε η εγκληματικότητα και γεννήθηκαν συμμορίες. Οι συμμορίες εκείνες αναπτύχθηκαν, αποκλήθηκαν οικογένειες και σύντομα με την εσωτερική πειθαρχία και τους αυστηρούς κανόνες αποτέλεσαν τον φόβο και τον τρόμο, προκαλώντας διαρκή πονοκέφαλο στις αρχές. Στα 1880 η συμμορία είχε εδραιωθεί και στα 1900 είχε εξαπλωθεί σε Νέα Υόρκη, Νέα Ορλεάνη, Σικάγο και Σαν Φραγκίσκο. Ελεγχόταν από τους Ιταλούς μετανάστες και στόχο τους αποτελούσαν οι πλούσιοι και επιτυχημένοι επαγγελματίες. Σε όσους δεν συμμορφώνονταν με τις απαιτήσεις τους έστελναν απειλητικά σημειώματα με τυπωμένο ένα μαύρο χέρι για τα φοβερά

αντίποινα που επρόκειτο να υποστούν. Η πολυπρόσωπη συμμορία ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ και οι «ήρωές» της έγιναν θρύλος και τα κατορθώματά τους μεταφέρθηκαν και στην Ευρώπη. Άρχισαν να γράφονται και κυκλοφορούν πολλά αστυνομικά μυθιστορήματα με υποθέσεις της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ ή με παρόμοιο εγκληματικό και συνωμοτικό περιεχόμενο.

Στις 28-6-1914 η μυστική (εθνικιστική, κατ' άλλους αναρχική) σερβική οργάνωση ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ έστησε ενέδρα με άλλη ομάδα και δολοφόνησε τον διάδοχο της Αυστροουγγαρίας Φερδινάνδο και τη γυναίκα του, που επισκέπτονταν το Σεράγεβο της Βοσνίας. Το γεγονός αυτό σήμανε την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η σερβική οργάνωση ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ ήταν πασίγνωστη στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Ευρώπη και τα πρωταγωνιστικά μέλη της έδρασαν ως πράκτορες, συνωμότες, μυστικοί κλπ σε πολλά γεγονότα των περιοχών αυτών. Πάντως στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και στις αρχές του 20^{ου} στις ευρωπαϊκές πόλεις εμφανίστηκαν παράνομες οργανώσεις με τον τίτλο ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ και μερικές έγιναν ευρύτερα γνωστές, όπως για παράδειγμα η ισπανική αναρχική οργάνωση, η οποία έδρασε στην Ανδαλουσία τη δεκαετία του 1880.

Εθνικιστικές, αναρχικές οργανώσεις, σενάρια συνωμοσίας, παρακρατικές ομάδες, συμμορίες του εγκλήματος, συνδικάτα του εγκλήματος, οικονομικά και πολιτικά εγκλήματα, παγκόσμια διακυβέρνηση, σκοτεινές δυνάμεις, μυστικές και άορατες κυβερνήσεις: είναι τα στοιχεία του παζλ που ολοκληρώνουν την εικόνα της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ. Το αντίθετό της είναι τα «καθαρά χέρια».

Έργα και ημέρες της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ στο Λιτόχωρο

Τον Δεκέμβριο του 1923, όταν καταδικαζόταν και το τελευταίο μέλος της οργάνωσης, όλα έχουν τελειώσει. Η οργανωμένη ομάδα με τον πολύπειρο αρχηγό επικεφαλής και τα «ανύποπτα» πρόσωπα έχει διαλυθεί. Κλοπές, διαρρήξεις, απειλές, εκβιασμοί, εμπρησμοί, ληστείες, φθορές, απόπειρες φόνων, με λίγα λόγια ο μισός Ποινικός Κώδικας κοσμεί το κατηγορητήριο της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ του Λιτοχώρου. Η κινητοποίηση των κατοίκων, η δραστηριοποίηση της αστυνομίας, η γενίκευση της εκπαίδευσης και η οικονομική ανάκαμψη σήμαναν το τέλος της ομάδας.

Κι όμως αρκετά χρόνια πριν ο κόσμος αυτός ήταν διαφορετικός στο Λιτόχωρο. Η προσφορά, η συμμετοχή, η ενεργός συμβολή, η βοήθεια και το ζωηρό ενδιαφέρον της κωμόπολής μας στον Μακεδονικό αγώνα ήταν σημαντική. Οι κάτοικοι πήραν μέρος στον αγώνα και με συγκινητική προθυμία συνετέλεσαν στη νικηφόρο έκβασή του. Για να λειτουργήσουν το Ελληνικό Προξενείο Θεσσαλονίκης, το Μακεδονικό Κομιτάτο των Αθηνών, τα Ανταρτικά Σώματα, το σώμα του καπετάν Ματαπά (Αναγνωστάκου), η Εθνική Επιτροπή και η Δημογεροντία του Λιτοχώρου, απαιτούνταν «... η παρά πάντων τήρησις μυστικότητος... τελεία δ' έλλειψις πάσης προς τους Τούρκους προδοσίας». Οι πράκτορες, σύνδεσμοι, αγγελιοφόροι, ταχυδρόμοι, μεταφορείς, οδηγοί και οπλίτες δρούσαν με απόλυτη μυστικότητα. Οι συνεδριάσεις ήταν μυστικές και οι καταδότες τιμωρούνταν με θάνατο. Στο σημείο αυτό η προφορική παράδοση, οι μνήμες και η φήμη διασώζουν ότι στο

Λιτόχωρο είχε ιδρυθεί μια μυστική οργάνωση με τίτλο ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ που είχε ως αποστολή να προστατεύει τους κατοίκους από τις αυθαιρεσίες των Τούρκων. Ο Αθανάσιος Αδαμόπουλος στο βιβλίο του «Σελίδες από το παλιό Λιτόχωρο», στις σελίδες 85-92, περιγράφει παραστατικά ένα θλιβερό γεγονός και αφήνει έμμεσα υπόνοιες για κρυφές συσκέψεις και για συμμετοχή του επισκόπου Θεόκλητου (1896-1904) στη λήψη μυστικών αποφάσεων. Επίσης, ο Παναγιώτης Τζουμέρκας στο βιβλίο του «Ο επίσκοπος Κίτρους Παρθένιος Βαρδάκας. 1904-1933. Ο βίος και η δράση του», στη σελίδα 78, αναφέρεται με επιφύλαξη σε μια μυστική οργάνωση, που είχε ιδρύσει ο Παρθένιος στο Λιτόχωρο. Δυστυχώς, δεν σώζονται γραπτά κείμενα και οι μακρινές προφορικές μαρτυρίες ομιλούν για την ύπαρξη μιας κρυφής οργάνωσης που έδρασε στο Λιτόχωρο κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας και χρησιμοποιούσε σκληρούς τρόπους στο έργο της. Επίσης, με την πάροδο τόσο μεγάλου διαστήματος, δεν τεκμηριώνονται οι πληροφορίες ότι η οργάνωση είχε τον τίτλο ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ.

Η απελευθέρωση στις 16-10-1912 έδωσε στο Λιτόχωρο ζωηρές τάσεις περαιτέρω δυναμικότητας, επινοητικότητας, δυναμισμού και ανάπτυξης. Με συγκριτικά πλεονεκτήματα εισήλθε στη φάση του εκσυγχρονισμού. Παρότι η αποστολή της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ είχε εκπληρωθεί, εν τούτοις μια «δεύτερη γενιά» μελών ανέλαβε να συνεχίσει τα κατορθώματά της. Τα νεαρά άτομα της ομάδας έδρασαν οργανωμένα, με απόλυτη μυστικότητα, με ιεραρχία, κινήθηκαν στο χώρο της παρανο-

μίας και του εγκλήματος και το προφίλ της οργάνωσης εντυπωσιάζει με την ξεχωριστή φυσιογνωμία του.

Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ του Λιτοχώρου ήταν μια συγκροτημένη ομάδα νεαρών κυρίως ατόμων που ανέπτυξαν δράση αντίθετη προς τους νόμους (παράνομη) και για χρόνια διέφευγαν από τη σύλληψη των αστυνομικών αρχών. Η μυστικότητα τους ήταν μοναδική για την εποχή. Οι επαφές, συναντήσεις, συνεννοήσεις και τα σχέδια γίνονταν στα κρυφά με απόλυτη εχεμύθεια. Επικεφαλής υπήρχε αρχηγός και κάθε μέλος ήταν επιφορτισμένο με συγκεκριμένο έργο και με αποκλειστικό αντικείμενο. Έντονη αίσθηση προκαλεί το γεγονός ότι τα πρόσωπα αυτά ήταν ευυπόληπτα, ανύποπτα και ανεπίληπτα στην κοινωνία του Λιτοχώρου, είχαν την εργασία τους, δεν στερούνταν από οικονομικής απόψεως, μερικοί ήταν γόννοι ευκατάστατων οικογενειών, με απλά λόγια όλοι ήταν «νοικοκυραίοι». Η διαφορά ηλικίας μεταξύ τους έφτανε τα 15 έτη, χωρίς να επηρεάζει τη δράση της οργάνωσης, αλλά κάποια στιγμή στρατολογήθηκαν και μαθητές του Ημιγυμνασίου Λιτοχώρου, ως άτομα που δεν κινούσαν υποψίες για ειδικό έργο. Όλες οι παράνομες και εγκληματικές δραστηριότητες των μελών γίνονταν μόνο βράδυ. Συστηματικά, με συντονισμό, με αλληλοκάλυψη και σχεδιασμό η ομάδα δεν άφηνε ίχνη και σημεία εντοπισμού και εξακρίβωσής της. Η δημιουργία άλλοθι ήταν για χρόνια το δυνατό σημείο της. Για παράδειγμα, ένας ήταν γαιοκτήμονας στο Βαρικό, ένας άλλος υπάλληλος στο Σιδηρόδρομο, άλλος εργαζόταν τον περισσότερο χρόνο στη Θεσσαλονίκη, άλλος ήταν στρατευμένος στη Βέροια.

Απαράμιλλη ήταν η κοινωνικότητα των μελών της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ του Λιτοχώρου, που τους βοήθησε στην κατάστροψη και εκτέλεση των σχεδίων. Ήταν άνθρωποι της παρέας, καλοντυμένοι, τραγουδούσαν ωραία και άφησαν αναμνήσεις με τις ωραίες καντάδες και τις κιθάρες τα βράδια στο Λιτόχωρο. Έκαναν καντάδες κάτω απ' τα παράθυρα ή τα μπαλκόνια στις κοπέλες του χωριού, αργά τη νύχτα μέχρι τα χαράματα. Έκαναν όμως και το χουνέρι, όταν ανέβασαν με τη σκάλα σε σκεπή κάποιον με την κιθάρα για καντάδα, στη συνέχεια απέσυραν τη σκάλα και τον άφησαν μόνο του στη σκεπή μέχρι που ξημέρωσε. Διάβαζαν αστυνομικά μυθιστορήματα και προσπαθούσαν να μιμηθούν τη μεθοδολογία και τις πρακτικές της αμερικάνικης ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ. Επίσης, όταν μετέβαιναν στη Θεσσαλονίκη, παρακολουθούσαν στους κινηματογράφους ταινίες με αστυνομικό περιεχόμενο και αντέγραφαν τους ήρωες και την πλοκή των έργων. Τις ιδέες και τις παραστάσεις που έπαιρναν από τις αστυνομικές νουβέλες τις εφάρμοζαν στο Λιτόχωρο, προσαρμοσμένες στην ιδιαιτερότητα και την ιδιοσυγκρασία του χώρου και των κατοίκων. Κάποια Αποκριά κυκλοφορούσαν μασκαρεμένοι και για να μην αναγνωρίζονται από τον κόσμο φόρεσαν στο κεφάλι νεροκολοκύθες κούφιες εσωτερικά. Ένας από αυτούς ήταν κοντός και έβαλε την κολοκύθα πάνω από το κεφάλι. Όταν τον ρώτησαν γιατί το έκανε, απάντησε: - «Εάν με πυροβολήσουν, θα κτυπήσουν την κολοκύθα».

Κλοπές, εκβιασμοί, φθορές ξένης ιδιοκτησίας. Ήταν το τρίπτυχο της οργάνωσης τα πρώτα χρόνια της δράσης της. Στην αρχή έκλεβαν αποθήκες έξω από το

Λιτόχωρο, μπαξέδες, αμπέλια, κοτέτσια, μαντριά, και γενικά ό,τι δεν ήταν καλά φυλαγμένο. Τα κλεμμένα, προϊόντα ή ζώα, τα έτρωγαν όλοι μαζί διασκεδάζοντας τα βράδυα. Γρήγορα όμως προχώρησαν σε διαρρήξεις και σε παράνομες παραβιάσεις κλειστών χώρων. Από κλεφτοκοτάδες έγιναν κλέφτες και διαρρήκτες.

Αργά τη νύχτα παραβίαζαν εμπορικά καταστήματα και μαγαζιά του Λιτοχώρου και αφαιρούσαν το εμπόρευσμά τους. Έμπαιναν κρυφά σε σπίτια και έπαιρναν πολύτιμα αντικείμενα και χρήματα, όπως από το σπίτι του πρόκριτου Δημητρίου Βάρκα. Την περιοχή της Αγίας Σολομωνής την είχαν κατατρομοκρατήσει με τις κλοπές. Πολλά από τα κλεμμένα πράγματα βρέθηκαν σε γειτονικά χωριά του Λιτοχώρου, όπως στην Πουλιάνα, Καρυά, Πούρλια και Μαλαθριά, όπου τα πωλούσαν. Χρησιμοποιούσαν μουλάρια για τη μεταφορά και την κίνησή τους και, για μην αφήνουν ίχνη, στα πόδια των ζώων έδεναν λινάτσες ή κάρφωναν ανάποδα τα πέταλα. Έτσι, κινούνταν αθόρυβα και συγχρόνως παραπλανούσαν τους διώκτες τους.

Ο εκβιασμός ήταν η κλασική παράνομη δραστηριότητα της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ του Λιτοχώρου. Χρησιμοποιώντας απειλές εξανάγκαζαν τους κατοίκους για να αποσπάσουν χρήματα ή να πετύχουν τον σκοπό τους. Θυροκολλούσαν, αργά τη νύχτα, απειλητικό σημείωμα και έδιναν οδηγίες για την εφαρμογή του. Εάν αυτός που λάμβανε το σημείωμα δεν υπολόγιζε την απειλή, τότε επανέρχονταν με νέο πιο απειλητικό σημείωμα ή προξενούσαν φθορές σε κάποιο περουσιακό του στοιχείο. Δεκάδες Λιτοχωρίτες, κυρίως ευκατάστατοι και επώνυμοι, βρήκαν απειλητικά σημειώματα στην πόρτα

του σπιτιού τους. Για την οργάνωση εύκολος στόχος για εκβιασμό ήταν οι γυναίκες των ναυτικών και των μεταναστών στην Αμερική. Με την απειλή της αποκάλυψης δήθεν εξωσυζυγικών σχέσεων, ανάγκαζαν τις γυναίκες να τους δίνουν χρήματα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα εκβιασμού αποτελεί η περίπτωση του δασκάλου Ευάγγελου Μπιτσκιάρη, μετέπειτα προέδρου της Κοινότητας, ο οποίος υπήρξε μεγάλη προσωπικότητα του Λιτοχώρου και το «πάθημά» του έμεινε παροιμιώδες στις επόμενες γενιές. Για να τον αναγκάσουν να αρραβωνιαστεί την Ασημίνα Γιαννουλοπούλου ή Καταραχιά μέχρι και δυναμίτιδα έρριξαν από το παράθυρο μέσα στην κουζίνα του σπιτιού, μαζί με μια χειροβομβίδα που βρέθηκε στο παράθυρο του κάτω ορόφου του δωματίου που κοιμόταν. Επίσης τον μαχαίρωσαν στο αριστερό χέρι. Ο Μπιτσκιάρης παντρεύτηκε στις 20-1-1918 και τα απειλητικά σημειώματα που έλαβε είχαν και στιχάκι πάνω:

*Πάρε Ευάγγελε την Μίνα,
αν δεν θες να μπείς στο μνήμα.*

Η σύλληψη

Η οργάνωση είχε κατορθώσει με την επινοητικότητα και την πρωτοτυπία να καλλιεργήσει ισχυρά άλλοθι για τις πράξεις της. Η μυστικότητα και η συνεργασία των μελών απέτρεπε την αναγνώριση και σύλληψή τους. Σε επίσημα αρχεία των ετών 1917-1919 βρίσκουμε μεμονωμένες καταδίκες νεαρών Λιτοχωριτών για κλοπές, εκβιασμούς, εμπρησμούς κλπ, αλλά ο κορμός και ο εγκέφαλος της ομάδας δεν είχε θιγεί. Περί το 1920 φαίνεται ότι τα παλαιά μέλη είχαν αποσυρθεί, ενώ νέα στην ηλικία προσχωρούν στην ομάδα.

Εμπρησμοί, ληστείες, απόπειρες φόνων. Η αδυναμία ή η ανοχή των οργάνων της αστυνομικής αρχής αποθράσυναν την ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡΑ. Με αυθάδεια και περισσό θράσος προχώρησαν σε σοβαρές εγκληματικές ενέργειες. Όσους κατοίκους του Λιτοχώρου δεν ανταποκρίνονταν και δεν υπέκυπταν στις απειλές και στα εκβιαστικά σημειώματα, τούς περίμενε σκληρή ανταπόδοση: καίγονταν τα καταστήματα ή τα σπίτια τους. Τα μέλη της οργάνωσης έκλεψαν πρώτα και έκαψαν το σπίτι του δασκάλου Θεοχάρη Λογοθέτου και το τσαγκάριο του Αργύρη Χατζημανώλη. Την παραμονή της Αγίας Παρασκευής (26 Ιουλίου), μόλις νύχτωσε έβαλαν φωτιά και έκαψαν τα μαγαζιά στο τετράγωνο του Γεωργουλή, στο Παζάρι, ενώ συγχρόνως σταμάτησαν τη ροή του νερού της πηγής Τσιμπίλι. Οι κάτοικοι του χωριού βρισκόντουσαν στο πανηγύρι, στον προαύλιο χώρο της ομώνυμης εκκλησίας, και αυτοί, για να δημιουργήσουν άλλοθι, διασκεδάζαν τον κόσμο με κιθάρες και τραγούδια. Για τρομοκράτηση χρησιμοποιούσαν δυναμίτιδα. Χωρίς δισταγμό έρριχναν μέσα στα σπίτια μικρή ποσότητα εκρηκτικής ύλης. Για παράδειγμα, σε ανοικτό παράθυρο πέταξαν δυναμίτιδα που έπεσε σε μπισίκι (κούνια) με μωρό παιδί μέσα. Ευτυχώς, πρόλαβαν οι γονείς και πέταξαν τη δυναμίτιδα από το παράθυρο.

Η δημιουργία κλίματος τρομοκρατίας, η αγανάκτηση και κατακραυγή των κατοίκων του Λιτοχώρου και η ενεργοποίηση της Αστυνομίας σήμαναν το τέλος της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ. Η συστηματική παρακολούθηση και το αναπόφευκτο μοιραίο λάθος οδήγησε στη σύλληψή τους. Η αρχή έγινε, όταν η Αστυνομία άνοιξε ένα

γράμμα που στάλθηκε από ύποπτο άτομο από τη Θεσσαλονίκη στο Λιτόχωρο. Η αναγνώριση του γραφικού χαρακτήρα, τα στοιχεία και τα πρόσωπα του γράμματος διευκόλυναν την αστυνομική αρχή στη διενέργεια ανακρίσεων και στις συλλήψεις. Στα σπίτια και σε άλλους ύποπτους χώρους των συλληφθέντων βρέθηκαν ενοχοποιητικά στοιχεία και πολλά βιβλία αστυνομικού περιεχομένου. Ενδεικτικά παρατίθενται τρεις μεταβολές δικαστικών πράξεων για αντίστοιχα πρόσωπα, όπως ακριβώς είναι καταχωρημένες στα επίσημα αρχεία.

- Δια του υπ' αριθμόν 1093/31-12-1921 εντάλματος φυλακίσεως του παρά Πλημμελειοδικείου Θεσσαλονίκης Ανακριτού Γ' Τμήματος, κρατείται εις Νέας Φυλακίας Θεσσαλονίκης, ως υπόδικος, κατηγορούμενος επί αποπείρα ανθρωποκτονίας, εμπρησμού κλπ.

- 3-1-1923. Προφυλακίσθηκε εις Νέας Φυλακίας Θεσσαλονίκης, δυνάμει 171/2744/23 εντάλματος φυλακίσεως Ανωτάτου Στρατ. Δικτού, επί κλοπή, ληστεία, αποπείρα εκβιάσεων, εμπρησμού, αποπείρα φόνων, φθορά ξένης ιδιοκτησίας κλπ.

- Δια της υπ' αριθμόν 1382/4-12-1923 απόφασης του Γ' Διαρκούς Στρατοδικείου Θεσσαλονίκης, καταδικάσθηκε σε ειρκτή 8 ετών επί εμπρησμού, φθορά ξένης ιδιοκτησίας, αποπείρα εκβιάσεως, ληστεία κλπ.

Μετά τη σύλληψή τους οδηγήθηκαν στη Θεσσαλονίκη, διότι η Κατερίνη δεν είχε ακόμη δικαστικές υπηρεσίες. Προφυλακίσθηκαν και μετά την καταδίκη τους από το Κακουργιοδικείο φυλακίστηκαν. Η ειρκτή πα-

λαιότερα ήταν ποινή καταδίκης για χρονικό διάστημα πέντε ως είκοσι ετών και συνεπέφερε την ισόβια στέρηση των πολιτικών (εκλογικών) δικαιωμάτων. Μερικοί, λόγω της καταδίκης για κακουργήματα και της φυλακίσεώς τους, δεν υπηρέτησαν τη στρατιωτική θητεία. Ο Ζήσης Ζησκάτας, γεννημένος το 1912, είναι παραστατικός στην περιγραφή του: «Αυτοί που είχε συλλάβει η Χωροφυλακή ήταν για μέρες φυλακισμένοι στα κρατητήρια του Τμήματος, κοντά στην πλατεία. Κάποια μέρα βγήκε ο ντελάλης στο χωριό και καλούσε τον κόσμο να βγουν να δουν την ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡΑ, διότι το μεταγωγικό θα τους μετέφερε στη Θεσσαλονίκη. Οι χωροφύλακες τους έδεσαν με καπίστρια, χαλινάρια και χοντρούς σιδερένιους χαλκάδες και τους παρουσίασαν στους Λιτοχωρίτες». Επρόκειτο για την ποινή της διαπόμπευσης, που εφαρμοζόταν την εποχή εκείνη, δηλαδή για ένα δημόσιο διασυρμό και εξευτελισμό. Ο Απόστολος Τζουμάκας, γεννημένος το 1915, με ζωνφό τρόπο αφηγείται: «Ο πεθερός μου Μιλτιάδης Μαλαμάκης είχε φέρει τότε έναν ανεψιό του από τον Βόλο να σπουδάσει στο Ημιγυμνάσιο Λιτοχώρου. Μετά τη σύλληψη της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ η Αστυνομία τον ειδοποίησε, όπως και άλλους, ότι είναι μπλεγμένος με την οργάνωση. Το σχολείο τους διέγραψε και αυτός γύρισε στο Βόλο».

Επίλογος

Οι Λιτοχωρίτες από άγνοια περισσότερο και λιγότερο με σκωπτική αυτοσαρκαστική διάθεση, παρέφρασαν τις ΜΑΥΡΕΣ ΧΕΙΡΕΣ και τις απέδωσαν ελεύθερα ως «μαύρες χήρες», «μαύροι χήροι» και «μαύροι χοίροι». Με αυτό το λογοπαίγνιο η φήμη της ΜΑΥΡΗΣ

ΧΕΙΡΑΣ έφτασε μέχρι τις μέρες μας και τελικά η μεταφορά συνδυάστηκε με τον συνεκδοχικό τρόπο εκφοράς του λόγου. Στις κατοπινές γενεές η φράση «Ο Θεός να σε φυλάγει μην τυχόν και σε βάλουν στο μάτι οι ΜΑΥΡΕΣ ΧΕΙΡΕΣ», έμεινε στη σκέψη και στη συμπεριφορά των κατοίκων. Ίσως να βοήθησε και η τάση να εξιδανικεύουμε το παρελθόν, χωρίς να μπορούμε να αντισταθούμε στην αίσθηση ότι η εποχή που προηγήθηκε της δικής μας ήταν μια ωραία εποχή.

Μποέμ μπούς (bohem boys) και τρελοπαρέα, λωποδύτες και απατεώνες, σπείρα και συμμορία, μαφία και κλίκα; Είναι μερικές από τις υποθέσεις που μπορούμε να κάνουμε για τους νεαρούς Λιτοχωρίτες των αρχών του 20^{ου} αιώνα, που, αν και επισήμως ήταν τακτοποιημένοι και η κοινωνία τους ήθελε νοικοκυρεμένους, αυτοί επέμεναν να λοξοκοιτάζουν στην παρανομία, αφού τα βράδυα πρόσθεταν κι αυτή του κακοποιού υπογράφωντας με ένα «μαύρο χέρι». Βέβαια, σε ό,τι αφορά τις γενεσιουργές αιτίες και συνθήκες, η εικόνα της εποχής τους ολοκληρώνεται από μια περιρρέουσα ατμόσφαιρα που δημιούργησαν οι διάσημοι ληστοσυμμορίτες Γιαγκούλας, Μπαμπάνης, Τζατζάς και Τζαμίτρας. Στα 1920 ο Γιαγκούλας είχε γίνει θρύλος στον Όλυμπο και την περιοχή μας. Τα φαινόμενα δυσεξήγητης σε ένα πρώτο επίπεδο νεανικής ανυπακοής και τα μεμονωμένα περιστατικά παρανομίας σε καμία περίπτωση δεν δημιούργησαν στο Λιτόχωρο ένα ανομικό περιβάλλον ούτε διαμόρφωσαν μια εγκληματογενετική κοινωνία.

Οι ΜΑΥΡΕΣ ΧΕΙΡΕΣ του Λιτοχώρου έγραφαν το δικό τους αστυνομικό μυθιστόρημα. Γοητευμένοι από

τον ρόλο του κλέφτη και συνεπαρμένοι από θρύλους για λήσταρχους έκλεισαν την πόρτα στον καθωσπρεπισμό και τη συντήρηση της εποχής και προσπάθησαν να βγάλουν τους Λιτοχωρίτες από τον μικροαστικό τους ύπνο. Τα πρόσωπα αυτά, οι περισσότεροι νέα παιδιά, έχουν εισχωρήσει στην περιοχή του μύθου και παραμένουν ακόμη γοητευτικά. Η ιστορία της ΜΑΪΡΗΣ ΧΕΙΡΑΣ είναι εντέλει και η ιστορία μιας κωμώπολης, του Λιτοχώρου, που αναπτύχτηκε χωνεύοντας το καλό και το κακό, γεννώντας νέες μορφές κοινωνικής αντίδρασης, αγκαλιάζοντας την κουλτούρα, αντιμετωπίζοντας τη διαφθορά, διαμορφώνοντας με δυο λόγια μια δική της μυθολογία.

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΗΜΑΤΑ Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ και τα έργα της

Στις αρχές του 20ου αιώνα έδρασε στο Λιτόχωρο η περίφημη για την εποχή της οργάνωση ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ. Τα κατορθώματα, η δράση και τα έργα της ομάδας των νεαρών Λιτοχωριτών άντεξαν στον χρόνο, διασώθηκαν στη μνήμη των παλαιότερων στην ηλικία και δεν υπάρχει πλέον κανένας ενδοιασμός να καταγραφούν και στην ιστορία της κωμόπολής μας. Τα κείμενα παρατίθενται σε ύφος και γραφή η οποία αντικατοπτρίζει το γλωσσικό κλίμα της περιόδου εκείνης.

Η δράσις της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ του Λιτοχώρου

Η μονότονη ζωή και κινήσις του Λιτοχώρου από τινος ήρχισε ν' αλλάζη. Πότε μία-δύο πτωχεύσεις, πότε το άνοιγμα νέων καταστημάτων, όπως το νέον εδωδιμοπωλείον του κ. Μ. Π. και αι συλλήψεις των διαρκώς ενυπνιαζομένων παλαιοημερολογιτών, δεν επροξένουν εντύπωσιν εις τους κατοίκους. Όμως, αι διαρρήξεις διαφόρων παραγκών και καταστημάτων, όπως η μεθοδική αλλ' άγονος εις επιχείρησιν διάρρηξις του καταστήματος αλλαντικών ειδών του κ. Γ.Κ. και πολλά άλλα ζητήματα σχέσιν έχοντα με την αστυνομικήν μας αρχή, κατάπληξιν προυξένησαν εις τους συμπατριώτας μας, συνηθισμένους με την άγνοϊαν υποθέσεων τοιαύτης φύσεως, καθώς και εις τας αστυνομικάς αρχάς αί-

τινες επί διάστημα πολλών ετών με ελαχίστας τοιαύτας υποθέσεις είχαν ασχοληθεί.

Αναμφισβητήτως πρωτεύουσαν θέσιν κατέχει η μεγαλύτερα κατάπληξις, εξ όσων, τόσον οι συμπολίται μας όσον και η Αστυνομία, μέχρι τούδε εδοκίμασαν. Εγνώσθη ύπαρξις συμμορίας ακουούσης εις το όνομα ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ του Λιτοχώρου και αποτελουμένης άγνωστον εκ πόσων μελών, της οποίας τα ίχνη διαβάσεως παρατηρήθησαν εις την οικίαν του διευθυντού της Αστικής Σχολής κ. Ε.Μ. όπου συγκατοικεί η οικογένεια του καθηγητού κ. Σ.Ρ.

Οι άγνωστοι οι αποτελούντες την ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡΑ, αριθμούντες μέχρι σήμερα εις κίνησιν και δράσιν ζωήν έξη περίπου μηνών, αφ' ής έδωσαν σημεία υπάρξεως, φαίνονται αρκετά επιτήδαιοι. Κατ' άγνωστον τρόπον απέστειλαν την πρώτην των εκβιαστική επιστολή, δι' ης εζήτων παρά των εν τη ειρημμένη οικία κατοικουσών οικογενειών το ποσόν των 10.000 δραχμών. Επειδή οι απειληθέντες δεν έδωσαν σημασίαν εις την επιστολήν, οι άγνωστοι απέστειλαν και ετέραν, αναβιβάσαντες το ποσόν εις 15 χιλιάδας, ενώ ταυτοχρόνως διάφορα είδη ρουχισμού και μαγειρικής όλως μυστηριωδώς ετεμαχίζοντο δια ψαλλίδος, και τα δεύτερα ηλλοιώνοντο κατά το σχήμα. Κατόπιν τούτου οι αρχηγοί των οικογενειών εσκέφθησαν πρακτικώτερον και απεφάσισαν ν' αναφέρωσι τα διαδραματισθέντα εις την Αστυνομίαν.

Και όμως, παρά τα υπό της Αστυνομίας ληφθέντα μέτρα, η ΜΕΛΑΝΗ ΧΕΙΡ και πάλιν έδωσε σημεία της υπάρξεώς της. Απέστειλε τουτέστιν και πάλιν εκβιαστικήν επιστολήν, ζητούσα την φοράν αυτήν 20 χιλιά-

δας δραχμάς, τας οποίας και υπεδείκνυε που έπρεπε να τοποθετήσουν, διότι άλλως θα προέβαινε εις την λήψιν μέτρων τα οποία θα ελύπουν τους εν τη οικία οικούντας.

Φρονούμεν ότι τα πράγματα αυτά δεν θα εξακολουθήσωσι. Η Αστυνομία αρχίσασα την διενέργειαν ανακρίσεων, συντομώτατα θα συλλάβη τους νεαρούς δράστας και τους συνενόχους των, οίτινες εις τας αποσταλείσας επιστολάς μεταχειρίζονται και αθλητικάς φράσεις της ποδοσφαίρας, οπότε και θα πληρώσουν τας ανοησίας των, δια των οποίων ανησυχούν τους φιλησύχους κατοίκους του Λιτοχώρου.

Λιλιπούτειος εις το Λιτόχωρον έκλεπτε μόνον σφαιρίδια

Από χθες την αστυνομικήν αρχήν του Λιτοχώρου απασχολεί η ανακάλυψις και η σύλληψις πρωτοφανούς σπείρας λιλιπουτειών, αποτελουμένης εκ μαθητών του Ημιγυμνασίου ηλικίας 12-15 ετών. Οι πρόωροι ούτοι λωποδύται ωμολόγησαν ότι ελάμβανον διαταγάς υπό της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ. Εξήσκουν από τινος το έντιμον επάγγελμά των με κάποιαν ειδικότητα όσον αφορά τα κλεπτόμενα πράγματα, περιοριζόμενοι κατ' ανεξήγητον προτίμησιν εις την κλοπήν εκλογικών σφαιριδίων, τα οποία επώλουν εις διαφόρους.

Τα μέχρι τούδε κλαπέντα εκλογικά σφαιρίδια ανέρχονται εις 5-6 χιλιάδας. Εκ των αγοραστών των κλεπτομένων σφαιριδίων συνελήφθησαν οι Ν.Γ., Θ.Ζ. και τινες μαθηταί, οίτινες έκλεπτον τα σφαιρίδια. Παραδόξως όμως δεν συνελήφθη ο μαθητής Π.Π., υίός του Κοινοτάρχου Σ.Π., καίτοι εξηκριβώθη ότι επώλησεν ουκ

ολίγα σφαιρίδια εις τον Ν.Γ.. Ο Θ.Ζ. ομολογεί ότι ηγόρασε δύο οκάδας σφαιριδίων από τον Α.Κ., σύμβουλον της Κοινότητος Λιτοχώρου. Η επιτυχία αύτη των δαιμονίων αστυνομικών οργάνων, οδηγεί αβασανίστως εις το συμπέρασμα ότι επίκειται η εξάρθρωσις των μελών της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ του Λιτοχώρου.

Νέα ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ; Σύλληψις εκβιαστών

Πριν λησμονήσωμεν ακόμη τα κατορθώματα της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ και να αναθαυρήσωμεν, ιδού και έτεροι έξυπνοι, οι οποίοι, λαμβόντες μαθήματα από την προηγούμενην δράσιν των ...συμμοριτών, επαναλαμβάνουν τα ίδια πειράματα, δια των ιδίων μέσων. Ούτω, προ ημερών διάφοροι Λιτοχωρηνοί συμπολίται μας έλαβον ανωνύμους επιστολάς, δι' ών τους εζητούντο χρήματα. Μεταξύ άλλων, έλαβον τοιαύτας επιστολάς οι κ.κ. Π.Ν. και Η.Γ., οίτινες παρά τας εν αυταίς απειλάς, προσέτρεξαν εις την Αστυνομίαν.

Το Τμήμα τεθέν εις κίνησιν κατώρθωσε να τεθή επί τα ίχνη των νέων εκβιαστών. Χθες δε συνέλαβε δύο εξ αυτών. Οι συλληφθέντες, οίτινες ονομάζονται Γ.Σ. και Μ.Μ., ηρνήθησαν να ομολογήσουν την πράξιν των, αλλά μεθοδική και τελεία ανάκρισις του Διοικητού του Τμήματος, τους ηνάγκασε να ομολογήσουν πλέον την ενοχή των.

Προσέτι, γενομένης χημικής αναλύσεως της μελάνης, δι' ης εγράφησαν αι επιστολαί, απεδείχθη πλήρως η ενοχή της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ. Οι εκβιασταί κρατούνται εις την Αστυνομίαν Λιτοχώρου.

Από την ζωήν του Λιτοχώρου

Πολυγραφημένη, φέρουσα εις την κορυφήν μια καρδιά, μια κάμα και ένα περίστροφο, ετοιχοκολλήθη εις το Λιτόχωρον, παραμονάς της πανηγύρεως του Προφήτου Ηλιού, η κάτωθι απειλή:

«Προς όλους τους ναυτικούς. Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ πιστή και ορκισμένη στις αποφάσεις της, σας γνωρίζει ότι εκείνος που δεν πανηγυρίσει θα πεθάνη. Τώρα λοιπόν σκεφθήτε και πράξετε αν δεν λυπάσθε την οικογένειάν σας. 35 καρδιές θα δώσουν λόγον για την πράξιν τους.

Προσοχή! Όποιος τολμήση και δεν πανηγυρίση θα πεθάνη ωρισμένως. Εμπρός λοιπόν...θα σας δούμε... .»

Και το μεν περίστροφον χρειάζεται δια να σκοτώσουν, όπως και η κάμα δια να αφαιρέσουν τις καρδιές. Αλλά τις καρδιές τι θα τις κάνουν; Τριάντα πέντε καρδιές! Ούτε λίγες, ούτε πολλές. Αν υποθέσωμεν ότι θα τις κάνουν στιφάδο, θα χρειασθούν αρκετά κιλά κρεμμυδάκια. Όπως βλέπετε πολύ φαγί. Τρώνε πολύ καλά αυτοί οι άνθρωποι.

Μόλις ετοιχοκολλήθη η απειλή αυτή, εσπεύσαμεν εις συνέντευξιν μετά του νεκροθάπτου κ. Γ.Μ., ο οποίος προέβη εις τας κάτωθι βαρυσημάτωνους δηλώσεις:

- Μου είνε εντελώς αδύνατον να κάμω τόσας κηδείας. Επομένως είνε ανάγκη να επέλθη συνεννόησις μετά της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ, η οποία πρέπει να πεισθή ότι είνε ανάγκη να σκοτώσει λιγότερους για να μπορέσω να τους θάψω! Έπειτα είναι και ζήτημα υλικών. 35 κηδείες θέλουν έναν τόνον ξυλείας. Δεν διαθέτει το ξυλουργείον παρά ελαχίστην ποσότητα ξυλείας.

- Αφού έχομεν ολίγην ξυλείαν εις το Λιτόχωρον, δεν φρονείτε ότι δεν πρέπει να την μεταχειρισθούμεν;
- Γιατί;
- Διότι όταν την μεταχειρισθούμεν εις την κατασκευήν των φερέτρων, με ποίαν ξυλείαν θα δείρουμε την ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡΑ;

Ιστορίες του Λιτοχώρου. Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ

- Νταβασίλας!
- Παρών.
- Τσίμπλας!
- Παρών.
- Ο Νίκος της Μπουλιώς!
- Παρών.
- Γαρίδας! ... Γαρίδας! ...
- Δεν είναι. Είναι άρρωστος. Τον έδειρε η θειά Πιπλιώ κι' αρρώστησε.
- Που τον βρήκε, ρε, και τον έδειρε;
- Επάνω στο ντουβάρι της, όταν έκλεβε τα κεράσια της. Τον έπιασε χθες το βράδυ από το κουτσοπόδαρου του κι ύστερα φώναξε τις γειτόνισσες για βοήθεια. Εκείνην την ώρα περνούσε από εκεί κι ο Παραμύθας και τον έδειραν όλοι μαζί.
- Καλά, καλά, θα τους ισιάζουμε εμείς όλους αυτούς, για να μάθουν να μην πιάνονται με μας. Καθήστε όλοι σας τώρα να συλλογιστούμε τι θα κάνουμε.

Ο καπετάν Ολύμπιος εκάθησε με την παρέαν του κατά γης, δια να καταστρώση το σχέδιον της εκδικήσεώς του. Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ του Λιτοχώρου ήτο το φόβητρον του χωρίου. Ούτε νύχτα, ούτε ημέρα άφηναν

ησυχία τους κατοίκους. Πότε εκοιμώντο οι συμμορίται, κανείς δεν ήξευρε. Ούτε φρούτο επρόφθανε να ωριμάση στον κήπο, ούτε γλύκισμα στο ντουλάπι εγλύτωνε από τα αρπακτικά νύχια της καταστρεπτικής αυτής εταιρίας, η οποία απηρτίζετο από τον αρχηγόν Ολύμπιον και είκοσι πέντε μέλη, όλα διαλεχτά και παμπόνηρα, ηλικίας δέκα πέντε έως είκοσι ετών.

Τα μέλη της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ του Λιτοχώρου ημπορούσαν να πηδήξουν σαν γάτες απ' τα υψηλότερα ντουβάρια κάτω στην αυλή και ν' ανοίξουν με αντικλείδια κάθε ντουλάπι και κελλάρι. Ο Γαρίδας ήταν το πρωτοπαλλήκαρο, η ψυχή της συμμορίας. Ήτο το κλειδί της παρέας και έβγαζε πάντοτε τον λαγό απ' την τρύπα. Εις κάθε επιχείρησιν και εκστρατείαν της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ αυτός ήτο ο Οδυσσεύς, όλα τα σχέδια τα κατέστρωνε και τα επινοούσε αυτός. Αλλά ήτο κουτσός και δεν κατώρθωνε να φεύγη εύκολα, όταν οι άλλοι εμυρίζοντο τα στενά και τόδωναν στα πόδια, και αυτός πάντοτε επλήρωνε τας αμαρτίας της συμμορίας. Κι αυτός ήταν ένας λόγος περισσότερος να τον εκτιμά ξεχωριστά ο καπετάν Ολύμπιος και να τον συμπαθούν οι σύντροφοι.

Στο προσδιωρισμένο μέρος, όπου συνήθως ελημέριαζαν και κατέστρωναν τα καταστρεπτικά σχέδιά των, οι εταίροι της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ του Λιτοχώρου σχεδίασαν το πρόγραμμα της εβδομάδος. Ο Ολύμπιος ήτο γεμάτος θυμό, διότι εξευτελίσθη απ' το ξύλο που έπεσε στο σακάτικο πόδι του ψυχογιού του. Η θειά Πιπλιώ και οι τρεις γειτόνισσές της ήτο αδύνατον να μην πληρωθούν για το επαίσχυντο ξυλοκόπημα του Γαρίδα. Στο κελλάρι της μιας υπήρχε ένας μεγάλος τενεκές

γεμάτος μέλι, αλλά η πόρτα ήταν καλά μανταλωμένη. Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ έκλεψε ένα φκυάρι από τον γειτονικό φούρνον της αυλής και σιγά-σιγά κατώρθωσε με το φουρνόξυλο απ' το παράθυρο να σηκώσει όλο το μέλι απ' τον τενεκέ. Η άλλη είχε απλωμένο σε ένα σεντόνι βρασμένο σιτάρι για να το κάνουν μπουλγούρι και ένα άλλο σεντόνι ήταν γεμάτο τραχανά. Η συμμορία περιεκύκλωσε αμέσως την αυλήν κι εμάζευσαν το σιτάρι σε δισάκι και πάνω στον τραχανά έρριξαν βρώμικη στάχτη. Η άλλη εκείνη την ημέρα είχε ανάψει τον σπητικόν φούρνον της κι είχε ρίξει τα ψωμιά. Μόλις είχαν μισοψηθεί. Ο Ολύμπιος έστειλε τον Τσίμπλα κι έφερε μια ψόφια γάτα, η οποία ήτο πεταγμένη στον δρόμο. Άνοιξε τον φούρνο και πέταξε μέσα την γάτα λέγοντας: - Άιντε τώρα, απόψε μαζί με τα ψωμιά θα φας και ψητό αρνάκι! Η θεία Πιπλιώ ζούσε μονάχη μ' ένα σκυλάκι, το οποίο ήτο πολύ χαϊδευμένο και καλοαναθρεμμένο. Η ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ το έβγαλε από την αυλή της και κλείδωσε καλά απ' έξω την πόρτα. Έδεσαν στην ουρά του έναν τενεκέ, και το αφήκαν, αφού του έδωκαν μια γερή κλωτσιά. Το σκυλάκι, ασυνήθιστο σε τέτοια, έτρεχε από τον κρότο του τενεκέ εδώ κι εκεί και μόλις έφτανε στην πόρτα της αφεντικού του, τα μέλη κρυμμένα εκεί κοντά, το φοβέριζαν και το έδιωχναν.

Πέρασαν από τότε οι ημέρες, έφθασε το Σαββατόβραδο που συνήθιζαν οι σύντροφοι να παίρνουν από τον ταμιά και λίγο χαρτζηλίκι για την Κυριακή και η παρέα έκαμε πάλιν συνεδρίασι στο προαύλιο της Αγίας Μαρίας του Λιτοχώρου. Η Κυριακή ξημέρωνε πολύ χαρούμενα για την ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡΑ. Ανέβηκε από την

Αικατερίνην ο Δεσπότης να λειτουργήσῃ και τιμήσῃ την πανήγυρι στο Λιτόχωρο. Οι εταίροι, επωφελούμενοι τον συνωστισμόν και την πολυκοσμίαν, κατώρθωσαν με επιτηδειότητα ν' αφαιρέσουν από τα τραπέζια με τις προσφορές τους δίσκους με τα καλοφκιασμένα κόλλυβα με τα αμυγδαλωτά κουφέτα και τους δίσκους με τους άρτους. Ούτε άρτος, ούτε κόλλυβα στο τέλος της λειτουργίας. Και το κακό ξέσπασε πάλι στον φουκαρά τον Γαρίδα που για μίαν φοράν ακόμη δεν μπόρεσε να ξεγλυστρίσει. Ο Δεσπότης αγρίεψε, τον έπιασαν τα νεύρα του, εσήκωσε με δύναμιν την πατερίτσα του, την κατέβασε στον Γαρίδα.

- Για σένα, βρε, του είπε, χαντακώθηκα σήμερα εγώ και τόσος κόσμος έγινε άνω-κάτω. Να κι αυτήν, να και την άλλη.

Από το ξύλο το δεσποτικό ο Γαρίδας έπεσε στο στρώμα άρρωστος κι άλλη εβδομάδα.

Ανακοινωθέν της Αστυνομίας. Ποία η αλήθεια

«Υπό τινων των ενταύθα διαμενόντων κατοίκων εκυκλοφόρησαν ειδήσεις και φήμαι λίαν ανησυχαστικάί εις το κοινόν, ήτοι εκβιάσεις, ληστείαί κλπ, χωρίς αι αξιόποινοι αύται πράξεις να έχωσι διαπραχθή. Αι ειδήσεις αύται εστηρίχθησαν εις εσφαλμένας και όλως αβασανίστους πληροφορίας, καθ' όσον, εξαιρέσει κλοπών τινων, ών οι δράσται το πλείστον ανεκαλύφθησαν και συνελήφθησαν, ουδεμία των άνω διαφημισθεισών αξιοποιώνων πράξεων έλαβον χώραν, παρ' όλην την ανεπάρκειαν της δυνάμεως της αστυνομικής αρχής.

Επί τούτοις δηλούμεν ότι, παρασχεθείσης τη υπηρεσία μου ενισχύσεως υπό της Αικατερίνης, εκανονί-

σθησαν διαρκείς περιπολίες καθ' άπασαν την κώμην και καθ' όλην την νύκτα κατά τρόπον εξασφαλίζοντα την τάξιν και πρόληψιν πάσης πράξεως κατά της ζωής και της περιουσίας των πολιτών.»

Ο Αστυνομικός Διοικητής Λιτοχώρου

Παρατηρήσεις και σχολιασμός. Εν σχέσει με το άνω ζήτημα, από της πρώτης ημέρας αφ' ής περιήλθε εις γνώσιν μας η πρώτη επιστολή της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ, ηθελήσαμεν να το θεωρήσωμεν ως αστείον. Περί τούτου εβεβαιώθημεν από το κείμενον των διαφόρων επιστολών της τοιαύτης συμμορίας, εις τας οποίας διαβλέπει τις ότι πρόκειται περί ενεργειών παιδων Λιτοχωρηών, μιμουμένων τους ήρωας των αστυνομικών μυθιστορηματικών έργων. Είδομεν και την αποσταλείσαν προχθές επιστολήν εις τον αργυραμοιβόν κ. Α.Β. Η επιστολή τονίζει ότι ο κ. Α.Β. έπρεπε να ευρίσκετο την 5 μ.μ. της χθες εις το νεκροταφείον του Αγίου Αθανασίου, όπου να έδιδε εις ωρισμένα άτομα 15 χιλιάδας δραχμάς. Άλλως, ηπειλούν ότι θα τον κατέστρεφον εντελώς.

Από μίαν τοιαύτην επιστολήν φυσικά ουδέποτε δύναται να φαντασθή κανείς ότι πρόκειται περί οργανωμένης ομάδος. Ο Διοικητής του Τμήματος Λιτοχώρου μας εδήλωσεν υπευθύνως ότι τα γραφόμενα είναι μυθιστορηματικά και ότι πρόκειται περί επιστολών, τας οποίας στέλλουν μικρά παιδιά, τα οποία ταχέως θα ευρίσκωνται εις χείρας της Αστυνομίας. Ο κ. Διοικητής μας παρεκάλεσε να τονίσωμεν ότι τα γραφόμενα περί δήθεν οργανωμένης ομάδος «ΜΑΥΡΗ ΧΕΙΡ», είναι μυθιστορηματικά και να καθησυχάσωμεν τους πολίτας και ιδίως τας γυναίκας, αι οποίαι αδικαιολογήτως ετρο-

μοκρατήθησαν. Επίσης, edήλωσεν ότι είναι υπό μελέτην το ζήτημα της απαγορεύσεως κυκλοφορίας βιβλίων με αστυνομικάς διηγήσεις και ότι θα τεθή εν εφαρμογή εντός 5 ημερών.

Το μόνον αληθές είνε ότι εις το Λιτόχωρον έλαβον χώραν πλείστα όσα μεμονωμένα κρούσματα κλοπών, ληστειών και λωποδυσιών, τα οποία αποδίδονται εις την έλλειψιν ισχυράς δυνάμεως χωροφυλακής. Η παρατηρηθείσα, τελευταίως, ύφεις των εγκλημάτων οφείλεται άραγε εις την ενίσχυσιν του Τμήματος Λιτοχώρου ή εις την ανασύνταξιν των δυνάμεων της ΜΑΥΡΗΣ ΧΕΙΡΟΣ;

ΤΟΠΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

Τα σχολεία του Λιτοχώρου από την απελευθέρωση
(1912) μέχρι τις ημέρες μας

Τα τελευταία χρόνια ολοένα και περισσότερο παρατηρείται έντονο ενδιαφέρον και δραστηριότητα, καθώς επίσης και πρωτοβουλίες, που έχουν σχέση με την πολιτιστική ταυτότητα και την ιστορική πορεία και εξέλιξη του Λιτοχώρου. Διατυπώνονται από διάφορες πλευρές ενδιαφέρουσες προτάσεις, οι οποίες επιχειρούν να αναδείξουν τα έντονα πολυπολιτισμικά χαρακτηριστικά που διακρίνουν την κωμόπολή μας. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση που έχει σχέση με την ιστορία των σχολείων του Λιτοχώρου, με έντονη την ευαισθησία για την έκφραση της εκτίμησης της προσφοράς των εκπαιδευτικών θεσμών του τόπου, διαχρονικά στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της κωμόπολης.

Κατά τη συλλογή στοιχείων από διάφορες πηγές για την ιστορία των σχολείων του Λιτοχώρου, επισημαίνεται αρχαιακό υλικό που προάγει και διαφωτίζει περισσότερο τις γνώσεις μας για την εκπαίδευση, όπως είναι διαμορφωμένη από την απελευθέρωση (1912) και μετά. Η διαπίστωση αυτή οδηγεί στην απόφαση να συγκεντρωθούν τα απαραίτητα στοιχεία και να μορφοποιηθούν σε ανεξάρτητη μελέτη, με βασικό σκοπό να δοθεί μια όσο το δυνατόν πιο ολοκληρωμένη και σαφής εικόνα για τη λειτουργία των σχολείων.

Οι Λιτοχωρίτες λογίζονται φιλεκπαιδευτικός λαός. Το «άνθρωπος αγράμματος, ξύλο απελέκητο», αντικατοπτρίζει τον διαρκή πόθο των κατοίκων για την παιδεία. Τα σχολεία έχουν καταξιωθεί στην κοινωνία για την ποιοτική τους προσφορά, αφού στους μαθητές τους δημιουργούν τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους. Σπουδαίοι εκπαιδευτικοί, πέρα από τις βασικές γραμματικές γνώσεις, δίδαξαν στα παιδιά αξίες, οράματα, πολιτισμό και ανθρωπιά. Εμφύσησαν στους μικρούς μαθητές την αγάπη για τον Θεό, την πατρίδα, την οικογένεια, τον σεβασμό στον συνάνθρωπο, την εργατικότητα, τη αγάπη για τον πολιτισμό και την απόκτηση ωφέλιμης εμπειρίας για τη ζωή. Σήμερα, οι άξιοι διάδοχοί τους, επίσης εκπαιδευτικοί, συνεχίζουν το έργο τους με τις ίδιες αρχές, εμπλουτίζοντάς το με σύγχρονες αντιλήψεις, ακολουθώντας τις εξελίξεις και τις προκλήσεις της εποχής.

Μετά από 100 και πλέον χρόνια προσφοράς στην εκπαίδευση και μόρφωση των νέων παιδιών, γνωρίζοντας ότι ζούμε στην εποχή της γνώσης και της πληροφορίας, πολιτεία και εκπαιδευτικοί συνεχίζουν να ανοίγουν δρόμους στο μέλλον, να ψάχνουν και να εφαρμόζουν νέες μεθόδους και συστήματα διδασκαλίας, να δημιουργούν στόχους και να έχουν ως όραμα ένα σχολείο που διαμορφώνει άξιους ανθρώπους.

Τα εκπαιδευτήρια του Λιτοχώρου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας λειτουργούσαν με την άμεση εποπτεία του οικείου Επισκόπου και των μελών της δημογεροντίας της Κοινότητας, που με τους Εφόρους των σχολείων φρόντιζαν για την αρτιότερη οργάνωση της εκπαίδευσης. Σταδιακά, μετά την απελευθέρωση (1912)

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Δ. ΜΑΣΤΑΓΚΑ. ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

και την ένταξη (ενσωμάτωση) στο Ελληνικό κράτος, τέθηκε σε εφαρμογή ο τότε ισχύων Νόμος του 1895 «Περί στοιχειώδους ή δημοτικής εκπαιδεύσεως». Τα σχολεία από την Κοινότητα μεταφέρθηκαν στην ευθύνη και αρμοδιότητα της ελεύθερης Ελλάδας, προσαρμοσμένα στους νόμους του Υπουργείου Παιδείας. Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται χρονολογικά όλα τα σχολεία του Λιτοχώρου.

ΤΙΤΛΟΣ	ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ	
	ΑΠΟ	ΜΕΧΡΙ
Νηπιαγωγείο	1912	1915
Δημοτικό Σχολείο	1912	1918
Παρθεναγωγείο	1912	1918
Αστική Σχολή	1912	1914
Αρρεναγωγείο ή Δημοτικό Σχολείο Αρρένων	1914	1929
Παρθεναγωγείο ή Δημοτικό Σχολείο Θηλέων	1918	1929
Ημιγυμνάσιο	1919	1930
Α' Δημοτικό Σχολείο	1929	σήμερα
Β' Δημοτικό Σχολείο	1929	σήμερα
Αστικό Σχολείο	1939	1947
Γυμνάσιο	1950	σήμερα
Αγροτική Τεχνική Σχολή	1953	1955
Λύκειο	1964	1967
»»»	1976	σήμερα
Οικοκυρική Σχολή	1967	1979
Παιδικός Σταθμός	1969	σήμερα
1 ^ο Νηπιαγωγείο	1973	σήμερα
2 ^ο Νηπιαγωγείο	1974	σήμερα
3 ^ο Δημοτικό Σχολείο	1991	σήμερα
3 ^ο Νηπιαγωγείο	1992	σήμερα
Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών	2001	2007
4 ^ο Νηπιαγωγείο	2007	σήμερα

Νηπιαγωγείο. Η λειτουργία του Νηπιαγωγείου συνεχίστηκε και μετά την απελευθέρωση (1912) μέχρι το 1915, οπότε καταργήθηκε. Επρόκειτο για ένα προκαταρκτικό σχολείο προσχολικής ηλικίας, με την κανονική ηλικία των νηπίων να είναι 5-6 ετών. Λειτουργούσε και συνυπήρχε με το Παρθεναγωγείο κάτω από την ίδια στέγη. Κατόπιν, για περισσότερο από μισό αιώνα δεν ξαναλειτούργησε σχολείο για νήπια.

Δημοτικό Σχολείο. Λειτούργησε ως αυτοτελές σχολείο και μετά την απελευθέρωση, μέχρι το 1918. Συγκέντρωνε μαθητές και μαθήτριες ηλικίας 7-9 ετών, που παρουσίαζαν αδυναμίες μάθησης. Όμως ο αριθμός των παιδιών ελαττωνόταν συνεχώς μέχρι που σταμάτησε να λειτουργεί.

Παρθεναγωγείο. Το Παρθεναγωγείο συνέχισε τη λειτουργία του και μετά την απελευθέρωση ως 4τάξιο σχολείο θηλέων, το 1914 έγινε 5τάξιο και το 1918 ολοκληρώθηκε σε πλήρες 6τάξιο. Οι μαθήτριες που εγγράφονται διανύουν το 7^ο έτος της ηλικίας, προέρχονται από το Νηπιαγωγείο και μάλλον η φοίτηση δεν ήταν καθολική.

Αστική Σχολή. Πρόκειται για το εξατάξιο σχολείο Αρρένων, το οποίο στεγαζόταν στο μεγάλο επισκοπικό κτήριο που είχε κτιστεί στην αυλή του Αγίου Δημητρίου. Το 1914 η Αστική Σχολή άλλαξε ονομασία και προσαρμόστηκε στα δεδομένα του Υπουργείου Παιδείας.

Αρρεναγωγείο ή Δημοτικό Σχολείο Αρρένων. Στο αρχείο λειτουργίας του βλέπουμε ότι η Αστική Σχολή το 1914 μετονομάστηκε σε «Αρρεναγωγείον» ή «Πλήρες Δημοτικόν Σχολείον Αρρένων» ή «Εξατάξιον Δημοτικόν Σχολείον Αρρένων». Στεγαζόταν αρχικά μέχρι το 1922

στο επισκοπικό κτήριο και κατόπιν στο νέο επιβλητικό και μεγαλοπρεπές διδακτήριο μέχρι το 1929 που έπαυσε η λειτουργία του.

Παρθεναγωγείο ή Δημοτικό Σχολείο Θηλέων. Το Παρθεναγωγείο ως πλήρες εξατάξιο Δημοτικό Σχολείο Θηλέων Λιτοχώρου λειτούργησε αυτοτελώς από το 1918 μέχρι το 1929. Στεγαζόταν αρχικά στο νέο μεγαλοπρεπές διδακτήριο και κατόπιν το 1922 μεταστεγάστηκε στο παλιό κτήριο του επισκοπείου.

Ημιγυμνάσιο. Από το 1919 μέχρι το 1930 λειτούργησε στο Λιτόχωρο 2τάξιο Ημιγυμνάσιο, σύμφωνα με το ισχύον εκπαιδευτικό σύστημα της μέσης εκπαίδευσης. Στα υπ' αριθμόν 6/26-9-1919 και 7/29-9-1919 πρακτικά συνεδριάσεων του Κοινοτικού Συμβουλίου, υπάρχουν λίγες πληροφορίες για τη λειτουργία του Ημιγυμνασίου, όπως ότι ο Διευθυντής του ήταν ο Κακάβας κλπ. Άλλοι καθηγητές αναφέρονται οι Δημήτριος Μαστρογιάννης και Δημήτριος Ποιμενίδης. Στεγαζόταν μαζί με το Δημοτικό Σχολείο Αρρένων στο ίδιο κτήριο. Οι μαθητές μετά την αποφοίτησή τους απ' αυτό, συνέχιζαν τις σπουδές στα Γυμνάσια Κατερίνης ή Θεσσαλονίκης.

Α' Δημοτικό Σχολείο. Με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1929, επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου, καθιερώθηκε η μικτή φοίτηση στα σχολεία γενικής μορφώσεως και θεσπίστηκε ενιαίο υποχρεωτικό δημοτικό σχολείο για παιδιά ηλικίας 6 ετών και άνω. Το Αρρεναγωγείο και το Παρθεναγωγείο καταργήθηκαν και ιδρύθηκαν δύο μικτά (αρρένων, θηλέων) δημοτικά σχολεία. Στο Α' Δημοτικό Σχολείο Λιτοχώρου, τα έτη 1929-1957, φοίτησαν οι μαθητές και οι μαθήτριες της ενορίας του Αγίου Νικολάου, ενώ τα έτη 1957-σή-

μερα τα παιδιά της ενορίας του Αγίου Δημητρίου. Η στέγασή του ήταν και είναι στο επιβλητικό διδακτήριο.

Β΄ Δημοτικό Σχολείο. Στο μικτό Β΄ Δημοτικό Σχολείο Λιτοχώρου, τα έτη 1929-1957, φοίτησαν οι μαθητές και οι μαθήτριες της ενορίας του Αγίου Δημητρίου. Στεγαζόταν στο επισκοπικό κτήριο της αυλής της εκκλησίας του Αγίου Δημητρίου. Το 1957 χτίστηκε νέο διδακτήριο σε οικόπεδο της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου. Εκεί, τα έτη 1957-σήμερα, στεγάστηκε το Β΄ Δημοτικό Σχολείο με φοίτηση μαθητών της ενορίας του Αγίου Νικολάου. Το 2007 στον ίδιο χώρο ανηγέρθη νέο κτήριο.

Αστικό σχολείο. Το Αστικό Σχολείο (ή Αστική Σχολή) προέκυψε από τις εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις της κυβέρνησης του δικτάτορα Ιωάννη Μεταξά, στα 1937 και 1939. Ήταν ένα σχολείο της μέσης εκπαίδευσης, γεωργικής κατεύθυνσης, με 3 ή 4 τάξεις. Στεγαζόταν στο νέο διδακτήριο, με το ωράριο των μαθημάτων να γίνεται εναλλάξ πρωί-βράδυ, με το Α΄ Δημοτικό Σχολείο. Δίδαξαν οι καθηγητές Γεώργιος Παπαγεωργίου (φιλόλογος), Χρήστος Μακρής (Μαθηματικός), Δημήτριος Γεροθανάσης και Πετρίδης.

Γυμνάσιο. Ο πόθος και η φροντίδα να ιδρυθεί Γυμνάσιο στο Λιτόχωρο, πραγματοποιήθηκε τελικά το 1950, μετά την αποκατάσταση της τάξεως και ειρήνης. Από την ίδρυση (1950) μέχρι το 1964 ήταν δημοσυντήρητο, δηλαδή συντηρούνταν από την Κοινότητα, και κατόπιν το 1964 κρατικοποιήθηκε. Επίσης, μέχρι το 1964 λειτουργούσε ως Παράρτημα του Γυμνασίου Κατερίνης. Ξεκίνησε μόνο με την Α΄ τάξη και σταδιακά στα επόμενα πέντε χρόνια ολοκληρώθηκε σε εξατάξιο. Να αναφέρουμε και τα εξής:

- 1950-1955. Γυμνασιακό παράρτημα του Γυμνασίου Κατερίνης.
  - 1955-1959. Γυμνασιακό παράρτημα του Γυμνασίου Αρρένων Κατερίνης.
  - 1959-1964. Γυμνασιακό παράρτημα του Γυμνασίου Θηλέων Κατερίνης.
  - 1964-1967. Τριτάξιο Γυμνάσιο Λιτοχώρου. Την περίοδο αυτή, με την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1964, η μέση εκπαίδευση χωρίστηκε σε δύο τριτάξια σχολεία, το Γυμνάσιο και το Λύκειο.
  - 1967-1976. Εξατάξιο Γυμνάσιο Λιτοχώρου, καταργηθέντος του Λυκείου.
  - 1976-σήμερα. Τριτάξιο Γυμνάσιο Λιτοχώρου, καθόσον επανήλθε το Λύκειο.
- Ως προς τη στέγαση, το Γυμνάσιο Λιτοχώρου στεγαζόταν:
- 1950, μαζί με το Α΄ Δημοτικό Σχολείο.
  - 1951, με ενοίκιο στην οικία Παπαγιάννη, εκεί που αργότερα έγινε το super market Βρέττα, οδός Βασ. Κωνσταντίνου.
  - 1952-1964, στο αρχοντικό του Τσιώνα, που ήταν κοινοτικό κτήριο, αγορασμένο από την Κοινότητα, οδός Ελ. Βενιζέλου.
  - 1964-1971, στο αρχοντικό του Τσιώνα και συστέγαση με το Β΄ Δημοτικό Σχολείο.
  - 1971-1976, συστέγαση με το Β΄ Δημοτικό Σχολείο.
  - 1976-σήμερα, στο καινούριο διδακτήριο.
- Λύκειο.** Κατόπιν της εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης του 1964, λειτούργησε τριτάξιο Λύκειο από το

1964 μέχρι το 1967, στεγασμένο στο αρχοντικό του Τσιώνα. Από το 1976 μέχρι τις ημέρες μας λειτουργεί απρόσκοπτα το Λύκειο, στεγασμένο στο νέο διδακτήριο. Αξιομνημόνευτο είναι και το γεγονός ότι τόσο στο Γυμνάσιο όσο και στο Λύκειο του Λιτοχώρου τα παλαιότερα χρόνια φοιτούσαν και οι μαθητές των χωριών της νότιας Περείας.

Αγροτική Τεχνική Σχολή. Λειτουργήσε 2 χρόνια (1953-1955). Οι «αγροτόπαιδες» εκτός από την καλλιέργεια των αγρών και κτημάτων, διδάσκονταν και τεχνικά επαγγέλματα, όπως ξυλουργική, οικοδομική κλπ. Τα εργαστήρια ήταν στο ισόγειο του κτιρίου Καλακάνη, οδός Βασιλέως Γεωργίου, ενώ τα θεωρητικά μαθήματα γίνονταν στο Α΄ Δημοτικό Σχολείο. Ο τίτλος της Σχολής ήταν «Σχολείον Γεωργικής Τεχνικής», υπαγόμενο στο Υπουργείο Γεωργίας. (Περαιτέρω στοιχεία υπάρχουν στη μελέτη του Σωτηρίου Μασταγκά: «Εκπαιδευτικά. Ανέκδοτα περί δασκάλων και σχολείων κείμενα εξ εφημερίδων του 20^{ου} αιώνα». Επίσης, στο αρχείο των ΓΑΚ Κατερίνης υπάρχει φωτογραφικό υλικό από τις δράσεις της Σχολής).

Οικοκυρική Σχολή. Λειτουργήσε από το 1967 μέχρι το 1979, ως κέντρο κοινωνικής επιμόρφωσης για κορίτσια που αποφοίτησαν από το Δημοτικό Σχολείο. Μέχρι το 1973 στεγαζόταν σε οίκημα των αδελφών Μητρούλα, οδός Βασ. Κωνσταντίνου και κατόπιν στο κτήριο ιδιοκτησίας Νικολάου Φαργκάνη, οδός Αγίου Γεωργίου. Πλήρη στοιχεία για την Οικοκυρική Σχολή Λιτοχώρου υπάρχουν στις κάτωθι μελέτες:

- Σωτηρίου Μασταγκά, Εκκλησιαστικές σελίδες. Ο μητροπολίτης Κίτρους Βαρνάβας Τζωρτζάτος (1954-

1985) και το Λιτόχωρο. Μια συνολική αναφορά στη συμβολή του στην πνευματική και κοινωνική πρόοδο της κωμόπολης. (Χειρόγραφη εργασία).

- Γ. Αποστολάκη, Γ. Λιότσα, Γ. Παυλίδου, Μέθοδος για την ανάλυση και τον προγραμματισμό ενός οικισμού. Το Λιτόχωρο, Θεσσαλονίκη 1977-1978.

Παιδικός Σταθμός. Ιδρύθηκε το 1969 με σκοπό να προσφέρει σε βρέφη και νήπια ηλικίας 2 ½ - 4 ετών την απαραίτητη φροντίδα, που λόγω της εργασίας των γονέων ή άλλης κοινωνικής αιτίας δεν τους παρέχεται. Μέχρι το 1987 στεγαζόταν στο οίκημα ιδιοκτησίας Θωμά Κατράνα, οδός Αγίου Γεωργίου και κατόπιν μέχρι σήμερα σε νεόκτιστο κτήριο στο προαύλιο του Β' Δημοτικού Σχολείου. Ο Βρεφονηπιακός Παιδικός Σταθμός Λιτοχώρου ακολούθησε ως προς την υπαγωγή και ονομασία την πορεία των παιδικών σταθμών της Ελλάδας. Ξεκίνησε ως «εθνικός» με τον τίτλο «Εθνικόν Νηπιότροφείον», μετά έγινε «κρατικός» και τώρα συνεχίζει ως «δημοτικός».

1^ο Νηπιαγωγείο. Ονομάζεται και «Καλακάνειο» προς τιμήν του Δημητρίου Καλακάνη, ο οποίος δώρησε το οικόπεδο. Ιδρύθηκε το 1973 και απασχολεί, παρακολουθεί παιδιά ηλικίας 4-6 ετών, σε τμήματα νηπίων και προνηπίων. Τα παιδιά ανήκουν στην ενορία Αγίου Δημητρίου. Πρωτοστεγάστηκε με ενοίκιο σε οίκημα των Τσίντζιφα και Δημοφέρλια στην οδό Βασ. Κωνσταντίνου, κατόπιν το 1985 μεταφέρθηκε σε οίκημα στην οδό Ι. Μεταξύ και από το 1993 στεγάζεται στο δημοτικό κτήριο, το γνωστό Καλακάνειο. Το 1981 προήχθηκε από μονοθέσιο σε διθέσιο.

2° Νηπιαγωγείο. Στο Νηπιαγωγείο πηγαίνουν παιδιά προσχολικής ηλικίας (4-6 ετών) και προετοιμάζονται για την ένταξή τους στις τάξεις του δημοτικού σχολείου, με έμφαση κυρίως στη δραστηριοποίηση των διανοητικών τους λειτουργιών και την ανάπτυξη της συναισθηματικότητας, της κινητικότητας και της κοινωνικής συμπεριφοράς τους. Ιδρύθηκε το 1974 και παρακολουθεί παιδιά της ενορίας του Αγίου Νικολάου. Αρχικά στεγάστηκε με ενοίκιο σε οίκημα της οδού Αγίας Μαρίνης, αργότερα σε οίκημα του Στέργιου Ζαχόπουλου στην οδό Αγίου Γεωργίου και από το 1986 σε κρατικό κτήριο στο προαύλιο του Β' Δημοτικού Σχολείου. Το 1977 προήχθηκε από μονοθέσιο σε διθέσιο.

3° Δημοτικό Σχολείο. Ιδρύθηκε το 1991 και από το σχολικό έτος 1991-92, επί πέντε συνεχή έτη, συστεγαζόταν με το 2° Δημοτικό Σχολείο. Από τη σχολική χρονιά 1996-1997 λειτούργησε στο νέο και κομφό διδακτήριο, που είναι κτισμένο σε οικόπεδο που βρίσκεται στην επέκταση του οικισμού. Οι μαθητές του προέρχονται και από τις δύο ενορίες του Λιτοχώρου, του Αγίου Δημητρίου και Αγίου Νικολάου.

3° Νηπιαγωγείο. Έτος ιδρύσεως 1992. Προήχθηκε από μονοθέσιο σε διθέσιο το 2000. Απασχολεί και παρακολουθεί μικρά παιδιά ηλικίας 4-6 ετών, τα οποία ανήκουν και στις δύο ενορίες, του Αγίου Δημητρίου και Αγίου Νικολάου. Τα έτη 1992-1996 συστεγαζόταν με το 2° Νηπιαγωγείο και κατόπιν από το 1996 στο νέο διδακτήριο, μαζί με το 3° Δημοτικό Σχολείο.

Κέντρο Δημιουργικής Απασχόλησης Παιδιών (ΚΔΑΠ). Τα ΚΔΑΠ είναι μονάδες δημιουργικής απασχόλησης παιδιών, ηλικίας 6-12 ετών, με σκοπό την

ενασχόληση των παιδιών για ένα χρονικό διάστημα της ημέρας εκτός σχολικού ωραρίου, τη σωστή αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου και την εξυπηρέτηση των γονέων. Προσαρμόζουν τη λειτουργία τους ανάλογα με το ωράριο λειτουργίας των σχολείων της περιοχής. Το ΚΔΑΠ στο Λιτόχωρο λειτούργησε από το 2001 μέχρι το 2007. Στεγαζόταν στο ισόγειο, κάτω από τη Δημοτική Βιβλιοθήκη.

4^ο Νηπιαγωγείο. Λειτουργεί από το 2007 και στεγάζεται στο ισόγειο κάτω από τη Δημοτική Βιβλιοθήκη. Τα παιδιά ανήκουν στην ενορία του Αγίου Νικολάου ή κατοικούν στους οικισμούς εκτός Λιτοχώρου.

Επίλογος. Προσπάθησα, όσο μου ήταν δυνατόν, να συνοψίσω ιστορίες δεκαετιών ολάκερων των σχολείων του Λιτοχώρου μέσα σε λίγες σελίδες. Ιστορίες που γράφτηκαν με τον παλμό της καρδιάς και το μεράκι των εκπαιδευτικών που τα υπηρέτησαν, εκείνων που έδειξαν περίσσιο πατριωτισμό σε δύσκολες εποχές, υπηρέτησαν την παιδεία και δεν λύγισαν μπροστά στις σειρήνες της αλλοτρίωσης. Από τα θρανία των σχολείων αυτών πέρασαν χιλιάδες μαθητές, που καταξιώθηκαν ως πολίτες, άλλοι στην τέχνη, άλλοι στην επιστήμη και την οικογένεια και ανακαλούν στη μνήμη τους αναμνήσεις και συναισθήματα από τη μαθητική ζωή.

Η μελέτη μου, αν και τυφλοσούρτης, αποτελεί πόνημα τιμής και μνήμης για τους δασκάλους και μαθητές που «έχουν φύγει», πόνημα νοσταλγίας γι' αυτούς που μοιράστηκαν το «ταξίδι» στις μαθητικές αίθουσες και μια από καρδιάς αφήγηση για τις γενιές που έρχονται, για να γνωρίσουν άγνωστες πλευρές της μαθητι-

κής ζωής και της πόλης του Λιτοχώρου σε παλαιότερες εποχές. Η διαδρομή των σχολείων αποτελεί σημαντικό κομμάτι της τοπικής ιστορίας. Αξίζει, λοιπόν, να μάθουμε όσα μπορούμε περισσότερα για την πορεία τους στο χρόνο, στηρίζοντας κυρίως του νέους στο δρόμο της ιστορικής μνήμης. Η αναφορά μου στα σχολεία του Λιτοχώρου από την απελευθέρωση (1912) μέχρι τις ημέρες μας, ευελπιστώ να βοηθήσει τον ερευνητή που θα θελήσει ν' ασχοληθεί ευρύτερα με το υπόψιν αντικείμενο.

Κρίνεται σκόπιμη και ενδεδειγμένη η παράθεση ενός δείγματος δεδομένων μετρήσιμων, π.χ. του σχολικού έτους 2009-10. Στοιχεία τα παρακάτω:

Ο ΜΑΘΗΤΙΚΟΣ ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΤΟ 2009-10

ΛΥΚΕΙΟ ΚΑΙ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

ΣΧΟΛΕΙΟ	ΤΑΞΕΙΣ				
	Α'	Β'	Γ'	ΣΥΝΟΛΟ	ΤΜΗΜΑΤΑ
Λύκειο	72	52	64	188	9
Γυμνάσιο	62	58	73	193	9

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

ΣΧΟΛΕΙΟ	ΤΑΞΕΙΣ							
	Α'	Β'	Γ'	Δ'	Ε'	ΣΤ'	ΣΥΝΟΛΟ	ΤΜΗΜΑΤΑ
1 ^ο	22	27	15	22	21	14	121	6
2 ^ο	37	40	43	41	40	28	229	12
3 ^ο	19	19	22	22	19	21	122	8

ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΑ

ΣΧΟΛΕΙΟ	ΠΡΟΝΗΠΙΑ	ΝΗΠΙΑ	ΣΥΝΟΛΟ	ΤΜΗΜΑΤΑ
1 ^ο	13	14	27	3
2 ^ο	16	19	35	3
3 ^ο	13	11	24	2
4 ^ο	7	7	14	2

ΠΑΙΔΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ

ΠΑΙΔΙΑ	ΤΜΗΜΑΤΑ
63	3

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ ΤΟ 2009-10

ΣΧΟΛΕΙΟ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ
Λύκειο	30
Γυμνάσιο	31
1 ^ο Δημοτικό	16
2 ^ο Δημοτικό	27
3 ^ο Δημοτικό	18
1 ^ο Νηπιαγωγείο	3
2 ^ο Νηπιαγωγείο	3
3 ^ο Νηπιαγωγείο	2
4 ^ο Νηπιαγωγείο	2
Παιδικός Σταθμός	3
ΣΥΝΟΛΟ	135

Μια επιστημονική θεώρηση των ζητημάτων της εκπαίδευσης είναι και η θεώρηση που στηρίζεται σε δεδομένα μετρήσιμα, όπου αυτό είναι εφικτό. Οι όποιες εκτιμήσεις, αναλύσεις και κατά συνέπεια διαπιστώσεις και προτάσεις δεν μπορεί να είναι αίολες, αλλά απαιτείται να στηρίζονται σε συγκεκριμένα στοιχεία. Οι παραπάνω σκέψεις μας οδηγούν στην ανάγκη καταγραφής και αφήγησης σημαντικών στιγμών και γεγονότων της λιτοχωρίτικης ιστορίας. Όπως, να μπούμε στις «τάξεις» του παρελθόντος, να καθίσουμε στα «θρανία» της μνήμης, να μη μείνουμε «στάσιμοι», αλλά με «μαθήματα» απλά και κατανοητά να μιλήσουμε για τις σχολικές ιστορίες που συνετέλεσαν στην εξέλιξη της κωμόπολης, του αγαπημένου μας Λιτοχώρου.

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

Μπακάλικα και βερεσέδια στις αρχές του 20ού αιώνα

Η μακροβιότητα μιας κοινωνίας προϋποθέτει τη γνώση των παραδόσεών της. Η μνήμη μαζί με τη γνώση δημιουργεί πολίτες ενεργά συμμετέχοντες, κι έτσι μόνο εξασφαλίζεται η ιστορική μας συνέχεια. Η παραδοσιακή κοινότητα του Λιτοχώρου αποτελείται από όλα τα βασικά σημεία αναφοράς των παλιών τοπικών κοινωνιών. Τα χρόνια έρχονται και φεύγουν, οι μνήμες όμως μένουν. Αυτές τις ιστορικές καταβολές και την κληρονομιά, με τα μοναδικά ήθη και έθιμα που ξετυλίγουν τον μύθο της λιτοχωρίτικης παράδοσης, προσπαθούμε να καταγράψουμε, στο βαθμό που μας αναλογεί.

Μια φορά κι έναν καιρό ήταν το παραδοσιακό παντοπωλείο, εκείνο που λεγόταν απλά μπακάλικο. Μπακάλης: ο ιδιοκτήτης καταστήματος που πουλάει τρόφιμα και μικροπράγματα για το σπίτι (τουρκική *bakkal*). Το μπακάλικο αποτελεί επιστροφή στα χρόνια της αθωότητας, τότε που πηγαίναμε στον μπακάλη για παστές σαρδέλες, χύμα όσπρια και λίγη φέτα... όλα βερεσέ.

Την αφορμή και περιέργεια για τη συγγραφή της παρούσης μελέτης έδωσε ο φάκελος που φέρει τον τίτλο «*Αρχείο Αστερίου Μπόντη*», που τηρείται στη δημόσια υπηρεσία Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ) της Κατερίνης, με περιεχόμενο ιδιωτικά έγγραφα που παρέχουν χρήσιμες πληροφορίες για την κοινωνία του Λι-

τοχώρου στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Μέλη της οικογένειας Μπόντη διατηρούσαν παντοπωλεία, ήταν εμπορευόμενοι και επί πλέον μορφωμένοι και πνευματικά καλλιεργημένοι. Στο ενδιαφέρον αυτό αρχείο βρίσκουμε τα παρακάτω έγγραφα ντοκουμέντα που μας δίνουν έγκυρα και αναμφισβήτητα στοιχεία σχετικά με τα μπακάλικα της εποχής εκείνης:

1. Τετράδιο βερεσεδίων των ετών 1903 και 1916.
2. Αλληλογραφία με εμπόρους της Θεσσαλονίκης του έτους 1923.
3. Δελτία λιανικής πωλήσεως του έτους 1924.

Σε αυτά τα μαγαζάκια κτυπούσε ο παλμός της ζωής των κατοίκων του Λιτοχώρου για πολλές δεκαετίες. Κάθε γειτονιά και μπακάλικο. Οι άνθρωποι ζούσαν σε μια δύσκολη εποχή και αγόραζαν μόνο τα απαραίτητα καθημερινά αγαθά. Τα παντοπωλεία (όπως και τα περισσότερα καταστήματα σήμερα) βρίσκονταν σε κομβικά σημεία κάθε γειτονιάς, ώστε να είναι εύκολα προσβάσιμα, αποτελώντας έτσι τον βασικό τροφодότη των νοικοκυριών. Κάθε γειτονιά τότε είχε το χαρακτηριστικό τοπωνύμιό της για να προσδιορίζεται πιο καλά, αλλά στο Παζάρι, τον κεντρικό εμπορικό δρόμο του Λιτοχώρου βρίσκονταν τα καλύτερα και μεγαλύτερα παντοπωλεία και εμπορικά καταστήματα. Για την προσέλκυση πελατών έβαζαν έξω από το μαγαζί τους διάφορα προϊόντα που λειτουργούσαν ως «κράχτες». Στα μπακάλικα της εποχής εκείνης όλα πουλιόντουσαν χύμα, αφού δεν υπήρχαν τα τυποποιημένα προϊόντα. Η ζάχαρη, το ρύζι, τα όσπρια, το αλάτι ήταν μέσα σε τσουβάλια και με τη σέσουλα ο παντοπώλης έβαζε την επιθυμητή ποσότητα σε χαρτοσακούλα. Ακόμη και τα

υγρά, όπως το λάδι, το πετρέλαιο για τις γκαζόλαμπες, το ούζο κι αυτά ακόμη έμπαιναν σε μπουκάλια που έφερνε ο πελάτης από το σπίτι. Η σέσουλα ήταν μικρό κοίλο φτυαράκι, κλειστή κουτάλα με λαβή. Τα υγρά εμπορεύματα τα ζυγίζαν κι αυτά με την οκά, αφού έπαιρναν το απόβαρο του μπουκαλιού. Τα μπακάλικα είχαν τότε από κανέλλα μέχρι μαγειρικά σκεύη, από καρφίτσες μέχρι προϊόντα για τα ζώα των κτηνοτρόφων, «όλα τα καλά». Ζάχαρη, καφέ, ελιές, καραμέλες, αλεύρι χάσικο, αλεύρι καλαμποκιού, σταφίδες, στραγάλια, θρεψίνη, λακέρδα, τσίρους, σαλάμια αέρος και βραστά, λουκάνικα, παστοურμά, τυρί φέτα, κασέρι, ρεβύθια, ρύζι, φασόλια, φακές, ταχίни. Εκτός από τα τρόφιμα πουλούσαν και άλλα είδη που είχε ανάγκη ένα νοικοκυριό (πετρέλαιο, κλωστές, πίτουρα, σκούπες, καρφιά, είδη προικός, σπίρτα, στάρι, κριθάρι, βαμβάκι, σαπούνι, γυαλικά, κονιάκ, οινόπνευμα, πετρέλαιο, κουτάλες, σκοινιά, φακές, πυροστιές, σκαλιστήρια, αξίνες κ.α.). Παλιότερα, ορισμένα από τα τρόφιμα που πουλούσαν, τα παρασκεύαζαν οι ίδιοι οι παντοπώλες (π.χ. βούτυρο, τουρσιά και παστά).

Ο χώρος ενός μπακάλικου στο παλιό Λιτόχωρο δεν ήταν μεγάλος, ίσως όμως και να φαινόταν μικρός από τα πολλά πράγματα που είχε. Ύπήρχαν ξύλινα ράφια μέχρι την οροφή, γεμάτα από κονσέρβες, μπουκάλια και τρόφιμα σε βαζάκια μέχρι κονιάκ και μπισκότα. Όλα τα είδη ήταν εκτεθειμένα σε όλες τις μεριές του μαγαζιού, μέσα σε ανοιχτά βαρέλια και τσουβάλια, όπως οι πατάτες, τα κρεμμύδια, το ρύζι, η ζάχαρη, το αλεύρι, το τσάι του βουνού κ.α. Ακόμη και μικρά βαρελάκια για τα διάφορα είδη ελιάς. Στη μέση υπήρχε

ένας μεγάλος πάγκος με μια βιτρίνα, όπου ήταν στοιβαγμένα τα κασέρια, τα κεφαλοτύρια, τα σαλάμια αέρος, ενώ δίπλα στον πάγκο ήταν το βαρέλι με το τυρί και οι γκαζοτενεκέδες με το βούτυρο. Κάπου στο βάθος υπήρχαν στη σειρά σιδερένια βαρέλια γεμάτα λάδι κάθε ποιότητας. Πλάι σ' αυτά άλλο βαρέλι με πετρέλαιο και εκείνες οι στρόγγυλες με αχυρένια πλέξη δαμιτζάνες γεμάτες με κρασί, τσίπουρο και οινόπνευμα. Στον ξύλινο πάγκο απέναντι από το ταμείο υπήρχε η μεταλλική ζυγαριά με τα λογιών-λογιών σταθμά, όπως η οκά, η μισή, το κατοστάρι, το πενηνταράκι. Παλιότερα, ορισμένα ευπαθή τρόφιμα τα συντηρούσαν με κολώνες πάγου (σε ψυγεία πάγου), οι οποίες παράγονταν στο φαράγγι του Ενιπέα, όπου από το 1938 λειτουργούσε υδροηλεκτρικό εργοστάσιο παραγωγής ηλεκτρισμού από τα νερά του Ενιπέα.

Τα μπακάλικα είναι χώροι που φημίζονται για την χαρακτηριστική μυρωδιά τους. Μια ανάμιχτη μυρωδιά που προερχόταν από τον μπακαλιάρo, τις ρέγκες, τις σαρδέλες, το τσίπουρο, τα τυριά, τις ελιές, το πετρέλαιο, τα λουκάνικα, τη ναφθαλίνη. Όλα αυτά τα ετερόκλητα προϊόντα σχημάτιζαν ένα ιδιότυπο οσφρητικό τοπίο.

Για να κρατήσει τους πελάτες του ο Λιτοχωρίτης μπακάλης δεν μπορούσε να είναι ένας απρόσωπος υπάλληλος πίσω από το ράφι. Έπρεπε να είναι κοινωνικός, ευγενικός, τίμιος, εξυπηρετικός, φερέγγυος, γρήγορος, να διαθέτει οργανωτικές ικανότητες στην προμήθεια και ταξινόμηση των εμπορευμάτων και να υπομένει την ορθοστασία και την πολύωρη απασχόληση.

Κύριο χαρακτηριστικό των παλιών παντοπωλείων είναι οι διευκολύνσεις και ο ιδιαίτερος τρόπος πληρω-

μής των αγοραζομένων πραγμάτων. Ρευστότητα χρήματος εκείνη την εποχή δεν υπήρχε. Έτσι, λοιπόν, όσοι ψώνιζαν απ' το παντοπωλείο, δεν πλήρωναν τοις μετρητοίς, αλλά επί πιστώσει, βερεσέ. Αυτό το σύστημα του βερεσέ (τούρκικη λέξη veresiye) ήταν από πολύ παλιά, ίσως από αιώνες. Η νοικοκυρά άνοιγε λογαριασμό και το οφειλόμενο ποσό γραφόταν στο κλασσικό εκείνης της εποχής τεφτέρι (τουρκική defter). Οι αγορές γίνονταν με το τεφτέρι (βερεσέ), ο μπακάλης σημείωνε την αξία των ειδών που έπαιρνε κάθε οικογένεια και ανέμενε την εξόφληση. Όλοι περίμεναν μια φορά τον χρόνο ή και περισσότερες φορές να εισπράξουν χρήματα από το επάγγελμα ή την μισθωτή εργασία τους και αφού εξοφλούσαν τα άλλα χρέη, έπρεπε να εξοφλήσουν και τον μπακάλη. Στις αρχές του 20ου αιώνα, σύμφωνα με τις επίσημες πηγές, οι κάτοικοι του Λιτοχώρου είναι ναυτικοί, γεωργοί, κτηνοτρόφοι, υλοτόμοι, αγωγιάτες, αμπελουργοί, έμποροι, τεχνίτες (κυρίως κτίστες) και αρκετοί ξενιτεμένοι (μετανάστες). Αυτή η επαγγελματική κατάσταση επηρεάζει και την οικονομική ευρωστία των κατοίκων της κωμόπολης. Όταν είχαν μετρητά, όταν και οι ίδιοι πληρώνονταν, όταν εισέπρατταν τον μισθό, τότε περνούσαν από το μαγαζί και εξοφλούσαν τα βερεσέδια. Το συνηθισμένο ήταν να δίνουν ένα μέρος από τα χρωστούμενα, που αφαιρούνταν από τον λογαριασμό των οφειλών, αφήνοντας τα υπόλοιπα για αργότερα, όταν θα έχουν μετρητά.

Οι μπακάληδες ήταν πολύ σχολαστικοί στους λογαριασμούς, συνήθως «σφικτοί» και συχνά τσιγκούνηδες. Ακόμη και μια δεκάρα χρέος την γράφανε στο τεφτέρι, κέρδιζαν και από το χοντρό χαρτί του περιτυλίγματος.

Από τα τετράδια των μπακάλικων βλέπουμε τις προτιμήσεις των κατοίκων και τα είδη που παράγγελλαν. «Τσακμακόπετρα, πέντε τσιγάρα, μια οκά κρασί, σκονινί για τσαρούχια, πέταλα για τα άλογα, ένα μπουκάλι κονιάκ, ένα μπουκάλι οινοπνεύματος» γράφουν τα τετράδια των μπακάληδων της δεκαετίας του 1930. Ύπάρχαν όμως και οι κακοπληρωτές πελάτες, αυτοί δηλαδή που δεν εξοφλούσαν την υποχρέωση είτε λόγω απροθυμίας και κακής συνήθειας είτε διότι δεν είχαν χρήματα. Ο όρος που χρησιμοποιούσαν τότε για τους απρόθυμους κακοπληρωτές ήταν το μπαταχτσής (τουρκική *batak*), όμως οι Λιτοχωρίτες συχνά χρησιμοποιούσαν και τη λέξη τόνγκα, όπως στη φράση: «αυτός αφήνει τόνγκες στα μαγαζιά που μπαίνει», παίρνει τα προϊόντα και ποτέ δεν πληρώνει. Πρέπει να προστεθεί ότι, εάν ένας μπακάλης είχε λαμβάνειν από κάποιον κακοπληρωτή πελάτη του, δεν μπορούσε να εισπράξει και διεκδικήσει τα οφειλόμενα μέσω της νομικής οδού. Πάντως, από τα τεφτέρια βερεσεδίων φαίνεται ότι η εποχή εκείνη ήταν πολύ όμορφη για τους μπαταχτσήδες και εκείνους που άφηναν τόνγκα στα μπακάλικά του Λιτοχώρου.

Την κατάσταση της κοινωνίας του Λιτοχώρου την βλέπουμε στο σπουδαίο σύγγραμμα του επισκόπου Κίτρους Παρθενίου Βαρδάκα, που έχει τίτλο Περιγραφή επισκοπής περιφέρειας Κίτρους επί τουρκοκρατίας, εκδοθέν το 1918. Επιλέγουμε «Από ηθικοθηρησκευτικής απόψεως το Λιτόχωρον και διανοητικώς και κοινωνικώς διακρίνεται διά την βαθείαν αυτού ευσέβειαν και φιλοπατρίαν, διά τον αυστηρόν οικογενειακόν βίον και την μεγίστην συναίσθησιν της αξίας της οικογενειακής τιμής και υπολήψεως, διά την οικιακήν αρμονίαν

και ειρήνην, δεικνυομένην δια της τελείας ελλείψεως των κατά της τιμής ατακτημάτων, διά το φιλόμουσον και φιλοπρόοδον αυτού, διά το φιλόνομον και νομοταγές και εν γένει διά πάσαν κοινωνικήν των πόλεων αρετήν. [...] Τον Λιτοχωρίτην, εκτός της ευλαβείας και φιλοθρησκίας, φιλοπατρίας και φιλογενείας, φιλομουσίας και φιλονομίας, νομοταγείας και τιμιότητος, δραστηριότητος και προοδευτικότητος, χαρακτηρίζει προς τούτοις και ζηλευτή φιλοπονία και φιλεργία, γενναιότης και επιχειρηματικότης...». Απτή απόδειξη της προοδευτικότητος και επιχειρηματικότητος των Λιτοχωριτών αποτελεί η κατά το έτος 1920 ίδρυση του Σωματείου των Παντοπωλών Λιτοχώρου, ενός από τους μακροβιότερους συλλόγους της κωμόπολής μας. Σκοπός ήταν η ένωση των παντοπωλών προς προστασία και προαγωγή του επαγγελματικού αυτών συμφέροντος. Από το καταστατικό και τα λοιπά έγγραφα της συστατικής πράξεως που διασώζονται, προκύπτουν η ανάγκη της οργάνωσης των παντοπωλών σε σωματείο, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των μελών κ.α.

Οργανωμένοι σε σωματείο οι παντοπώληδες του Λιτοχώρου, κατά τις δεκαετίες του 1920 και 1930 άφησαν το δικό τους στίγμα στη μικρή κοινωνία. Τους επαγγελματίες με καταστήματα τους ονόμαζαν σινάφια (τουρκική esnaf). Τα σινάφια (οι επαγγελματίες, οι μπακάληδες) διακρίνονταν για την οικονομική τους κατάσταση ή τουλάχιστον δεν υπέφεραν και τα χρήματά τους τα μετέτρεπαν σε χουσές λίρες, επειδή τότε δεν υπήρχαν τράπεζες. Οι παντοπώλες ήταν πράγματι αυτό που σημαίνει η λέξη: πωλητές παντός είδους. Οι μπακάληδες ήταν παντοπώλες και ήταν δυνατοί έμποροι. Ο εφοδια-

σμός των μπακάλικων και των εμπορών του Λιτοχώρου γινόταν συνήθως διά θαλάσσης, με τα καΐκια που ταξίδευαν στην Θεσσαλονίκη και έδεναν στον λιμένα των Αγίων Θεοδώρων ή Στόλο ή Τελωνείο. Όμως, η λειτουργία της σιδηροδρομικής γραμμής κατά το 1916, η βελτίωση του οδικού δικτύου με την κυκλοφορία αυτοκινήτων και κυρίως η ανάπτυξη της Κατερίνης ως κέντρου και πρωτεύουσας, έφεραν σταδιακά σημαντικές αλλαγές στη διακίνηση των εμπορευμάτων και των προϊόντων.

Το κεφάλαιο που λέγεται «Τα μπακάλικά του Λιτοχώρου» είναι τόσο ενδιαφέρον και συναρπαστικό, αλλά συνάμα χωρίς τέλος. Τα μικρά αποσπάσματα είναι δημοσιευμένα σε εφημερίδες της Θεσσαλονίκης:

«ΑΠΟ ΤΟ ΛΙΤΟΧΩΡΟΝ. Διατίμησις. Την παρελθούσαν εβδομάδαν ετοιχοκολλήθη κοινοποιήσις του Αστυνομικού Σταθμάρχου, ορίζουσα την διατίμησιν διαφόρων ειδών πρώτης ανάγκης, ως του ελαίου, τυρού κλπ. Νομίζομεν ότι καθήκον των κ.κ. καταστηματαρχών της κωμοπόλεώς μας είναι να συμμορφωθούν προς την κοινοποίησιν ταύτην, αφού θα είναι αυτό τούτο το συμφέρον των. Διότι και περισσότερα και καλύτερα κατανάλωσις των ειδών τούτων θα γίνεται και τας ενοχλήσεις των αστυνομικών οργάνων θα αποφύγωσιν, αίτινες γνωστόν πόσον επιζήμιοι θα είναι. ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΝΕΑ 5-12-1925». «Μήν ολόκληρος παρήλθε και η παρουσία του Αστυνομικού Σταθμάρχου Σκαρδούτου δεν κατέστη δυνατόν να γίνη ακόμη αντιληπτή. Οι ταραμάδες από 70 δραχμάς έχουν ανεβή αισίως εις 88. Τα βούτυρα Μπάνιαρ από 55 εις 70 και τράβα κορδέλλα. Και έτσι ο βίος κατέστη εις το Λιτόχωρον αβίωτος. ΦΩΣ 23-8-1928».

Έτος 1903.

Ο Αστέριος Μπόντης ήταν παντοπώλης και ένα από τα τετράδιά του έχει στο εξώφυλλο τον τίτλο «Σύναξις βερεσεδίων Συντροφίας». Πράγματι, με επιμελημένο

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Δ. ΜΑΣΤΑΓΚΑ. ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

και τακτικό τρόπο έχει καταγράψει τους οφειλέτες και τα χρεωστούμενα ποσά. «1903 9/βρίου 27. Σημειώνω όσα βερεσέδια συνάζω», γράφει ο ίδιος στην επικεφαλίδα της λίστας με τα ονόματα των 52 οφειλετών πελατών του μπακάλικου, εκ των οποίων 36 τελικά τακτοποίησαν τον λογαριασμό, καθόσον στις παρατηρήσεις του ονόματος αναγράφεται η λέξη «εξωφλεί». Στο υπό οθωμανική κατοχή Λιτόχωρο το χρησιμοποιούμενο τουρκικό νόμισμα ήταν το γρόσι, που ισοδυναμούσε με το 1/100 της χρυσής λίρας. Υποδιαίρεση του γροσιού ήταν οι παράδες (1/40 του γροσιού).

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΓΡΟΣΣΙΑ/ ΠΑΡΑΔΕΣ	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΓΡΟΣΣΙΑ/ ΠΑΡΑΔΕΣ
Γεώργινα Πάτσινα	11,20	Διονύσιος Κουτσιμανής	10,20
Μήτσιος Λιαριγγοβνός	170	Θεοδώρα Παπα Βασιλείου	
Νικολής Παλάσχας	79	Θανάσης Σκουτνιώτης	8,10
Ευθ. Ν. Παναγιώτου	85	Γεώργινα Κουλιάνινα	15
Ιωάννης Καλτέκης	133	Παπα Κωνσταντίνος	
Γεώργιος Καντζιούρης	94	Δημ. Θεοχ. Μόγλας	2
Γιάννης Παύλου	81,25	Ανδρέας Θεοχ. Μόγλας	2
Απόστολος Δ. Πατσιαρίκας	154	Τασιώ Ντιστιμάνη	3
Ιωάννης Βακλαβάς	147	Δ. Γκαϊνταντζής	4,20
Νικόλ. Καθαργιάς	9	Χριστάκης Χασάπης	30
Κωνσταντίνα Παλιαλιού	57	Δ. Μολάς	30
Αστέριος Κρίνας	14,25	Νικόλ. Αστ. Κλιγγόπουλος	21,30
Κωνστ. Παλάσχας	14,10	Κυπαρίσινα Παλιαλιού	4,35
Νικόλ. Κατραντζής	14,10	Ιωάννης Καλτέκης	1,20
Μαριγώ Δ. Καραφέρινα		Ιωάννης Σκρέτας	4,20
Αστέριος Σπαθάρας	3,15	Νινιώ Γουντσιώτη	
Βασίλ. Γ. Τηλέγραφος		Δημήτριος Τσιμούρας	16
Πούλιος Μυλωνάς	9,10	Φανιώ Παπα Βασιλείου	1,20
Αργύριος Κόκου		Αθανάσιος Δ. Μέγας	20
Παπά Μιγάλης	8,20	Ιωάννης Δ. Νίκας	
Θεοχάρης Ν. Δολτσίνος	8,15	Ιωάννης Τηλέγραφος	
Πηνέλου Παπα Γιαννούλη		Ιωάννης Γραμματόσης	
Ιωάννης Β. Μπόντης	54,30	Κων. και Δ. Γραμματοσιός	17,15
Αθανάσινα Ναούμενα	12,30	Κωνστ. Ντούλκας	12
Γιάννης Τζιαμίγας	1,15	Κωνστ. Ρέμπελος	16,20
Κων. Τσοκανάρας	19,20	Γεώργιος Βούργαρος	16,5

Έτος 1916

«1916 Αυγούστου. Σημειώνω όσα βερεσέδια αφήνω να συνάξη η Ελένη, όσα την δώσουν λογαριασμό του μαγαζιού, διότι σκοπεύω δια μακρυνόν ταξίδι», γράφει ο Αστέριος Μπόντης στην αρχή του τετραδίου. Ο ίδιος, κατά τη δεκαετία του 1900, ήταν για ένα μικρό χρονικό διάστημα μετανάστης στην Αμερική και φαίνεται ότι το 1916 ξαναπήγε στη χώρα αυτή. Η σύζυγός του ονομαζόταν Ελένη, ο μικρός γιος Απόστολος, ενώ ο αδελφός του Ιωάννης πρέπει να είχε και αυτός παντοπωλείο στο Λιτόχωρο. Στο τετράδιο αυτό μετέφερε και καθαροέγραψε τα χρεωστούμενα που προτύτερα τα είχε σε πρόχειρα σημειώματα. Είναι συνοπτικός στη γραφή του και χρησιμοποιεί συχνά λέξεις του λιτοχωρίτικου ιδιώματος. Το εντυπωσιακό αλλά και παράξενο συγχρόνως είναι ότι στο ελεύθερο και ενσωματωμένο στην Ελλάδα Λιτόχωρο του 1916 ως νόμισμα χρησιμοποιείται τόσο το τουρκικό γρόσι με τους παράδες όσο και η ελληνική δραχμή με τα λεπτά. Ο ίδιος ο Μπόντης δίνει την ισοτιμία: «Η δραχμή είναι γρόσια 4,20». Όπου η οφειλή είναι σε γρόσια δίπλα αναγράφει και την ισοτιμία σε δραχμές, ενώ δίνει οφειλές και σε λίρες και σε φράγκα(!). Εκτός από το μεγάλο μπακάλικο, από το τεφτέρι με τα βερεσέδια, προκύπτει ότι ο Αστέριος Μπόντης καλλιεργούσε και αμπέλι. Από τις συνολικά 77 εγγραφές του τετραδίου βερεσεδιών παραθέτουμε μερικές ευανάγνωστες και αντιπροσωπευτικές:

Αστέριος Φελώνης. Αφαιρώ 770 από την άσβεστον με του Γιάννη συντροφικά. Έτι αφαιρώ και την β' άσβεστον του Μαρτίου του 1915, όπου έχομεν εις την γούρναν και μένου

να μοι θέλη γρόσια καθαρά νέτα, τα οποία ο Στέργιος με είπεν με πρώτην ευκαιρίαν να μοι τα δώση ή άσβεστον να πάρωμεν, ήτοι Γρ. 246,30 Δρχ. 54,85.

Κ. Δότσιος. Όλο δεν του τυχαίνουν απάνω του. Δρχ. 1,10.

Γ. Γκάλιος. Ήτο 1 λίρα, έδωσε την Λένκου φράγκα 10, μένουν 13 φράγκα. Είπε η Βαγγελιώ να τα στείλη.

Γεώργ. Πασαλού. Γρ. 322,20 Δρχ. 71,60. Την πήγα εις δικαστήριον και μοι παρεκάλεσε πολύ. Έχασα τα έξοδα να με πληρώση. Απέθανεν ο άνδρας της και έμειναν τώρα. Απ' όταν ευκολύνηται να δίδη από ολίγα λίγα να ξεπεύτουν όταν ημπορεί.

Ιωάν. Ν. Κοζολάρης. Να τον σφίξητε. Αν άνοιγα τα δικαστήρια, θα του τα έπερνα. Γρ. 91,20 Δρχ. 20,30.

Αθ. Μέγας. Με άλλον λογαριασμόν Γρ. 309,10 Δρχ. 68,85. Όταν ξεπέση η ακρίβεια να τον σφίξητε, όσα σας δώση. Τον Αποστόλη στέλνε, τώρα όχι.

Απ. Φελώνης. Έμειναν Γρ. 20 Δρχ. 4,40. Υπεσχέθη δουλειά. Τώρα όταν ημπορέση ή ξύλα ή δουλειά.

Κ. Λιάγγας. Ό,τι ήτο, αφήρεσα. Είναι Γρ. 246,25 Δρχ. 54,80. Αφαιρώ η γυνή του μοι έδωσεν 5 φράγκα. Τώρα που ήλθαν τα παιδιά να την σφίξητε, αργότερα να τα δώση.

Κωνστ. Παλιαλιού. Ό,τι μοι έδωσεν, έμειναν Γρ. 515 Δρχ. 115. Με υπεσχέθη ο Πέτρος, ύστερον αρώστησεν, τον πήραν στρατιώτην, ακρίβεια. Υπεσχέθη ο Πέτρος ότι θα στείλουν τα παιδιά εξ Αμερικής.

Αντ. Τανής, ταχυδρόμος. Γρ. 27 Δρχ. 6. Αφαιρώ 100 λεμόνια, άλλην φοράν τα άλλα με είπεν.

Ευθύμ. Καρβούνης. Αφήρεσα όλα και έμειναν να μοι θέλη Δρχ. 65,20. Τώρα όπου θα απολυθούν τα παιδιά του, ας έλθη εις το αμπέλι να σκάψη.

Αθαν. Κομπορτζής. Γρ. 172,20 Δρχ. 38,30. Είναι εις Αμερικήν, όταν έλθει να τον ζητήξητε.

Γρηγ. Πλαδής. Αφήρεσα κλήμματα κτλ. Γρ. 26 Δρχ. 5,90.

Βασ. Γκίνινα. Όταν έρθει φθήνεια, αμέσως. Δρχ. 9,20.

Νικ. Βούρος. Θα στείλεις τον Αποστόλη. Τώρα δεν έχει με είπεν. Δρχ. 9,20.

Βασιλ. Μητρούλια. Από ολίγα όταν ημπορέσει. Δρχ. 31,20.

Μαρία Πούλινα Βαϊνά. Με υπεσχέθη θα τα δώση. Δρχ. 44.

I.N. Σπιώτης. Τα πήρε απάνω του ο Ν.Μ. Φούντος. Απέθανεν. Είπα του Θωμά, αργότερα με είπεν. Δρχ. 8,40.

Κ. Δούλκας. Αφήρεσα Γρ. 20,15. Έμειναν Δρχ. 30. Υπεσχέθη ο Χρήστος. Πάρτε τον να σκάψη εις αμπέλι.

Μποντζιώ Μέγα, ήτοι Απ. Δ. Πατσαριάκας. Δρχ. 115. Υπεσχέθη ο υιός του Γεώργιος έως Χριστούγεννα χωρίς άλλο να τα δώση. Να στείλητε τότε να τα ζητήξητε.

Βασίλ. Καρτσιούνας. Εις κρασί 8,50 Δρχ. Όταν πιάσει δουλειά, να τον ειπήτε.

Έτος 1924

Το Σωματείο Παντοπωλών Λιτοχώρου ιδρύθηκε το 1920 με σκοπό να προστατεύσει και προαγάγει τα οικονομικά και επαγγελματικά συμφέροντα των μελών του. «Οσάκις δια θαλάσσης παρουσιάζονται εμπορεύματα προς πώλησιν εις τους ενταύθα παντοπώλας, δεν επιτρέπεται εις ένα έκαστον τούτων να συμφωνή και αγοράξη μονομερώς, ίνα η συμφωνία της τιμής γίγνηται δια του Διοικητικού Συμβουλίου και διανέμεται το πράγμα εις άπαντα τα μέλη κατά τάξιν, αναλόγως της συνδρομής ενός εκάστου», αναγράφεται στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μελών του καταστατικού του Σωματείου. Στο αρχείο βρίσκονται τρία έντυπα Δελτία λιανικής πωλήσεως του Σωματείου Παντοπωλών Λιτοχώρου με ημερομηνίες 30-6-1924, 14-7-1924 και 28-7-1924, όπου υπάρχουν χρήσιμες πληροφορίες για τα καταναλωτικά προϊόντα της εποχής εκείνης. Ως μονάδα βάρους στερεών και υγρών

προϊόντων χρησιμοποιείται η οκά, που υποδιαιρείται σε 400 δράμια και ισοδυναμεί με 1282 γραμμάρια και ως νόμισμα χρησιμοποιείται η δραχμή με τα λεπτά. Χαρακτηριστικά είναι τα παρακάτω είδη με τις τιμές τους:

- Φιδές κατ' οκάν Δρχ. 9,60.
- Όρουζα Γένοβας Α' κατ' οκάν Δρχ. 10,50.
- Καφφέδες Ρίου Α' κατ' οκάν Δρχ. 52.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται τα προϊόντα που αναγράφονται στα Δελτία λιανικής πώλησως, ενδεικτικά αυτών που υπήρχαν στα μπακάλικα του Λιτοχώρου το 1924.

Ζυμαρικά εγχώρια	Έλαια Κρήτης	Κομβία πέτρινα
Φιδές εγχώριος	Έλαια παλαιάς εσοδείας	Καρούλια
Όρουζα Μασσαλίας	Έλαια νέας εσοδείας	Καρφίτσες
Όρουζα Ισπανίας	Ελαίαι κατά ποιότητα	Μεντισέδες και βίδες
Όρουζα Γένοβας Α'	Βακαλάος χονδρός	Σκαλοστάρια
Όρουζα Αμερικής	Άλευρον Αμερικής Ι	Τσιγγελάκια
Όρουζα Ραγκούν Νο 3	Βούτυρον Μπάνερ	Σακοράφες
Καφφέδες Ρίου Α'	Βούτυρον εις δοχεία	Βερνίκια
Καφφέδες Ρίου C'	Βούτυρα εγχώρια ολοκάθαρα	Κασνάκια μεγάλα
Ζαχάρες Αμερικής	Σάπωνες εγχώριοι ΙΙ	Κασνάκια μικρά
Ζαχάρες Ιάφας	Σάπωνες Μυτιλήνης	Σίτα
Ζαχάρες Τεϊου	Σάπωνες Κρήτης	Ζβαρνάδες
Φασόλια Σερβίας χονδρά	Πετρέλαια	Σύρμα
Φασόλια Σερβίας ψιλά	Μπούντρα	Φιτίλι τσακμάκι
Ρεβύθια Μασσαλίας	Πέταλα	Γιαλόχαρτα
Φακή Μασσαλίας Ι	Λάμπες	Χαρταλάδες
Φακή εγχώριος	Σαρδελομπογιά	Τετράδια
Μπιζέλια	Δαχτυλίδια	Πλάκες
Έλαια Μυτιλήνης Α'	Κιμωλίοι	Τσαρούγια
Έλαια Μυτιλήνης Β'	Κομβία	Τάσια τσιγάρο
Έλαια Κερκύρας Α'	Λάστιχα	Μολύβια
Έλαια Κερκύρας Β'	Μπλίντζια	Κανέλες

Έτος 1923

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και δύο επιστολές της περιόδου αυτής, από τις οποίες μπορούμε να αντλήσουμε μερικά στοιχεία για το εμπόριο και τις τιμές των προϊόντων. Από τα γράμματα δεν προκύπτει εάν ο Αστέριος Μπόντης εμπορεύεται ως μπακάλης ή ως πρόεδρος του Σωματίου Παντοπωλών Λιτοχώρου. Οι επιστολές έχουν ως εξής:

ΠΡΩΤΟ ΕΓΓΡΑΦΟ

Αδελφοί Παρασκευοπούλου

Εν Θεσσαλονίκη τη 20 Μαΐου 1923

Οδός Ζαφειράκη 21 Β΄

Κύριε Αστέριε Μπόντη, εις Λιτόχωρον

Είμεθα κάτοχοι όλων σας των επιστολών, καθώς και εμβασμάτων σας εκ δραχμών εν όλω 2000 (δύο χιλιάδων). Συμφώνως των γραφομένων σας δεν σας στείλαμε τίποτε, διότι κατά την αντίληψίν μας αι τιμαί δεν στεροποιήθηκαν ακόμη. Ολονέν έχομεν και νέους ορισμούς, εκτός των αλεύρων πολυτελείας τα οποία είχαν φθάση μέχρι 250 δραχ. ο σάκος δευτέρας ποιότητας. Αλλά όλως παραδόξως η κυβέρνησις απαγόρευσε την εκτελώνισιν των αλεύρων πολυτελείας και την εισαγωγήν των εν πλώ ευρισκομένων και τοιουτοτρόπως οι κάτοχοι αλεύρων ύψωσαν αμέσως τας τιμάς τών μεν πρώτων από 295 δραχ. εις 325 και της δευτέρας από 250 εις 270. Εκ της υψώσεως δε αυτών επηρεάσθησαν και τα καλαμπόκια τα οποία είχαν κατέβη μέχρι 3,80 με ελπίδας χαλαρώσεως και φθάσανε 4 τώρα. Αύριον και την Τρίτην δεν υπάρχει πιάτσα λόγω της Ισραηλίτικης εορτής. Την Τετάρτην θα εκτελέσομεν την παραγγελίαν σας με τας καλυτέρας τιμάς. Εάν αι τιμαί πολυτελείας είναι αι ίδιαι, γράψατε μοι εάν θέλετε αντί 1 σάκου αλεύρου να σας βάλω σιτάρι, όπου έστειλα τους ψωμάδες Κατερίνης με δραχ 5 την οκά.

Διατελούμεν προθυμότατοι

Αδ. Παρασκευοπούλου

ΔΕΥΤΕΡΟ ΕΓΓΡΑΦΟ

ΑΔΕΛΦΟΙ ΠΑΡΑΣΚΕΥΟΠΟΥΛΟΥ

Εν Θεσσαλονίκη τη 18 Νοεμβρίου 1923

Οδός Μαξ Χάρδεν 7

Κύριε Αστέριε Μπόντη, Λιτόχωρον

Προ ημερών σας εστείλαμε την ζητηθείσαν εκκαθάρισιν του αναμεταξύ μας λογαριασμού και ουδεμίαν απάντησίν σας έχομεν έκτοτε. Έμαθον δε ότι αυτήν την εβδομάδα ήλθετε και με ζητήσατε απουσιάζοντα, δεν αφείκατε όμως το υπόλοιπον λαβείν μας εις τον υπάλληλόν μας και θα σας παρακαλέσουμε θερμώς, όπως αποστείλετε αυτό εις Αικατερίνην ή ενταύθα και θα μας υποχρεώσετε. Όσον δε δια το κιβώτιόν σας, όπου ζητήσατε το μεγάλο, το έχητε πάρει σεις με τα φιλικά σας, το δε μικρό με σάκους, όπου ήλθεν με ταχύτητα, ήτο και το πήρεν ο κύριος Μανουσάκης, ο οποίος και μας πλήρωσεν τα ναύλα και δεν τα έχομεν περασμένα εις την εκκαθάρισίν σας. Εδώ ιδικά σας μένουν κάτι τενεκέδες παλαιοί και λίγα αλευρόσακα, τα οποία στείλαμε εμείς εις Αικατερίνην με καπνά, τα οποία θέλετε σας δίδομεν την αξίαν ή τα σακιά, τα οποία γράψαμε να μας σταλούν ενταύθα.

Αναμένοντες έμβασμά σας

Διατελούμεν πρόθυμοι

Αδ. Παρασκευοπούλου

Επίλογος. Εικόνες μιας άλλης εποχής. Κάθε μπακάλικο, κάθε γειτονιά και μια ιστορία γεμάτη αναμνήσεις του παρελθόντος που δυστυχώς τα σημερινά παιδιά δεν θα βιώσουν με τον τρόπο που τα βίωσαν οι μεγαλύτεροι. Τα χρόνια έρχονται και φεύγουν, οι μνήμες όμως μένουν. Τα παντοπωλεία που υπήρχαν στο Λιτόχωρο αποτελούν αδιάψευστο μάρτυρα της κοινωνικής ζωντάνιας του τόπου, οδηγώντας μας σ' ένα λαογραφικό ταξίδι έντονων συγκινήσεων και πληθωρικών συναισθημάτων, έτσι ώστε ν' ανακαλύψουμε τον ιδιαί-

τερο τρόπο ζωής μιας άλλης εποχής. Το παλιό λιτοχωρίτικο μπακάλικο χάθηκε, μαζί με τ' άλλα ξεθώριασε και το χρώμα του, πίσω δεν γυρνά. Σήμερα μπαίνουμε στο σούπερ μάρκετ και αναγκαστικά πρέπει να περάσουμε από το ταμείο, οπότε τέρμα το τεφτέρι, τα βερεσέ, το «γράφ' τα», το μπαταχτσιλίκι και οι τόνγκες.

«ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΖΕΣΘΑΙ» ...ΣΤΟ ΛΙΤΟΧΩΡΟ

Σύνοψη των συνεταιρισμών
από το 1912 μέχρι τις ημέρες μας

Σύμφωνα με τον κοινά αποδεκτό ορισμό, «συνεταιρισμός είναι μια αυτόνομη και εθελοντική ένωση προσώπων με σκοπό την ικανοποίηση κοινών τους οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών, επιδιώξεων και προσδοκιών, διαμέσου κοινής ιδιόκτητης και με δημοκρατικό τρόπο διοικούμενης επιχείρησης». Η σύσταση και δραστηριοποίηση αυτή εφαρμόζεται σε όλους τους τομείς της οικονομίας και σε όλες τις κατηγορίες και μορφές συνεταιρισμών.

Η προώθηση και ισχυροποίηση της συνεταιριστικής ταυτότητας γίνεται με βάση αξίες και αρχές, όπως αυτές διατυπώθηκαν από το διεθνές συνεταιριστικό κίνημα, ως εξής:

α. Συνεταιριστικές αξίες είναι η αυτοβοήθεια, η αυτοευθύνη, η δημοκρατία, η ισότητα, η αλληλεγγύη, όπως επίσης και οι ηθικές αξίες της τιμιότητας, της ελευθερίας, της κοινωνικής υπευθυνότητας και της μέριμνας για τους άλλους.

β. Συνεταιριστικές αρχές είναι η προαιρετική και ελεύθερη συμμετοχή των μελών, η αυτονομία και ανεξαρτησία, η οικονομική συμμετοχή των μελών, η εκπαίδευση, κατάρτιση και ενημέρωση, η συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών και η μέριμνα για την περιρρέουσα κοινότητα.

Για λόγους κοινωνικής αρμονίας, η πολιτεία οφείλει να υιοθετεί μια ευνοϊκή πολιτική και ένα νομικό καθεστώς, το οποίο να συμφωνεί με την ταυτότητα και τα χαρακτηριστικά

των συνεταιρισμών, ιδρύοντας και διευρύνοντας ένα βιώσιμο και δυναμικό, διακριτό όμως, τομέα της οικονομίας, ο οποίος να περιλαμβάνει τους συνεταιρισμούς, σε τρόπο που αυτός να ανταποκρίνεται στις κοινωνικές και οικονομικές ανάγκες της κοινωνίας.

Η ιδέα της συνεργασίας ξεκίνησε ήδη από τον 18ο αιώνα, στις σκέψεις και τα πειράματα για δημιουργία αυτόνομων κοινοτήτων συλλογικής ιδιοκτησίας, ο συνεταιρισμός όμως αναπτύχθηκε και θεμελιώθηκε κατά τον 19ο αιώνα όπου και εξελίχθηκε ως ιδεολογία και ως κίνημα με κοινωνικο-οικονομικό περιεχόμενο, αποβλέποντας κυρίως στις ασθενέστερες τάξεις των εργαζομένων για την ικανοποιητική αντιμετώπιση των αυθαιρεσιών του άκρατου κεφαλαιοκρατισμού. Στην Ελλάδα οι πρώτες μορφές συνεταιριστικής δράσης άνηθαν την περίοδο της Τουρκοκρατίας (όπως τα τσελιγκάτα, η Συντροφιά των Αμπελακίων κλπ), ενώ ο νόμος 602/1915 «Περί Συνεταιρισμών» έδωσε ώθηση στο κίνημα. Το δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, δηλαδή η ελευθερία της συγκρότησης συνεταιρισμού για την επιδίωξη νόμιμων σκοπών, θεμελιώνεται στα συντάγματα όλων των φιλελεύθερων και δημοκρατικών κρατών. Η ελευθερία του συνεταιρίζεσθαι βρίσκεται στην Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στο άρθρο 12 του ισχύοντος Ελληνικού Συντάγματος. Στη βάση βρίσκονται οι πρωτοβάθμιοι συνεταιρισμοί που αναπτύσσονται σε επίπεδο δήμων και κοινοτήτων, ακολουθούν οι δευτεροβάθμιοι ως Ενώσεις σε επίπεδο νομών, οι τριτοβάθμιοι ως Ομοσπονδίες Ενώσεων και στην κορυφή η Πανελλήνια Συνομοσπονδία Ενώσεων. Σε παγκόσμια κλίμακα έχει ιδρυθεί η Διεθνής Συνεταιριστική Ένωση.

Τρεις είναι οι κύριες κατηγορίες συνεταιρισμών, οι αγροτικοί, οι αστικοί και οι οικοδομικοί:

α. Οι αγροτικοί συνεταιρισμοί αποτελούν μέρος της συνεχούς εξέλιξης του αγροτικού χώρου, δραστηριοποιούμενοι σε οποιοδήποτε τομέα της αγροτικής οικονομίας. Είναι βιώσιμες επιχειρήσεις με υπηρεσίες που απευθύνονται στους

αγρότες και έχουν ως σκοπό την αλληλοβοήθεια μεταξύ των αγροτών. Στους αγροτικούς ή γεωργικούς συνεταιρισμούς περιλαμβάνονται οι αλιευτικοί, οι δασικοί και κτηνοτροφικοί.

β. Οι αστικοί συνεταιρισμοί προσφέρουν υπηρεσίες σε καταναλωτικές και προμηθευτικές ομάδες ατόμων. Κύρια δραστηριότητά τους είναι η προαγωγή των κοινών επαγγελματικών συμφερόντων των μελών τους. Στους αστικούς συνεταιρισμούς περιλαμβάνονται οι καταναλωτικοί, παραγωγικοί, προμηθευτικοί, πιστωτικοί, μεταφορικοί, τουριστικοί, οι συνεταιρισμοί φαρμακοποιών, ηλεκτρολόγων, υδραυλικών, οι συνεταιριστικές τράπεζες και οι γυναικείοι αγροτουριστικοί.

γ. Οι οικοδομικοί συνεταιρισμοί από το 1987 αποτελούν ειδική κατηγορία.

Για τη σύσταση ενός συνεταιρισμού απαιτείται το ιδρυτικό καταστατικό να αναγνωρισθεί και να καταχωρηθεί στο σχετικό μητρώο του Ειρηνοδικείου της περιφέρειας που εδρεύει ο συνεταιρισμός. Το βασικό οργανωτικό σχήμα αποτελείται από τη Γενική Συνέλευση, το Διοικητικό Συμβούλιο και το Εποπτικό Συμβούλιο.

Στον πίνακα που ακολουθεί αναγράφονται οι συνεταιρισμοί που ιδρύθηκαν και λειτούργησαν στο Λιτόχωρο από την απελευθέρωση (1912) μέχρι τις ημέρες μας.

Η αλήθεια είναι ότι στο Λιτόχωρο οι συνεταιριστικές μορφές εδραιώθηκαν κυρίως στην αγροτική οικονομία. Αντίθετα οι αστικοί συνεταιρισμοί είναι ελάχιστοι. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το λιτοχωρίτικο εργατικό στοιχείο ιστορικά δεν διαμόρφωσε μια κουλτούρα αυτοδιαχείρισης. Ο Όλυμπος, ο κάμπος του Βαρικού και του Βάλτου, ο Θερμαϊκός κόλπος, η παραολύμπια και παραλιακή περιοχή είναι δώρο Θεού για τους κατοίκους και συνεπώς η προοπτική των συνεταιρισμών σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με τις δυνατότητες που παρέχει ο τόπος για ανάπτυξη. Σε ένα εξελισσόμενο περιβάλλον,

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Δ. ΜΑΣΤΑΓΚΑ. ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

Α/Α	ΕΠΩΝΥΜΙΑ	ΕΤΟΣ ΙΔΡΥΣΗΣ
1	Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός	1926
2	Συνεταιρισμός Αποκαταστάσεως Ακτημόνων Καλλιεργητών	1926
3	Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Εξαγοράς Γαιών	1932
4	Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Αλιέων	1933
5	Γεωργικός Συνεταιρισμός “ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ” Λιτοχώρου	1938
6	Αναγκαστικός Συνεταιρισμός Εγγείων Βελτιώσεων Έλους Βαρικού	1938
7	Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Πρώτος	1949-57
8	Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός “ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ” Δεύτερος	1949-57
9	Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Τρίτος	1958
10	Γαλακτοκομικός Συνεταιρισμός	1949-57
11	Αλιευτικός Συνεταιρισμός	1949-57
12	Ελεύθερος Δασικός Συνεταιρισμός Εργασίας Δασεργατών	1949-57
13	Μελισσοκομικός Συνεταιρισμός “ΟΛΥΜΠΟΣ”	1949-57
14	Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός	1976
15	Συνεταιρισμός Επεξεργασίας και Πωλήσεως Φραουλοπαραγωγών	1976
16	Γεωργικός Πιστωτικός Συνεταιρισμός Δεύτερος	1979
17	Αλιευτικός Συνεταιρισμός	1980
18	Δασικός Συνεταιρισμός Εργασίας	1983
19	Δασικός Συνεταιρισμός “ΟΛΥΜΠΟΣ”	1983
20	Αγροτικός Συνεταιρισμός	1986
21	Αγροτικός Αλιευτικός Συνεταιρισμός	1986
22	Αγροτικός Δασικός Συνεταιρισμός	1987
23	Παραγωγικός Συνεταιρισμός Γυναικών	1988
24	Αστικός Παραγωγικός και Καταναλωτικός Συνεταιρισμός Ξυλουργών	1989
25	Αστικός Συνεταιρισμός Συνεργείων Επισκευής Αυτοκινήτων	1990

που τα τελευταία χρόνια παρατηρούνται γρήγορες αλλαγές, μπορεί οι επιλογές που ανοίγονται να είναι μεγάλες και να παρουσιάζονται ως μονόδρομοι, όμως πάντοτε υπάρχει η άλλη διαδρομή που ανακαλύπτει ή επαναοικειοποιεί μορφές οργάνωσης της παραγωγής, της κατανάλωσης και της εργασίας, οι οποίες φέρουν τα χαρακτηριστικά της αλληλεγγύης και της συλλογικότητας.

Προηγήθηκε το 1923 η ίδρυση της Ενώσεως Γεωργικών Συνεταιρισμών Κατερίνης, με σκοπό τη βελτίωση της ιδιωτικής οικονομίας των μελών της με τη δραστηριοποίηση στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα της οικονομίας. Η περίοδος μετά την Μικρασιατική καταστροφή ήταν πολύ σημαντική για το αγροτικό κίνημα και τους συνεταιρισμούς. Η επιτακτική ανάγκη αναδιάρθρωσης της καλλιεργήσιμης γης οδήγησε στην αγροτική μεταρρύθμιση των δεκαετιών 1920-1930. Η εμφάνιση το 1926 των αγροτικών συνεταιρισμών στο Λιτόχωρο και η ανάπτυξή τους στην περίοδο του μεσοπολέμου, συνδέεται άμεσα με τις ραγδαίες εξελίξεις και αλλαγές που γνώρισε ο αγροτικός χώρος κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, κατά την οποία διαπιστώθηκε συστηματική κρατική μέριμνα για τη γεωργία.

Στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα παρατηρείται οικονομική και γεωγραφική επέκταση των συνεταιρισμών, εξαιτίας των μεγάλων προσπαθειών για την αύξηση της αγροτικής παραγωγής. Συμπερασματικά, για το Λιτόχωρο μπορούμε να πούμε ότι από τη στιγμή της ιδρύσεώς τους έχουν βοηθήσει τόσο τους παραγωγούς όσο και την τοπική κοινωνία. Η κωμόπολη έγινε γνωστή σε πολύ κόσμο σ' όλη την Ελλάδα και τα

εισοδήματα των παραγωγών – μελών αυξήθηκαν, με αποτέλεσμα τη βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου και της τοπικής ανάπτυξης.

Η σημερινή, όμως, εικόνα που χαρακτηρίζει τη δράση των φορέων κοινωνικής οικονομίας στη λιτοχωρίτικη πραγματικότητα, μπορεί να χαρακτηριστεί ως προβληματική. Προτάσσεται επιτακτική η ανάγκη ανασυγκρότησης των συνεταιρισμών σε νέα και υγιή επιχειρηματική βάση. Παράλληλα, ένα μεγάλο πλήθος αλλαγών πραγματοποιούνται στο οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον (τεχνολογική ανάπτυξη, ο ρόλος των καταναλωτών, ταχύτητα συναλλαγών, απελευθέρωση εμπορίου, απελευθέρωση περιορισμών, γήρανση πληθυσμού, έντονες διαφορές στην ικανότητα, αποτελεσματικότητα και σύνθεση των μελών των διοικητικών συμβουλίων των συνεταιρισμών κλπ).

Οι συνεταιρισμοί καταπολεμούν την ανεργία και προκρίνουν τη συλλογική διαχείριση και ισότητα στην παραγωγή, κατανάλωση και εργασία. Σίγουρα η βιωσιμότητά τους δεν είναι εκ των προτέρων εξασφαλισμένη. Για το Λιτόχωρο υπάρχουν συνθήκες που το ρίσκο τολμηρών εγχειρημάτων δεν είναι και τόσο επώδυνο, αφού στην πραγματικότητα δεν υπάρχει κάτι να χαθεί.

Για τη συγγραφή της παρούσης εργασίας χρησιμοποιήσα τα αρχεία του Ειρηνοδικείου Κατερίνης και της Ενώσεως Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΕΑΣ) Πιερίας.

ΣΕΛΙΔΕΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Το καφενείο «Το Λιτόχωρον» στην παλιά Θεσσαλονίκη

Τα καφενεία κάθε πόλης, ιδιαίτερα στις παλιότερες εποχές, αποτελούν μέρος της πολιτισμικής ιστορίας και η εμβριθής μελέτη και αναλυτική εξέταση των περιστατικών και γεγονότων τους, δείχνουν την κοινωνική κατάσταση, τις δραστηριότητες, τα ήθη της εποχής και τους πρωταγωνιστές σε διάφορες περιόδους. Το καφενείο, ως σύγχρονη εκδοχή της αρχαίας αγοράς, είναι ένα μέρος όπου δεν διδάσκεται τίποτε, μαθαίνεται όμως η κοινωνικότητα και η απομυθοποίηση. Το καφενείο «Το Λιτόχωρον» της παλιάς Θεσσαλονίκης για πολλές δεκαετίες αναδείχθηκε τοπόσημο της πόλης, βρέθηκε στην περιμετρική ζώνη της ιστορίας και βεβαίωσε την έντονη και ζωηρή παρουσία των Λιτοχωριτών στην πολύβουη και πολυπολιτισμική Θεσσαλονίκη της Τουρκοκρατίας και του 20ου αιώνα. Μέσα από τη διαδρομή του καφενείου αποκαλύπτεται η ζωή των Λιτοχωριτών της Θεσσαλονίκης, οι αγώνες και οι αγωνίες τους και ο ρόλος που έπαιξε το καφενείο στην ιστορική μνήμη.

Η παρουσία των Λιτοχωριτών στη Θεσσαλονίκη πιστοποιείται από τους βυζαντινούς ακόμη χρόνους. Ναυτικοί στην πλειονότητά τους δεν είχαν μόνο μια απλή επικοινωνία με το λιμάνι της Θεσσαλονίκης μεταφέροντας και εμπορευόμενοι για λογαριασμό τους εμπορεύ-

ματα (καυσόξυλα, κάρβουνα, δημητριακά κλπ), αλλά ήταν υποχρεωμένοι να μένουν με την οικογένεια μόνιμα στην πόλη. Η παροιμία ενισχύθηκε στη συνέχεια από τους πρόσφυγες που κατέφυγαν με την επανάσταση του 1854 στη Θεσσαλονίκη. Αυτή η έντονη παρουσία του λιτοχωρίτικου στοιχείου στην υψίστης σημασίας Θεσσαλονίκη, συνέβαλε και έπαιξε σημαντικό ρόλο στην επανάσταση του Ολύμπου στα 1878. Μετά την πυρπόληση του Λιτοχώρου, τα κύματα των προσφύγων κατέφθασαν στη Θεσσαλονίκη, όπου βρήκαν περίθαλψη από τους ήδη εγκατεστημένους συμπατριώτες τους. «...οι πλείστοι αυτών έχουσι ενταύθα συγγενείς και οικίας...», σύμφωνα με προξενικό έγγραφο του Κωνσταντίνου Βατικιώτη. Η μεταφορά των επαναστατημένων Λιτοχωριτών στη Θεσσαλονίκη έγινε κυρίως από λιτοχωρινά καΐκια, στα οποία αναγκάστηκαν οι Τούρκοι να χορηγήσουν άδεια για να αποτρέψουν την εμπλοκή των πλοίων των Ξένων Δυνάμεων. Τελικά, στην πόλη έμειναν πολλοί, κυρίως από τις εύπορες οικογένειες, και είναι αυτοί που έφεραν νέο αίμα και έδωσαν νέα πνοή στην παροιμία.

Σύντομα στη Θεσσαλονίκη, ανάμεσα στην πανσπερμία των εθνοτήτων και των άλλων Ελλήνων κατοίκων, δημιουργήθηκε μια συμπαγής παροιμία – ένα άλλο Λιτόχωρο.

Λίγο πριν ή μετά το 1878 ξεκίνησε να λειτουργεί το καφενείο «Λιτόχωρον», το οποίο διατηρήθηκε συνέχεια μέχρι το 1955. Όμως, σύμφωνα με ένα ιεροδικαστικό κατάστιχο απογραφής πληθυσμού της πόλης Θεσσαλονίκης του 1831, βρίσκουμε καταγεγραμμένο λιτοχωρίτη ταβερνιάρη να διατηρεί ταβέρνα-καφενείο στη συνοι-

κία του Αγίου Αθανασίου, όπου κατοικούσαν οι περισσότεροι λιτοχωρίτες ναυτικοί. Όλα τα χρόνια βρισκόταν στην παραλία, οδός Λεωφόρος Νίκης 61, κάπου εκεί που ήταν παλιά το Αμερικάνικο Προξενείο. Η τοποθεσία δεν ήταν τυχαία, μιας και ήταν το καφενείο των λιτοχωρινών ναυτικών. Μετά την καταστολή της επανάστασης του 1878, πολλές ναυτικές οικογένειες εγκαταστάθηκαν μόνιμα στη συνοικία Παπάφη και Αγίας Τριάδας, όπου αγόρασαν οικοπέδα στα οποία έκτισαν τα σπίτια τους. Το καφενείο βρισκόταν στο κεντρικότερο σημείο της παραλίας της πόλης, ακριβώς απέναντι από τα Αγιορείτικα, το μέρος όπου έδεναν τα καΐκια που εμπορεύονταν με τα μοναστήρια του Αγίου Όρους. Η παραλία μπροστά από το καφενείο και από το λιμάνι μέχρι λίγο πριν από τον Λευκό Πύργο, ήταν γεμάτη από ξύλινα καράβια – τα περισσότερα – τα οποία συνδέονταν με την ξηρά με ένα απλό μαδέρι μικρού φάρδους. Τα εμπορεύματά τους συχνά ήταν χυμένα σε σωρούς και περίμεναν εργάτες για να τα μεταφέρουν στα κάρρα. Στο βόρειο Αιγαίο, στον Θερμαϊκό και στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης που στα χρόνια πριν από την απελευθέρωση του 1912 ήταν σημαντικό εμπορικό κέντρο, οι λιτοχωρίτες караβοκυραίοι κυριαρχούν, ελέγχουν αξιόλογο μέρος της διακίνησης προϊόντων και με την ναυτική τους αξιοσύνη και εντιμότητα στις συναλλαγές κάνουν σεβαστό το όνομα του λιτοχωρίτη ναυτικού και του Λιτοχώρου. Στα 1918 ο επίσκοπος Κίτρους Παρθένιος Βαρδάκας γράφει στις ιστορικές σημειώσεις του: «...οι θαλασσινοί λεγόμενοι Λιτοχωρίται, οίτινες αποτελούσι το ήμισυ περίπου των αρρένων Λιτοχώρου, είναι ιδιοκτήται εβδομήκοντα μέχρις εκα-

τόν ιστιοφόρων πλοίων, δι' ὧν ταξιδεύουσι καθ' ἅπαντα τα μέρη ...αποβιβάζοντες τα εντεύθεν φορτωθέντα εμπορεύματα και εκείθεν ἕτερα μεταφέροντες».

Δεν ἦταν λοιπόν ἓνα ἀπλό καφενεῖο, κάτι σαν συνοικιακό, ὅπου ὁ καφετζής του ἔψηνε καφέδες και τους σερβίριζε. Δεν ἦταν ἓνας ἀπλός τόπος συγκέντρωσης των ἀνδρῶν, των εργαζόμενων μετά τη δουλειά τους και γενικά των χασομέρηδων ὅλη την ἡμέρα. Ἦταν στο κεντρικότερο σημεῖο της παλιάς Θεσσαλονίκης, τόπος συνάντησης των λιτοχωρινῶν ναυτικῶν και ὄχι μόνο, μέρος που ἔπαιξε σημαντικό ρόλο στις εμπορικές, επαγγελματικές, οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες των συμπατριωτῶν μας. Στο «Λιτόχωρον» συντάσσονταν για πολλές δεκαετίες ὁι περισσότερες δικαιιοπραξίες των ναυτικῶν: ναυλοσύμφωνα, ναύλα, ναυτολογήσεις, μπαρκαρίσματα, αγοραπωλησίες κλπ και ρυθμίζονταν ὁι σχέσεις και ὁι διαφορές που προέκυπταν μεταξύ των πλοιοκτητῶν, καπεταναίων, ναυτῶν και ναυλωτῶν.

Λειτουργοῦσε ὡς καφενεῖο, ταβέρνα, ουζερί, οινομαγειρεῖο. Το πρωί ξεκινούσε με καφέ, το μεσημέρι προσέφερε θαλασσινούς ουζομεζέδες και το βράδυ μετατρέποταν σε ταβέρνα, ὅπου κυριαρχοῦσαν τα τραγούδια, ὁι καντάδες και τα λιτοχωρίτικα ναυτικά τραγούδια. Στέκι και σημεῖο συνάντησης των Λιτοχωριτῶν της Θεσσαλονίκης, παράδοσης δεμάτων, αποσκευῶν και κυρίως ταχυδρομείου. Στο καφενεῖο παραδίδονταν τα μικροδέματα, ὁι αποσκευές και ὁι ταχυδρομικοί φάκελοι που προορίζονταν για το Λιτόχωρο και ἐκεῖ – το ἀντίστροφο – κατέληγαν ὁι αποσκευές που ἔρχονταν ἀπό τον λιμένα των Ἀγίων Θεοδώρων (Στόλος,

Γρίτσα) του Λιτοχώρου. Μέχρι το 1916, οπότε μπήκε σε λειτουργία η σιδηροδρομική γραμμή Θεσσαλονίκης – Λάρισας και άλλαξαν τα δεδομένα στη μεταφορά των κατοίκων, όλοι οι μετακινούμενοι από και προς το Λιτόχωρο περνούσαν από το καφενείο. Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης βλέποντας τα λιτοχωρίτικα καΐκια να κυριαρχούν στη θάλασσα και να ελέγχουν – διακινούν ένα σημαντικό μέρος των εμπορευμάτων του λιμανιού, έβγαλαν το περιπαικτικό προσωνύμιο: καβαρντίνες – καβαρντινάκια.

Οι πολλές καρτ ποστάλ, γκραβούρες και φωτογραφίες με θέμα το λιμάνι και την περιοχή του καφενείου είναι πράγματι εντυπωσιακές και δίνουν πολλά στοιχεία για τα τέλη του 19ου αιώνα και τις αρχές του 20ου. Ελλιπής δόμηση με λίγα νεόδμητα κτίρια, πλήθος ιστιοφόρων που είναι αραγμένα κατά μήκος της παραλίας, εμπορεύματα και βαρέλια ξεφορτωμένα στην παραλία που εκφορτώνονται από τα καΐκια και μεταφορώνονται σε ζώα και κάρα, λιανοπωλητές και μικροέμποροι, ένας ζωντανός, καθημερινός εμπορικός τόπος. Ποτέ το καφενείο «Το Λιτόχωρον» δεν ήταν τόσο πολυσύχναστο, όσο στην περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (1914-18). Τραμ, άλογα, κάρα, αυτοκίνητα και άνθρωποι συμφύρονται και διεκδικούν τον χώρο της παραλίας, με φόντο τα κατάρτια των ιστιοφόρων. Η καθημερινή πολυάνθρωπη παρουσία αναδεικνυε την προνομιακή θέση του καφενείου.

Το 1879 το συγκοινωνιακό μέσο που περνούσε μπροστά από το καφενείο ήταν οι ιππήλατες άμαξες, που στα 1905 τοποθετήθηκαν επάνω σε σιδηροτροχιές. Στα 1908, με τον ηλεκτροφωτισμό της πόλης και την

οργάνωση των τροchioδρόμων, άρχισε η κυκλοφορία του τραμ, που η διέλευσή του από την παραλιακή λεωφόρο σταμάτησε στα 1927. Οι πελάτες του καφενείου εξυπηρετούνταν με τις στάσεις του τραμ στη γωνία Αγίας Σοφίας/παραλίας και Λευκού Πύργου.

Από τις πολλές πυρκαγιές που είχαν ξεσπάσει κατά καιρούς στην πόλη, όσο και από εκείνη τη μεγαλύτερη του Αυγούστου του 1917, που κατέστρεψε ολόκληρο σχεδόν το κεντρικό τμήμα της Θεσσαλονίκης, το καφενείο έπαθε μικρές ζημιές και λειτουργούσε κανονικά. Μέχρι τότε, η περιοχή από την παραλία έως πίσω στην οδό Μητροπόλεως είχε αποθήκες με ξύλα, κάρβουνα και άλλα εμπορεύματα και τα περισσότερα κτίσματα ήταν ξύλινες, πρόχειρες κατασκευές. Μετά την πυρκαγιά του 1917, την πολεοδομική και αρχιτεκτονική μελέτη του 1918 και την έναρξη της ανοικοδόμησης, το θαλασσινό πρόσωπο της πόλης και του καφενείου διαφοροποιήθηκε. Οι αλλαγές ήταν ραγδαίες. Η οικοδομική άνθηση που σημειώθηκε στην παραλία μετά το 1926, στη δεκαετία του 1930 ολοκληρώθηκε με την ανέγερση των χαρακτηριστικών μεσοπολεμικών οικοδομών, μερικές από τις οποίες κοσμούν και σήμερα την παραλία. Κινηματογράφοι, καφενεία, ξενοδοχεία, μοντέρνα πολυώροφα κτίρια, εστιατόρια, σύγχρονα καταστήματα, τράπεζες.

Το καφενείο «Λιτόχωρον» βρισκόταν ανάμεσα σε δύο άλλα γνωστά παραλιακά καφενεία της εποχής εκείνης: Το «Αμερική» και το «Αλάμπρα», κοσμοπολίτικα στέκια, όπου τα γκαρσόνια είχαν μαύρο κοστούμι και άσπρη ποδιά. Τα καφενεία αυτά – σε αντίθεση με το «Λιτόχωρον» - το καλοκαίρι έβγαζαν τραπεζάκια

δίπλα στη θάλασσα, άνοιγαν τέντες που προστάτευαν τους θαμώνες από τον ήλιο και τα γκαρσόνια πηγαινοέρχονταν με δίσκους διασχίζοντας τη Λεωφόρο Νίκης. Δίπλα ακριβώς στο καφενείο λειτούργησε από το 1915 ο κινηματογράφος «Μοντέρν», από τους ιστορικότερους και μεγαλύτερους της Θεσσαλονίκης, με την πολύχρωμη και πολύγλωσση πελατεία του. Μπροστά από το «Λιτόχωρον» ξεκινούσαν τα βαποράκια που εκτελούσαν δρομολόγια Θεσσαλονίκη – απέναντι ακτές (Περαία, Μπαξέ, Αγία Τριάδα), που το καλοκαίρι μετέφεραν τον κόσμο για μπάνια στις τουριστικές ακτές. Αυτά τα πλοία της γραμμής ήταν σιδερένια, σε αντίθεση με τα εμπορικά που ήταν ξύλινα. Επίσης στην παραλιακή λεωφόρο νεαροί και νεαρές φορώντας τα καλά τους ρούχα, αλλά και οικογένειες με τα παιδιά, έβγαιναν για την παραδοσιακή Κυριακάτικη βόλτα, πηγαινοερχόμενοι από τον Λευκό Πύργο ως το λιμάνι. Το καφενείο στον προνομιακό αυτό χώρο είχε την προσωπική γραφικότητα και τη μοναδική ομορφιά, όπως απεικονιζόταν στο θαλάσσιο πρόσωπο της Θεσσαλονίκης.

Ο ιστορικός Κώστας Τομανάς στο βιβλίο του «Τα καφενεία της παλιάς Θεσσαλονίκης» περιέγραψε ένα περιστατικό που έγινε στα 1890 στο καφενείο με πρωταγωνιστή έναν Κοζανίτη: «...Με το καφενείο αυτό (Λιτόχωρον) συνδέεται ένα περιστατικό, που αξίζει τον κόπο να το διηγηθούμε. Στα 1890, πριν ακόμη γίνει η σιδηροδρομική σύνδεση με το Μοναστήρι, ζούσε στην Κοζάνη ο... . Την άλλη μέρα το πρωί ο ήρωάς μας μπήκε στο καφενείο «Λιτόχωρον» και ζήτησε έναν καφέ και κονιάκ. Όταν έφθασε η ώρα της πλη-

ρωμής έδωσε στον καφετζή μια λίρα κι αυτός κράτησε την αξία του καφέ και του κονιάκ και δυο γρόσια για «σαραφιιάτικα» και του έδωσε τα ρέστα. Ο ...αμφισβητώντας το δικαίωμα του καφετζή να εισπράξει τα σαραφιιάτικα, έκανε φασαρία, έσπασε φλιτζάνια και ποτήρια και σε λίγο βρέθηκε κρατούμενος στο καρακόλι (αστυνομικό τμήμα) της περιοχής...». Η απόφαση για την ίδρυση στα 1918 σωματείου επαγγελματικού των εμποροπλοιάρχων πάρθηκε στον χώρο του καφενείου: «Εν Θεσσαλονίκη σήμερα την 3 Αυγούστου 1918, οι υποφαινόμενοι εκ Λιτοχώρου εμποροπλοίαρχοι και εμποροκυβερνήται πλοιοκτήται, συνήλθομεν εν τη εσωτερική αυλή του καφενείου «Το Λιτόχωρον» και απεφασίσαμεν πάντες ομοφώνως όπως ιδρύσωμεν επαγγελματικόν σωματείον υπό την επωνυμίαν “Ένωσις εμποροπλοιάρχων «Το Λιτόχωρον»”, έδραν έχον την ιδιαιτέραν μας πατρίδα Λιτόχωρον...». Τα επιβατηγά πλοία με τακτικό προορισμό το Λιτόχωρο, την Κατερίνη, Μεθώνη κλπ και αυτά που εκτελούσαν εκδρομές, αναχωρούσαν μπροστά από το καφενείο. Χαρακτηριστική είναι η κάτωθι αγγελία στην εφημερίδα ΦΩΣ της Θεσσαλονίκης στις 9-7-1931: «ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ - ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ - ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ. Το πετρελαιοκίνητον “Άγιος Κωνσταντίνος” των εκ Λιτοχώρου αδελφών Καραφέργια... εκτελεί συγκοινωνίαν Θεσσαλονίκης-Κατερίνης-Λιτοχώρου.(...) Η επιβίβασις των επιβατών θα γίνεται έμπροσθεν του καφενείου Ιωάννη Τσιάλη, Νίκης 61, παραπλεύρως κινηματογράφου “Μοντέρν”...». Στις 3-10-1933 τα ιδρυτικά μέλη του εν Θεσσαλονίκη Συλλόγου των Λιτοχωριτών συγκεντρώθηκαν στο καφενείο

και έλαβαν την απόφαση να ιδρύσουν τον ομώνυμο σύλλογο.

Ιωάννης Τσιάλης και καφενείον το «Λιτόχωρον. Ο Λιτοχωρίτης Ιωάννης Μιχαήλ Τσιάλης (1897-1986) γεννήθηκε και μεγάλωσε στο Λιτόχωρο, στο επάγγελμα ήταν ναυτικός και υπηρέτησε τις στρατιωτικές του υποχρεώσεις στο Πολεμικό Ναυτικό από το 1917 μέχρι το 1922. Στα 1925 ανέλαβε το καφενείο που το κράτησε και το λειτούργησε για 30 χρόνια, μέχρι το 1955, έτσι ώστε ο χώρος ταυτίστηκε απόλυτα με το όνομά του. Σήμερα, οι μεγαλύτεροι στην ηλικία πάροιχοι της Θεσσαλονίκης αλλά και οι Λιτοχωρίτες που ήρθαν στην πόλη στα χρόνια της γερμανικής κατοχής, του Εμφυλίου Πολέμου και στις αρχές της δεκαετίας του '50 έχουν ζωηρές μνήμες, αναμνήσεις και θύμησες από το καφενείο «Τ' Τσιάλη», που δεν ήταν πλέον μόνο το στέκι των ναυτικών. Ο Νικόλαος Κλιγκόπουλος, γεννημένος το 1919, πλοιοκτήτης και καπετάνιος, με αποκαλυπτικό τρόπο εκφράζεται για το καφενείο το «Λιτόχωρον»: «Ήταν το καφενείο των ναυτικών. Εκεί γίνονταν οι συναντήσεις και κλείνονταν οι συμφωνίες για τα μπάρακα και τα ναύλα. Όποιος ήθελε να βρει κάποιον συγχωριανό του, εύκολα μέσω του καφενεΐου τον αντάμωνε. Λειτουργούσε σαν καφενείο και ταβέρνα, ήταν ημιϊπόγειος χώρος – κατέβαινες 5 ή 6 σκαλοπάτια – το καθαρό μαγαζί ήταν περίπου 70 τ.μ., αλλά αριστερά και δεξιά είχε αποθήκες και βοηθητικούς χώρους. Ο Ιωάννης Τσιάλης ήταν άριστος καφετζής, πολύ εξυπηρετικός. Το καφενείο ήταν «σταθμός» και «κέντρο» υποδοχής και αναχώρησης των Λιτοχωριτών που πηγαينوέρχονταν στη Θεσσαλο-

νίκη με τα καΐκια. Ο ίδιος ο Τσιάλης εμπορευόταν τσίπουρο και κρασί από το Λιτόχωρο και εκεί παραδίδονταν δέματα και ταχυδρομικοί φάκελοι. Όσοι δεν είχαν οικείους να τους φιλοξενήσουν, διανυκτέρευαν πολλές φορές στους βοηθητικούς χώρους του. Μέχρι το 1955, οπότε σταμάτησε η λειτουργία του καφεενείου, προστά τερμάτιζε το καΐκι «ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ» του Ιωάννου Γκουντέλια, που μετέφερε κόσμο και μικροεμπορεύματα από τους Αγίους Θεοδώρους του Λιτοχώρου. Ως ναυτικός έχω να πω ότι ο χαρακτηρισμός του καφεενείου «Τ' Τσιάλη» ως τα Lloyd's των εκ Λιτοχώρου πλοιοκτητών, καπεταναίων και ναυτών δεν είναι ευφημισμός».

Μπορεί τα χρόνια να περνούσαν και οι αλλαγές να ήταν ραγδαίες τόσο στα χρόνια του μεσοπολέμου όσο και την μετακατοχική περίοδο, όμως η περιοχή του καφεενείου και της παραλίας παρουσίαζε πάντοτε ιδιαίτερη κίνηση. Τα πλεονεκτήματα που προσέφερε ο χώρος λόγω του εύρους των επαγγελματικών ευκαιριών και δραστηριοτήτων και λόγω των ναυτιλιακών δυνατοτήτων, έγιναν πόλος έλξης για δεκάδες Λιτοχωρίτες. Για παράδειγμα, δίπλα στην οδό Μοργκεντάου ο εξ Αμερικής προερχόμενος Γεώργιος Πλέσιας (ή Νταούλας) στα 1945 ξεκίνησε τη λειτουργία καφεενείου που διατηρήθηκε μέχρι το 1955. Και το καφεενείο αυτό ήταν στέκι κυρίως των ναυτικών και επειδή είχε ευρύχωρο πατάρι φιλοξενούνταν εκεί οι περαστικοί από τη Θεσσαλονίκη συγχωριανοί. Επίσης στον ίδιο δρόμο ήταν το μπακάλικο του Νικολάου Μπόντη και το αρχοντικό (κτίστηκε το 1923) του Χρήστου Φιλίππου, ενός πολύ μορφωμένου και πλούσιου ανθρώπου. Πιο πέρα στην Τσιμισκή ήταν

το στεγνοκαθαριστήριο του Κουτσιμανή και στην οδό Παύλου Μελά είχε τον φούρνο του ο Ιωάννης Τζιαμίχας, που μετέφερε με το ποδήλατο το ψωμί στα καφενεία και στα καΐκια. Λίγο πιο πέρα, στην οδό Ρογκότη, ήταν το «εδωδιμοπωλείον» του Περικλή Γιαννουλόπουλου.

Δημήτριος Βλαχόπουλος και καφενείον «Ο Όλυμπος». Ο Δημήτριος Ιωάννου Βλαχόπουλος (1880-1956) γεννήθηκε στο Λιτόχωρο, έγινε ναυτικός και εργάστηκε στην Αμερική μέχρι το 1911. Αγόρασε οικία στη Θεσσαλονίκη και το 1915 ξεκίνησε τη λειτουργία δικού του καφενείου με την επωνυμία «Ο Όλυμπος» μπροστά στην παραλία, ακριβώς στη θέση όπου σήμερα υπάρχει το άγαλμα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Το 1933, λόγω επεκτάσεως της παραλιακής ζώνης και καταπίσεως όλων των κτισμάτων, ο Βλαχόπουλος μετέφερε το καφενείο του στην παραλία του λιμανιού όπου το κράτησε μέχρι το 1938. Σύμφωνα με τις γραπτές μαρτυρίες «εις το καφενείον αυτό συγκεντρώνονταν οι Λιτοχωρίτες και των γύρω περιοχών του Ολύμπου».

Εν κατακλείδι. Με πόση ιστορικότητα και ρεμβασμό “μιλάει” η σμίλευση του χρόνου στο πολύπλοκο έργο της συλλογικής και προσωπικής μνήμης και η προσέγγιση του θρυμματισμένου κόσμου του χώρου; Πειστικά και εύγλωττα το καφενείο «Το Λιτόχωρον» αποκαλύπτει την αξιόλογη παρουσία και πρόοδο της πολυάνθρωπης παρουσίας των Λιτοχωριτών στη Θεσσαλονίκη. Αναδεικνύει την έντονη ανάπτυξη, τη λάμψη και δόξα της λιτοχωρίτικης ναυτιλίας, των θαλασσινών επιτευγμάτων και του ναυτικού μεγαλείου του παρελθόντος. Το «Λιτόχωρον» ακολούθησε την τύχη των παραλιακών καφενείων: Στα μέσα της δεκαετίας του '50

αντικαταστάθηκαν από τις καφετέριες, που, όπως προδίδει και το όνομά τους, αποτελούν αντιγραφές ευρωπαϊκών και σύγχρονων προτύπων. Στη θέση του λειτούργησε η καφετέρια «Αιγαίον». Έτσι, αφού για δεκαετίες το καφενείο βίωσε τη δόξα των καϊκιών (ξύλινων ιστιοφόρων, πετρελαιομηχανών), δεν πρόλαβε τη δεκαετία του '60 με την κοσμογονική αλλαγή των μοτορσίπς (σιδερένια πλοία).

(Προσπάθησα με απεικονίσεις και μνήμες να μοντάρω σκηνές και στιγμές της διαδρομής ενός καφενείου της Θεσσαλονίκης και να ρίξω ακτίνες φωτός στην ιστορία του Λιτοχώρου.)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βλαχόπουλου Ι., Ιστορικών της οικογένειας Βλαχόπουλου, Λιτόχωρο 1995.

Παπαγιαννόπουλου Απ., Θεσσαλονίκη ... εν θερμώ, Θεσσαλονίκη 2009.

Παρατηρητής εκδόσεις, Θεσσαλονίκη. Ιστορία και πολιτισμός, Θεσσαλονίκη 1997.

Σταμπούλη Γ., Θεσσαλονίκη. Ευδαίμων Βαβυλών, Θεσσαλονίκη 1996.

Τομανά Κ., Τα καφενεία της παλιάς Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1990.

Τομανά Κ., Χρονικό της Θεσσαλονίκης. 1875-1920, Θεσσαλονίκη 1995.

Τομανά Κ., Δρόμοι και γειτονιές της Θεσσαλονίκης μέχρι το 1944, Θεσσαλονίκη 1997.

Χεκίμογλου Ε., Η Θεσσαλονίκη πριν από εκατό χρόνια, Θεσσαλονίκη 1998.

Η ΝΑΥΠΗΓΟΕΠΙΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ ΜΠΛΕΚΑ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 20^Ο ΑΙΩΝΑ

Η παρουσία των Λιτοχωριτών στη Θεσσαλονίκη είναι βέβαιη από τους πρώτους χρόνους της Τουρκοκρατίας και η πορεία – ιστορία της ομώνυμης παροικίας είναι ίσως η σημαντικότερη και η αρχαιότερη από τις άλλες παροικίες της Θεσσαλονίκης. Έντιμοι, εργατικοί, σεμνοί, ευφυείς και ανθρόπιοι, οι Λιτοχωρίτες πορεύθηκαν στο χρόνο και στον τόπο της πόλης, με καθαρότητα, φρεσκάδα και τη λαμπρότητα του νου. Ανέπτυξαν πλούσιες δραστηριότητες, διακρίθηκαν και πρόκοψαν σε όλους τους τομείς, απέσπασαν τη γενική εκτίμηση και συνέβαλαν στην πρόοδο της πόλης. Έμπρακτο και εύγλωττο παράδειγμα είναι η ναυπηγοεπισκευαστική επιχείρηση του Γεωργίου Μπλέκα και των γιων του κατά τον 20ο αιώνα. Η σμίλευση του χρόνου και η προσέγγιση του χώρου, αποκαλύπτει και αναδεικνύει τη ξεχωριστή παρουσία και τα επιτεύγματα της οικογένειας Μπλέκα.

Ο Γεώργιος Μπλέκας του Θεοδώρου και της Αικατερίνης γεννήθηκε στο Λιτόχωρο, στα 1870, όπου έζησε τα παιδικά και εφηβικά του χρόνια. Είχε έναν ακόμη αδελφό, τον Νικόλαο, ο οποίος πέθανε νέος. Το επώνυμο της οικογένειας ήταν Τζιτζικαίοι, ο ίδιος όμως αργότερα δηλώθηκε ως Μπλέκας, άγνωστο για ποια αι-

τία. Το πατρικό του σπίτι ήταν κοντά στη Βρύση του Σταμούλη, γειτονικό με του Αποστόλου Βακλαβά. Η επανάσταση του Ολύμπου στα 1878 και η σχεδόν ολική πυρπόληση και καταστροφή της κωμόπολης, δεν στάθηκαν εμπόδιο στους προγόνους μας για να αναπτύξουν αμέσως τα επιτηδεύματα (επαγγέλματα) σε όλους τους τομείς της παραγωγής. Μικρός στο Λιτόχωρο έμαθε την τέχνη του μαραγκού, όμως στα 1887 πήγε στη Σύρο όπου ειδικεύτηκε ως καραβομαραγκός και έγινε ένας άριστος τεχνίτης και επαγγελματίας. Ήδη, κατά το δεύτερο ήμισυ του 19ου αιώνα στη Σύρο είχε δημιουργηθεί μια σημαντική βιομηχανική παράδοση στις ναυπηγικές εργασίες, που συνεχίζεται μέχρι σήμερα, καθώς μεταφέρεται από πατέρα σε γιο.

Στα τέλη του 19ου αιώνα ο Γεώργιος Μπλέκας εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη και έστησε την πρώτη ναυπηγοεπισκευαστική επιχείρηση στον κολπίσκο ανατολικά του Λευκού Πύργου, μπροστά στο Βασιλικό Θέατρο, δίπλα στην παλαιά ηλεκτρική εταιρεία. Την εποχή εκείνη η παραλία από τον Λευκό Πύργο και ανατολικά είχε που και που βραχάκια, στο μεγαλύτερο τμήμα της όμως κατέληγε σε αμμουδιά. Στην καθαρή τότε θάλασσα κολυμπούσανε τα παιδιά κι εδώ ξεφόρτωναν καυσόξυλα και κάρβουνο τα λιτοχωρινά καΐκια. Αυτός ο μικρός κόλπος που έφθανε μέχρι το σημερινό σινε «Ναταλί», φιλοξενούσε τον οθωμανικό ταρσανά. Το 1890 ο Δ. Κ. Βαρδουνιώτης μαρτυρεί ότι εκεί υφίστατο το «ναυπηγείον ή μάλλον λεμβοπηγείον της πόλεως». Υπήρχαν τα καρνάγια (μικρά ναυπηγεία με παραδοσιακούς τεχνίτες), όπου κατασκευάζονταν καΐκια και γίνονταν επισκευές, δηλαδή τα ετήσια μερεμετίσματα.

Αρχικά στο ναυπηγείο του ο Γεώργιος Μπλέκας ασχολήθηκε με την κατασκευή φορτηγίδων (τα γνωστά μαουνάκια), 20 τόνων περίπου, για λογαριασμό Εβραίων κυρίως εμπόρων, που τα χρησιμοποιούσαν για να φαρεύουν και να αποθηκεύουν τα χέλια της περιοχής του Θερμαϊκού κόλπου. Κατασκεύαζε μικρά αλιευτικά σκάφη (βάρκες, τρεχαντήρια), μικρά ιστιοφόρα και επισκεύαζε εμπορικά και αλιευτικά πλοία. Με το μεράκι, την εργατικότητα και την καλή δουλειά, απέκτησε ένα πολύ καλό εισόδημα που του επέτρεψε να αγοράσει 2 επαύλεις (μονοκατοικίες) στην περιοχή της Αγίας Τριάδας, όπου οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν Λιτοχωρινοί και είχαν αγοράσει οικόπεδα στα οποία έκτισαν τα σπίτια τους.

Λίγα λόγια για την οικογένειά του. Στο Λιτόχωρο ζήτησε για γάμο τη γειτόνισσά του και μικρότερη κόρη του Θεόδωρου Τσιτσιού, ο πεθερός του όμως τον πάντρεψε(1895), σύμφωνα με τη συνήθεια της εποχής, με τη μεγαλύτερη κόρη του Βασιλική. Με τη Βασιλική απέκτησε τρία παιδιά, τη Σταματία(1896), τον Χρήστο(1897) και την Αικατερίνη(1901). Μετά τον πρόωρο θάνατο της συζύγου του, παντρεύτηκε στα 1906 την αδελφή της Μαρία Τσιτσιού, με την οποία απέκτησε άλλα επτά παιδιά, τον Νικόλαο(1907), τη Βασιλική (1909), την Ολυμπία(1912), τη Διονυσία(1917), τον Θεόδωρο(1919), τον Ιωάννη(1925) και τον Αλέξανδρο (1928).

Στα 1919, λίγα χρόνια μετά την απελευθέρωση, ο Γεώργιος Μπλέκας μετέφερε το ναυπηγείο του στην ανατολική πλευρά της Θεσσαλονίκης, κοντά στον αλευρόμυλο ΑΛΑΤΙΝΗ, στην οδό Γραβιάς αρχικά και ακο-

λούθως σε ιδιόκτητο οικόπεδο στο τέρμα της οδού Θάλητος. Η μεταφορά υπαγορεύτηκε τόσο από τη μεγάλη πυρκαγιά που ξέσπασε τον Αύγουστο του 1917 και κατέστρεψε σχεδόν ολόκληρο το κεντρικό τμήμα της πόλης, όσο και από το νέο αρχιτεκτονικό και πολεοδομικό σχέδιο για την ανοικοδόμηση της κατεστραμμένης πόλης. Στο παραλιακό αυτό οικόπεδο κτίστηκε, το έτος 1921, η νέα οικία του, μιας και η πρώτη οικία βρισκόταν αρκετά μακριά, στην περιοχή του Ορφανοτροφείου Παπάφη. Το νέο ναυπηγείο του Μπλέκα κατασκευάστηκε στα αριστερά του ονομαστού εξοχικού κέντρου «Λουξεμβούργο», όπως βλέπουμε τη θάλασσα. Στον χώρο αυτό δίπλα στο «Λουξεμβούργο», είχαν κατασκευάσει οι Αγγλογάλλοι κάποιο ναυπηγείο και χρησιμοποιούσαν μάλιστα και σιδηροτροχιές για ανελκύσεις και επισκευές πλοίων. Σ' αυτή την περιοχή βρίσκονταν άλλα τέσσερα ναυπηγεία, κατασκευαστικά ή επισκευαστικά, του Ιωακείμ Γκιουλμπεατζίδη, του Παρμακτσίδη, του Γεράσιμου Ξανθόπουλου και του Γιάννη Οικονόμου. Στην παραλία, που ήταν καθαρή, υπήρχαν και άλλα εξοχικά κέντρα, όπου οι θαμώνες συνδύαζαν το μπάνιο με τους θαλασσινούς μεζέδες.

Η επιχείρηση στην αρχή δούλεψε ως ναυπηγείο για την κατασκευή, τον εξοπλισμό, την επισκευή και την καθέλκυση ξύλινων πλοίων, όμως, μετά το έτος 1930, λειτούργησε αποκλειστικά ως επισκευαστική μονάδα (ταρσανάς, νεωλκείο) αλιευτικών, εμπορικών ή επιβατηγών πλοίων, ρυμουλκών του λιμένα Θεσσαλονίκης και ναυαγίων, ιδιαίτερα στη διάρκεια της γερμανοϊταλικής κατοχής. Με την εγκατάσταση και λειτουργία ηλεκτροκίνητου βαρούλκου ισχύος 25 ίππων, στο επι-

ταγμένο από τους κατακτητές νεωλκείο, έγινε δυνατή η ανέλκυση πλοίων με απόβαρο μέχρι και 1200 τόνους.

Οι μεγαλύτεροι γιοι του, ο Χρήστος και ο Νικόλαος, που έμαθαν την τέχνη του караβομαραγκού κοντά του, εργάστηκαν ως βοηθοί του για πολλά χρόνια και ειδικεύτηκαν στην κατασκευή ξύλινων σκαφών μέχρι 50 τόνων. Το έτος 1938 ο πατήρ Μπλέκας αποσύρθηκε από την εργασία για λόγους υγείας και για μικρό χρονικό διάστημα εγκαταστάθηκε στο Λιτόχωρο, κατά σύσταση των γιατρών. Στις 19-10-1942 ο Γεώργιος Μπλέκας πνίγηκε στην περιοχή Περαίας, κοντά στο σημερινό αεροδρόμιο, όταν η βάρκα του, με την οποία ξανοίχτηκε στη θάλασσα, έπεσε σε θαλασσοταραχή. Μετά τον θάνατό του η επιχείρηση ως νεωλκείο (ανέλκυση, συντήρηση-επισκευή πλοίων, καθέλκυση) μπήκε σε συνεχή ανοδική πορεία ανάπτυξης. Μετατράπηκε σε ομόρρυθμη εταιρεία με συνεταιίρους τους γιους του Νικόλαο, Θεόδωρο, Αλέξανδρο και τη σύζυγό του Μαρία. Από το 1950 μόνιμος συνεργάτης της επιχείρησης έγινε ο εξάδελφός τους Θεόδωρος Παπαχρυσάφης, γιος της αδελφής της μητέρας τους, Μελπομένης Τσιτσιού.

«Οι Γερμανοί στην Κατοχή είχαν επιτάξει το ναυπηγείο μας. Ήθελαν όμως να βγάζουν και μεγαλύτερα πλοία. Γι' αυτό και έσκαψαν τον βυθό με βυθοκόρο. Συνάντησαν όμως ένα πέτρωμα, γι' αυτό και έβαλαν δυναμίτες. Ανατίναξαν ένα κομμάτι πέτρας και το έκαναν κατά 30-40 πόντους βαθύτερο, ώστε να πλησιάζουν περισσότερο τα σκάφη με μεγάλο βύθισμα. Όλα τα μπάζα τα μετέφεραν παραπέρα και έτσι έγινε ένα νησάκι, γύρω στα 80 τ.μ....», θυμάται ο Αλέξανδρος Μπλέκας.

Σταδιακά, μέχρι τη δεκαετία του '70, το θαλάσσιο πρόσωπο της Θεσσαλονίκης άλλαξε. Οι διαδοχικές επιχωματώσεις και τα μπλόκια εξαφάνισαν τους κολπίσκους, τα ακρωτήρια και τους όρμους. Η έμπληση της θάλασσας με τις επεκτάσεις και οι αλλαγές στα ενδότερα αφάνισαν το προηγούμενο πρόσωπο της παραλίας. Η επέκταση και ο εκσυγχρονισμός της παραλιακής ζώνης, μετά το 1966, από την περιοχή του Λαο-γραφικού Μουσείου μέχρι το σημερινό Ποσειδώνιο Αθλητικό Κέντρο, οδήγησαν στη μετεγκατάσταση του ναυπηγείου στις αρχές του 1968 σε ενοικιαζόμενο οικόπεδο στο έκτο χιλιόμετρο της Θεσσαλονίκης – Λεωφόρου Γεωργικής Σχολής, στάση Ξηροπήγαδο, μετά την Ανωτέρα Σχολή Πολέμου. Η τεχνολογία και η πρόοδος στον τομέα των ναυπηγικών εργασιών σιγά-σιγά εισήλθε σε νέα εποχή και έκαναν την εμφάνισή τους κατασκευαστικές εταιρείες μικρών σκαφών αναψυχής, κότερων, πολυεστερικών σκαφών, παντός τύπου μικρών αλιευτικών σκαφών και κατασκευής-επισκευής χαλύβδινων σκαφών. Στις δεκαετίες αυτές ονομαστά ήταν στη Θεσσαλονίκη και τα ναυπηγεία των αδελφών Χωματά και Βαρδουλάκη, τα οποία λειτουργούσαν ανταγωνιστικά στο επιχειρηματικό αυτό πεδίο. Στην επιχείρηση των αδελφών Μπλέκα, που αναπτύχθηκε στον καινούργιο αυτό χώρο περαιτέρω, αλλά πάντοτε ως νεωλκείο, εισήλθαν το έτος 1984 δύο νέοι συνεταιίροι, στους οποίους μεταβιβάστηκε τελικά το ποσοστό των αδελφών Μπλέκα, στο τέλος του 1987.

Λιτόχωρο και ναυπηγοεπισκευαστική επιχείρηση Μπλέκα. Οι αδελφοί Ανδριά, Βλαχόπουλου, Γκουντέλια, Καφάλη, Καρπώνη, Κούκουλη, Μαρούκη, Μαύρου,

Πατσαρίκα, Πλέσα, Σδούγκου, Τσίντζα και Τσίντσιφα αλλά και οι Ν. Κλιγγόπουλος, Ε. Παπαδημητρίου, Γ. Ρέμπελος, Γ. Τσιτσιλίκας, Ε. Τσιτσιλίκας, Γ. Τσουκανάρας, Α. Φαρμάκης και Καραφέργιας είναι μερικοί μόνο από τους Λιτοχωρίτες πλοιοκτήτες που επισκεύασαν τα εμπορικά πλοία τους στο νεωλκείο των αδελφών Μπλέκα, κατά τα τελευταία χρόνια της λειτουργίας του. Αναφέρονται και μερικά χαρακτηριστικά ονόματα Λιτοχωρίτικων πλοίων, όπως προκύπτει από τα αρχεία της επιχείρησης: «Άγιος Παντελεήμων», «Δόξα», «Π/Κ Μιχαήλ», «Νίκη», «Ουρανία», «Παναγία», «Στρατής», «Αθανάσιος», «Άμμωνας Δίας», «Αργώ», «Βασίλειος», «Έμιλυ», «Ελληνικός Βορράς», «Ερμής», «Καίτη», «Καπετάν Κωνσταντής», «Κατερίνα», «Μαριλένα», «Πολυχρόνης», «Ραφαήλ» και «TRIANCA». Τόσο κατά τη χρυσή εποχή των ιστιοφόρων αλλά και στα χρόνια που ακολούθησαν – από τα τέλη της δεκαετίας του '20 – με την εμφάνιση και επικράτηση των πετρελαιοκίνητων караβιών, η ναυτική κοινότητα του Λιτοχώρου προτιμούσε την επιχείρηση του Μπλέκα. Ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα στοιχεία και οι μνήμες των δεκαετιών '60 και '70, οπότε πολλοί Λιτοχωρίτες ναυτικοί έγιναν πλοιοκτήτες και πλοίαρχοι στα καινούργια σιδερένια μοτορσίπς (Μ/Σ), που αντικατέστησαν τα πετρελαιοκίνητα.

Ο Νικόλαος Κλιγγόπουλος, γεννημένος το 1919, πλοίαρχος και πλοιοκτήτης είναι παραστατικός στην αφήγησή του: «Η σταδιακή και συνεχής ανάπτυξη της επιχείρησης ήταν αποτέλεσμα της προσωπικής εργασίας των αδελφών Μπλέκα. Το ναυπηγείο ήταν οικογενειακό, ήταν το πρώτο, το μεγαλύτερο, το πιο

νοικοκυρεμένο, το καλύτερο από τεχνικής πλευράς. Οι αδελφοί Μπλέκα ήταν άνθρωποι εξυπηρετικοί, κοινωνικοί, αξιοπρεπείς και εργατικοί. Λόγω της κοινής καταγωγής – και της αμοιβαίας κατανόησης – αλλά και λόγω των προσωπικών σχέσεων, οι Λιτοχωρίτες πλοιοκτήτες επισκεύαζαν τα πλοία τους μόνο στο ναυπηγείο τους».

(Για τη συγγραφή του παρόντος άρθρου χρησιμοποίησα στοιχεία και πληροφορίες που μου παραχώρησαν ο Αλέξανδρος Μπλέκας και ο γιος του Γεώργιος.)

ΦΟΡΕΙΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

**Η ετήσια εορτή του Συλλόγου των εν Θεσσαλονίκη
Λιτοχωριτών προς τιμήν του προστάτη
αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω (1952-1963)**

Ο «Σύλλογος των εν Θεσσαλονίκη Λιτοχωριτών» ιδρύθηκε το 1934 από τους επικεφαλής της παροικίας, προκειμένου να διατηρηθεί η συνοχή και να ενδυναμώσουν οι σχέσεις που είχαν οι παλαιότεροι μεταξύ τους. Ο Σύλλογος, ως εκφραστής της παρουσίας και των συμφερόντων της παροικίας, ανέλαβε να διατηρήσει και αναπτύξει τους αδελφικούς δεσμούς, να συντονίσει την παρουσία των Λιτοχωριτών στην κοινωνία της Θεσσαλονίκης, να διατηρήσει τις σχέσεις με την γενέτειρα και να συμπαρασταθεί σε άτομα και φορείς που χρειάζονταν ηθική ή υλική βοήθεια. Καθώς ο χρόνος κυλά φέρνοντας μαζί του σημαντικές αλλαγές στον γενικότερο τρόπο ζωής και στα ήθη, ο Σύλλογος και η παροικία πορεύθηκαν στο χρόνο και στον τόπο της Θεσσαλονίκης με λαμπρότητα και καθαρότητα, ξεχώρισαν μέσα στη μεγάλη πόλη και διατήρησαν συνεχώς ακατάλυτους δεσμούς με τη γενέτειρα.

23 Ιανουαρίου. Πανήγυρις, εορτή και μνήμη του αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, προστάτη και παραστάτη του Λιτοχώρου και των απανταχού Λιτοχωριτών. Πολύ νωρίς ο άγιος Διονύσιος και το ομώνυμο μοναστή-

ρι καθιερώθηκαν στη συνείδηση των πιστών ως ακοίμητοι φρουροί της Ορθόδοξης παράδοσής μας, δηλαδή της αδιάσπαστης πολιτιστικής κληρονομιάς αιώνων. Εθνική συνείδηση και ταυτότητα, γράμματα και γλώσσα, επαναστάσεις και αντίσταση, πνευματική, ηθική και πολιτιστική καταξίωση, είναι το ιερό θησαύρισμα για ολόκληρο το Λιτόχωρο.

Για τον Σύλλογο των εν Θεσσαλονίκη Λιτοχωριτών η τιμή και ο εορτασμός της ημέρας του αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, στις 23 Ιανουαρίου κάθε έτους, δεν είναι απλά έθιμο, συνήθεια και «υποχρέωση», αλλά τα απαύγασμα των αισθημάτων λατρείας, σεβασμού και αγάπης προς τον άγιο. Ο εορτασμός της μνήμης του πολιούχου και προστάτη της γενέτειρας, δίνει την ευκαιρία για διέγερση του υπέροχου κοινού αισθήματος που συνδέει με την ιδιαίτερη πατρίδα, είναι ευκαιρία για το αντάμωμα των μελών της παροικίας των Λιτοχωριτών και την ανανέωση των αδελφικών δεσμών της κοινής καταγωγής. Εδώ και δεκαετίες, ο Σύλλογος συγκεντρώνει κατ' έτος τα μέλη, τους φίλους και τους πιστούς σ' αυτή την όμορφη συνάθροιση για να τιμήσει και να εορτάσει τον προστάτη άγιο Διονύσιο.

1952-1963. Χρόνια δημιουργίας

Στη διάρκεια της δεκαετίας του '40, εξαιτίας της Κατοχής και κυρίως του Εμφυλίου πολέμου, πολλοί Λιτοχωρίτες εγκατέλειψαν το χωριό και μετανάστευσαν στη Θεσσαλονίκη. Έτσι η παροικία ανανεώθηκε και εμπλουτίστηκε με νέο αίμα από τις οικογένειες των ναυτικών που εγκαταστάθηκαν στη Θεσσαλονίκη, όπως επίσης και πλήθους οικοδόμων. Γρήγορα, τα μέλη της πα-

ροικίας διακρίθηκαν σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας και με το έργο και τη συμπεριφορά τους ανέβασαν τη γενέτειρα στα ύψη της εκτίμησης όλης της κοινωνίας της Θεσσαλονίκης. Τα κρίσιμα, όμως, χρόνια τα δεκαετίας του '40 ήταν καταλυτικά και για τη λειτουργία του Συλλόγου των εν Θεσσαλονίκη Λιτοχωριτών. Την ολοκληρωτική χαλάρωση του Συλλόγου ακολούθησε η αδρανοποίηση και ο παροπλισμός του, που είχε ως αρνητική συνέπεια την αδυναμία των χιλιάδων μελών της παροικίας να εκδηλωθούν και να εκπροσωπηθούν μέσα από ένα συλλογικό όργανο έκφρασης, προβολής και προστασίας.

Στις αρχές του 1952 άτομα προοδευτικά, πρωτοπόρα, τολμηρά και δραστήρια ανέλαβαν την πρωτοβουλία και ευθύνη να επαναδραστηριοποιήσουν τον Σύλλογο. Το εγχείρημά τους είχε το πλεονέκτημα της στήριξης από την πληθώρα των Λιτοχωριτών που κατοικούσαν στην πόλη και το μειονέκτημα ότι έπρεπε να ξεπεραστεί και να αλλάξει το κλίμα και η κρίση που επικρατούσε στα δύσκολα εκείνα μετεμφυλιακά χρόνια. Την 28-5-1952 ο Σύλλογος επανεργοποιήθηκε στο φυσικό του χώρο, την περιοχή Παπάφη και Αγίας Τριάδας, διατηρώντας από την αρχή γραφεία στην οδό Μπιζανίου. Στην περιοχή αυτή με τον καιρό δημιουργήθηκε μια συμπαγής παροικία και παρουσία, ένα άλλο Λιτόχωρο, που, παρά τα χρόνια που πέρασαν, διατηρείται μέχρι σήμερα. Τα πρώτα χρόνια η προσφορά, το έργο και οι δραστηριότητες του Συλλόγου των εν Θεσσαλονίκη Λιτοχωριτών ήταν πλουσιότατες, πολυποίκιλες και ουσιαστικές σε όλους τους τομείς. Τα αναντίρρητα αισθήματα λατρείας στον πολιούχο Άγιο Διονύσιο τον

εν Ολύμπω, επιβεβαιώνουν τις σχέσεις και τους δεσμούς παροικίας και Λιτοχώρου. Αμέσως μόλις επαναλειτούργησε ο Σύλλογος, οι άνθρωποί του προγραμματίσαν και μερίμνησαν για τον εορτασμό της μνήμης του αγίου Διονυσίου.

23 Ιανουαρίου 1953, Παρασκευή

23 Ιανουαρίου 1954, Σάββατο

23 Ιανουαρίου 1955, Κυριακή

23 Ιανουαρίου 1956, Δευτέρα

Τα πρώτα χρόνια η εορτή τελούνταν πάντα στις 23 Ιανουαρίου, ανεξαρτήτως του γεγονότος ότι η ημέρα ήταν καθημερινή. Εκτός από τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου, στην εορτή έπαιρναν μέρος και οι εκατοντάδες οικογένειες από τις οποίες αποτελούνταν η προοδευτική παροικία των Λιτοχωριτών Θεσσαλονίκης, πλήθος φίλων αυτών και πολλοί επίσημοι. Ο Σύλλογος, με την καθιερωμένη ωραία συνήθειά του την οποία ακολουθούσε πιστά, εόρταζε κατ' έτος τη μνήμη του αγίου Διονυσίου του Ολύμπου διατηρώντας ζωντανές και καλλιεργώντας τις παραδόσεις της ενδόξου ιδιαίτερας πατρίδας της πολυπληθούς και φιλοπροόδου παροικίας των Λιτοχωριτών. Σύμφωνα με το πρόγραμμα, το πρωί τελούνταν πανηγυρική θεία λειτουργία μετ' αρτοκλασίας στον Ιερό ναό αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου. Στο Ναό, ειδικά για την ημέρα αυτή, υπήρχε και τμήμα λειψάνων του αγίου που είχε μεταφερθεί από το Μετόχι(Σκάλα) του Λιτοχώρου. Μετά τη θεία λειτουργία το Διοικητικό Συμβούλιο τελούσε δεξίωση τω μελών και φίλων της παροικίας σε αίθουσα του 30ου Δημοτικού Σχολείου της Θεσσαλονίκης, γνωστό και ως σχολείο «Τσιγαλίδη», στην

οδό Περδίκια, πολύ κοντά στον Ι. Ν. του αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου. Στο Σχολείο αυτό υπηρετούσε ως δάσκαλος και αργότερα ως διευθυντής ο Πατσαρίκας Ιωάννης. Στους καλεσμένους προσφέρονταν γλυκά, ποτό κλπ και κατά την αναχώρηση γινόταν διανομή άρτου. Ο πρόεδρος του Συλλόγου έκανε την προσφώνηση και τον χαιρετισμό, αλλά για πρώτη φορά από την 23-1-1956 άρχισε και η εκφώνηση του πανηγυρικού της ημέρας από ένα μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου. Το 1956 ομιλητής ήταν ο Βλαχόπουλος Γρηγόριος.

20 Ιανουαρίου 1957, Κυριακή

Ήταν η μοναδική φορά που η ετήσια εορτή της μνήμης του αγίου Διονυσίου εορτάστηκε πριν την 23ην Ιανουαρίου. Χάρη στη μεγάλη δραστηριότητα του Συλλόγου, τα χιλιάδες μέλη της παροικίας Λιτοχωριτών Θεσσαλονίκης με την ομόνοια, αλληλεγγύη και συνεργασία τους κατόρθωσαν να διατηρήσουν τη συνοχή και άρρηκτο τον δεσμό τους με την ιδιαίτερη πατρίδα, την Ολύμπια γενέτειρά τους, το Λιτόχωρο, συμβάλλοντας αποφασιστικά στην πρόοδο και την εκτίμησή τους από την κοινωνία της Θεσσαλονίκης. Το πρωί τελέστηκε η πανηγυρική θεία λειτουργία μετ' αρτοκλασίας στον Ιερό Ναό του αγίου Ιωάννου Χρυσοστόμου, όπου είχαν μεταφερθεί λείψανα του αγίου από το Μετόχι της Σκάλας Λιτοχώρου. Ακολούθως, όλοι μετέβησαν στην αίθουσα του μεγάρου της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών (ΕΜΣ), όπου τους δεξιώθηκαν τα μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου του Συλλόγου, με επικεφαλής τον πρόεδρο. Εν συνεχεία, μετά τις προσφωνήσεις και τον χαιρετισμό του προέδρου, η μικτή χορωδία νέων και νεανίδων της παροικίας υπό την διεύθυνση του δα-

σκάλου Βλαχοπούλου Γρηγορίου, εκτέλεσε πλούσιο καλλιτεχνικό πρόγραμμα με δημοτικά τραγούδια του Λιτοχώρου. Η εμφάνιση της νεοσύστατης χορωδίας του Συλλόγου ήταν γεγονός μοναδικό για την εκδήλωση. Με τη σειρά παρουσιάστηκαν: Απολυτίκιον αγίου Διονυσίου – Εσ' ήλιε μου (Μπελίτικος) – Το άστρο της αυγής – Ο Ζήδρος – Όλα τα πουλάκια – Καμάρα στο γυαλό – Καπετάν Ζήδρος – Προσευχή – Εθνικός Ύμνος. Τον πανηγυρικό της ημέρας εκφώνησε ο Βλαχόπουλος Γρηγόριος.

26 Ιανουαρίου 1958, Κυριακή

Στην ετήσια εορτή του Συλλόγου των Λιτοχωριτών Θεσσαλονίκης προσκλήθηκαν και παρέστησαν πολλοί επίσημοι. Τη μνήμη του προστάτη της γενέτειρας των μελών, αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω, τίμησαν με την παρουσία τους ο Μητροπολίτης Κίτρους, ο Νομάρχης και ο Διευθυντής της Νομαρχίας Πιερίας, ο πρόεδρος της Κοινότητας Λιτοχώρου, ο Αστυνόμος Λιτοχώρου, οι Διευθυντές των Σχολείων Λιτοχώρου, ο πρόεδρος της Ένωσης Γεωργικών Συνεταιρισμών, το Διοικητικό Συμβούλιο της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών και ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης. Το πρωί τελέστηκε πανηγυρική θεία λειτουργία μετ' αρτοκλασίας στον Ιερό Ναό αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου και μετά στην αίθουσα της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών (ΕΜΣ) το Διοικητικό Συμβούλιο πραγματοποίησε μια άριστα οργανωμένη και θαυμάσια σε εκτέλεση εκδήλωση, που αποτέλεσε γεγονός στα χρονικά της μακεδονικής πρωτεύουσας. Το πρόγραμμα της νεανικής μικτής χορωδίας του Συλλόγου ήταν το εξής: Απολυτίκιον αγίου Διονυσίου – Καμάρα στήνω – Ο στεναγμός της κόρης – Κόψε κλωνί

– Η Ξανθομαλλούσα – Καπετάν Ζήδρος – Χορεύουν τα κλεφτόπουλα – Ορατόριον.

25 Ιανουαρίου 1959, Κυριακή

Μετά τη θεία λειτουργία μετ' αρτοκλασίας στον Ιερό Ναό αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, όλα τα μέλη και οι φίλοι μετέβησαν την 11.30 π.μ. στην αίθουσα του μεγάρου της Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών, όπου τους δεξιώθηκε το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου με επικεφαλής τον πρόεδρο Κοκκώνη Αθανάσιο. Το πλούσιο πρόγραμμα της εορτής ήταν αφιερωμένο στον Λιτοχωρίτη ναυτικό.

Α' Μέρος

- Προσευχή, που συνέταξε ο πρόεδρος του Συλλόγου και απήγγειλε η Μαρούκη Ν. Ελένη, συνοδεία της υπό του αντιπροέδρου του Συλλόγου Βλαχοπούλου Γρηγορίου χορωδίας νέων και νεανίδων της παροικίας.

- Το τροπάριον του αγίου Διονυσίου, που έψαλε η χορωδία.

- Ο εόρτιος χαιρετισμός και πανηγυρικός από τον γραμματέα του Συλλόγου Παπανικολάου Ιωάννη.

Β' Μέρος

- Ύμνος αφιερωμένος στο Λιτόχωρο, τον οποίον συνέθεσε επίσης ο πρόεδρος του Συλλόγου και απήγγειλε η Τσίντσιφα Γ. Τζένη.

- Η μονωδία «Υπό το φως της σελήνης», που απήγγειλαν οι Βλαχοπούλου Γρ. Ολυμπία και Βλαχοπούλου Ζ. Ρία.

- Διάφορα δημοτικά τραγούδια του Λιτοχώρου, που τραγούδησε η χορωδία και ερμήνευσε (εξήγησε) ο σύμβουλος Τσιώνας Νικόλαος (Λάκης).

- Το ποίημα «Αηλιάς στη θάλασσα», επίσης του Κοκκώνη Αθανασίου, που απήγγειλε η Μαρούκη Ν. Ελένη.

- Το ποίημα «Γέρο Δήμος», που απήγγειλε η Βλαχοπούλου Ολυμπία.

▪ Εθνικός Ύμνος, που έφαλε η χορωδία και έκλεισε το πρόγραμμα.

Ο λαμπρός Σύλλογος δέχθηκε τα θερμά συγχαρητήρια των προσκεκλημένων τόσο για το ωραίο πατριωτικό και θρησκευτικό πρόγραμμα όσο και για τους εκτελεστές του, ιδιαίτερα τη μικτή χορωδία και τις απαγγελίες. Ξεχωριστή εντύπωση προκάλεσε η επίδοση του προέδρου του Συλλόγου Κοκκώνη Αθανασίου στην τέχνη και τη μουσική, καθόσον το μεγαλύτερο μέρος του προγράμματος κάλυψαν ποιήματα, ύμνοι και ευχές που συνέταξε ο ίδιος. Κατά την αποχώρηση έγινε η διανομή του καθιερωμένου άρτου. Ολόκληρο το πρόγραμμα μεταδόθηκε απευθείας από τον Ραδιοφωνικό Σταθμό Θεσσαλονίκης.

24 Ιανουαρίου 1960, Κυριακή

Εξαιρετική επιτυχία σημείωσε η ετήσια εορτή του Συλλόγου Λιτοχωριτών Θεσσαλονίκης στη μνήμη του πολιούχου της γενέτειρας αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω. Κατά τα καθιερωμένα το πρωί τελέστηκε η θεία λειτουργία στον Ιερό ναό του αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου. Ακολούθως, το Διοικητικό Συμβούλιο δεξιώθηκε τους χίλιους εορταστές, φίλους και τα μέλη της παροικίας στην αίθουσα του Στρατιωτικού Θεάτρου, όπου παρουσιάστηκε πρόγραμμα με τα χρώματα της ιδιαίτερης πατρίδας.

Α' Μέρος

▪ Προσευχή, γραμμένη από τον πρόεδρο του Συλλόγου Κοκκώνη Αθανάσιο και απαγγελία από την Μαρούκη Ελένη.

▪ Το απολυτίκιον του αγίου Διονυσίου, που έφαλε η υπό τον Βλαχόπουλο Γρηγόριο χορωδία.

▪ Χαιρετισμός του προέδρου, ο οποίος μεταξύ των άλλων τόνισε την ανάγκη αποκτήσεως στέγης του Συλλόγου. Είπε, χα-

ρακτηριστικά, «είναι εντροπή ο Σύλλογος με τόσην δράσιν, αντιπροσωπεύων μίαν πολυπληθή παροικίαν, να στερείται στέγης» και έκαμε «θερμήν έκκλησιν προς τους οικονομικούς παράγοντας της παροικίας, όπως συνεισφέρουν δια τον ως άνω σκοπόν, μιμούμενοι το παράδειγμα του μεγάλου πατριώτου Αστερίου Μπόντη, ο οποίος προσέφερε 500 δραχμάς».

- Ο πανηγυρικός της ημέρας, από τον δάσκαλο Κατσαμάκα Δημήτριο, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου, ο οποίος αναφέρθηκε στο βίο του εορταζομένου αγίου Διονυσίου και τη δράση των Λιτοχωριτών κατά τους απελευθερωτικούς αγώνες του έθνους.

Β' Μέρος

- Το ποίημα «Αηλιάς στη θάλασσα», γραμμένο από τον πρόεδρο, το οποίο απήγγειλε η Τσίντζιφα Γ. Τζένη.

- Το τραγούδι «Στη γαλήνη σου ξαστεριά», δυωδία με τις αδελφές Ανδριά Κ. Μαίρη και Καίτη.

- Το ποίημα «Το γκρεμισμένο μοναστήρι», γραμμένο από τον πρόεδρο, το οποίο απήγγειλε η Μαρούκη Ν. Ελένη.

- Το τραγούδι «Στα ξένα τρέχω», το οποίο τραγούδησαν οι αδελφές Ανδριά και η Τζίντζα Καίτη.

- Δημοτικά τραγούδια του Λιτοχώρου, που τραγούδησε η υπό την διεύθυνσιν του δασκάλου Βλαχοπούλου Γρηγορίου, αντιπροέδρου του Συλλόγου, χορωδία των 35 νέων και νεανίδων της παροικίας και ερμήνευσε η Σταμούλη Γεωργία.

- Ο Εθνικός Ύμνος.

23 Ιανουαρίου 1961, Δευτέρα

23 Ιανουαρίου 1962, Τρίτη

Ανεξαρτήτως της καθημερινής, ο εορτασμός τελέστηκε την ημέρα της μνήμης του αγίου Διονυσίου. Μετά τη θεία λειτουργία μετ' αρτοκλασίας στον Ιερό Ναό αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου, οι προσκεκλημένοι μετέβησαν στην αίθουσα δεξιώσεων του Ναού, όπου το Διοικητικό Συμβούλιο πρόσφερε το παραδοσιακό κέρα-

σμα. Ακούστηκαν δημοτικά τραγούδια του Λιτοχώρου και τροπάρια από μαγνητοφωνημένη μετάδοση και εκφωνήθηκε μικρός πανηγυρικός. Από το Μετόχι (Σκάλα) του Λιτοχώρου είχαν μεταφερθεί λείψανα του αγίου Διονυσίου.

3 Φεβρουαρίου 1963, Κυριακή

Με εξαιρετική λαμπρότητα εορτάστηκαν ταυτόχρονα δυο επέτειοι, η απότιση τιμής στη μνήμη του αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω και η συμπλήρωση δεκαετίας (1952-1962) από της μεταπολεμικής ανασυστάσεως του Συλλόγου. Στην εκδήλωση παρέστησαν ο Νομάρχης και βουλευτές της Πιερίας, ο Δήμαρχος Θεσσαλονίκης, επιθεωρητές σχολείων, οι αρχές του Λιτοχώρου κλπ. Το πρωί τελέστηκε η θεία λειτουργία μετ' αρτοκλασίας στον Ιερό Ναό αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου και στη συνέχεια, την 11 π.μ., το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου Λιτοχωριτών Θεσσαλονίκης δεξιώθηκε τα μέλη και τους φίλους του στην αίθουσα του Στρατιωτικού Θεάτρου, όπου παρουσιάστηκε το πλούσιο καλλιτεχνικό πρόγραμμα της εορτής.

Α΄ Μέρος

- Προσευχή, που απήγγειλε η Μαρούκη Ν. Ελένη συνοδεία της υπό την διεύθυνσιν του Βλαχοπούλου Γρηγορίου μικτής χορωδίας.

- Το απολυτίκιον του αγίου Διονυσίου, που έψαλε η χορωδία.

- Ο πανηγυρικός της ημέρας εκφωνήθηκε από τον πρόεδρο του Συλλόγου Κοκκώνη Αθανάσιο με θέμα «Μία γόνιμος δεκαετία». «Εις τον λόγον του ανέφερε το επιτελεσθέν έργον του Συλλόγου από της επανασυστάσεώς του (1952) μέχρι σήμερον και τα μελλοντικά σχέδια του Συλλόγου, τα οποία συνίστανται εις την δημιουργίαν της Στέγης του Συλ-

λόγου, ως και την περαιτέρω τουριστική αξιοποίησιν της γενέτειράς του. Προς τούτο εκάλεσε το πολυπληθές ακροατήριο της παροικίας μας και ιδιαιτέρως τους οικονομικά ισχυροτέρους όπως συνδράμουν την προσπάθειαν αυτήν του Συλλόγου».

- Το ποίημα «Ο Αϊγιάννης ξανακτίστηκε», που απήγγειλε η Μαρούκη Ν. Ελένη.

- Δημοτικά τραγούδια του Λιτοχώρου, που τραγούδησε η υπό την διεύθυνσιν του αντιπροέδρου του Συλλόγου Βλαχοπούλου Γρηγορίου μικτή χορωδία νέων και νεανίδων της παροικίας και ερμήνευσε ο Πατσαρίκας Ιωάννης.

- Το ποίημα «Το πανηγύρι του Αηλιά», που απήγγειλε η Βλαχοπούλου Ζ. Τζένη.

Β' Μέρος

- Το σκετς με τίτλο «Η επιστροφή του ξενιτεμένου», που έπαιξαν οι Βλαχόπουλος Γρ. Λάκης και Αγγέλης Θωμάς και προξένησε μεγάλη εντύπωση στους ομογενείς εξ Αμερικής.

- Δημοτικά τραγούδια του Λιτοχώρου, που τραγούδησε η μικτή χορωδία.

- Το ποίημα «Το γκρεμισμένο μοναστήρι», το οποίο απήγγειλε η Μαρούκη Ν. Ελένη.

- Αναστάσεως προσδοκία (Ορατόριον), παρμένο από σκετς της Επανάστασης του Λιτοχώρου και του Ολύμπου στα 1878, γραμμένο από τον Κοκκώνη Αθανάσιο, μελοποιημένο από τον Νικήτα Κωστή, σε διδασκαλία του Νικολαΐδη Ιωσήφ ο οποίος διηύθυνε με εξαίρετο τρόπο τη μικτή χορωδία.

- Το ποίημα «Το χωριό μου», που απήγγειλε η Τσίτσιφα Γ. Τζένη.

- Ο Εθνικός Ύμνος, με τον οποίο έκλεισε η εορτή.

Κατά την αποχώρηση διανεμήθηκε άρτος. Τα ποιήματα, τα σκετς και το ορατόριο γράφτηκαν από τον πρόεδρο του Συλλόγου και αναφέρονται στην ιστορία του Λιτοχώρου.

Τα Διοικητικά Συμβούλια των ετών 1952-1963

Τα ζωηρά χειροκροτήματα των μελών και φίλων, στο τέλος κάθε εκδήλωσης, αφορούσαν και το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου, ο οποίος δεν έπαυσε να εργάζεται δραστήρια και να προσφέρει μεγάλες υπηρεσίες και στο Λιτόχωρο και στους εν Θεσσαλονίκη Λιτοχωρίτες. Η καρποφόρος δράση του ήταν παράδειγμα και σε άλλους... . Στον πίνακα που ακολουθεί αναγράφονται τα ονόματα των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου, με τη διευκρίνιση ότι η ανανέωση ή αλλαγή γινόταν κατ' έτος.

28-5-1952

Πρόεδρος Σισκόπουλος Ιωάν. Μέλη Κοκκώνης Αθ, Φαργκάνης Περ, Ολύμπιος Δημ, Κολωνιάρης Δημ, Κατσαμάκας Δημ, Πατσαρίκας Ιωάν, Βλαχόπουλος Γρ, Παπανικολάου Ιωάν.

1-2-1954

Πρόεδρος Κοκκώνης Αθ. Μέλη Φούντος Γεώρ, Πλαδής Ξεν, Κατσαμάκας Δημ, Πατσαρίκας Ιωάν, Βακλαβάς Οδ, Βλαχόπουλος Γρ, Παπανικολάου Ιωάν, Μπιμπλής Ιωάν.

30-1-1955

Πρόεδρος Κοκκώνης Αθ. Μέλη Φούντος Γεώρ, Παπανικολάου Ιωάν, Βλαχόπουλος Γρ, Κατσαμάκας Δημ, Πλαδής Ξεν, Λιότσας Γεώρ, Φαργκάνης Περ, Πατσαρίκας Ιωάν.

1-3-1956

Πρόεδρος Ολύμπιος Δημ. Μέλη Κοκκώνης Αθ. Παπανικολάου Ιωάν, Κολωνιάρης Δημ, Ελευθερίου Αστ, Σισκόπουλος Ιωάν, Καραδήμος Ευάγ, Βλαχόπουλος Ευάγ, Βλαχόπουλος Λάζ.

15-11-1956

Πρόεδρος Κοκκώνης Αθ. Μέλη Ζαχόπουλος Δημ, Βλαχόπουλος Γρ, Πλαδής Ξεν, Σισκόπουλος Ιωάν, Πατσαρίκας Ιωάν, Κατσαμάκας Δημ, Κολωνιάρης Δημ, Παπανικολάου Ιωάν.

19-3-1958

Πρόεδρος Κοκκώνης Αθ. Μέλη Βλαχόπουλος Γρ, Παπανικολάου Ιωάν, Πλαδής Ξεν, Πατσαρίκας Ιωάν, Κατσαμάκας Δημ, Σισκόπουλος Γεώρ, Τσιώνας Νικ, Πλέσσιας Γρηγ.

19-4 1959

Πρόεδρος Κοκκώνης Αθ. Μέλη Βλαχόπουλος Γρ, Παπανικολάου Ιωάν, Πλαδής Ξεν, Κατσαμάκας Δημ, Οικονόμου Ιωάν, Τσιώνας Νικ, Σισκόπουλος Γεώρ, Πλέσσιος Γρ.

19-3-1960

Πρόεδρος Σισκόπουλος Γεώρ. Μέλη Ελευθερίου Αστ, Τσιώνας Νικ, Βλαχόπουλος Γρ, Κατσαμάκας Δημ, Πλέσσιος Γρ, Οικονόμου Ιωάν, Μπόντης Βασ.

5-4-1961

Πρόεδρος Σισκόπουλος Γεώρ. Μέλη Ελευθερίου Αστ, Τσιώνας Νικ, Βλαχόπουλος Γρ, Κοκκώνης Αθ, Βακλαβάς Νικ, Κατσαμάκας Δημ, Πλέσσιος Γρ.

19-4-1962

Πρόεδρος Κοκκώνης Αθ. Μέλη Βλαχόπουλος Γρ, Παπανικολάου Ιωάν, Πλαδής Ξεν, Φτίκας Γεώρ, Πλέσσιος Γρ, Τσιώνας Νικ, Πατσαρίκας Ιωάν, Κατσαμάκας Δημ.

Επίλογος

23 Ιανουαρίου. Η τιμή, η μνήμη και ο εορτασμός της ημέρας του αγίου Διονυσίου του εν Ολύμπω εκ μέρους του Συλλόγου των εν Θεσσαλονίκη Λιτοχωριτών, έδωσε την ευκαιρία στην παροικία να κρατήσει τις όμορφες ιδιαιτερότητές της και να πάρει δύναμη να αντισταθεί στις προκλήσεις που απειλούν τη συνοχή, τα ήθη και τα έθιμά μας. Η εμμονή στα πάτρια και τις παραδόσεις είναι η απάντηση και αντίδραση του Συλλόγου στις σειρήνες της αλλοτρίωσης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς. Συνέγραφα την παρούσα μελέτη έχοντας τη βεβαιότητα ότι η γνώση του ιστορικού παρελθόντος και των επιτευγμάτων της παροικίας των Λιτοχωριτών στη Θεσσαλονίκη, είναι αφορμή να οπλιστούμε με υπερηφάνεια για τις αρχές και τις αρετές μας και να τις μεταλαμπαδεύσουμε στις νέες γενιές. Βοηθήματα χρησιμοποίησα τα πρακτικά συνεδριάσεων του Διοι-

κητικού Συμβουλίου του Συλλόγου, τις εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και Κατερίνης των ετών 1952-1963 και τις προφορικές μαρτυρίες των Κατσαμάκα Δημητρίου και Τσιώνα Νικολάου (Λάκη).

Το Ορατόριον «Αναστάσεως Προσδοκία» του Κοκκώνη Αθανασίου είναι το επισφράγισμα της προσφοράς του Συλλόγου στον πολιτισμό του Λιτοχώρου:

*Από των χειλέων μου με λαχτάρα βγαίνει
και προς Σε τον πλάστην μου ύμνος ανεβαίνει
το πρωί με την αυγή κι' όταν θα βραδυάση
για να σ' ευλογήση και να σε δοξάση.*

*Ύμνος που τονίζεται εις την προσευχή μου
από την καρδιά μου κι' από την ψυχή μου.
Ύμνος που ηδύνεται απ' το φως Σου εντός μου
απ' το φως Σου πούγινε η ελεές του κόσμου.*

*Φώτιζε το δρόμο μας και τα βήματά μας
προς τη νίκη σύρε τα και τη λευτεριά μας.
Κι ώσπου να τινάξωμε της σκλαβιάς το βάρος
στον αγώνα χάριζε δύναμι και θάρρος.*

*Θεέ των όλων Ύψιστε, ετούτη την ημέρα
που την γιορτάζ' ελεύθερα ο λαός μας πέρ' ως πέρα
μη μας τη σβύσης. Δίνε της γλυκειά ζωή αιώνια
γεμάτη εθνική ζωή και δύναμι κι' ομόνοια.*

ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗΣ ΣΤΟ ΛΙΤΟΧΩΡΟ

Οι πρόσφυγες κόμισαν από την Ανατολή στο Λιτόχωρο μεράκι, πειθαρχία και υπομονή, θάρρος, ενεργητικότητα και εργατικότητα και κυρίως νέες ιδέες. Έθεσαν και κράτησαν ανεξίτηλη τη σφραγίδα τους στην εκπαίδευση, στις τέχνες και τα γράμματα, στις επιστήμες, στην αγορά, στην κοινωνία και την πολιτική. Δυνάμωσαν το Λιτόχωρο και το ανά χείρας μικρό αφιέρωμα εξοφλεί χρέος τιμής, αποκαλύπτει καταστάσεις και οδηγεί στη λιτοχωρίτικη αυτογνωσία. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή του 1922, χάρη και στους πρόσφυγες, με την οικονομία κατεστραμμένη και την κοινωνία αναστατωμένη, το Λιτόχωρο και η Ελλάδα ανορθώθηκαν πάλι ηθικά και συνετέλεσαν το ειρηνικό τους έπος.

Λίγα ιστορικά στοιχεία

Ήδη από τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-1913 αρχίζει το ελληνικό προσφυγικό πρόβλημα και μεταξύ των ετών 1913-1919 χιλιάδες άνθρωποι από την Τουρκία, Βουλγαρία, Σερβία, Αλβανία και νότια Ρωσία αναγκάστηκαν να βρουν άσυλο στην Ελλάδα. Προηγούμενως είχαμε και άλλες μετακινήσεις, το 1906, όταν έγιναν συστηματικοί διωγμοί από τη Βουλγαρία, Ανατολική Ρωμυλία και τη Ρουμανία. Η μεγαλύτερη όμως μετακίνηση πληθυσμών έγινε κατά τη Μικρασιατική

καταστροφή το 1922 και μετά την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών από το 1923. Σύνολο 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες.

Σε μια Ελλάδα ηττημένη βαριά, η αποκατάσταση και εγκατάσταση των προσφύγων δημιούργησε σοβαρά δημογραφικά, οικονομικά, κοινωνικά και τεχνικά προβλήματα. Το πρόβλημα του συνόλου των δαπανών για την υγιεινή, διατροφή, τη στέγαση κλπ, καλύφθηκε από εξωτερικό και εσωτερικό δανεισμό. Οι πόλεις ήταν μικρές και η εγκατάσταση αστών προσφύγων προκαλούσε έκρηξη πληθυσμού, ανεργίας και προστριβών. Έτσι οι περισσότερες οικογένειες εγκαταστάθηκαν σε αγροτικούς οικισμούς, κυρίως καινούργιους, και βάφτισαν τα νέα τους χωριά με το όνομα των πατρίδων τους. Παράλληλα με τους αγροτικούς οικισμούς δημιουργήθηκαν και εκατοντάδες νέες προσφυγικές συνοικίες μέσα στις πόλεις. Το κράτος μέχρι το 1938 παραχώρησε στις χιλιάδες οικογένειες των προσφύγων εκατομμύρια στρέμματα καλλιεργήσιμης γης από κτήματα δημόσια, μουσουλμανικά, μοναστηριακά κλπ.

Η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ), που ιδρύθηκε, περάτωσε το έργο της μέσα σε επτά χρόνια (1923-1930). Το υψηλό κόστος της αποκατάστασης υπερκαλύφθηκε από τις μεγάλες ωφέλειες και τα πλεονεκτήματα που πρόσφεραν οι νέοι κάτοικοι στην εθνική οικονομία. Προώθησαν την παραγωγικότητα σε όλους τους κλάδους της οικονομίας (γεωργία, βιομηχανία, βιοτεχνία). Με πρωταγωνιστές τους πρόσφυγες ο ελληνισμός μετέτρεψε σε εθνική ευλογία την εθνική του τραγωδία.

Οι πρόσφυγες στο Λιτόχωρο

Στα 1922-1923 το Λιτόχωρο αποτελούσε μια ακμάζουσα ναυτιλιακή κοινότητα με το ναυτικό επάγγελμα να κυριαρχεί στον ανδρικό πληθυσμό. Ακολουθούσαν οι γεωργοί, ξυλοκόποι (υλοτόμοι), αγωγιάτες, κτηνοτρόφοι, οικοδόμοι και έμποροι. Οι γεωργικές εκτάσεις βρίσκονταν στην περιοχή του Βαρικού και της Πλάκας (ποτιστικά, ξηρικά), ενώ ο Βάλτος (Ελος Βαρικού) δεν είχε ακόμη αποξηρανθεί. Χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι το Λιτόχωρο αποτελούσε μια κωμόπολη με αμιγή (γηγενή) ελληνόγλωσσο χριστιανικό πληθυσμό και ότι στα διοικητικά του όρια, σε όλη τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας, δεν υπήρχαν τουρκικές (μουσουλμανικές) ιδιοκτησίες. Άλλο σημαντικό γνώρισμα της περιόδου αυτής είναι ότι δεν υπήρχαν αναγνωρισμένες και τυπικά κατοχυρωμένες κοινόχρηστες δημοτικές εκτάσεις.

Από τον Αύγουστο του 1922 και μετά άρχισαν να καταφθάνουν στην Ελλάδα, τη Μακεδονία και την Πιερία τα κύματα των προσφύγων από την κατεστραμμένη Μικρά Ασία, τον μαρτυρικό Πόντο, την Ανατολική Ρωμυλία κλπ. Πάνω από 20.000 αποκαταστάθηκαν στην Πιερία, που έγινε το ζεστό καταφύγιο, αναζήτησαν τη νέα τους πατρίδα και αποδύθηκαν στον ανελέητο αγώνα επιβίωσης, ύστερα από σειρά ανείπωτων δυσκολιών, δοκιμασιών και μαρτυριών. Εξαιτίας της βαθιάς προοδευτικότητάς τους, του εμπορικού και επιχειρηματικού πνεύματος και της αστείρευτης δυναμικότητάς τους, γρήγορα εξελίχθηκαν βασικοί μοχλοί της ανάπτυξης και της προόδου της Πιερίας.

Σύμφωνα με τον προγραμματισμό της Κεντρικής Επιτροπής Αποκαταστάσεως Προσφύγων, αυτοί που εγκαταστάθηκαν στο Λιτόχωρο προέρχονταν αποκλειστικά από τα δυτικά παράλια της Μικράς Ασίας. Τόσο η στατιστική εξέταση του πληθυσμού (4.187 κάτοικοι κατά την απογραφή του 1920) όσο και το κοινωνικό περιβάλλον (επαγγέλματα, οικονομία, έθιμα κλπ) προβάλλουν μια πραγματικά αξιόλογη κωμόπολη. Η ψυχραιμία της κοινωνίας του Λιτοχώρου απέναντι στο νέο στοιχείο και η εμπιστοσύνη στο καινούργιο για να το κάνουν αυτόματα δικό τους, είναι ενδεικτική του πνεύματος της αλληλεγγύης προς τους πρόσφυγες. Τα ονόματα αυτών που τελικά εγκαταστάθηκαν στο Λιτόχωρο είναι τα παρακάτω, λιγότερα από τις 40 οικογένειες που προέβλεπε ο αρχικός προγραμματισμός.

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
1	Αξατσίδης Δημήτριος	Δάσκαλος
2	Βογλίτσης Σταύρος	Γεωργός
3	Θωμαΐδου Αικατερίνη	Δασκάλα
4	Κοκκαλίδης Κων/νος	Οδοντοτεχνίτης
5	Κυριακίδης Αχιλλεύς	Μυλωθρός
6	Κυριακοπούλου Σμαρώ	Δασκάλα
7	Μυσιρλόγλου Απόστολος	Φαρμακοποιός
8	Μαστρογιάννης Δημήτριος	Καθηγητής
9	Ορφανίδης Θεοδόσιος	Έμπορος
10	Παγωνίδης Κων/νος	Γεωργός
11	Ποιμενίδης Δημήτριος	Καθηγητής
12	Δαδούλης Κων/νος	Οδοντίατρος
13	Φούντας Αναστάσιος	Έμπορος
14	Φούντας Σταύρος	Γεωργός
15	Υετίων Παναγιώτης	Δάσκαλος

Τα ονοματεπώνυμα αυτά αναφέρονται σε αρχηγούς οικογενειών και συνεπώς η έρευνα των δημοτολογίων του Λιτοχώρου θα δώσει περισσότερες πληροφορίες για την εξέλιξη της οικογενειακής τους κατάστασης. Γύρω στα 1919 πρώτος ήρθε και αποκαταστάθηκε στο Λιτόχωρο ο Σταύρος Βογλίτσης, ο οποίος μάλιστα παντρεύτηκε στην κωμόπολη. Μετά τους διωγμούς του 1922, ο ίδιος έγινε πόλος έλξης για τους συγγενείς και συμπατριώτες του από τα παράλια της Μικράς Ασίας. Πήγε στη Θεσσαλονίκη, αναζήτησε στους προσφυγικούς καταυλισμούς τους γνωστούς και συγγενείς και τους παρακίνησε να έρθουν στο Λιτόχωρο. Σε κάθε μικρασιατική οικογένεια η Κοινότητα παρεχώρησε οικόπεδο περίπου 600 τετραγωνικών μέτρων, προκειμένου να κτίσουν τα σπίτια τους. Τα οικόπεδα μοιράστηκαν συνεχόμενα σε δύο δρόμους: Πρώτον, απέναντι από το σημερινό Β΄ Δημοτικό Σχολείο, στην αριστερή πλευρά της οδού Αγίου Γεωργίου, με αρχή το οικόπεδο του Παναγιώτη Υετίωνα. Δεύτερον, στην αμέσως παράλληλη οδό της Αγίας Μαρίνης, στη δεξιά πλευρά, με αρχή το οικόπεδο του Σταύρου Βογλίτση. Η περιοχή αυτή με τον μικρό προσφυγικό συνοικισμό της ονομάστηκε άτυπα «Προσφυγικά», τοπωνύμιο που επέζησε ως τις μέρες μας. Σε αντίθεση με τους αγροτικούς προσφυγικούς οικισμούς της Πιερίας, όπου τα σπίτια που κτιζόνταν ήταν μικρά, ομοιόμορφα και με φθηνά υλικά, σύμφωνα με τα κριτήρια της υπηρεσίας Εποικισμού, στο Λιτόχωρο οι πρόσφυγες έκτισαν λιθόκτιστα σπίτια που «προβάλλουσι ως εξοχικοί πυργίσκοι με μεγαλοπρεπή θέαν».

Από τη διανομή γεωργικών κλήρων οι κατ' επάγγελμα γεωργοί ήταν φυσικό να ευνοηθούν περισσότερο. Στους πρόσφυγες του Λιτοχώρου παραχωρήθηκαν εκτάσεις καλλιεργήσιμης γης στη θέση Κουλούρι-Γυαλιά του Βαρικού, που ήταν η προέκταση μιας μουσουλμανικής ιδιοκτησίας της οποίας ο κύριος όγκος βρισκόταν στα διοικητικά όρια της Κατερίνης. (Πολλές τουρκικές ιδιοκτησίες και τσιφλίκια μετά το 1922 έγιναν ανταλλάξιμες περιουσίες και δόθηκαν στις ακτήμονες οικογένειες). Όσοι δήλωναν γεωργοί πήραν τριάντα στρέμματα χωράφι, οι αστοί πήραν λιγότερα στρέμματα. Τα χωράφια αυτά ήταν χέρσα αλλά εύφορα (αποδοτικά) και αξιοποιήθηκαν με τον προσωπικό κόπο και μόχθο των προσφύγων.

Ανταποκρίσεις εφημερίδων

Τα κείμενα που ακολουθούν είναι δημοσιευμένα σε εφημερίδες της Θεσσαλονίκης και παρατίθενται αυτούσια.

ΑΠΟ ΤΟ ΛΙΤΟΧΩΡΟΝ

ΛΙΤΟΧΩΡΟΝ. Νοέμβριος. – Από του παρελθόντος έτους υπό των ολίγων ενταύθα εγκατεστημένων προσφύγων έχει συμπληχθή προσφυγική ομάδα, της οποίας η δράσις πρέπει να εξαρθή δια τα πολλά, τα οποία εντός ολίγου σχετικώς χρονικού διαστήματος αφανώς αλλ' ασφαλώς έπραξε. Δυνάμεθα να τονίσωμεν ότι η φιλεργία και δραστηριότης του πρόσφυγος απεδείχθη, αφού και εις αυτά τα άγονα μέρη της υπαίθρου χώρας τόσαι γαίαι έχουν εκχερσωθή και τόσοι ανθηροί συνοικισμοί προβάλλουσι με την ελπίδα μιας καλύτερας αύριον.

Ένας λοιπόν από τους ωραιότερους συνοικισμούς του Λιτοχώρου. Σπήτια υψηλά και λιθόκτιστα, ως εκ του αφθονούντος ενταύθα λίθου, προβάλλουσι ως εξοχικοί πυργίσκοι με

μεγαλοπρεπή θέαν. Με τα ολίγα υλικά τα οποία παρεχώρησεν ο Εποικισμός, δι' ιδίων εξόδων και της καλής θελήσεως, οι ενταύθα ολίγοι πρόσφυγες κατώρθωσαν να περικοσμήσουν την ωραίαν κωμόπολιν μας, παρουσιάσαντες τέλειον πρότυπον συνοικισμού δια τον οποίον δικαίως καυχώνται.

Ἦδη ως πληροφορούμεθα πρόκειται οὗτος να υδρευθῆ, προς τον σκοπόν δε τούτον μεγάλοι σιδηροί σωλήνες έχουν φθάση ενταύθα, οίτινες εντός ολίγου θα διοχετεύσουν τα κρυστάλλινα και διαυγῆ νερά του Λιτοχώρου εις τον εν λόγω συνοικισμόν. Εἴθε τούτον να τον μιμηθούν και οι ἄλλοι.

ΦΑΩΝ

(ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΝΕΑ 5-12-1925)

ΑΠΟ ΤΟ ΛΙΤΟΧΩΡΟΝ

ΛΙΤΟΧΩΡΟΝ 25. – Εις την ενταύθα προσφυγικὴν ομάδα, ελήφθη προχθὲς ἔγγραφον του Εποικισμού Κατερίνης δια του οποίου ζητεῖται παρὰ των εδῶ εγκατασταθέντων προσφύγων ἡ ἔναρξις της καταβολῆς των προς αὐτόν χρεῶν των. Συνημμένως απεστάλησαν και ατομικαί ειδοποιήσεις αναγράφουσαι και το ποσόν το οποίον υποχρεοῦνται να καταβάλουσι οι πρόσφυγες μέχρι της 5 Μαΐου ε.ε. και το οποίον, θεωρούμενον πρώτη δόσις, κυμαίνεται ἀπὸ 300-700 δραχμάς. Ἡ τοιαύτη ἐνέργεια της Ε.Α.Π. και κατ' ἀκολουθίαν του Εποικισμού, μας φαίνεται ὅτι δεν θα φέρη το επιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα, την στιγμὴν που οι πρόσφυγες εγκαταλείψαντες και στέγην και κτηματικὴν περιουσίαν και το παν, μόλις ἠδυνήθησαν να περισυλλεγούν και ανακύφουν εκ της προ ολίγου ἀπελπιστικῆς και τραγικῆς θέσεών των.

Πλην τούτου, οι εδῶ πρόσφυγες συμπήξαντες τον συνοικισμόν των τελευταίως, ἤτοι το 1924-25, ἠναγκάσθησαν λόγω φυσικῶν συνθηκῶν να κτίσωσι λιθόκτιστα σπήτια, δια τα οποία ὄχι μόνον οικονομικῶς ἐξηντλήθησαν, ἀλλὰ και χρέη ἠναγκάσθησαν να συνάψωσιν εις ιδιώτας, μη κατορθώσαντες ἄλλο τι παρὰ να ἀποτελειώσωσιν ἀνά ἓν δωμάτιον εις το οποίον και ἐστεγάσθησαν. Δεν πιστεύομεν δε να μη εἶνε εις γνώσιν του Εποικισμού ὅτι πολλὰ σπήτια του συνοικισμού μας εἶναι καθ'

ολοκληρίαν ατελείωτα, άλλα μόνον με θεμέλια, άλλα μόνον κεραμιδωμένα και όλα σχεδόν εις την διάθεσιν των αγρίων χειμερινών μας ανέμων. Αυτά όλα τι άλλο αποδεικνύουν παρά την ανεπάρκειαν των προσφύγων μας; Δεν νομίζει λοιπόν ο Εποικισμός ότι θα είναι άδικον οι ταλαίπωροι αυτοί άνθρωποι, εκτός των πλείστων δυσχερειών των, να επιφορτισθούν και με το νέο αυτό χάρατσι, της καταβολής δηλ. του προς τον Εποικισμόν χρέους των.

Εις επιβεβαίωσιν των λεγομένων μας, μανθάνομεν ότι η προσφυγική ομάς, κατόπιν αποφάσεως ληφθείσης εν συνεδρία, απέστειλεν έγγραφον προς τον Υπουργόν της ανωτάτης διευθύνσεως των προσφύγων, δια του οποίου παρακαλεί αυτόν όπως διατάξη την αναστολήν της πληρωμής μέχρι ευθέτου καιρού. Και ημείς νομίζομεν ότι θα ήτο καλόν όπως τα τοιαύτα χρέη των προσφύγων συμφηφισθούν με το λαβείν αυτών και τούτο δι' εκείνους οίτινες έχουν εγκαταλελειμμένας περιουσίας, δια δε τους άλλους δοθή μία ικανή παράτασις, οπότε έχομεν την πεποίθησιν μόνοι των θα προβούν εις την εξόφλησιν των χρεών των.

Αλλά για όλα αυτά τι λέγει το ήδη εργαζόμενον Β^{ον} παμ-προσφυγικόν συνέδριον; Δεν θα ήτο καλόν ν' ασχοληθή λιγάκι και με το ζήτημα αυτό;

ΦΑΩΝ

(ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΝΕΑ 28-4-1926)

ΑΠΟ ΤΟ ΛΙΤΟΧΩΡΟΝ

ΠΕΡΙΕΡΓΟΙ ΜΗΝΥΣΕΙΣ

ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΙ ΓΗΓΕΝΕΙΣ

ΛΙΤΟΧΩΡΙΟΝ. – (Του ανταποκριτού μας). Οι παρευρεθέντες κατά την προχθεσινήν συνεδρίασιν του πταισματοδικείου, ασφαλώς θα εξεπλάγησαν με μερικές εκδικαζόμενας υποθέσεις. Μερικοί των εντοπίων είχαν μηνύσει διαφόρους συγχωρίους των πρόσφυγας ότι αφήκαν ανεπιτηρήτους τας όρνιθάς των, αίτινες δήθεν προυξένησαν ζημίας εις τας αμπέλους των. Αι τοιαύται μηνύσεις ήχησαν κακώς παρά τη δημοσία γνώμη, κριθέντος ότι ούτω παραβλάπτεται η αρμονική συμβίωσις γη-

γενών και προσφύγων. Η αρμονική συμβίωσις ενδείκνυται ως υπερτάτη ανάγκη, ταύτην δε θα επιφέρη η ορθοφροσύνη, έμπνευσιν της οποίας δεν αποτελούν αι προστριβαί που γεννούν αι ως άνω μηνύσεις.

Εις οφθαλμός
(ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ 3-4-1927)

ΛΙΤΟΧΩΡΟΝ

Κοινωνικά

Επί της Προεδρίας του Νικολάου Βασιλείου, κατόπιν διαταγής του τότε υποδιοικητού Κατερίνης, συνεστήθη δεκαετραμελής επιτροπή προς συλλογήν εράνων δια τας τότε αφικνουμένας οικογενείας των προσφύγων εν Λιτοχώρω. Ο έρανος διενηργήθη με διπλοτύπους αποδείξεις και εισεπράχθησαν άνω των έξι χιλιάδων δραχμών. Αι οικογένειαι δεν ήλθον. Και ερωτώμεν, τι έγιναν τα χρήματα, καθ' ότι τυγχάνω μέλος της επιτροπής. Τον λόγον έχει ο κ. Νομάρχης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΖΗΣΚΑΣ
(ΦΩΣ 7-10-1927)

Επίλογος

Στο Λιτόχωρο, στην πόλη του Ολύμπου, θεοί και άνθρωποι ήταν ανέκαθεν και πάντα στενά συνδεδεμένοι. Αυτός ο ιερός τόπος χώρεσε και ζέστανε τους ανθρώπους, δέχθηκε τους κυνηγημένους. Όλοι τους ήταν ευπρόσδεκτοι. Για την κοινωνία του Λιτοχώρου οι πρόσφυγες της Μικρασιατικής Καταστροφής δεν ήταν οι «ξένοι», οι «φερμένοι», οι «ανταλλάξιμοι». Η εγκατάσταση, η επιβίωση και στη συνέχεια η συμβολή και η συμμετοχή τους ήταν καθοριστική σε κάθε ανεξαιρέτως πτυχή της λιτοχωρίτικης ζωής.

ΟΙ ΕΚ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ ΜΑΘΗΤΕΣ ΣΤΟ ΠΑΠΑΦΕΙΟ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Για τα ορφανά παιδιά του Λιτοχώρου το Παπάφειο Ορφανοτροφείο υπήρξε και είναι το καταφύγιο που βρήκαν μέσα σ' αυτό στοργή, αγάπη και προστασία. Προσέφερε στέγη, τροφή, αγάπη, ασφάλεια, χωρίς κατένενα αντάλλαγμα. Παράλληλα διαπαιδαγωγούσε, μόρφωνε, κατάρτιζε τεχνικά τα παιδιά, προκειμένου αυτά να έχουν τα απαραίτητα εφόδια όταν εισέλθουν στην κοινωνία. Είναι γνωστή και περιφανής η προσφορά και το επίπεδο των μουσικών και των τεχνικών που απεφοίτησαν και διέπρεψαν στην κοινωνία του Λιτοχώρου και σε άλλα μέρη, εκπληρώνοντας τη βούληση και τα οράματα του Ιωάννη Παπάφη.

Οι εκ Λιτοχώρου απόφοιτοι μαθητές του Παπαφείου, χάριν αυτού του ευαγούς ιδρύματος, έμαθαν γράμματα, μουσική και τέχνες. Η χριστιανική πίστη, η αγάπη προς την πατρίδα, η πολύπλευρη μόρφωση και η εξειδίκευση σε ένα από τα εργαστήρια, υπήρξαν οι θεμελιώδεις βάσεις της εκπαίδευσής τους. Μ' αυτές τις αρετές γαλουχήθηκαν οι τρόφιμοι του ιδρύματος καθώς και τα λιτοχωρίτικα ορφανά παιδιά που, με την περίθαλψη, την υποστήριξη και την παροχή κατάλληλης αγωγής, ξαναγύρισαν στην κοινωνία έτοιμοι να αναλάβουν μια υπεύθυνη θέση, καλύπτοντας έτσι τις βιοτικές

ανάγκες της ζωής. Εκπαιδεύτηκαν στα υψηλού τεχνικού επιπέδου εργαστήριά του και ένας αριθμός ξυλουργών, επιπλοποιών, μουσικών, ραπτών, υποδηματοποιών, σιδηρουργών, μηχανοτεχνιτών και ηλεκτρολόγων είναι απόφοιτοι του Παπαφείου και αυτό αποτελεί τίτλο τιμής γι' αυτούς.

Ο μεγάλος εθνικός ευεργέτης Ιωάννης Παπάφης. Γεννήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1792 και το 1810 εγκαταστάθηκε στη Μάλτα που άκμαζε τότε το εμπόριο και η ναυτιλία, όπου και πέθανε το 1886. Απέκτησε τεράστια περιουσία και μεγάλη φήμη, ακόμη και στη Βρετανική διοίκηση της Μάλτας. Έχοντας έντονη εθνική συνείδηση βοήθησε πολλές φορές την πατρίδα που είχε την ανάγκη του. Ενίσχυσε το Τζάννειο Ορφανοτροφείο του Πειραιά, το Ορφανοτροφείο Χατζηκώστα και το Εθνικό Πανεπιστήμιο Αθηνών. Ίδρυσε το κεφάλαιο Παπάφης στη Μάλτα για να βοηθήσει τους νέους που ήθελαν να μεταναστεύσουν και έκανε πολλές δωρεές στα ελληνικά κοινοτικά καταστήματα και τα σχολεία της Θεσσαλονίκης. Ανυπολόγιστη όμως προσφορά υπήρξε για τη γενέτειρά του η ίδρυση του Παπαφείου Ορφανοτροφείου. Σύμφωνα με τη διαθήκη του κτίστηκε στην καρδιά της Θεσσαλονίκης το οικοδόμημα του ασύλου, το οποίο, σύμφωνα με το θέλημά του, ονομάστηκε «ΜΕΛΙΤΕΥΣ», χωρίς άλλο διακριτικό σημείο ή προσθήκη, από ευγνωμοσύνη προς τη δεύτερη πατρίδα του Μελίτη, όπως αλλιώς λεγόταν η Μάλτα, για να γίνονται δεκτά ορφανά άρρενα Ελληνόπουλα καταγόμενα από οποιοδήποτε μέρος, κατά προτίμηση όμως αυτά που γεννήθηκαν στη Θεσσαλονίκη και ανήκουν σε κάθε περίπτωση στην Ορθόδοξη Ελληνική εκκλησία. Επιθυμούσε η αγωγή να είναι τέτοια, ώστε να μπορούν τα ορφανά, όταν επανέρχονται στην κοινωνία, να κερδίζουν το φωμί τους με τίμια εργασία.

Σύντομη ιστορική ανασκόπηση του ιδρύματος. Το Παπάφειο Ορφανοτροφείο «ΜΕΛΙΤΕΥΣ» υπήρξε το καύχημα της Μακεδονίας, από την ίδρυσή του συνεισέφερε με κάθε

τρόπο στις επιτακτικές κοινωνικές και εθνικές μας ανάγκες και γι' αυτό η αρχική του χρήση πολλές φορές παραβλέφθηκε.

- Η τελετή της θεμελίωσης του οικοδομήματος έγινε το 1894 και οι εργασίες ολοκληρώθηκαν κατά τους πρώτους μήνες του 1903. Τον Οκτώβριο του 1903 εισήλθαν στο ίδρυμα οι πρώτοι τρόφιμοι.

- Το 1912 και 1913 χρησιμοποιήθηκε σαν στρατιωτικό νοσοκομείο και εκεί στις 5-3-1913 διαπιστώθηκε ο θάνατος του βασιλιά Γεωργίου του Α'. Τον Αύγουστο του 1914 επιτάχθηκε και πάλι για τη στέγαση στρατιωτικών μονάδων.

- Στο χρονικό διάστημα 1917-1919 χρησιμοποιήθηκε από το Αγγλικό Στρατηγείο Ανατολής, ενώ το 1921 στέγασε πάλι το στρατιωτικό νοσοκομείο. Τα έτη 1936-1938 χρησιμοποιήθηκε για τη στέγαση του Παθολογικού τμήματος του Δημοτικού Νοσοκομείου.

- Το 1940 στέγασε και πάλι το στρατιωτικό νοσοκομείο και κατά τη διάρκεια της κατοχής το γενικό Γερμανικό νοσοκομείο. Στη συνέχεια καταλήφθηκε από τον ΕΛΑΣ και τον Δεκέμβριο του 1944 εγκαταστάθηκε σ' αυτό το Αγγλικό στρατιωτικό νοσοκομείο.

- Το 1948 φιλοξένησε 4.650 παιδιά, θύματα του εμφυλίου πολέμου και από το 1948-1950 την παιδούπολη "Άγιος Γρηγόριος Παλαμάς".

- Το 1973 αποτελεί σημαντικό σταθμό στην ιστορία του ιδρύματος. Είναι η χρονιά που έκλεισαν τα εργαστήρια και το ορφανοτροφείο μετατράπηκε σε κέντρο παιδικής μέριμνας με σημαντικές διαφοροποιήσεις. Από το 1973 λέγεται «ΠΑΠΑΦΕΙΟ Κέντρο Παιδικής Μέριμνας Αρρένων Θεσσαλονίκης "Ο ΜΕΛΙΤΕΥΣ"».

Σ' αυτό το περιώνυμο ορφανοτροφείο τα ορφανά παιδιά του Λιτοχώρου βρήκαν στέγη και τροφή, πήγαν στο σχολείο, έπαιξαν και γνώρισαν εκατοντάδες άλλα παιδιά. Απόκτησαν καλές συνήθειες ατομικής καθαριότητας, υγιεινής, τρόπους συμπεριφοράς, πειθαρχίας

ατομικής και ομαδικής. Γνώρισαν δασκάλους παιδαγωγούς, τεχνίτες παιδαγωγούς, έμαθαν τραγούδια και προσευχές, είχαν την ευκαιρία να παίξουν ένα σωρό παιχνίδια, να γυμνάσουν το κορμί και να διευρύνουν το πνεύμα τους. Στο Παπάφειο οι λιτοχωρίτες μαθητές έμαθαν να ζουν με πολλά παιδιά, δέθηκαν μαζί τους, με κοινή ζωή τόσων ετών στα παιδικά τους χρόνια ένωσαν και ήταν αδέρφια της ζωής.

Το Παπάφειο ανέδειξε επιτυχημένους επαγγελματίες σε όλες τις τέχνες που μαθήτευσαν οι μαθητές. Οι απόφοιτοι τεχνίτες έβρισκαν εύκολα δουλειά στα εργαστήρια της πόλης. Πάνω από 5.000 καλοί πολίτες και οικογενειάρχες έχουν περάσει από το ίδρυμα και είναι υπερήφανοι γι' αυτό. Πέτυχαν στη ζωή και πολλοί διακρίθηκαν με μεγάλες επιτυχίες στις τέχνες, στη μουσική, στο ποδόσφαιρο και στα γράμματα. Η γνωστή μπάντα του Παπαφείου τροφοδότησε με επαγγελματίες μουσικούς τις μπάντες και ορχήστρες όλης της Ελλάδας (Ενόπλων Δυνάμεων, Δήμων, Κρατικές, Ωδεία, Συμφωνικές κλπ). Αρκετά παιδιά ασχολήθηκαν με το ποδόσφαιρο, που την εποχή εκείνη δεν ήταν επαγγελματικό. Εκείνο που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι πως, όπου κι αν στράφηκαν επαγγελματικά αυτά τα παιδιά του Λιτοχώρου, διακρίθηκαν για την εντιμότητά τους, την προσφορά στο συνάνθρωπο και το δημόσιο συμφέρον. Δικαίωσαν τη διαθήκη του Παπάφη.

Σήμερα οι Παπαφιώτες έχουν τον Μουσικογυμναστικό Σύλλογο αποφοίτων Παπαφείου Ορφανοτροφείου «Ο ΜΕΛΙΤΕΥΣ», με βασικό σκοπό την ομαλή αποκατάσταση και ένταξη στο κοινωνικό σύνολο των παιδιών που αποφοιτούν από το ίδρυμα. Παλαιότερα εξέ-

ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΚ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ
ΠΟΥ ΦΟΙΤΗΣΑΝ ΣΤΟ ΠΑΡΑΦΕΙΟ ΟΡΦΑΝΟΤΡΟΦΕΙΟ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΑΤΡΩ- ΝΥΜΟ	ΜΗΤΡΩ- ΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΦΟΙΤΗΣΗ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
1	Λεμόνας Νικόλαος	Αθανάσιος	Πελαγία	1904	1917-1922	Επιπλοποιός
2	Τσιτσέλας Μιχαήλ	Γεώργιος	Κατίνα	1909	1921-1929	Υποδηματοποιός
3	Γκίνος Κων/νος	Γεώργιος	Ελένη	1911	1921-1924	Ναυτικός
4	Φτίκας Νικόλαος	Κων/νος	Μαρία	1913	1922-1923	Ναυτικός
5	Πλεξίδας (Σκρέτας) Αθανάσιος	Χρήστος	Μαρία	1914	1923-1932	Γεωργός
6	Λεμόνας Θωμάς	Αθανάσιος	Πελαγία	1912	1923-1925	Επιπλοποιός
7	Παπαδιαμαντής Πούλιος	Ιωάννης	Ασημίνα	1918	1930-1937	Οικοδόμος
8	Ζιασιακόπουλος Αναστάσιος	Γεώργιος	Αγγελική	1922	1935-1937	Γεωργικές εργασίες
9	Σβάρνας Οδυσσεύς	Νικόλαος	Ελένη	1924	1937-1941	Αξιωματικός Μουσικού
10	Βλαχοπαναγιώτης Αθανάσιος	Νικόλαος	Κονδολιώ	1929	1939-1945	Εργάτης
11	Αΐνας Γεώργιος	Απόστολος	Ασημίνα	1935	1948-1953	Ηλεκτρολόγος
12	Στογιάννος Βασίλειος	Ηλίας	Ευρδίκη	1935	1949-1951	Μετατάστης Η.Π.Α.
13	Τζιάτζιος Ιωάννης	Γεώργιος	Ασημίνα	1936	1947-1954	Ναυτικός
14	Κάκαλος Αστέριος	Γεώργιος	Παρασκευή	1936	1950-1954	Μηχανοτεχνίτης
15	Γκέκας Γεώργιος	Νικόλαος	Ευαγγελία	1936	1947-1954	Εφαρμοστής
16	Κωφός Αστέριος	Νικόλαος	Σοφία	1938	1947-1956	Επιπλοποιός
17	Φρασιόλας Γεώργιος	Ιωάννης	Ευαγγελία	1939	1953-1957	Ηλεκτρολόγος
18	Γάβρης (Γαβρογεώργιος) Γεώργιος	Ιωάννης	Αικατερίνη	1939	1947-1952	Υπάλληλος ΔΕΗ
19	Ζωγράφος Ιωάννης	Νικόλαος	Αναστασία	1939	1954-1957	Ηλεκτρολόγος
20	Κουτρούλας Κων/νος	Αθανάσιος	Αγγελική	1944	1957-1962	Ξυλουργός
21	Φρασιόλας Ελευθέριος	Ιωάννης	Ευαγγελία	1945	1957-1962	Τεχνίτης ασανσέρ
22	Κωφός Ιωάννης	Νικόλαος	Σοφία	1945	1958-1959	Επιπλοποιός
23	Σκρέττας (Πλεξίδας) Νικόλαος	Αθανάσιος	Δήμητρα	1955	1967-1970	Κληρικός
24	Τσιμούρας Ιωάννης	Νικόλαος	Διονυσία	1959	1972-1976	Ζαχαροπλάστης
25	Τσιφρικός Κυριάκος	Βασίλειος	Μαρία	1963	1974-1975	Ταπετσήρης
26	Ευγενής Θωμάς	Αθανάσιος	Βασιλική	1967	1977-1979	Ναυτικός

διδαν τη μηνιαία εφημερίδα «ΜΕΛΙΤΕΥΣ», όπου αναφέρονταν οι δραστηριότητες, τα προβλήματα και οι επιτυχίες του συλλόγου και του ιδρύματος. Ο σύλλογος δημιούργησε τμήματα άθλησης που καλύπτουν πολλούς αθλητικούς τομείς, αλλά εκεί που διαπρέπει είναι η περφόρμανς μπάντα του Παπαφείου που έχει εμφανιστεί σε κοινωνικές εκδηλώσεις σε πολλά μέρη της Ελλάδας. Ο Κωνσταντίνος Κουτρούλας με εκφραστικό τρόπο δήλωσε: «Οι γενεές των ορφανών που ζουν, γεραίρουν τη μνήμη του ευεργέτου Ιωάννου Παπάφη που, δια μέσου του παιδαγωγικού ιδρύματος, συνετέλεσε στη διάπλαση ανθρώπων με υψηλό φρόνημα και ευγενείς κοινωνικούς προσανατολισμούς. Δεν λησμονούν ποτέ τους διδασκάλους τους, το μορφωτικό επιβλητικό σπίτι τους και τη φιλόστοργη φωλιά του Παπαφείου που αναπλήρωσε τη γονική στοργή».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Πακαλίδη Αντ., Αρχιμανδρίτου, Ο Ιωάννης Παπάφης και το Παπάφειο Ορφανοτροφείο «Ο ΜΕΛΙΤΕΥΣ», Θεσσαλονίκη 2005.

Πηγιού Μ., Οδοιπορικό μνήμης. Η ιστορική διαδρομή του Παπαφείου Ορφανοτροφείου «Ο ΜΕΛΙΤΕΥΣ», Θεσσαλονίκη 2006.

Τσακαλίδη Απ., Στο Παπάφειο άλλοτε και τώρα. Σας έφερα αυτό το παιδί..., Θεσσαλονίκη 2004.

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

Με τους εκ Λιτοχώρου μαθητές
στην Εκκλησιαστική Σχολή Αγίας Αναστασίας

Η Σχολή τους έδωσε γενναία θεολογική και κλασική παιδεία. Σ' αυτήν χρωστάνε το φως της γνώσης, την αλήθεια της πίστης και το εύ ζην. Στα διδακτικά έδρανα προσέγγισαν την κλασική γνώση και τη θεολογία. Κάτω από τους θόλους της Ιεράς Μονής μυήθηκαν στη λειτουργική ζωή. Άλλοι υπηρέτησαν ως λειτουργοί της εκπαίδευσης, άλλοι πλαισίωσαν τον δημόσιο και ιδιωτικό επαγγελματικό τομέα, όλοι τους αναδείχθηκαν άξια μέλη της κοινωνίας και δεν ξέχασαν την Εκκλησία. Πρόκειται για τους απόφοιτους της Εκκλησιαστικής Σχολής Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας της εν Χαλκιδική ομωνύμου Ιεράς Μονής.

Το Λιτόχωρο με την πλούσια και υποδειγματική του εκπαίδευση, με την Ορθόδοξη εκκλησιαστική παράδοση και τα χριστιανικά ήθη και έθιμα, ανταποκρίθηκε με μαθητές που φοίτησαν στη σχολή της Αγίας Αναστασίας. Είναι φανερό ότι τα βήματα των μικρών μαθητών από το Λιτόχωρο να σπουδάσουν στη Σχολή, οδηγήθηκαν από τη φήμη της ως φάρου της Ορθοδοξίας και του Ελληνισμού και από την πολυλειτουργικότητά της. Στην Εκκλησιαστική Σχολή της Αγίας Αναστασίας οι εκ Λιτοχώρου καταγόμενοι μαθητές βρήκαν την μεγάλη τροφή που τους προσέφερε διαμονή και διατροφή αλλά και

την περιρρέουσα καταλυτική ατμόσφαιρα της πνευματικής ζωής και παράδοσης που διαπότιζε τον ψυχικό τους κόσμο και ασκούσε υποβλητική επίδραση στη ζωή και τον χαρακτήρα τους.

Η μεγάλη Σταυροπηγιακή και Πατριαρχική Ιερά Μονή Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας, που βρίσκεται στα όρια των νομών Θεσσαλονίκης και Χαλκιδικής, ανάμεσα στις κωμοπόλεις Βασιλικών και Γαλάτιστας, έχει μακράιωνα ιστορία και πλούσια προσφορά στον μοναχικό και εκκλησιαστικό βίο της Ορθοδοξίας και της ελληνικής κοινωνίας. Εντός της Μονής ιδρύθηκε το 1918 και άρχισε τη λειτουργία της κατά το 1919 η ομώνυμη Εκκλησιαστική Σχολή. Η ιδέα να ιδρυθεί στη Μονή Ιερατική-Εκκλησιαστική Σχολή προερχόταν ήδη από τον δεύτερο κτήτορα και ηγούμενό της τον άγιο Θεωνά (1522-1538). Η λειτουργία της Σχολής άρχισε στις 16-9-1919 και οι πρώτοι απόφοιτοι έλαβαν τα πτυχία τους στις 26-6-1925. Δίπλα στο μοναστήρι κτίστηκε ωραίο μεγαλοπρεπές κτίριο που χρησίμευσε ως ειδικό διδακτήριο. Η φροντίδα για τη λειτουργία της Σχολής και τη διαβίωση των μαθητών ήταν συνεχής και πολύπλευρη. Πολλές φορές κινδύνευσε να καταργηθεί, όπως το 1941 όταν αποφασίστηκε η προσάρτησή της στη Θεολογική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Με τον Αναγκαστικό Νόμο 540/1945 «Περί Εκκλησιαστικής εκπαίδευσεως» στη Σχολή εισάγονταν κατόπιν εξετάσεων μόνον είκοσι μαθητές κατ' έτος. Η Εκκλησιαστική σχολή της Αγίας Αναστασίας υπήρξε δημόσια από την ίδρυσή της, όμως με το ΝΔ 876/12-5-1971 περιήλθε και αυτή, όπως και οι άλλες εκκλησιαστικές σχολές, στην Εκκλησία της Ελλάδος. Η λειτουργία της έπαυσε στις 20-7-1971. Από το 1918 έως το 1971, ο τύπος της λειτουργίας της άλλαξε ως εξής:

α. Ιεροδιδασκαλείο (1918-1929).

β. Πεντατάξια Εκκλησιαστική Σχολή (1929-1940), εισερχομένων των μαθητών από τη Β' τάξη Γυμνασίου.

γ. Εξατάξια Εκκλησιαστική Σχολή (1940-1943), εισερχομένων των μαθητών από την Α΄ τάξη Γυμνασίου.

δ. Εξατάξια Εκκλησιαστική Γεωργική Σχολή (1943-1945).

ε. Επτατάξια Εκκλησιαστική Σχολή (1945-1959), εισερχομένων των μαθητών με απολυτήριο ΣΤ΄ Δημοτικού.

στ. Εξατάξια Εκκλησιαστική Σχολή (1959-1971).

Μέσα στον καλαίσθητο και λειτουργικό χώρο της Σχολής και στο ευρύτερο περιβάλλον της Μονής με την πλούσια φύση και τα εξωκκλήσια, οι σπουδαστές από το Λιτόχωρο, μαζί με τους λοιπούς συμμαθητές τους, λάμβαναν τον πλούτο των γραμμάτων και της γνώσης και ετοιμάζονταν βιωματικά για τη μελλοντική τους προσφορά. Η Σχολή στους οικότροφους μαθητές της παρείχε στέγαση και διατροφή, όμως τα άλλα αναγκαία ήταν των μαθητών: ενδυμασία, στρώματα, σκεπάσματα, ορισμένα βιβλία, γραφική ύλη και άλλα μικροαπαραίτητα. Κάθε Σεπτέμβριο οι σπουδαστές τα μετέφεραν από τα χωριά τους και χρησιμοποιούσαν τα λεωφορεία της γραμμής Θεσσαλονίκης - Χαλκιδικής. Η δομή της ζωής με τον γνήσιο ομαδικό και κοινοτικό χαρακτήρα δημιουργούσε σπουδαστές που διαπνέονταν από το πνεύμα της συναδελφικότητας και της ευθύνης προς το σύνολο. Ήταν μια καλά οργανωμένη και αυτοδιοικούμενη σχολική κοινότητα. Το σύστημα της παιδείας, η πορεία προς τη γνώση, η υψηλή καλλιέργεια του πνεύματος και η σφυρηλάτηση της προσωπικότητας και του χαρακτήρος των σπουδαστών, καθίστανται αντιληπτά μόνον όταν κάποιος καλόπιστα εξετάσει και μελετήσει μέσα από τα αρχεία της Εκκλησιαστικής Σχολής Αγίας Αναστασίας: τα προγράμματα (ημερήσια, εβδομαδιαία κλπ) σπουδών, τις ακολουθίες του Όρθρου και του Εσπερινού, τις ώρες μελέτης, τη βι-

βιβλιοθήκη, τους πίνακες του διδακτικού προσωπικού (διευθυντές – καθηγητές), τα διδασκόμενα μαθήματα (από καμία τάξη δεν απουσιάζει η Μουσική) κλπ.

Η λειτουργία της Σχολής ανεστάλη στα 1971, όμως οι απόφοιτοί της ίδρυσαν το 1981 ομώνυμο Σύλλογο αποφοίτων προκειμένου να αναπτύξουν την επικοινωνία και τους δεσμούς φιλίας μεταξύ τους. Ο Σύλλογος των αποφοίτων διατηρείται δραστήριος με σημεία και όργανα έκφρασής του το περιοδικό «ΟΙ ΑΓΙΑΝΑΣΤΑΣΙΤΕΣ», τη χορωδία του και την ιδιόκτητη αίθουσα στη Θεσσαλονίκη. Πολλές από τις εκδηλώσεις του Συλλόγου είναι συνδεδεμένες με τον σεβάσμιο χώρο της Μονής, όπου τελούνται πανηγυρικοί εσπερινοί, ετήσιες λατρευτικές συναντήσεις των μελών του κλπ. Ο λιτοχωρίτης Κων/νος Αδαμόπουλος είναι εκφραστικός: *«Η Ιερά Μονή της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριάς είναι η οντότητα εκείνη με την οποία έχουμε την αυτονόητη σχέση, τη μόνιμη και όχι διαβατική σύνδεση»*.

Η Σχολή της Αγίας Αναστασίας με τον άρτιο καταρτισμό των προερχομένων από όλον τον βορειοελλαδικό κυρίως χώρο μαθητών της, ικανοποίησε κοινωνικές και θρησκευτικές ανάγκες της Μακεδονίας και της Θράκης. Για πενήντα τρία σχεδόν χρόνια προσέφερε εκατοντάδες αποφοίτους, όλους καταξιωμένους με μεγάλη προσφορά στην κοινωνία και την εκκλησία.

Ακολουθεί κατά χρονολογική σειρά κατάλογος με τα ονόματα των μαθητών εκ Λιτοχώρου που φοίτησαν στη Σχολή από το 1919 έως το 1971. Τα στοιχεία ελήφθησαν από Λεύκωμα του Συλλόγου των αποφοίτων, όπου περιέχονται τα ονόματα των εγγραφέντων στην πρώτη τά-

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Δ. ΜΑΣΤΑΓΚΑ. ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΑΘΗΤΩΝ ΕΚ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ
ΠΟΥ ΦΟΙΤΗΣΑΝ ΣΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΑΣ

A/A	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΑΤΡΩ- ΝΥΜΟ	ΜΗΤΡΩ- ΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΕΓΓΡΑΦΗ	ΑΠΟΦΟΙΤΗΣΗ Ή ΔΙΑΚΟΠΗ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ
1	Βλασόπουλος Γρηγόριος	Ευάγγελος	Ολυμπία	1912	1926-27	1930-31	Διδάσκαλος
2	Πεισιτικός Αγγελέος	Δημήτριος	Πελαγία	1913	1928-29		Ζωοφροσιλάσσης
3	Παπαδημητρίου Διονύσιος	Γεώργιος	Ελένη	1915	1931-32	1935-36	Φιλόλογος
4	Πεισιτικός Χρήστος	Ξενοφών	Ελένη	1920	1934-35	1938-39	Φιλόλογος
5	Παπανικολάου Ιωάννης	Αθανάσιος	Μαρία	1920	1935-36	1939-40	Υπάλληλος Τραπεζίτης
6	Γιαννικός Κων/νος	Ευάγγελος	Ευαγγελία	1932	1949-50	1953-54	Υπάλληλος ΙΚΑ
7	Αδαμόπουλος Κων/νος	Ελευθέριος	Σταματία	1938	1950-51	1953-54	Πλοίαρχος Ε.Ν.
8	Κάκαλος Νικόλαος	Χρήστος	Ελένη	1938	1950-51	1953-54	Φιλόλογος
9	Τζιούβας Απόστολος	Ευριπίδης	Ευγενία	1936	1950-51	1953-54	Επαγγελματίας
10	Καναβούρας Ευάγγελος	Αντώνιος	Μαρία	1938	1951-52	1953-54	Φιλόλογος
11	Κοψαγγέλης Πέτρος	Ιωάννης	Πουλιχέρια	1938	1952-53	1958-59	Ιερέυς
12	Νίκας Γεώργιος	Χρήστος	Αικατερίνη	1939	1952-53	1958-59	Δημόσιος Υπάλληλος
13	Κούκουλης Γεώργιος	Κων/νος	Φανή	1940	1953-54	1959-60	Δικαστικός
14	Αλεξίου Γεώργιος	Ιωάννης	Όλγα	1954	1968-69	1970-71	Επαγγελματίας

ξη και των αποφοίτων. Δυστυχώς, δεν αναφέρονται όσοι μαθητές ενεγράφησαν σε ενδιάμεσες τάξεις και δεν αποφοίτησαν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γλαβίνα Αποστόλου, Η Ιερατική Σχολή Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολύτριας, Θεσσαλονίκη 1991.
2. Σύλλογος αποφοίτων Εκκλησιαστικής Σχολής Αγίας Αναστασίας, Λεύκωμα 1918-1971, Θεσσαλονίκη 2009.

«ΕΣΟ ΕΤΟΙΜΟΣ»

Ο Προσκοπισμός στο Λιτόχωρο

Ο Προσκοπισμός, από το 1906 που εμφανίστηκε, αναπτύσσεται συνεχώς και εξαπλώνεται σ' όλο τον κόσμο. Η Ελλάδα υπήρξε μια από τις πρώτες χώρες που ίδρυσε Προσκοπισμό. Ο Αθανάσιος Λευκαδίτης, καθηγητής Γυμναστικής, τον Νοέμβριο του 1910 ίδρυσε με μαθητές του την πρώτη Ομάδα Ελλήνων Προσκόπων, η οποία το 1917 με Νόμο αναγνωρίστηκε ως Σώμα Ελλήνων Προσκόπων (ΣΕΠ), ένα Ίδρυμα Ιδιωτικού Δικαίου, με κοινωφελή χαρακτήρα, εποπτευόμενο από το Υπουργείο Παιδείας, με έδρα την Αθήνα.

Το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων λειτουργεί από της ιδρύσεώς του σε όλη την ελληνική επικράτεια και σε πολλές ελληνικές κοινότητες του εξωτερικού. Απασχολεί νέους από 7 μέχρι 19 ετών, που χωρίζονται σε τρεις κλάδους ανάλογα με την ηλικία τους. Τα Λυκόπουλα από 7 έως 10 χρονών, τους Προσκόπους από 11 έως 14 χρονών και τους Ανιχνευτές από 15 έως 19 χρονών. Όλοι λειτουργούν με την επίβλεψη και την ευθύνη εκπαιδευμένων ενηλίκων εθελοντών στελεχών. Περισσότερα από 2.000.000 Ελληνόπουλα μέχρι σήμερα έχουν γνωρίσει το έργο και υποστηρίζουν την εξάπλωση της προσκοπικής ιδέας ως τρόπου ζωής. Σήμερα το Σώμα Ελλήνων Προσκόπων, με 25.000 μέλη, είναι η μεγαλύτερη

και παλαιότερη απ' όλες τις οργανώσεις νέων στην Ελλάδα.

Τι είναι ο Προσκοπισμός; Είναι εθελοντικός, παγκόσμιος και ανοιχτός σε όλους. Είναι μια κίνηση για νέους, πρόκληση και για τους μεγάλους, μια κίνηση που εξαπλώνεται συνεχώς. Είναι εκπαίδευση για τη ζωή, ψυχαγωγία με σκοπό, είναι μια μέθοδος αγωγής και ένας τρόπος ζωής. Ο Προσκοπισμός συμπληρώνει τη διαπαιδαγώγηση που παρέχει η οικογένεια και το σχολείο, αναπτύσσει την αυτενέργεια, την πρωτοβουλία και τη διάθεση για απόκτηση νέων εμπειριών. Είναι μια κίνηση με αξίες και αρχές, όπως πίστη στο Θεό, καθήκον στην πατρίδα, τον συνάνθρωπο και τον εαυτό μας, μια κίνηση που κάνει πράξη το καθήκον προς την κοινωνία και πρωτοστατεί στη βελτίωση της ποιότητας ζωής.

Στο Λιτόχωρο ο θεσμός έγινε γνωστός και δεκτός στις αρχές της δεκαετίας του 1920. Στη μαγευτική κωμόπολη με τις θαυμάσιες φυσικές ομορφιές, τον μυθικό Όλυμπο και τις καθαρές παραλίες, το Σώμα Προσκόπων της Θεσσαλονίκης λειτουργούσε την κατασκήνωσή του. Τα δύο κείμενα που δημοσιεύουμε πιο κάτω είναι καταχωρισμένα σε εφημερίδα της Θεσσαλονίκης.

Την περίοδο 1947-1950 ιδρύθηκε και λειτούργησε στο Λιτόχωρο Σύστημα Προσκόπων. Τις πληροφορίες πήραμε από γραπτές πηγές του Ελευθερίου Ελευθεριάδη και προφορικές μαρτυρίες προσκόπων της εποχής εκείνης. Επίσης την περίοδο 1968-1982 υπήρχε και λειτουργούσε στο Λιτόχωρο Τοπική Εφορία Προσκόπων. Τα στοιχεία προέρχονται από βιωματικές μαρτυρίες των τότε μελών.

ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ ΤΟΥ '20
ΠΡΟΣΚΟΠΙΚΗ ΚΑΤΑΣΚΗΝΩΣΙΣ

Κατασκηνωταί, το Σώμα Προσκόπων εν τη επιθυμία όπως η εικοσαήμερος εκδρομή του στο μαγευτικό Λιτόχωρο στεφθή υπό πλήρους επιτυχίας, δεν θα φεισθή ουδεμιάς δαπάνης. Προς τον σκοπόν τούτον εξήτησε παρά του Δήμου έναντι της επιχορηγήσεως, την οποίαν λαμβάνει κατ' έτος δραχμάς (6000) έξ χιλιάδας, αι οποίαι προστιθέμεναι εις την ημερησίαν καταβολήν των κατασκηνωτών θα συντελέσουν εις την όσον το δυνατόν καλύτεραν διατροφήν και απολαυστικωτέραν διαμονήν των. Εξησφάλισε προσέτι και τα μέσα μεταφοράς και συγκοινωνίας δια του σιδηροδρόμου. Και εάν λάβη τις υπ' όψιν τα ευχάριστα παιχνίδια που λαμβάνουν χώραν καθ' εκάστην, τα ευχάριστα απρόοπτα της υπαίθρου ζωής, τότε θα δύναται να είνε βέβαιος για την ευχάριστον από πάσης απόψεως ζωή που θα περάση τις είκοσι αυτές ημέρες.

Στην κατασκήνωση αυτή έχουν δικαίωμα να λάβουν μέρος εκτός των Προσκόπων και όλα τα καλού χαρακτήρος παιδιά, είτε μαθηταί είνε, είτε εργατικοί. Επίσης και οι γονείς των παιδιών και τα αρωγά μέλη του Σώματος. Οι νέοι υπόκεινται εις όλους τους κανονισμούς, εις τους οποίους θα υπόκεινται και οι Πρόσκοποι, δηλ. ό,τι αφορά τας ώρας της εγέρσεως, ασκήσεως, διδασκαλίας, αναπαύσεως κ.τ.λ. Όσον αφορά τους γονείς των παιδιών και τα αρωγά μέλη, έχει ληφθή δι' αυτούς ιδιαίτερα πρόνοια δια να περάσουν και αυτοί ευχάριστα τας ημέρας των. Π.χ. θα δημιουργούνται εκδρομαί, ψάρευμα, διάφορα παιχνίδια υπαίθρου και σαλονιού υφ' όλας τας επόψεις ευχάριστα, μικραί κωμικαί παραστάσεις και παν ό,τι δύναται να φέρη ψυχαγωγίαν εις τους μεγάλους κατασκηνωτάς.

Και δεν πιστεύομεν να μείνη κανείς χωρίς ζωηρές αναμνήσεις από την θαυμασία αυτή εκδρομή.

Εκεί άλλωστε θα δυνηθούν να παρακολουθήσουν από κοντά το από πάσης απόψεως τέλειο έργο του Προσκοπισμού. Εκεί θα αντιληφθούν ιδίοις όμασιν τους κόπους που καταβάλλονται για την διάπλασιν της ψυχής του ελληνόπαιδος. Γιαυτό

πρέπει η Προσκοπική Κατασκήνωση εφέτος να είναι το μέρος που θα παραθερίσουν οι έχοντες το δικαίωμα να λάβουν μέρος συμπολίται μας, για να παρακολουθήσουν το αναγεννητικό έργο του Προσκοπισμού και να το διακηρύξουν κατόπιν σ' εκείνους που θα εξακολουθούν να μένουν στην παλιά και σκουριασμένη ιδέα πως ο Προσκοπισμός αν όχι επιβλαβής, είναι ανωφελής. Όταν αυτοί θ' ακούσουν και μάθουν από εσάς που θα παρακολουθήσετε την ζωή του Προσκόπου επί είκοσι ημέρας τα καλά του Προσκοπισμού, την αναγεννητική του δύναμη και την προσπάθειά του για κάθε καλό έργο, δεν αμφισβάλουμε ότι προ της φωνής των γεγονότων, θα κύψουν το κεφάλι και θα παραδεχθούν ό,τι δεν παραδέχονται μέχρι σή-μερον.

Δηλώσεις συμμετοχής δεχόμεθα εις τα γραφεία του Σώματος (Λεωφόρος Βασιλέως Γεωργίου αριθ. 1) μέχρι της μεσημβρίας της προσεχούς Τρίτης (3-7-1923).

Η ημερησία καταβολή των κατασκηνωτών ορίζεται ως εξής:

Πρόσκοποι	Δραχμαί	5
Μαθηταί και Παιδιά εν γένει	»	10
Γονείς και λοιποί κατασκηνωταί		
κατ' άτομον	»	12

(ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ 20-6-1923)

ΕΝΑ ΤΑΞΕΙΔΙ ΕΙΣ ΤΟ ΛΙΤΟΧΩΡΟΝ

Προχθές το Σάββατον ο Περιφερειακός Έφορος των Προσκόπων κ. Σ. Κύρου μετέβη εις Λιτόχωρον όπως επιθεωρήση το στρατόπεδον των Προσκόπων. Ο Έφορος συνωδεύετο από έξι Προσκόπους και τον υποφαινόμενον, ανεχώρησαν δε με την τακτική αμαξοστοιχίαν της 10 π.μ.. Μέχρι Αικατερίνης το ταξείδιον ήτο κανονικόν. Ολίγα όμως χιλιόμετρα πέραν του σταθμού Αικατερίνης η μηχανή υπέστη βλάβην και το τραίνον εσταμάτησε. Οι Πρόσκοποι αντί να αναμείνουν την άφιξιν νέας ατμομηχανής, παρέλαβον τα πράγματά των και πεζή διανύσαντες πλέον των δέκα χιλιομέτρων, έφθασαν εις τον σταθμόν Λιτοχώρου προ της αφίξεως του τραίνου. Ο σταθμός ευρίσκεται

πλησίον της θαλάσσης. Μικρά κύματα σβύνουν αργά εις το αμμουδερόν ακρογιάλι που εκτείνεται χωρίς καμμίαν βραχώδη ανωμαλίαν εις μήκος πολλών χιλιομέτρων. Μετά την πορείαν οι Πρόσκοποι κάμουν ένα θαλάσσιο λουτρό και περιμένουν στο μικρό καφενεδάκι της Σκάλας το αυτοκίνητο του κ. Βλαχοπούλου για να τους μεταφέρη στο Λιτόχωρο, μια ώρα απόστασι από τον σταθμόν.

- Εντυπώσεις για τους Προσκόπους

Το καφενείο είναι στη ρίζα ενός πλατάνου βαθυσκίου και πλάϊ του ένα πηγάδι. Το κρατεί μια γρηούλα που με μεγάλη προθυμία έτρεξε να μας υπηρετήσει. Μας έφερε ούζο Λιτοχωρινό και μας έφησε καφέδες. Προτού αρχίση μίαν ατελείωτη φλυαρία για το χωριό και για τα κουνούπια, μας διηγήθηκε πως οι Πρόσκοποι έσωσαν τη ζωή του γιου της. Ένα βράδυ καθώς καθότανε στο καφενείο του χωριού ο γιος της, τριαντάρης περίπου, του ήλθε λιποθυμία. Επί μία ώρα και πλέον εφαινετο σαν πεθαμένος. Όλοι τα είχαν χάση, αι γυναίκες έκλαιγαν. Μόλις τώμαθαν οι Πρόσκοποι, έτρεξαν, του παρέσχον τας πρώτας βοηθείας και με τεχνητάς αναπνοάς και διάφορα φάρμακα τον επανέφερον εις την ζωήν. Τους ευχήθηκε να ζήσουν χίλια χρόνια. Η είδησις έκανε να βουΐζη το χωριό από θαυμασμό για τους προσκόπους. Μόνο μας έκανε ένα παράπονο ότι τα παιδιά από το πρωί έως το βράδυ γυμνά στον ήλιο θα αρρωστήσουνε. Επίσης μας συνέστησε να μην τα κουράζουμε τα παιδιά στα γυμνάσια.

- Το Λιτόχωρον

Το αυτοκίνητον μας μεταφέρει δια μιας αθλίας οδού, ήτις ούτε αμαξιτή είνε, ούτε ημιονική, κάτι τι μεταξύ των δύο. Ο δρόμος είνε ανηφορικός. Διακρίνομεν το Λιτόχωρον εις τους πρόποδας των υπερυψήλων κορυφών του Ολύμπου. Ατενίζομεν τας φαλακράς κορυφάς εις τας χαράδρας των οποίων ως λευκόταται δαντέλλαι ξεχωρίζουν αι αδιάλυτοι χιονοστιβάδες. Εις τας ακτίνας του ηλίου φαίνονται ως μαγικά κάτοπτρα βουνοσειρές απέραντες, τας οποίας έχομεν σκοπόν να επισκεφθώμεν, παρ' όλον το επικίνδυνον αγνώστων περιπετειών,

λόγω της μη υπάρξεως υπαίθρου ασφαλείας. Τα ορεινά τοπεία παρουσιάζουν κατά σειράν εικόνας πυκνών πευκώνων και ελάτων, χαράδρας αμετρήτου βάθους, βραχώδεις όγκους. Όσο πλησιάζομεν, τόσον η θέα των μας μαγεύει.

- Το στρατόπεδον των προσκόπων

Διασχίζομεν το χωρίον και φθάνομεν εις τας κατασκηνώσεις των Προσκόπων, ύπερθεν αυτού παρά την Αγίαν Παρασκευήν. Αι σκηναί εις σειράν, μία σκηνή του τοπικού Εφόρου και η σκηνή του Ερυθρού Σταυρού. Το Στρατόπεδον είνε περιφραγμένον δια σχοινίων. Εισερχόμεθα δια της κεντρικής εισόδου, άνωθεν της οποίας κυματίζει η προσκοπική σημαία. Μας υποδέχεται ο τοπικός Έφορος των Προσκόπων κ. Παπαχριστοδούλου, λοχαγός, επί κεφαλής των Προσκόπων.

Οι Πρόσκοποι ζητωκραυγάζουν υπέρ των Εφόρων, η μουσική του στρατοπέδου παίζει τον προσκοπικόν ύμνον. Οι πρόσκοποι ζητούν λόγον. Ομιλεί δι' ολίγων ο κ. Κύρου και χαιρετίζει τους προσκόπους, οίτινες γεμάτοι ενθουσιασμόν επαναρχίζουν τας εργασίας των. Οι μάγειροι ετοιμάζουν το φαγητόν. Άλλοι ασχολούνται με την σκοποβολήν, με την γυμναστικήν, με το μποξ. Όλοι από πρωΐας μέχρις εσπέρας μένουν χωρίς πουκάμισο, με το παντελονάκι μόνον και ο ήλιος τους έχει ψήσει· ομοιάζουν τους ερυθροδέρμους. Έχουν το ηλιακόν ωρολόγιόν τους και κανονίζουν τας ώρας των.

Το πρωΐ εκδρομές εις τα υψώματα του Ολύμπου, το βράδυ ασκήσεις. Την νύκτα άσματα, μανδολινάτα. Φαγητόν πρώτης τάξεως κατά βούλησιν. Πρωΐ γάλα. Μεσημέρι, βράδυ κρέας. Η δύναμις του στρατοπέδου ανέρχεται εις τεσσαράκοντα. Η μόρφωσίς των είνε καθαρώς στρατιωτική. Την νύκτα μετά το σιωπητήριον διπλοσκοποί φυλάσσουν μέχρι πρωΐας με όπλα Μάνλιχερ δια την ασφάλειαν του στρατοπέδου.

- Μία σκηνή

Οι πρόσκοποι την Κυριακήν πρωΐ ημίγυμνοι ελούοντο εις την βρύση της Αγίας Παρασκευής. Το νερό της βρύσης αυτής είνε παγωμένο και πολύ ελαφρόν και στομαχικόν άριστον. Ένας βλάχος εκεί πλησίον καθήμενος παρηκολούθει με εκπλή-

κτους οφθαλμούς τους λουομένους και ηπόρει πώς δεν εκρύωναν οι μικροί. Είς τινα δε ερωτήσαντα αυτόν διατί εκπλήσσεται, έλαβε την εξής απάντησιν: «Να φλάη ο Θεός, να φλάη» και σταυροκοπηθείς απήλθεν.

- Η παράστασις των προσκόπων

Την Κυριακήν το εσπέρας οι πρόσκοποι έδωσαν θεατρικήν παράστασιν, εις την οποίαν παρέστη όλος ο παραθερίζων κόσμος και οι Λιτοχωρίται. Η παράστασις περιελάμβανε μίαν κωμωδίαν εις την οποίαν έλαβον μέρος οι Λαζαρίδης, Σταυρίδης, Κακλίνης, Μπακούλης, Συμεωνίδης και Μιχάλης Σαλτιέλ, μίαν Παντομίμαν εις την οποίαν έλαβον μέρος οι Λαζαρίδης και Σταμούλης. Επίσης ο πρόσκοπος Ζωγραφάκης εξετέλεσε με πολλήν επιτυχίαν πειράματα νοομαντείας και υποβολής. Κατά τα διαλείμματα μανδολινάτα εκ των Πεσλεμέ, Μαυρομάτη και Δάρδα έπαιζε διάφορα τεμάχια, χορωδία δε εκ των προσκόπων ετραγουδούσε διάφορα εκλεκτά τραγούδια. Η παράστασις ετελείωσε την 9ην νυκτερινήν. Εκτός εκείνων που ηγόρασαν εισιτήρια, όλον το χωρίον παρηκολούθησε μακρόθεν την παράστασιν. Εισεπράχθησαν περίπου 800 δραχμάς. Εις την επιτυχίαν της παραστάσεως συνέβαλεν πολύ ο Αστυνόμος του χωρίου και αι λοιπαί αρχαί.

Εις τον καταυλισμόν παραμένουν και εργάζονται υπό τας οδηγίας του Εφόρου κ. Παπαχριστοδούλου οι αρχηγοί Λαζαρίδης, Κωνσταντινίδης, Φαρμακίδης, Χαριτόπουλος, επέστρεψαν δε οι υπαρχηγοί Άψης και Τσώτης.

Οι πρόσκοποι θα παραμείνουν επ' αρκετόν εις τα στρατόπεδά των εν Λιτοχώρω.

K. TZΩPTZ.

(ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ ΒΟΡΕΙΟΥ ΕΛΛΑΔΟΣ 18-7-1923)

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1947-1950

Το 1947 ιδρύθηκε και λειτούργησε στο Λιτόχωρο το τοπικό Σύστημα Προσκόπων, σκοπός του οποίου ήταν η παροχή εξωσχολικής αγωγής σε αγόρια, με την εφαρ-

μογή του «προσκοπικού συστήματος», που συντελεί στη διαμόρφωση ηθικού χαρακτήρα και στην προσφορά φυσικής αγωγής μέσα από την ομαδική δράση, το παιχνίδι και τη ζωή στην ύπαιθρο, μέσα στα πλαίσια διαπαιδαγώγησης και μόρφωσης της νεολαίας.

Την αρμοδιότητα και ευθύνη, τόσο για την ίδρυση όσο και για την εύρυθμη λειτουργία της τοπικής οργάνωσης, είχε ο Έφεδρος Ανθυπολοχαγός Ελευθέριος Ελευθεριάδης, ο οποίος υπηρετούσε στο 71 Τάγμα Εθνοφρουράς που έδρευε στο Λιτόχωρο. Αργότερα ο Ελευθεριάδης διετέλεσε βουλευτής του Νομού Πιερίας. Για την προμήθεια των στολών και την αγορά των απαραίτητων υλικών και του εξοπλισμού, ο Λιτοχωρίτης επιχειρηματίας στη Θεσσαλονίκη Χρήστος Φιλίππου διέθεσε το ποσό των 4.234.000 δραχμών, της εποχής εκείνης, «για να ντύση 36 Προσκόπους του Λιτοχώρου». Είπε ο Φιλίππου: «Δεν θέλω να ξέρη κανείς τίποτε. Δεν θέλω να λες πως τα έντυσα εγώ. Αυτό δεν προσθέτει τίποτε στο σκοπό. Φτάνει να γίνη η δουλειά».

Το Σύστημα Λιτοχώρου είχε δύο κλάδους, τα Λυκόπουλα και τους Προσκόπους. Με σηκωμένο το δεξί χέρι και τον σχηματισμό των δακτύλων, τα Λυκόπουλα χαιρετούσαν με τη φράση: «Πάντα πρόθυμος για το καλό», ενώ οι Πρόσκοποι χρησιμοποιούσαν τη φράση: «ΕΣΟ ΕΤΟΙΜΟΣ». Οι Πρόσκοποι ήταν χωρισμένοι σε τρεις ομάδες, τους Πελαργούς με αρχηγό τον Λάζαρο Καναβούρα, τους Αετούς με αρχηγό τον Διονύσιο Ήρανο και τους Λύκους με αρχηγό τον Νικόλαο Νίκα. Έφορος ήταν ο Ελευθεριάδης. Ως προς τις ηλικίες, παρατηρούμε ότι τα παιδιά είχαν γεννηθεί τις χρονιές 1932-1940.

Το Γραφείο ήταν στην κεντρική πλατεία, στο ισόγειο του οικήματος Θεοδώρου Κουτσιμανή. Ήταν κάθε απόγευμα ανοικτό, όπου τα μέλη συγκεντρώνονταν για παιχνίδι, ψυχαγωγία και εκπαίδευση. Υπήρχε και τακτική συγκέντρωση, κατά ομάδες με τον ομαδάρχη. Κάθε Κυριακή γινόταν εκκλησιασμός των παιδιών, με τις προσκοπικές στολές τους, στους ναούς του Αγίου Νικολάου και Αγίου Δημητρίου.

Φιλικές παρέες, δραστηριότητες στη φύση, τραγούδια, διαπαιδαγώγηση προσκοπική, συμμετοχή στην κοινωνία, σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και ανάπτυξη του αισθήματος της ατομικής ευθύνης. Αυτά διδάσκονταν οι Πρόσκοποι. Έκαναν συχνά εκπαίδευση στο πάρκο Κατούνια και μικρές πορείες στις εξοχές της κωμόπολης, όπως στον Άγιο Ιωάννη, στους Αγίους Αποστόλους και στο Μετόχι της Σκάλας. Δεν έλειψαν από καμία παρέλαση του Λιτοχώρου, με επικεφαλής τον Ελευθεριάδη, που έφερε κι αυτός την προσκοπική στολή του. Δύο φορές όλοι μετέβησαν στη Θεσσαλονίκη, όπου για ένα μήνα φιλοξενήθηκαν και εκπαιδεύτηκαν σε κατασκήνωση που συμμετείχαν πρόσκοποι από πολλά μέρη της Βόρειας Ελλάδος. Η μία κατασκήνωση ήταν στο Ωραιόκαστρο και η άλλη στο Μπαχτσέ Τσιφλίκι(Περαία). Μετακινήθηκαν από το Λιτόχωρο με πλοίο του Πολεμικού Ναυτικού, που τους παρέλαβε από τη Γρίτσα.

Στα 1950, κυρίως λόγω της αναχώρησης του Ελευθερίου Ελευθεριάδη, το Σύστημα Προσκόπων Λιτοχώρου έπαυσε τη δράση του και διαλύθηκε. Στο σύντομο χρονικό διάστημα κράτησε ψηλά την αποστολή του

προσκοπισμού, οδηγώντας τους νέους σε υγιή μονοπάτια.

Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1968-1982

Ήταν την άνοιξη του 1968 όταν στο Λιτόχωρο δημιουργήθηκε η Τοπική Εφορία Προσκόπων. Την εποχή εκείνη όχι μόνον στο Νομό Πιερίας, αλλά και σ' όλη την Ελλάδα ο προσκοπισμός είχε μεγάλη εξάπλωση. Στα χρόνια που ακολούθησαν, εκατοντάδες Λιτοχωρίτικα παιδιά πέρασαν μέσα από τον προσκοπικό στίβο, γνώρισαν την προσκοπική ζωή, αφομοίωσαν λίγο ή πολύ, ανάλογα με τη διάρκεια της παραμονής τους τα διδάγματα της τιμής, της αρετής και του καθήκοντος, ανδρώθηκαν και μετέφεραν μέσα στην κοινωνία του Λιτοχώρου αυτές τις αρχές, μαζί με έναν υποδειγματικό τρόπο ζωής.

Στην Κατερίνη λειτουργούσε η αντίστοιχη Τοπική Εφορία με υπεύθυνο Έφορο τον Στυλιανό Κωνσταντίνο. Η Περιφερειακή Εφορία ήταν στην Θεσσαλονίκη.

Ιδρυτής και αρχηγός της Τοπικής Εφορίας Λιτοχώρου ήταν ο δάσκαλος Γεώργιος Μυρωτής, που υπηρετούσε στο Β΄ Δημοτικό Σχολείο και βοηθός του ο θεολόγος καθηγητής Ευάγγελος Θεοδώρου, που υπηρετούσε στο Γυμνάσιο, διατελέσας και διευθυντής του. Ο Γεώργιος Μυρωτής ήταν Τοπικός Έφορος. Λειτουργούσαν τρία Συστήματα: πρώτον Δασοπροσκόπων, δεύτερον Ναυτοπροσκόπων και τρίτον Ανιχνευτών. Τα Λυκόπουλα ήταν ξεχωριστό τμήμα. Όλα μόνον αγόρια. Οι βαθμοφόροι που ήταν επικεφαλής των Συστημάτων ονομάζονταν Αρχηγοί και οι βοηθοί τους Ομαδάρχες. Τα Λυκόπουλα ήταν 7-11 ετών, οι Πρόσκοποι (Δασο-

πρόσκοποι, Ναυτοπρόσκοποι) 11-15 ετών και οι Ανιχνευτές 15-18 ετών, δηλαδή ήταν μαθητές της Β΄τάξης Δημοτικού μέχρι Στ΄Γυμνασίου.

Το Γραφείο βρισκόταν από το 1968 μέχρι το 1976 στο Παζάρι, στο ισόγειο κατάστημα του κτιρίου ιδιοκτησίας Τσιφοδήμου. Το 1973 τα Συστήματα Δασοπροσκόπων και Ανιχνευτών μεταφέρθηκαν σε ξύλινο κτίριο του Δασαρχείου Λιτοχώρου στην πλατεία (μπαΐρι) Λάππα. Εκεί τελικά εγκαταστάθηκε το 1976 όλη η Τοπική Εφορία, μέχρι τη διάλυσή της το 1982. Τα Γραφεία των Προσκόπων ήταν ανοικτά κάθε απόγευμα. Τακτικές συγκεντρώσεις, ψυχαγωγία, παιχνίδι, διασκέδαση, επιμόρφωση και εκπαίδευση, ομιλίες.

Την περίοδο αυτή ο Προσκοπισμός αποτελούσε τη μεγαλύτερη εθελοντική κίνηση για παιδιά και νέους στο Λιτόχωρο. Στις δραστηριότητες περιλαμβάνονταν δένδροφυτεύσεις (όπως στην περιοχή Μέλινδρα και πάρκο Κατούνια), ευπρεπισμός και καθαριότητα των δρόμων και προσφορά υπηρεσιών στο κοινωνικό σύνολο. Πραγματοποιήθηκαν πολλές εκδηλώσεις, γιορτές, κατ' έτος κόψιμο της βασιλόπιτας ενώπιον των τοπικών αρχών και πάνω απ' όλα συμμετοχή στις παρελάσεις με την προσκοπική στολή. Στα προγράμματα υπήρχαν εκδρομές, πορείες στον Όλυμπο, ανάβαση στον Μύτικα και ειδικά για τους Ναυτοπροσκόπους δραστηριότητες στις παραλίες. Έγινε προσπάθεια να αποκτηθεί το παλαιό κτίριο του τελωνείου στην παραλία της Γρίτσας, αλλά δεν επετεύχθηκε. Τα σεμινάρια και τζαμπορέττο για τον Έφορο και τους βαθμοφόρους (Αρχηγούς) γίνονταν στην Περιφερειακή Εφορία Θεσσαλονίκης.

Η προσκοπική οργάνωση στο Λιτόχωρο ξεκίνησε το 1968 με 40 μέλη και έφθασε κάποια στιγμή τα 120 μέλη. Η Τοπική Εφορία διαλύθηκε το 1982. Η διάλυση των Συστημάτων οφείλεται κυρίως στην αποχώρηση του ιδρυτού και Εφόρου δασκάλου Γεωργίου Μυρωτή αλλά και στις απομακρύνσεις από το Λιτόχωρο των παλαιών Αρχηγών, όπως συνέβη και σε άλλες Τοπικές Εφορίες. Αξίζουν συγχαρητήρια στους ανθρώπους αυτούς που σεμνά, με συνέπεια και χωρίς να αμείβονται, προσπάθησαν να αναπτύξουν με λιγοστά μέσα αξιόπαινες δράσεις. Ο θεσμός του Προσκοπισμού στο Λιτόχωρο βοήθησε τους νέους να πάρουν αξίες, να παλεύουν γι' αυτές και να είναι σε θέση να τις μεταδώσουν και σ' άλλους. Υπήρξε μια εθελοντική, μη πολιτική παιδαγωγική κίνηση, που αφορούσε τα νέα παιδιά, με σκοπό να συμβάλλει στην ανάπτυξή τους, σωματική, διανοητική, πνευματική και κοινωνική.

1972-1975. Το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών (ΣΕΟ) στο Λιτόχωρο. Ιδρύθηκε με Έφορο τη δασκάλα Μαρία Μυρωτή-Ντάβανου. Οδηγισμός σημαίνει υπευθυνότητα, αδέσμευτη ανοικτή σκέψη και προσήλωση στο στόχο. Το Σώμα Ελληνίδων Οδηγών είναι μια εξωσχολική, παιδαγωγική οργάνωση, που στοχεύει στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου των κοριτσιών, μέσα σε ομάδες, με σύγχρονους τρόπους εκπαίδευσης και δημιουργικές δραστηριότητες. Είναι μέλος της Παγκόσμιας Οργάνωσης Οδηγών, που στην Ελλάδα λειτουργεί από το 1932, και το όραμά του είναι η ενεργή και πρωτοπόρα συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι.

Το Γραφείο της Τοπικής Εφορίας Λιτοχώρου λειτουργούσε στο Παζάρι, στο ισόγειο του κτιρίου Πανα-

γιωτοπούλου. Τα μέλη ήταν μαθήτριες του εξαταξίου Γυμνασίου. Οι Οδηγοί ήταν ηλικίας 11-14 ετών και οι Μεγάλοι Οδηγοί ηλικίας 14-17 ετών. Οι οδηγήτριες διοργάνωναν γιορτές, συμμετείχαν σε πολιτιστικές και κοινωνικές εκδηλώσεις, πραγματοποιούσαν εκδρομές, περιπάτους στη φύση και φυσικά λάμβαναν μέρος στις παρελάσεις με τη στολή τους. Είχαν τις βαθμοφόρους τους. Μία από τις εκδρομές που πραγματοποίησαν ήταν στο Πανόραμα Θεσσαλονίκης, στην περιοχή Villa Ritsi, όπου συγκεντρώθηκαν μέλη από όλες τις τοπικές Εφορίες της Βόρειας Ελλάδας.

Σ' όλες τις περιπτώσεις, οι φωτογραφίες που τηρούνται στα λιτοχωρίτικα σπίτια, μας αποκαλύπτουν πρόσωπα και εκδηλώσεις του προσκοπικού κόσμου στο Λιτόχωρο του παρελθόντος, μιας νεανικής κίνησης που προώθησε τον τοπικό πολιτισμό και έδωσε προοπτική και αισιοδοξία στα παιδιά.

ΛΙΤΟΧΩΡΟ ΚΑΙ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Μια καταγραφή και απαρίθμηση
των στρατιωτικών μονάδων από το 1946
έως τις ημέρες μας

Η μελέτη της ιστορίας μάς εντάσσει στη γενικότερη ροή των ανθρώπινων συναφειών στον χρόνο και λειτουργεί ανακουφιστικά, επιτρέποντας να συνομιλήσουμε με το παρόν πιο διεισδυτικά, λιγότερο τραυματικά και συνεπώς αποτελεσματικά. Ακόμη και η γνώση του κοντινού και πρόσφατου παρελθόντος καθίσταται ιδιαίτερα ευεργετική σε καιρούς κρίσεων, οικονομικών-κοινωνικών, ανοίγοντας ορίζοντες που επιτρέπουν τόσο την επανατοποθέτηση του εαυτού μας, όσο και την αναπροσέγγιση της κοινωνίας.

Στην περίπτωση του Λιτοχώρου, της κωμόπολης με ζωηρή κίνηση και παράδοση, δεν μπορούμε να απεμπολήσουμε την ευκαιρία και δυνατότητα να καταστούμε εκ του σύνεγγυς συνειδητοί μέτοχοι της τοπικής ιστορίας. Αυτό μας οδηγεί αναγκαστικά στον δύσκολο δρόμο της επιστημονικής έρευνας, δηλαδή της συστηματικής παρατήρησης, της επίπονης μέτρησης και της επεξεργασίας των στοιχείων, καθώς αποζητούμε να αναδείξουμε με ακρίβεια και σαφήνεια τα χαρακτηριστικά της κωμόπολης.

Οι γενιές των τελευταίων οκτώ δεκαετιών στον Λιτόχωρο γεννηθήκαμε με το προνόμιο της παρουσίας του

Στρατού στον τόπο. Ο ελληνικός λαός δοκιμάστηκε με πολλές περιπέτειες στα χρόνια που ακολούθησαν τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Η περίοδος της ειρήνης συνοδεύτηκε από καταστάσεις, τις οποίες οι Έλληνες αντιμετώπισαν με πίστη και δύναμη ψυχής. Οι Ένοπλες Δυνάμεις είχαν και έχουν έναν πολυδιάστατο ρόλο στην ελληνική κοινωνία. Το υψηλό επίπεδο κατάρτισης του προσωπικού, οι συχνές εκπαιδεύσεις και κυρίως η δύναμη ψυχής καθιστούν τις Ένοπλες Δυνάμεις μοναδική ασπίδα προστασίας και κοιτίδα κοινωνικής προσφοράς για την πατρίδα. Γι' αυτό έχουν την αγάπη ολόκληρης της κοινωνίας.

Η γεωστρατηγική θέση του Λιτοχώρου είχε ως συνέπεια να γίνει ο χώρος «έδρα» και «στάθμευση» αξιόλογων μονάδων του Στρατού. Οι στρατιωτικές μονάδες αποτελούν κομμάτι αναπόσπαστο της λιτοχωρίτικης κοινωνίας και τα στελέχη τους, εθισμένα στον πειθαρχημένο, αξιοπρεπή τρόπο συμπεριφοράς και ζωής, γενικά αποτελούν παραδείγματα προς μίμηση για τους άλλους πολίτες. Όπως είναι γενικά αποδεκτό, ο Στρατός πέρα από οτιδήποτε άλλο είναι ένα μεγάλο «σχολείο» μεγάλων παιδιών, που θεωρητικά και στην πράξη διδάσκει αρχές και κανόνες, ενσταλάζοντας αναλλοίωτες αξίες ζωής, όπως η φιλοπατρία, η πειθαρχία, η υψηλοφροσύνη, η αφοσίωση στο καθήκον, η υπηρέτηση ιδανικών, η συναδελφικότητα, ο αλτρουισμός και άλλες που δυστυχώς βρίσκονται σε φθίνουσα πορεία στις ημέρες μας. Είναι, επίσης, σαφές ότι χωρίς την κατοχύρωση της εθνικής ασφάλειας, κανένας τομέας της οικονομίας δεν μπορεί να αποδώσει και όλες οι προσπάθειες για ανάπτυξη και κοινωνική ανασυγκρότηση θα πέσουν

στο κενό. Ο ισχυρός δεσμός της κοινωνίας των πολιτών με τις Ένοπλες Δυνάμεις αποτελεί τη δυναμική έκφραση αυτής της πίστης και προσφοράς τους.

Η προσφορά της παρουσίας του Στρατού στη σύγχρονη κοινωνία του Λιτοχώρου είναι ουσιαστική και τεράστια. Γι' αυτό δεν έχει αμφιβολία και αντίρρηση η συντριπτική πλειονότητα των δημοτών. Μια μικρή συμβολή στην αναγνώριση, όχι μόνον θεωρητικά αλλά έμπρακτα, της προσφοράς του Στρατού, αποτελεί η μικρή αυτή μελέτη μου, με την οποία επιχειρώ να καταγράψω με σαφήνεια και πληρότητα τις στρατιωτικές μονάδες που στάθμευσαν στο Λιτόχωρο από το 1946 μέχρι σήμερα. Υπόψη ότι από την απελευθέρωση (1912) μέχρι το 1946 δεν διαπιστούται η ύπαρξη στρατοπέδων στην κωμόπολη.

Παρατίθενται, χρονολογικά, οι στρατιωτικές μονάδες που είχαν ή έχουν έδρα το Λιτόχωρο.

1946-1949

515 Τάγμα Πεζικού. Την 28-10-1946 το Τάγμα εγκαταστάθηκε στο Λιτόχωρο, προερχόμενο από τον Λαχανά Θεσσαλονίκης «με αποστολή ασφαλείας περιοχάς Πλαταμώνος, Λιτοχώρου, Καρίτσης». Τον Ιανουάριο 1947 μετακινήθηκε στο Στουπί(Νέα Έφεσος) παραμένοντας ενός Λόχου στο Λιτόχωρο, οπόθεν τον Ιούνιο 1947 μεταστάθμευσε στη Ρητίνη. Υπαγόταν στην XI Μεραρχία. (Λεπτομέρειες για τη δράση του φαίνονται στο Φύλλο Ποιοτικής Αξίας που τηρείται στη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού).

592 Τάγμα Πεζικού. Βρισκόταν στο Ρέθυμνο της Κρήτης, από εκεί μετακινήθηκε στη Θεσσαλονίκη και

την 19-9-1946 αφίκετο στην Κατερίνη. Ενήργησε εκκαθαριστές επιχειρήσεις στην περιοχή Κάτω Ολύμπου και έδωσε μάχες στο Λιτόχωρο. Υπαγόταν στην XI Μεραρχία και στο Γ' Σώμα Στρατού. Την 18-11-1946 μετεστάθμευσε στις Μουριές-Μπέλες.

71 Τάγμα Εθνοφρουράς. Συγκροτήθηκε την 15-3-1948 και από 5-4-1948 μέχρι 25-12-1949 είχε έδρα το Λιτόχωρο, όπου διαλύθηκε. Αρχικά επανδρώθηκε εξ εφέδρων οπλιτών των παλαιών κλάσεων 1933, 1934 και 1935 μόνον της επαρχίας Πιερίας. Στη δύναμη και ζώνη ευθύνης του υπάγονταν τρεις Μονάδες Ασφαλείας Υπαίθρου (ΜΑΥ), οι Λόχοι ΜΑΥ Λιτοχώρου, ΜΑΥ Καρίτσας και ΜΑΥ Λεπτοκαρυάς. Είχε και μία Διλοχία στην Κονταριώτισσα. Υπαγόταν ιεραρχικά στο 59 Ελαφρό Σύνταγμα Πεζικού, στη Στρατιωτική Διοίκηση Κεντρικής Μακεδονίας και στο Γ' Σώμα Στρατού. (Λεπτομέρειες για τη δράση του φαίνονται στο Φύλλο Ποιοτικής Αξίας που τηρείται στη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού).

32 Ταξιαρχία. Είχε στη ζώνη ευθύνης της ολόκληρη την επαρχία Πιερίας. Τον Δεκέμβριο 1946 βρισκόταν στη Λεπτοκαρυά, κατόπιν στην ανατολική πλευρά του Ολύμπου και μέχρι τον Μάρτιο 1947 είχε έδρα την Κατερίνη. Υπαγόταν στην XI Μεραρχία και στο Γ' Σώμα Στρατού.

1949-1954

3ος Λόχος (Λιτοχώρου) ΤΕΑ. Μετά τη διάλυση των Ταγμάτων Εθνοφρουράς και των ΜΑΥ συγκροτήθηκαν τα Τάγματα Εθνοφυλακής Αμύνης (ΤΕΑ). Την 1-4-1950 ιδρύθηκε το 3211 ΤΕΑ (αργότερα έγινε ΤΕ Κατερίνης) με έδρα την Κατερίνη και ζώνη ευθύνης την Πιερία.

Υπαγόταν στο Β΄ ΣΣ/Δνση ΤΕΑ. Στο Λιτόχωρο από το 1950 βρισκόταν ο 3ος Λόχος, υπαγόμενος στο ΤΕ Κατερίνης. Διαλύθηκε το 1975.

51 Ταξιαρχία. Η Ταξιαρχία εγκαταστάθηκε στο Λιτόχωρο την 16 και 17-1-1951. Υπαγόταν στην Ι Μεραρχία (Κατερίνη). Είχε τις κάτωθι μονάδες:

- 620 Τάγμα Πεζικού.
- 615 Τάγμα Πεζικού.
- 592 Τάγμα Πεζικού.

4ο Σύνταγμα Πεζικού. Την 30-4-1951 η 51 Ταξιαρχία επανασυγκροτήθηκε και μετονομάστηκε σε 4ο Σύνταγμα Πεζικού, διατηρώντας τις μονάδες. Διαλύθηκε την 26-6-1954. Τα πολυβολεία που είναι διάσπαρτα στο Ξηροκάμπι και στους πρόποδες το Ολύμπου είναι έργα της περιόδου αυτής. Επίσης, τότε κατασκευάστηκε το μνημείο ηρώων του 592 Τάγματος Πεζικού, που βρίσκεται δεξιά της σημερινής κεντρικής πύλης του στρατοπέδου.

1954-1964

Β΄ Ίλη Αναγνωρίσεως. Συγκροτήθηκε με έδρα το Λιτόχωρο τον Απρίλιο 1959. Υπαγόταν διοικητικά στο Β΄ Τεθωρακισμένο Συγκρότημα (Κατερίνη). Τον Ιούλιο 1963 μεταστάθμευσε στο Πολύκαστρο.

125 Μοίρα Πεδινού Πυροβολικού. Την 21-9-1954 μεταστάθμευσε στο Λιτόχωρο από τις Βαρβάρες Βέροιας. Παρέμεινε έως την 3-8-1959, οπότε μετακινήθηκε στην Κομοτηνή. Η 125 ΜΠΠ αρχικά υπαγόταν στην ΙΧ ΤΘΜ και από το 1956 στη ΙΙ Μεραρχία.

392 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων. Την 24-6-1961 μεταστάθμευσε στο Λιτόχωρο από το Κολοκούρι (Σβορώ-

νος). Παρέμεινε έως την 22-7-1963, οπότε μετακινήθηκε στο Πολύκαστρο. Υπαγόταν στη II ΜΠ.

2ος Λόχος Αντιαρματικών. Το 1954 μεταστάθμευσε στο Λιτόχωρο. Υπαγόταν στη II Μεραρχία. Παρέμεινε έως το καλοκαίρι του 1959, οπότε μετακινήθηκε στην Κομοτηνή.

21 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων. Το καλοκαίρι του 1963 μετακινήθηκε στο Λιτόχωρο από το Πολύκαστρο. Υπαγόταν στη Β' Διοίκηση Τεθωρακισμένων (Κατερίνη). Παρέμεινε ένα έτος και το 1964 μεταστάθμευσε στις Σάππες Ροδόπης.

1964-1970

1ος Λόχος Σκαπανέων/720 Τάγματος Μηχανικού. Τα προνόμια και προσόντα που προσφέρει και διαθέτει η γεωγραφική θέση του Λιτοχώρου, ήταν το κριτήριο για να επιλεγεί η περιοχή ως έδρα στρατιωτικού σχηματισμού και συνεπώς μόνιμης εγκατάστασης μονάδων. (Μέχρι τότε οι στρατιώτες στεγάζονταν σε τολ, δηλ. μετάλλινες κυλινδρικές κατασκευές που στέγαζαν ένα χώρο). Τους μήνες Ιούλιο, Αύγουστο 1964 εγκαταστάθηκε στο Λιτόχωρο ο 1ος Λόχος Σκαπανέων του 720 Τεθωρακισμένου Τάγματος Μηχανικού, που είχε έδρα την Αλεξανδρούπολη και υπαγόταν στην XX Τεθωρακισμένη Μεραρχία. Ο Λόχος από το 1964 μέχρι το 1971 κατασκεύασε τα απαραίτητα σύγχρονα έργα προκειμένου να στρατοπεδεύσουν πολλές μονάδες. Υπεύθυνος των έργων ήταν η Διοίκηση Στρατιωτικών Έργων (ΔΣΕ) της Θεσσαλονίκης. Ο 1ος Λόχος Σκαπανέων/720 Τάγματος Μηχανικού παρέμεινε στο Λιτόχωρο μέχρι την 1-1-1978.

1970-1978

XXI Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία. Το 1970 άρχισε στο Λιτόχωρο η συγκρότηση της XXI ΤΘΤ με τις ακόλουθες μονάδες:

211 EMA	21 ΛΔΒ	21 ΛΥΓ
212 EMA	21 ΛΣΥ	21 ΔΕΣΑ
21 ΙΑΑΝ	21 ΛΕΜ	Έλη Στρατηγείου

Με το πέρας της συγκροτήσεως, η Ταξιαρχία μεταστάθμευσε με τις μονάδες της το καλοκαίρι 1971 από το Λιτόχωρο στην Κομοτηνή.

1η Διοίκηση Μάχης. Τον Σεπτέμβριο του 1971 μεταστάθμευσε στο Λιτόχωρο από την Θεσσαλονίκη. Υπαγόταν στην XX Τεθωρακισμένη Μεραρχία. Στο Λιτόχωρο είχε τις παρακάτω οργανικές μονάδες:

- Έλη Διοικήσεως και Επιτελείο.
- 647 Μηχανοκίνητο Τάγμα Πεζικού. Το Τάγμα συγκροτήθηκε την 1-4-1971 στο Λιτόχωρο, μέχρι τον Απρίλιο 1979 ήταν οργανική μονάδα της XXI ΤΘΤ, είχε διατεθεί υπό διοίκηση της 1ης ΔΜΑ και από ιδρύσεως της XXIV Τεθωρακισμένης Ταξιαρχίας έγινε οργανική της μονάδα. Μέχρι σήμερα παραμένει στο Λιτόχωρο.
- 23 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων. Μέχρι σήμερα παραμένει στο Λιτόχωρο.
- 26 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων. Η 26 EMA συγκροτήθηκε την 3-8-1972 και μέχρι σήμερα παραμένει στο Λιτόχωρο.

Επίσης, προς υποστήριξη της 1ης Διοίκησης Μάχης, από τον Σεπτέμβριο 1971 βρίσκονταν στο Λιτόχωρο και οι κάτωθι υπομονάδες (κλιμάκια), οι οποίες οργανικά υπάγονταν σε μονάδες της XX Τεθωρακισμένης Μεραρχίας:

- Ίλη Υποψηφίων Βαθμοφόρων / XX ΤΘΜ.
- Λόχος / 720 Τάγματος Μηχανικού.
- Λόχος / 487 Τάγματος Διαβιβάσεων.
- Διμοιρία / 20 Λόχου Συντηρήσεως Υλικού.
- Λόχος / 20 Τάγματος Υγειονομικού.
- Διμοιρία / 20 Λόχου Υλικού Πολέμου.
- 204 Λόχος Εφοδιασμού Μεταφορών.

Εντός των ετών 1978 και 1979 η 1η Διοίκηση Μάχης αναδιοργανώθηκε στην XXIV Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία.

1978-σήμερα

Από την 1-1-1978 μέχρι 31-3-1979 η 1η ΔΜΑ αναδιοργανώθηκε (αναπτύχθηκε) σε Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία με τον τίτλο XXIV ΤΘΤ.

XXIV Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία. Στην Ταξιαρχία υπήχθησαν οργανικά με έδρα το Λιτόχωρο, οι κάτωθι μονάδες:

- Ίλη Στρατηγείου και Στρατηγείο. Μέχρι σήμερα παραμένουν στο Λιτόχωρο.
- 647 Μηχανοκίνητο Τάγμα Πεζικού.
- 23 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων.
- 26 Επιλαρχία Μέσων Αρμάτων.

Ταυτοχρόνως συγκροτήθηκαν οι παρακάτω νέες ανεξάρτητες υπομονάδες:

- 24 Λόχος Μηχανικού. Μέχρι σήμερα παραμένει στο Λιτόχωρο.
- 24 Λόχος Διαβιβάσεων. Μέχρι σήμερα είναι στο Λιτόχωρο.
- 24 Λόχος Τεχνικού.
- 24 Λόχος Εφοδιασμού Μεταφορών.

- 24 Λόχος Υγειονομικού.
- 24 Λόχος Υλικού Πολέμου.
- 24 Ίλη Αναπληρώσεως Απωλειών.
- Λέσχη Αξιωματικών Φρουράς Λιτοχώρου.

Σταδιακά συγκροτήθηκαν οι κάτωθι μονάδες, οι οποίες μέχρι σήμερα παραμένουν στο Λιτόχωρο.

24 Επιλαρχία Υποστηρίξεως. Η Επιλαρχία δημιουργήθηκε την 1-2-1983 στο Λιτόχωρο. Προέρχεται από τη διάλυση των ανεξάρτητων υπομονάδων 24 ΛΤΧ, 24 ΛΕΜ, 24 ΛΥΓ, 24 ΛΥΠ και 24 ΙΛΑΑ.

Ίλη Πεδίου Βολής Αρμάτων Λιτοχώρου. Αρχικά, τον Δεκέμβριο του 1988, συγκροτήθηκε η Ίλη Μέσων Αρμάτων / Πεδίου Βολής Αρμάτων Λιτοχώρου, η οποία ήταν οργανική υπομονάδα της XV Μεραρχίας Πεζικού και είχε τεθεί υπό την 23 ΕΜΑ. Από το 1993 η ανεξάρτητη ΠΒΑΛ ανήκει οργανικά στην XXIV ΤΘΤ.

137 Αυτοκινούμενη Μοίρα Μέσου Πυροβολικού. Το 2005 μεταστάθμευσε στο Λιτόχωρο από τον Σβορώνο. Από το 1979 έως και σήμερα υπάγεται διοικητικά στην XXIV ΤΘΤ.

592 Τάγμα Πεζικού. Συγκροτήθηκε (δημιουργήθηκε) το 2009 ως Ειδικό Κέντρο Εκπαίδευσης (ΕΚΕ).

Το Λιτόχωρο επιλέχθηκε και προτιμήθηκε ως τόπος στρατοπέδευσης μονάδων του Στρατού, εξ αιτίας των πλεονεκτημάτων του, των θετικών χαρακτηριστικών και της θέσης υπεροχής και προσόντων έναντι άλλων γεωγραφικών τόπων. Αλλά και η XXIV Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία με τις υφιστάμενες μονάδες της έχει δημιουργήσει «όνομα» ζηλευτό για την οργάνωση, εκπαίδευση, πειθαρχία και τις επιχειρησιακές ικανότητές της. Κατ'έτος μέχρι σήμερα, τους μήνες Ιούνιο-Ιούλιο, παραγω-

γικές στρατιωτικές σχολές των Ενόπλων Δυνάμεων δι-
οργανώνουν θερινή διαβίωση και κατασκήνωση, προς
εκπαίδευση των μαθητών τους, στους χώρους του Πε-
δίου Βολής Λιτοχώρου. Αναφέρουμε:

- Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων (ΣΣΕ), από το 2008.
- Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών (ΣΜΥ), από το 2008.
- Σχολή Αξιωματικών Νοσοκόμων (ΣΑΝ), από το 2010.

Επίλογος. Η επιλογή της περιοχής του Λιτοχώρου ως της πλέον κατάλληλης για την ανάπτυξη και στάθμευση ενός στρατιωτικού σχηματισμού, δεν υπήρξε τυχαία. Η εξαιρετική γεωπολιτική και στρατηγική θέση, αξιολογούμενη κάτω από το πρίσμα των εμπειριών της νεότερης ελληνικής ιστορίας, και οι διαφαινόμενες δυνατότητες να καλύψει τις εθνικές αμυντικές στρατιωτικές απαιτήσεις, έδωσαν στο Λιτόχωρο ένα σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα. Η XXIV Τεθωρακισμένη Ταξιαρχία έχει καταξιωθεί σήμερα ως ένας από τους σημαντικότερους αμυντικούς σχηματισμούς της χώρας. Η ιδέα για τη δημιουργία μόνιμων στρατιωτικών εγκαταστάσεων στην περιοχή έρχεται από τον Ιωάννη Κατσαδήςμα, Συνταγματάρχη Διοικητή της Β΄ Διοίκησης Τεθωρακισμένων (Κατερίνης) το 1963, – αργότερα υφυπουργού Εθνικής Αμύνης – ο οποίος πρόβλεψε και εισηγήθηκε την μόνιμη ανάπτυξη μονάδων.

Σκοπός της παρούσης εργασίας μου είναι να προβάλλω την στρατιωτική ιστορία του τόπου, εστιάζοντας κυρίως στην ιστορική συνείδηση, δηλαδή στην τεκμηρι-

ωμένη παράθεση στοιχείων, στις επίσημες αναφορές και βασιζόμενος σε πρωτογενείς πηγές (όπου αυτό είναι εφικτό), χρησιμοποιώντας αποδεκτή ορολογία. Η ενασχόληση με τη μελέτη και την προβολή της στρατιωτικής ιστορίας του Λιτοχώρου δεν είναι τυχαία ούτε προκύπτει εξ ανάγκης. Πρόθεσή μου είναι να δείξω ότι η παρουσία του Στρατού αποτελεί ουσιαστικό μέλος της ευρύτερης ιστορικής μελέτης και ότι η μελέτη στηρίζεται στην ορθή χρήση τόσο της ιστορικής συνείδησης όσο και της ιστορικής μνήμης.

Οι στρατιωτικές μονάδες άφησαν τα δικά τους σημάδια στην ιστορία της κωμόπολης. Μια μονάδα, που δεν βρέθηκε στο πεδίο της μάχης, δεν σημαίνει ότι παραμένει «αδιάφορη ιστορικά», καθόσον πάντοτε υπάρχει η περιέργεια για τη μελέτη της αλληλεπίδρασης μεταξύ των στρατιωτικών σωμάτων και του κοινωνικού συνόλου ή ακόμη και του φυσικού περιβάλλοντος.

Λιτόχωρο και Στρατός. Η κατηγοριοποίηση της ιστορίας γίνεται για να εξυπηρετήσει κυρίως τη μελέτη της ιστορικής μνήμης. Η παρούσα εργασία είναι ένας συνοπτικός αλλά άρτιος οδηγός για τον εξειδικευμένο αναγνώστη που θα ασχοληθεί περαιτέρω με το υπόψη αντικείμενο. Στη Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού (ΔΙΣ) στην Αθήνα τηρούνται φάκελοι με το ιστορικό των μονάδων και στην υπηρεσία Στρατιωτικών Αρχείων (ΥΣΑ), επίσης στην Αθήνα, υπάρχουν πηγές στοιχείων.

ΟΙ ΕΚ ΤΟΥ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ ΜΑΧΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΚΟΡΕΑ ΜΕ ΤΟ ΕΚΣΤΡΑΤΕΥΤΙΚΟ ΣΩΜΑ ΕΛΛΑΔΑΣ (1950-1955)

«Οι γενναίοι αυτοί στρατιώτες της Ελλάδος ενσάρκωσαν το εύδαιμον το ελεύθερον, το δ' ελεύθερον το εύψυχον. Τιμή και δόξα τοις πεσούσι πολεμισταίς». Αυτό αναγράφεται στο μεγαλοπρεπέστατο μνημείο που η Νότια Κορέα ανήγειρε στην κοιλάδα των Ηρώων, κοντά στη Σεούλ, σε ένδειξη ευγνωμοσύνης για τους Έλληνες μαχητές. Οι ελληνικές μονάδες σε όλη τη διάρκεια της εμπόλεμης κατάστασης απέδειξαν ότι ήταν αντάξιες του ονόματός των, ως και των προσδοκιών και των παραδόσεων της χώρας τους. Το έργο του Εκστρατευτικού Σώματος Ελλάδας (ΕΚΣΕ) από το 1950 μέχρι το 1955 προκάλεσε το γενικότερο αίσθημα υπερηφάνειας και οι άνδρες του αποδείχτηκαν αντάξιοι απόγονοι των προγόνων τους.

Οι στρατιώτες από το Λιτόχωρο υπηρέτησαν στο ΕΚΣΕ με ηθικό ακμαίο, με μαχητική ικανότητα σε υψηλό επίπεδο και με ακλόνητη θέληση για την τελική νίκη. Τα όνομα των λιτοχωριτών μαχητών στις δέλτους της ιστορίας επισφραγίζει τη διαχρονική πίστη των Ελλήνων στην αξία της διεθνούς συνεργασίας για την ελευθερία και την ειρήνη.

Γενικά περί του πολέμου της Κορέας

Το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στα 1945, σηματοδότησε τον τερματισμό μιας σύρραξης με τα ολέθρια αποτελέσματα που αυτή επέφερε σε ένα ευρύ φάσμα κρατών και κοινωνιών. Όμως η πολυπόθητη ειρήνη που επήλθε ήταν εύθραυστη και φαινομενική. Την 25-6-1950 η Νότια Κορέα δέχτηκε επίθεση από τις δυνάμεις της Βόρειας Κορέας και αργότερα από τις δυνάμεις της Κίνας. Αυτή η ενέργεια είχε ως αποτέλεσμα την επέμβαση των Ηνωμένων Εθνών με την αποστολή διεθνούς δύναμης με σκοπό τη διαφύλαξη της ανεξαρτησίας της Νότιας Κορέας και την επικράτηση της ειρήνης στη μακρινή Ασία. Στην από 29-6-1950 πρόσκληση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ προς τα κράτη-μέλη, για παροχή στρατιωτικής βοήθειας, ανταποκρίθηκαν και διέθεσαν μάχιμες μονάδες είκοσι ένα (21) κράτη. Όλες οι δυνάμεις τέθηκαν υπό Αμερικανική διοίκηση.

Η ελληνική συμμετοχή

Η Ελλάδα, χώρα φιλειρηνική, ως κράτος-μέλος του ΟΗΕ ανταποκρίθηκε αμέσως και απέστειλε τον Νοέμβριο του 1950 το ΕΚΣΕ. Το αρχικό Εξστρατευτικό Σώμα αποτελούνταν από τη Διοίκηση με το Επιτελείο της και το ενισχυμένο Τάγμα Πεζικού, συνολικής δύναμης 851 ανδρών. Σταδιακά η ελληνική δύναμη αυξήθηκε, ενώ μετά την επίτευξη εκεχειρίας τον Ιανουάριο 1954, ανήλθε στους 2163 άνδρες (1 Σύνταγμα των 2 Ταγμάτων). Τον Μάιο 1955 το Σύνταγμα Πεζικού μειώθηκε σε Τάγμα, κατόπιν το Τάγμα σε Λόχο και τελικά τον Δεκέμβριο 1955 το ΕΚΣΕ διαλύθηκε και επαναπατρίστηκε. Επίσης, το Εξστρατευτικό Σώμα είχε στη δύνα-

μή του και ένα Σμήνος της Πολεμικής Αεροπορίας, με αεροσκάφη C-47 Dakota.

Από την οργάνωση (συγκρότηση) μέχρι τη διάλυση (επαναπατρισμό) του ΕΚΣΕ, πραγματοποιήθηκαν συνολικά είκοσι δύο (22) αποστολές αντικαταστάσεων της δύναμής του. Κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων φονεύθηκαν 15 αξιωματικοί και 168 οπλίτες του Στρατού Ήρας και 12 στελέχη της Πολεμικής Αεροπορίας, ενώ οι τραυματισθέντες ανήλθαν σε 33 αξιωματικούς και 577 οπλίτες.

Εξιστόριση των λιτοχωριτών ανδρών του πολέμου

Οι αγώνες, στους οποίους συμμετείχαν, διεξάγονταν σε μια απομακρυσμένη από την πατρίδα χώρα, εντελώς άγνωστη και με ιδιαίζουσες τραχείς κλιματολογικές συνθήκες. Οι συνεχείς βροχές στη διάρκεια της άνοιξης και του φθινοπώρου μετέτρεπαν τις κοιλάδες της κατ'εξοχήν ορεινής αυτής χώρας σε αδιάβατα τέλματα και νοσογόνα. Εξάλλου, τα άφθονα χιόνια και το δριμύ ψύχος τον χειμώνα επαύξανε τις δοκιμασίες των μαχητών.

Η παρατήρηση που πρέπει να γίνει είναι ότι οι εκ Λιτοχώρου μαχητές στην Κορέα είναι οι τελευταίοι της κωμόπολης που έλαβαν μέρος σε τέτοιας μορφής πολεμικές επιχειρήσεις. Έκτοτε και μέχρι σήμερα, δεν αναφέρονται μόνιμοι, έφεδροι, εθελοντές αξιωματικοί, υπαξιωματικοί και οπλίτες που έλαβαν μέρος σε παρόμοιους στρατηγικούς σχεδιασμούς. Στα γεγονότα της Κυπριακής τραγωδίας, το 1974, δεν υπηρέτησε κανένας Λιτοχωρίτης. Αναντίρρητα, αξιομνημόνευτες είναι οι συμμετοχές στελεχών σε ειρηνευτικές και ανθρωπιστικές αποστολές των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων

σε όλο τον κόσμο.

Αγελαδάρης Αθανάσιος. Εκπλήρωσε τη στρατιωτική του υποχρέωση από 5-1-1952 μέχρι 25-10-1953, ως στρατιώτης σκοπευτής οπλοπολυβόλου. Υπηρέτησε και πολέμησε με το ΕΚΣΕ από 6-9-1952 μέχρι 28-8-1953.

Στεργιούλας Αστέριος. Κατατάχτηκε την 3-4-1952 και απολύθηκε την 4-3-1954 ως στρατιώτης οπλοπολυβολητής. Υπηρέτησε και πολέμησε με το ΕΚΣΕ από 17-4-1953 μέχρι 18-2-1954.

Μουκριώτης Ιωάννης. Εκπλήρωσε από 14-1-1953 μέχρι 24-8-1954 τη στρατιωτική θητεία, ως στρατιώτης οπλοπολυβολητής. Την 30-10-1953 μετατέθηκε στο Ι^ο Τάγμα ΕΚΣΕ, την 29-1-1954 στο ΙΙ^ο Τάγμα και την 9-8-1954 επαναπατρίστηκε.

Βασίλας Ευάγγελος. Εκπλήρωσε τη στρατιωτική του υποχρέωση από 14-1-1953 μέχρι 24-8-1954, ως στρατιώτης οπλοπολυβολητής. Την 20-12-1953 μετατέθηκε στη Διλοχία ΕΚΣΕ, την 3-3-1954 στον Λόχο Διοικήσεως Συντάγματος, την 29-4-1954 στο ΙΙ^ο Τάγμα και την 9-8-1954 επαναπατρίστηκε.

Παλάσκας Αστέριος. Κατατάχτηκε την 14-1-1953 και απολύθηκε την 24-8-1954, ως στρατιώτης τυφεκιοφόρος. Υπηρέτησε στο ΕΚΣΕ από 14-1-1954 μέχρι 9-8-1954.

Φουρκιώτης Αθανάσιος. Κατατάχτηκε την 15-1-1953 και απολύθηκε την 24-8-1954 ως δεκανέας πολυβολητής. Υπηρέτησε στο ΕΚΣΕ από 14-1-1954 μέχρι 9-8-1954.

Τσουκανάρας Αστέριος. Εκπλήρωσε τη στρατιωτική του υποχρέωση από 15-10-1953 μέχρι 28-7-1955, ως στρατιώτης οπλοπολυβολητής. Υπηρέτησε στο ΕΚΣΕ

από 4-6-1954 μέχρι 3-3-1955.

Κουλιάνος Πολύμερος. Εκπλήρωσε τη στρατιωτική θητεία από 14-10-1953 μέχρι 18-6-1955, ως στρατιώτης υπηρέτης όλμων 60 χιλ. Υπηρέτησε στο ΙΙ^ο Τάγμα ΕΚΣΕ από 4-6-1954 μέχρι 3-3-1955.

Λείνας Μιχαήλ. Κατατάχτηκε τη 14-10-1953 και απολύθηκε τη 18-6-1955, ως στρατιώτης οπλοπολυβολητής. Υπηρέτησε στο ΙΙ^ο Τάγμα ΕΚΣΕ από 4-6-1954 μέχρι 3-3-1955.

Κουκουτάσιος Νικόλαος. Εκπλήρωσε τη στρατιωτική του υποχρέωση από 14-10-1953 μέχρι 20-6-1955, ως στρατιώτης τυφεκιοφόρος. Υπηρέτησε στον λόχο Βαρέων Όλμων 4,2 χιλ. του ΕΚΣΕ από 1-7-1954 μέχρι 3-3-1955.

Αναποκρίσεις εφημερίδων

Οι πιο κάτω ανταποκρίσεις είναι δημοσιευμένες στην εφημερίδα ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΣ ΑΓΩΝ της Κατερίνης στις 3 και 10-5-1953 αντίστοιχα. Είναι αντιπροσωπευτικές και αναφέρονται σε τελετή αναχώρησης στρατιωτικού τμήματος του ΕΚΣΕ από την Κατερίνη στην Κορέα.

ΤΕΛΕΤΗ ΠΡΟΣ ΤΙΜΗΝ ΤΩΝ ΑΝΑΧΩΡΟΥΝΤΩΝ ΥΠΑΞ/ΚΩΝ ΚΑΙ ΟΠΛΙΤΩΝ ΔΙΑ ΚΟΡΕΑΝ

Την προσεχή Τρίτην 5ην Μαΐου και ώραν 10:15'π.μ. εις το Εθνικόν Γυμναστήριον της πόλεώς μας θα λάβη χώραν αποχαιρετιστήριος τελετή προς τιμήν των αναχωρούντων δια το Εκστρατευτικόν Σώμα Κορέας Υπαξιωματικών και Οπλιτών της Ι Μεραρχίας. Προς τούτο υπό του αρμοδίου Γραφείου της Ι Μεραρχίας κατηρτίσθη το πρόγραμμα της τελετής, έχον ως εξής:

1) Παράταξις αναχωρούντων τμημάτων και προσκλητήριον.

- 2) Λειτουργία υπό του ιερέως της Μεραρχίας.
- 3) Προσφώνησις υπό του Δ/τού της Μεραρχίας Υποστρατήγου κ. Τριανταφυλλίδη Χρήστου.
- 4) Ευχή του Σεβ. Μητροπολίτου κ. κ. Κωνσταντίνου.
- 5) Ομιλία του Νομάρχου κ. Μπόσδα.
- 6) Ομιλία του Δημάρχου κ. Βακάλη.
- 7) Παρέλασις τμημάτων της Μεραρχίας προ της Σημαίας και των αναχωρούντων.
- 8) Διανομή δώρων υπό των φίλων Στρατού και του Δήμου Κατερίνης.
- 9) Δεξίωσις εις την αίθουσαν της Λέσχης Αξιωματικών της Φρουράς Κατερίνης.

Το κοινόν της πόλεώς μας καλείται όπως τιμήση την αποχαιρετιστήριον ταύτην τελετήν.

ΑΝΕΧΩΡΗΣΕΝ ΔΙΑ ΚΟΡΕΑΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ Ι ΜΕΡΑΡΧΙΑΣ

Την παρελθούσαν Τρίτην 5ην τρέχοντος ετελέσθη υπό της Ι Μεραρχίας εις το Εθνικόν Γυμναστήριον σεμνή τελετή επί τη αναχωρήσει στρατιωτικού τμήματος εξ Υπαξιωματικών και Οπλιτών της Ι Μεραρχίας δια το Εκστρατευτικόν Σώμα της Κορέας.

Κατ' αυτήν παρέστησαν ο Σεβ. Μητροπολίτης μετά του Ιερού Κλήρου, ο Νομάρχης, ο βουλευτής κ. Δημάδης, ο Διευθυντής Νομαρχίας, ο Μέραρχος, ο Εισαγγελεύς, ο Υποδιοικητής Ι Μεραρχίας Ταξίαρχος, ο Επιτελάρχης, ο Δήμαρχος μετά των Δημοτικών Συμβούλων, ο τέως βουλευτής κ. Βασιλειάδης, ο Διοικητής Χωροφυλακής, το Δ. Σ. των Φίλων του Στρατού, οι Προϊστάμενοι των Δημοσίων Υπηρεσιών, τα προεδρεία των Σωματείων Αναπήρων και Θυμάτων και πλήθος κόσμου.

Η τελετή ήρχισεν με ευχήν την οποίαν ανέπεμψεν ο Σεβασμ. Μητροπολίτης περιστοιχούμενος υπό του Ιερού Κλήρου της πόλεώς μας. Μετά το πέρας της θρησκευτικής τελετής, δι' εμπνευσμένων λόγων απεχαιρέτησαν τους αναχωρούντας ο Στρατηγός, ο κ. Νομάρχης και ο κ. Δήμαρχος.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΩΝ ΑΝΔΡΩΝ ΤΟΥ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ
ΠΟΥ ΥΠΗΡΕΤΗΣΑΝ ΜΕ ΤΟ ΕΚΣΕ ΣΤΗΝ ΚΟΡΕΑ

Α/Α	ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ	ΠΑΤΡΩ- ΝΥΜΟ	ΜΗΤΡΩ- ΝΥΜΟ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΕΠΑΓΓΕΛΜΑ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ	ΥΨΟΣ
1	Αγγελιδάκης Αθανάσιος	Νικόλαος	Βασιλική	1929	Γεωργός	Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1.66
2	Στεργιούλας Αστέριος	Κωσ/νος	Μαρία	1929	Εργάτης	Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1.72
3	Μουκρινιώτης Ιωάννης	Απόστολος	Βασιλική	1930	Γεωργός	Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1.74
4	Βασίλας Ευάγγελος	Δημήτριος	Βασιλεία	1930	Εργάτης	Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1.59
5	Παλάσκακας Αστέριος	Χρήστος	Αικατερίνη	1930	Εργάτης	Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1.61
6	Φουρζιώτης Αθανάσιος	Ιωάννης	Ευαγγελία	1930	Εργάτης	Δ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1.69
7	Τσουκανάρας Αστέριος	Θεοχάρης	Παρασκευή	1930	Εργάτης	Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1.64
8	Κουλιάνος Πολύμερος	Αθανάσιος	Σταματία	1931	Μάγειρας	Β' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1.60
9	Λεϊνας Μιχαήλ	Χρήστος	Καλλιόπη	1931	Εργάτης	Γ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1.68
10	Κουκουτάτακας Νικόλαος	Ζήσης	Ευαγγελία	1931	Ρυμουλκαδώρας λιμένος	ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	1.64

Ακολουθώς, Στρατιωτικόν Τμήμα παρήλασε προ της Πολεμικής Σημαίας και των υπό αναχώρησιν στρατιωτών. Κατόπιν εγένετο διανομή δώρων του Δήμου Κατερίνης δια του κ. Δημάρχου και των Φίλων του Στρατού δια της κ. Ευδ. Σεϊτανίδου. Εν συνεχεία, η Ι Μεραρχία δεξιώθη εις την αίθουσαν της Λέσχης Αξιωματικών τους προσκεκλημένους. Η δεξίωσις έλαβε τόνον εορταστικόν με το σερβίρισμα εδεσμάτων και αναψυκτικών, εχόρευσαν δε διαφόρους ελληνικούς χορούς Αξιωματικοί και οπλίται καθώς και προσκεκλημένοι. Η ωραία τελετή έληξε με την δεξίωσιν, ήτις διήρκεσεν μέχρι των μεσημβρινών ωρών εντός ατμοσφαιρας ελληνικού κεφιού.

Την επομένην ο κ. Νομάρχης, ο κ. Μέραρχος, ο κ. Υπ/τής Ι Μεραρχίας, ο κ. Δήμαρχος, ο Δ/ντής Νομαρχίας, ο Δ/τής Χωρ/κής, το προεδρείον των Φίλων Στρατού και πλείστοι Αξ/κοί, συνώδευσαν το αναχωρούν τμήμα εις Σιδ. Σταθμόν, οπόθεν με τας ευχάς των παρισταμένων επεβιβάσθη εις αμαξοστοιχίαν κατευθυνόμενον δια τον Πειραιά. Εις Σιδ. Σταθμόν η Στρατιωτική Μουσική κατά την διάρκειαν της αναμονής της αμαξοστοιχίας επαιάνιζεν το εμβατήριον της Ι Μεραρχίας και άλλα στρατιωτικά εμβατήρια και θούρια.

(Πηγές για τη συγγραφή της παρούσης μελέτης χρησιμοποίησα τα στοιχεία των αρμόδιων στρατιωτικών υπηρεσιών και ως βιβλιογραφία το σύγγραμμα «Το Εκστρατευτικόν Σώμα της Ελλάδος εις Κορέαν 1950-1955», της Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού, έκδοση έτους 1977.)

ΠΕΡΙ ΜΗΤΡΩΩΝ ΑΡΡΕΝΩΝ (1862-2010)

Την αφορμή για τη συγγραφή της παρούσης εργασίας έδωσε ο γνωστός αυτοδιοικητικός Νόμος 3852/2010 «Καλλικράτης», σύμφωνα με τον οποίο από 1 Ιανουαρίου 2011 καταργήθηκε η διοικητική αυτοτέλεια της κωμόπολης Λιτοχώρου ως Δήμου, διαμορφώθηκε ένας νέος χάρτης της τοπικής αυτοδιοίκησης στη Νότια Περία και συγκροτήθηκε – προέκυψε ο ισχυρός Δήμος Δίου – Ολύμπου από τη συνένωση των πρώην δήμων Λιτοχώρου, Δίου και Ανατολικού Ολύμπου. Με βάση τις κανονιστικές διατάξεις του Νόμου «Καλλικράτη» και το οργανόγραμμα λειτουργίας του Δήμου Δίου – Ολύμπου, δρομολογήθηκαν και εφαρμόζονται νέα δεδομένα στις υπηρεσίες και τα τμήματα του Δήμου, όπως προέκυψαν από τη συγχώνευση, απορρόφηση, διάλυση ή δημιουργία των υποδομών.

Ο καταρτισμός και η τήρηση του βιβλίου Μητρώων Αρρένων και κατ' ακολουθίαν η παρακολούθηση του άρρενος πληθυσμού του Λιτοχώρου, είναι μία από τις μεταβολές που επήλθαν από την αναγνώριση του νέου Δήμου.

Σε κάθε δήμο του Κράτους τηρείται ειδικό βιβλίο, που ονομάζεται μητρώον αρρένων και στο οποίο είναι γραμμένοι οι άρρενες Έλληνες υπήκοοι. Όλοι οι άρρενες Έλληνες υπήκοοι, που διαμένουν είτε στο εσωτερι-

κό είτε στο εξωτερικό, υποχρεούνται να είναι γραμμένοι σε μητρώο αρρένων δήμου του Κράτους, έχοντας δικαίωμα να υπηρετήσουν στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις. Η εγγραφή στα μητρώα αρρένων θεμελιώνει δικαίωμα και συνεπάγεται υποχρέωση στρατιωτικής θητείας. Ο κύριος σκοπός της τήρησης των μητρώων αρρένων είναι στρατολογικός, γιατί αποτελούν τη βάση επί της οποίας στηρίζεται η στράτευση του άρρενος πληθυσμού της χώρας. Εξάλλου, η ηλικία του άνδρα αποδεικνύεται επίσημα μόνο από το μητρώο αρρένων. Αυτό καταρτίζεται κατ' έτος γεννήσεως, καθόσον η στρατολογική παρακολούθηση των ανδρών αρχίζει σχεδόν με τη γέννησή τους και καταλήγει με τον θάνατό τους. Σε κάθε νομαρχία (ή περιφερειακή ενότητα) και κάθε στρατολογική υπηρεσία περιφέρειας τηρείται, επίσης, όμοιο αντίτυπο του μητρώου αρρένων όλων των δήμων, που υπάγονται στην περιφέρειά τους.

Η απελευθέρωση του Λιτοχώρου και της Πιερίας τη 16-10-1912 από τον τουρκικό ζυγό, σήμανε το πέραςμα της λιτοχωρίτικης κοινωνίας από την Τουρκοκρατία στην ελευθερία του ελληνικού κράτους. Η ενσωμάτωση στον διοικητικό κορμό του κράτους προϋπέθετε την εφαρμογή και εισαγωγή των νόμων, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων της ελληνικής διοίκησης. Η στρατολόγηση των νεαρών ανδρών του Λιτοχώρου, σύμφωνα με το σύστημα της καθολικής στράτευσης, έγινε σταδιακά αμέσως μετά την απελευθέρωση του 1912. Τα πρώτα μητρώα αρρένων καταρτίστηκαν εντός του 1913 και σ' αυτό βοήθησε πολύ η ειδική απογραφή πληθυσμού που πραγματοποίησε ο Στρατός την 28-4-1913. Επίσης, απογραφή πληθυσμού πραγματοποίησε τη 16-8-1913

και η Γενική Διοίκηση Θεσσαλονίκης. Οι γεννημένοι το 1890 είναι η πρώτη ηλικία που στρατεύτηκε εντός του έτους 1914 και κατόπιν αυτού τα μητρώα αρρένων από το 1890 και νεώτερα είναι πλήρη και ολοκληρωμένα. Αντιθέτως, τα μητρώα αρρένων του έτους 1889 και παλαιότερων ετών είναι ελλιπή ως προς τα στοιχεία και απουσιάζουν πολλές εγγραφές, επειδή δεν πραγματοποιήθηκε στράτευση αυτών των ηλικιών. Ως προς τον καταρτισμό, την τήρηση και την επικύρωσή τους πρέπει να επισημάνουμε και τα εξής:

- Μέχρι το 1949 ήταν αρμόδιοι και η Νομαρχία Θεσσαλονίκης με το Στρατολογικό Γραφείο Θεσσαλονίκης.

- Από το 1950 αρμόδιοι ήταν η Νομαρχία Πιερίας με το Στρατολογικό Γραφείο Κατερίνης.

- Από 1-1-2011 αρμόδια είναι η Αντιπεριφέρεια Πιερίας και από 1-8-2011 η Στρατολογική Υπηρεσία Κεντρικής Μακεδονίας με έδρα τη Θεσσαλονίκη.

Η μετάπτωση των τμημάτων και υπηρεσιών του πρώην Δήμου Λιτοχώρου στον Δήμο Δίου-Ολύμπου, έκλεισε έναν κύκλο και άνοιξε έναν άλλον ως προς τα μητρώα αρρένων. Ο ισχύων Κώδικας περί Μητρώων Αρρένων ορίζει: «Σε περίπτωση ενώσεως δήμων ή κοινοτήτων καταρτίζεται και πάλι νέο μητρώο αρρένων, στο οποίο μεταφέρονται οι αντίστοιχες εγγραφές από τα παλαιά στο νέο, με τη σειρά που αναφέρονται οι δήμοι και οι κοινότητες στο προεδρικό διάταγμα ενώσεως αυτών». Το 2010 ήταν το τελευταίο μητρώο αρρένων του Δήμου Λιτοχώρου, από το 2011 εφαρμόζεται το κοινό-ενιαίο του Δήμου Δίου-Ολύμπου.

ΣΩΤΗΡΙΟΥ Δ. ΜΑΣΤΑΓΚΑ. ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

ΤΑ ΜΗΤΡΩΑ ΑΡΡΕΝΩΝ ΤΟΥ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ

ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ
1862	11	1912	71	1962	50
1863	20	1913	116	1963	45
1864	16	1914	104	1964	52
1865	22	1915	98	1965	60
1866	19	1916	82	1966	61
1867	11	1917	65	1967	53
1868	22	1918	77	1968	54
1869	26	1919	77	1969	63
1870	32	1920	88	1970	38
1871	30	1921	79	1971	48
1872	23	1922	78	1972	55
1873	32	1923	77	1973	34
1874	31	1924	77	1974	54
1875	36	1925	72	1975	43
1876	41	1926	94	1976	53
1877	39	1927	103	1977	53
1878	37	1928	89	1978	49
1879	37	1929	73	1979	46
1880	45	1930	69	1980	48
1881	36	1931	79	1981	37
1882	30	1932	61	1982	43
1883	26	1933	95	1983	38
1884	65	1934	72	1984	40
1885	38	1935	79	1985	25
1886	28	1936	87	1986	41
1887	29	1937	64	1987	33
1888	62	1938	72	1988	27
1889	27	1939	59	1989	33
1890	63	1940	57	1990	30
1891	75	1941	52	1991	31
1892	37	1942	65	1992	28
1893	59	1943	55	1993	37
1894	34	1944	59	1994	44
1895	42	1945	52	1995	28
1896	58	1946	55	1996	37
1897	72	1947	44	1997	36

ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ
1898	43	1948	39	1998	33
1899	56	1949	36	1999	37
1900	63	1950	58	2000	37
1901	46	1951	50	2001	40
1902	64	1952	59	2002	37
1903	63	1953	48	2003	41
1904	69	1954	56	2004	20
1905	70	1955	57	2005	33
1906	61	1956	58	2006	45
1907	66	1957	44	2007	42
1908	71	1958	57	2008	41
1909	81	1959	43	2009	37
1910	76	1960	68	2010	33
1911	52	1961	44		

Επίλογος. Κοινωνικά ανήκουμε στην πατρίδα μας και ηθικά έχουμε το καθήκον να την υπηρετούμε. Η στράτευση ως καθήκον και όχι ως υποχρέωση θεμελιώθηκε ήδη από τον καιρό της συστάσεως του ελληνικού κράτους, μετά το 1821, και ως υποχρέωση καθιερώθηκε από το Σύνταγμα. Στην εποχή μας, ο εκσυγχρονισμός της έννοιας της στράτευσης πρέπει να αντανακλά τη σημερινή αντίληψη για το τι συνιστά υποχρέωση υπηρεσίας προς την πατρίδα. Σε όλες τις περιπτώσεις η θεσμοθετημένη κατάρτιση και τήρηση των μητρώων αρρένων είναι μια πολύ καλή διοικητική πράξη που κύρια αποστολή της είναι η στρατολόγηση του άρρενος πληθυσμού. Το πλήθος των πληροφοριών που περιέχουν (όπως ο τόπος γέννησης, το θρήσκευμα, η κατοικία γονέων, το επάγγελμα πατρός) είναι πρόκληση για τον ερευνητή και κάθε ενδιαφερόμενο να ασχοληθεί με την ιστορία και τον πολιτισμό του Λιτοχώρου.

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΥΠΟ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ

**Ο εορτασμός της 89ης επετείου της επανάστασης
του Ολύμπου και της Μακεδονίας**

«Κάτω από τις χιονοσκεπείς οροσειρές του Ολύμπου, εις το ηρωϊκό Λιτόχωρο, εωρτάσθη χθες -19 Φεβρουαρίου 1967- η 89η επέτειος της μακεδονικής επαναστάσεως του 1878. Η συμβολή της επαναστάσεως που, αν και επνίγη εις το αίμα, υπήρξεν εν τούτοις θετική δια την μετέπειτα απελευθέρωσιν της Μακεδονίας.»

Ογδόντα εννέα χρόνια από το 1878, οι εφημερίδες και τα περιοδικά ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ, ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΒΟΡΡΑΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΝΕΑ ΑΛΗΘΕΙΑ, ΔΡΑΣΙΣ, ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΖΩΗ και ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ είναι οι αδιάψευστοι μάρτυρες του πρώτου εορτασμού στα 1967 της επετείου της επανάστασης του Ολύμπου και της Μακεδονίας. Με την αρμόζουσα λαμπρότητα και μεγαλοπρέπεια η πανηγυρική εκδήλωση στέφθηκε με απόλυτη επιτυχία.

Η εφημερίδα ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ της Κατερίνης με πρωτοσέλιδα, πλήρη κάλυψη των εκδηλώσεων, ομιλίες, φωτογραφικό ρεπορτάζ κλπ, αποδίδει γραπτά το γιορτινό κλίμα της επετείου της 19 Φεβρουαρίου 1967. «Εις το Λιτόχωρον την 19ην Φεβρουαρίου. Μεγαλοπρεπώς

θα εορτασθή η 89η επέτειος της επανάστασεως Μακεδονίας», είναι ο τίτλος άρθρου στο φύλλο της 11ης Φεβρουαρίου, όπου αναφέρεται ένα μικρό ιστορικό της επανάστασης και η απόφαση για τον εορτασμό. Το πρωτοσέλιδο της 18ης Φεβρουαρίου είναι πλήρως καλυμμένο από την επέτειο με τρία άρθρα: «Επί τη 89η επετείω του εθνικού γεγονότος. Η επανάστασις της Μακεδονίας», «Προς τας ευρωπαϊκάς δυνάμεις το έτος 1878. Έκκλησις της προσωρινής κυβερνήσεως Μακεδονίας» και «Το πρόγραμμα των εορταστικών εκδηλώσεων». Η εφημερίδα ΝΕΑ ΕΠΟΧΗ ήταν εβδομαδιαία και το επόμενο φύλλο φέρει τον τίτλο «Ο εορτασμός», αφιερωμένο στις πανηγυρικές και εορταστικές εκδηλώσεις της επετείου, μαζί με φωτογραφίες. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναδημοσίευση του κάτωθι αποσπάσματος: «Τηλεγράφημα. Του κ. Φιλίππου Δραγούμη. Ο τέως υπουργός κ. Φίλιππος Στ. Δραγούμης, απέστειλε το κατωτέρω τηλεγράφημα εις τον Δήμαρχον Λιτοχώρου: Γεώργιον Φούντον, Δήμαρχον Λιτοχώρου Πιερίας. Λιτόχωρον. Ευχαριστώ θερμότατα δια πρόσκλησιν εις εορτάς επί 89η επετείω κηρύξεως εν Λιτοχώρω Μακεδονίας επαναστάσεως 1878, εις ας δυστυχώς αδυνατώ παρευρεθώ. Νοερώς όμως συμπαρίσταμαι και εύχομαι ολοφύχως πάσαν πρόοδον και ευτυχίαν εις γενναίον λαόν Πιερίας. Φίλιππος Στεφάνου Δραγούμης». Επίσης, από την 4 Μαρτίου και σε επτά (!) συνέχειες είναι δημοσιευμένη όλη η ομιλία του Νομάρχη Πιερίας Κ. Οικαλιώτη για την επανάσταση, που εκφωνήθηκε στον ιερό ναό του Αγίου Νικολάου.

Ο τίτλος του άρθρου της εφημερίδας **ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ** της 21ης Φεβρουαρίου είναι πολύ διαφωτιστικός του περιεχομένου του, «*Με λαμπρότητα εωρτάσθη εις Λιτόχωρον η επέτειος της επανάστασεως του 1878*». Επισημαίνονται τόσο οι λεπτομέρειες του εορτασμού όσο και οι ενθυμήσεις των ηρωϊκών στιγμών της επανάστασης. «*Εις το Λιτόχωρον εωρτάσθη πανηγυρικώς την Κυριακήν η 89η επέτειος της μακεδονικής επανάστασεως του 1878, η οποία, αν και επνίγη εις το αίμα, εν τούτοις υπήρξεν έν σημαντικόν γεγονός δια την τύχην του αλυτρώτου ελληνισμού.(---) Χοροστατούτος του μητροπολίτου κ. Βαρνάβα, ετελέσθη δοξολογία και ανεπέμφθη επιμνημόσυνος δέησις υπέρ των πεσόντων δια την απελευθέρωσιν της Μακεδονίας...*». Το αναλυτικό κείμενο συνοδεύεται και από μία φωτογραφία του εορτασμού της επετείου με το προεδρείο του συλλόγου Μακεδονομάχων “Παύλος Μελάς”.

Η εφημερίδα **ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΒΟΡΡΑΣ** της Θεσσαλονίκης στο κυριακάτικο φύλλο στις 19 Φεβρουαρίου, αφιερώνει μία σελίδα για την επέτειο. «*Επ’ ευκαιρία του σημερινού εορτασμού εις Λιτόχωρον. Η επανάστασις του μακεδονικού ελληνισμού κατά το 1878 εις την επαρχίαν της Πιερίας. Μία έρευνα του κ. Θανάση Αν. Αγγελόπουλου, βασισμένη εις τα έγγραφα του αρχείου Στέφανου Δραγούμη*», είναι ο κύριος τίτλος του άρθρου. Η εμπειριστατωμένη και λίαν τεκμηριωμένη επιστημονική μελέτη του Αθανασίου Αγγελόπουλου συνοδεύεται από φωτογραφίες Λιτοχωριτών (του Ευαγγέλου Τζούκα ετών 100 και Γεωργίου Νίκα ετών 96) και μία φωτογραφία του Λιτοχώρου με θέα τον Όλυμπο. Στη συνέχεια, στο εξώφυλλο της εφημερίδας

της 20ης Φεβρουαρίου υπάρχει ο τίτλος: «Η επανάστασις του 1878 πράξις ελευθερίας του βορείου ελληνισμού», όπου τονίζεται ιδιαίτερα: «Η Εκκλησία, ο Λαός, η Κυβέρνησις και ο Στρατός ετίμησαν την 89ην επέτειον της επαναστάσεως του 1878, δια της συμμετοχής εκπροσώπων των εις τον εορτασμόν που τελέεσθη χθες Κυριακήν εις το Λιτόχωρον. (...) Αλλεπάλληλα δημοσιεύματα εις το περιοδικόν “Μακεδονική Ζωή” απετέλεσαν την αφετηρίαν δια να προσεχθή περισσότερο η επανάστασις του 1878 – συνοπτική ιστορία της οποίας δημοσιεύεται εις το τελευταίον τεύχος του εγκρίτου περιοδικού – και να καθιερωθή η 19η Φεβρουαρίου ως ημέρα επισήμου εορτασμού της». Σε εσωτερική σελίδα υπάρχει αναλυτική περιγραφή της εκδήλωσης με το άρθρο «Παναηγυρικώς εωρτάσθη εις Λιτόχωρον η επέτειος της επαναστάσεως», στο οποίο επισημαίνεται η εμπνευσμένη ομιλία, κατά το γεύμα, του προέδρου του Συλλόγου Λιτοχωριτών Θεσσαλονίκης: «Αισθάνομαι βαθυτάτην συγκίνησιν και χαράν παρευρισκόμενος σήμερον εν μέσω υμών εις την αγαπημένην μας ιδιαιτέραν πατρίδαν, ίνα συνεορτάσωμεν και τιμήσωμεν την 89ην επέτειον της κηρύξεως της μακεδονικής επαναστάσεως. Φέρνοντας τον θερμόν χαιρετισμόν προς όλους υμάς των χιλιάδων Λιτοχωριτών Θεσσαλονίκης, ούς έχω σήμερον την τιμήν να εκπροσωπώ, απευθύνω και εξ ονόματός των ένα μεγάλο ευχαριστώ προς όλους εκείνους οίτινες συνέλαβον, ειργάσθησαν και συνετέλεσαν εις την δημιουργίαν της εορτής...». Τα κείμενα ακολουθούνται από δύο φωτογραφίες με τους επίσημους προσκαλεσμένους στην πλατεία.

Προεόρτια η εφημερίδα ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ στις 18 Φεβρουαρίου τιτλοφορεί το άρθρο της: «*Αύριον εις το Λιτόχωρο. Η 89η επέτειος της επανάστασεως εις Μακεδονίαν*», με πλήρη παρουσίαση του προγράμματος της εορτής, των επισήμων, της δοξολογίας, των ομιλιών, της κατάθεσης στεφάνων, των χορευτικών εκδηλώσεων, του γεύματος κλπ. Ενημερώνει, μάλιστα, ότι συνεργείο του ραδιοφωνικού σταθμού Μακεδονίας θα ηχογραφήσει τις εκδηλώσεις που θα μεταδίδονταν την προσεχή Πέμπτη από την εκπομπή “Με τον παλμό της επαρχίας”. Το φύλλο της 20ης Φεβρουαρίου έχει τον τίτλο «*1878. Η επανάστασι της Μακεδονίας. Με λαμπρότητα εωρτάσθη η επέτειος στο Λιτόχωρο*», με πλούσιο περιεχόμενο και εκτενή ανταπόκριση του απεσταλμένου της, που παρακολούθησε όλες τις εκδηλώσεις. Δημοσιεύονται και δύο φωτογραφίες, μία με Μακεδονομάχους εντός του ιερού ναού του Αγίου Νικολάου και μία από την κατάθεση των στεφάνων. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται από τον συντάκτη του άρθρου στην ομιλία του Νομάρχη Πιερίας Κ. Οιχαλιώτη, της οποίας δημοσιεύει χαρακτηριστικά αποσπάσματα: «*89 χρόνια κλείνουν σήμερα από τότε που σ’ αυτόν ακριβώς τον τόπον, στο ελεύθερο και τότε Λιτόχωρο, εξελέγη η επαναστατική Κυβέρνησις της Μακεδονίας, δια να διαδηλώση ευθύς αμέσως δια της πρώτης προκηρύξεώς της προς τας κυβερνήσεις των ευρωπαϊκών δυνάμεων, την απόφασίν της να πολεμήση υπέρ της ελευθερίας και της ενώσεώς της μετά της μητρος Ελλάδος... . Η επανάστασις του Ολύμπου, αν και μετά από αφθάστους ηρωϊσμούς πνίγηκε στο αίμα, η συμβολή της υπήρξε θετική, διότι κατέδειξε εις όλον τον*

κόσμον την ελληνικότητα της Μακεδονίας και διότι παρέσχε την δυνατότητα εις την Ελλάδα να ανατρέψη τους όρους της συνθήκης του Αγίου Στεφάνου εις το συνέδριο του Βερολίνου».

Για το γεγονός του εορτασμού της επετείου, η εφημερίδα ΔΡΑΣΙΣ της Θεσσαλονίκης έχει στο άρθρο της τον τίτλο: «*Η χθεσινή εορτή εις το Λιτόχωρον*» και η εφημερίδα ΝΕΑ ΑΛΗΘΕΙΑ, επίσης της Θεσσαλονίκης, έχει στο σχετικό άρθρο της τον τίτλο: «*Η 89η επέτειος της επανάστασεως εις Λιτόχωρον*».

Το περιοδικό ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΖΩΗ της Θεσσαλονίκης στο τεύχος του Μαρτίου 1967, καλύπτει το ρεπορτάζ σε δύο σελίδες με τον δημοσιογράφο Φαίδωνα Γιαγκιόζη. Το κείμενο έχει τον τίτλο «*Προσκύνημα εις το Λιτόχωρον*», συνοδεύεται από πέντε ωραίες φωτογραφίες των εκδηλώσεων στην κεντρική πλατεία και αρχίζει ως εξής: «*Αισθάνεται υπερηφάνειαν η Μακεδονική Ζωή, διότι ιδιική της πρότασις ήτο να εορτασθή η 89η επέτειος της επανάστασεως του 1878. Η πρότασις αυτή υιοθετήθη από την Κυβέρνησιν και την Κυριακήν 19ην Φεβρουαρίου έγινε εις το Λιτόχωρον λαμπρός εορτασμός, συμφώνως δε προς δήλωσιν του Υπουργού Βορείου Ελλάδος, εντός του έτους πρόκειται να καθιερωθή η 19η Φεβρουαρίου ως ημέρα εθνικής εορτής*». Ο Φαίδων Γιαγκιόζης στην περιγραφή του σημειώνει και τα κάτωθι: «*Με δακρυσμένους οφθαλμούς οι γέροντες και με καταφανή συγκίνησιν οι νεότεροι, όλοι σχεδόν οι κάτοικοι του Λιτοχώρου μετέσχον εις τας εορταστικάς εκδηλώσεις της 19ης παρελθόντος Φεβρουαρίου και ήκουσαν εντός του Ιερού*

Ναού του Αγίου Νικολάου Λιτοχώρου την ομιλίαν του νομάρχου Πιερίας κ. Οιχαλιώτου ...».

Στο τεύχος του Μαρτίου 1967 του περιοδικού **ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ** της Ιεράς Μητροπόλεως Κίτρους, με τον τίτλο «Εορτασμός επετείου εις το Λιτόχωρον», περιγράφονται όλα τα γεγονότα της επετείου. «Την μεσημβρίαν παρετέθη γεύμα, εις το οποίον παρεκάθησαν οι επίσημοι και πολλοί προσκεκλημένοι και ελέχθησαν θερμαί πατριωτικάί προσφωνήσεις. Ο εορτασμός ούτος, παρά την συνεχώς πίπτουσαν βροχήν και το δριμύ ψύχος, εγένετο με λαμπρότητα και πολύν ενθουσιασμόν». Στο ίδιο τεύχος του περιοδικού καταχωρείται σε δύο σελίδες ένα πολύ σπουδαίο άρθρο του Εμμανουήλ Πρωτοψάλτη, καθηγητού της Παντείου Σχολής Πολιτικών Επιστημών, με το εξής θέμα: «Δια την ολοκλήρωσιν της εθνικής παλιγγενεσίας. Η μακεδονική επανάστασις του 1878 και ο επίσκοπος Κίτρους Νικόλαος. Εξ αφορμής προσφάτου εορτασμού εις το Λιτόχωρον». Χρήσιμες πληροφορίες δίνει το περιοδικό για την προετοιμασία του εορτασμού της επετείου: «Ο Σεβασμιώτατος Κίτρους Βαρνάβας την 7ην συνειργάσθη εις Λιτόχωρον μετά του Νομάρχου Πιερίας κ. Κ. Οιχαλιώτου, του Δημάρχου Λιτοχώρου κ. Γ. Φούντου και άλλων αρμοδίων παραγόντων δια τον πρώτον εορτασμόν εν Λιτοχώρω, την 19ην Φεβρουαρίου, της επετείου της εθνικής επαναστάσεως εν Μακεδονία, Θεσσαλία και Ηπείρω του 1878».

Επίλογος. Στα ΧΡΟΝΙΚΑ ΛΙΤΟΧΩΡΟΥ, τόμος δεύτερος, έτος 2010, σελίδες 49-57, επιτεύχθηκε μια συνολική προσέγγιση του γεγονότος του εορτασμού στο

Λιτόχωρο, στις 19 Φεβρουαρίου 1967, για πρώτη φορά της επετείου της επανάστασης του Ολύμπου του 1878. Η παρούσα μελέτη στοχεύει να ολοκληρώσει το σχετικό θέμα που, μετά την πάροδο τόσων ετών, έχει καταστεί ιστορικό. Αναντίρρητα, ο εορτασμός της επετείου της επανάστασης του Ολύμπου και της Μακεδονίας είναι επίκαιρος και στις μέρες μας, όμως, πέρα από τα όποια σχόλια και συσχετισμούς, που αυθόρμητα κάνει κάποιος μελετώντας τα άρθρα του τότε με τα άρθρα του σήμερα για τον εορτασμό της επετείου της επανάστασης, οφείλει να λάβει υπ' όψιν του το εξής: για το Λιτόχωρο επρόκειτο για ένα όνειρο, που γινόταν τελικά πραγματικότητα.

